

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

**DEZVOLTAREA CADRULUI JURIDIC
AL REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL
NECESITĂȚILOR DE SECURITATE ȘI ASIGURARE
A PARCURSULUI EUROPEAN**

**Republica Moldova în contextul
provocărilor interne și externe
la adresa securității naționale**

(Partea a III-a)

Culegerea este recomandată pentru publicare de Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Lucrarea reflectă sinteza cercetărilor realizate în cadrul proiectului instituțional „Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european”. Articolele științifice din cadrul culegerii abordează probleme de înaltă complexitate ce țin de provocările interne și externe la adresa securității naționale a Republicii Moldova dintr-o perspectivă multidimensională și argumentează necesitatea sporirii colaborării regionale și asigurarea parcursului european.

Culegerea poate servi drept suport de asistență pentru factorii decizionali la elaborarea politicilor publice ce țin de problematica securității naționale. Totodată, lucrarea poate fi de interes și utilitate pentru cadrele științifice și științifico-didactice, pentru reprezentanții societății civile și cei care manifestă interes față de problemele elucidate.

Redactor științific: Natalia Albu, doctor în științe politice

Redactor: *Tamara Osmochescu*

Procesare computerizată: *Elena Curmei*

Copertă: *Vitalie Leca*

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european / Republica Moldova în contextul provocărilor interne și externe la adresa securității naționale / Inst. de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice; red. șt.: Natalia Albu. – Chișinău: S. n., 2019 (ÎS FEP "Tipografia Centrală"). – 208 p.: scheme, tabele.

Cuprins paral.: lb. rom., engl. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 50 ex.

ISBN 978-9975-3377-6-2.

[323+327(478)]:351.86(082)

R 46

Introducere

Dat fiind că prin Ordinul nr. 1857 din 17 decembrie 2018 semnat de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării proiectele instituționale care urmau să finalizeze pe 31 decembrie 2018 au fost extinse până la 31 decembrie 2019, culegerea colectivă „Republica Moldova în contextul provocărilor interne și externe la adresa securității naționale” include compartimente din cadrul proiectului instituțional „Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european”, reflectând rezultatul cercetărilor realizate de către cercetătorii științifici din cadrul Centrului Cercetări Strategice al ICJPS. Cercetările științifice elaborate evidențiază caracterul interdisciplinar al proiectului prin aplicarea unui complex de abordări inter/transdisciplinare din perspectiva teoriei relațiilor internaționale, studiilor de securitate, practicii de analiză a stării de securitate, aspecte ce țin de frontieră, politic, economic, precum și aspecte ale justiției. Aceasta a permis cercetătorilor să reliefeze provocările mediului actual de securitate și să evidențieze necesitățile de asigurare a securității prin prisma realităților de dezvoltare a țării în contextul valorificării parcursului european.

Actualitatea subiectelor abordate în cadrul culegerii este determinată de faptul că spectrul de probleme cu referire la securitate și securitate națională ating cele mai diverse aspecte ale dezvoltării sociale sau umane. Într-un mod sau altul se conectează și cu sfera militară, cu activitatea politicii externe, cu domeniul economic, cu problemele democrației și ale drepturilor omului etc. Astfel, se poate de traversat toate dimensiunile securității, în funcție de nivelul lor de vulnerabilitate, asigurând continuitatea cercetărilor în domeniul securității persoanei și investigarea soluțiilor de integrare a problemelor de securitate umană în cadrul politicilor naționale de securitate. Ca urmare, studiile reflectă aspecte de asigurare a securității individului – element important al dezvoltării și bunăstării, în același timp și un indicator al bunei guvernări. Republica Moldova și-a asumat angajamentul, alături de cele 193 de state membre ale ONU în septembrie 2015, să implementeze cele 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD), care acoperă o gamă largă de tematici ce promovează acțiunea globală în trei arii de dezvoltare durabilă

principale: economie, societate și mediu. Republica Moldova, partener asociat al Uniunii Europene, ia în seamă faptul că UE acordă atenție deosebită armonizării acestor obiective cu prioritățile principale ale instituției față de Agenda de dezvoltare, respectiv pacea și securitatea; statul de drept, buna guvernare, respectarea drepturilor omului (Obiectivul 16. *Pace, justiție și instituții eficiente* – Promovarea unor societăți pașnice și incluzive pentru o dezvoltare durabilă, a accesului la justiție pentru toți și crearea unor instituții eficiente, responsabile și incluzive la toate nivelurile).

Semnificația investigațiilor științifice în cadrul proiectului reflectă și noile paradigme privind conflictele din sec. XXI, acestea solicită noi abordări din partea guvernelor pentru a face față unor probleme multiple de instabilitate atât la nivel național, cât și internațional. În mediul actual de securitate, statele în general și forțele armate în special sunt obligate să facă față unor noi sarcini de desfășurare a acțiunilor de luptă prin introducerea unor noi tehnologii, sisteme și platforme de arme inteligente, a unor senzori avansați și digitalizarea spațiului de luptă. Instrumentul strategic informațional, utilizat pentru promovarea și apărarea intereselor naționale pe timp de pace, în situații de criză și pe timpul conflictului armat/războiului primește o importanță deosebită. Astfel, *procesul de comunicare strategică* devine elementul informațional indispensabil nu numai al actorilor nonstatali, dar și al autorităților naționale, reprezentând unul dintre instrumentele pe care Guvernul Republicii Moldova le are la dispoziție pentru a-și atinge obiectivele în domeniul securității prin implementarea prevederilor Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană.

Natalia ALBU, *doctor în științe politice,*
conferențiar universitar,
coordonator al ediției

UNELE STRINGENȚE ȘI IMPERATIVE ÎN STUDIILE CONTEMPORANE DE SECURITATE

SOME STRINGENCIES AND IMPERATIVES IN CONTEMPORARY SECURITY STUDIES

Summary

The imperatives and stringencies in the contemporary security studies are axed around the problematic of globalization, global crisis and humankind survival in such unfriendly conditions. The social, economic, political, military, cultural or ecological processes, phenomena and events are interdependent and mutually inter-influenced, being characterized by complexity and multidimensionality, generating the emergence of a range of risks and threats to national, regional and global security. The necessity for strengthening of the human security in the conditions of degradation of the global and regional security environments, as well as of the level of social protection of the human person, can be achieved through the local, regional and global reconceptualization of the human security phenomenon through methodological and bioethical prisms. The bioethical problematic suffers an important shift and transformation when it is implemented in research on different aspects of political space. Social progress is correlated with human security objectives and with bioethical goals as promotion of the human rights in conditions of profound global changes and counteracting to the negative consequences of globalization for human development especially at the local and individual levels.

Progresul tehnologic tinde să subordoneze și să distorsioneze raporturile tradiționale dintre actorii politici și sociali în domeniul securitar, în pofida intensificării unor manifestări asistemice și periferice (de exemplu, terorismul ca patologie socială). Soluționarea crizei mondiale actuale globale, în contextul edificării unui sistem sustenabil al securității umane, reprezintă doar primul pas către o dezvoltare durabilă a societății umane. Din arsenalul de metode și căi de depășire a crizei mondiale se desprind unele ce se pot dovedi mai eficiente și mai binevenite pentru atingerea scopului propus, precum edificarea societății inovaționale și informaționale, securizarea relațiilor sociale în interiorul sociumului, dar și în raport cu mediul ambiant, cu natura în genere, însă, pe departe, scientizarea și dezvoltarea biotehnologică a societății viitorului par a fi căile cu amploarea și rezonanța cea mai importantă pentru declanșarea mecanismului social al autoorganizării și asigurării

continuității eforturilor pentru atingerea dezideratului final - supraviețuirea durabilă și calitativă a Omului [1, p. 42].

În vederea realizării obiectivului de depășire a crizei mondiale și de asigurare a supraviețuirii omenirii în condițiile date, sunt antrenate importante forțe atât intelectuale, de elaborare teoretică a planului și programului de ieșire din criza globală, cât și forțe cu caracter aplicativ de implementare a strategiilor date. Din acest punct de vedere, se remarcă domeniul bioeticii ca „o punte către viitor”, fondat acum mai bine de 50 de ani de către biologul american Van Rensselaer Potter, în calitate de set special de cunoștințe științifice și practici pentru realizarea depășirii crizei mondiale prin revizuirea fundamentelor morale ale relațiilor societății umane cu natura înconjurătoare [2, p. 72]. Alături de calea și metoda bioetică de realizare a depășirii sustenabile a crizei globale de către umanitate se mai amintește de potențialul pozitiv și creativ al procesului de scientizare a practicilor publice de guvernare, de gestionare a afacerilor etc., precum și de astfel de căi de combatere a crizei mondiale precum intelectualizarea societății, – creșterea ponderii și rolului social al intelectualității, sau securizarea proceselor sociale prin sporirea gradului de protecție și securitate a colectivităților umane și a omului în contextul dezvoltării tehnologiilor și cunoștințelor potențial periculoase.

În condițiile aprofundării aspectelor sistemice ale crizei globale cu referință la sistemul de gestionare și conducere socială, a devenit necesară fundamentarea unei noi branșe a științei și practicii bioetice în vederea oferirii unei mai bune oportunități pentru omenire de a depăși criza mondială. Acest nou domeniu – bioetica politică – reprezintă o nouă dimensiune inovațională a bioeticii și o modalitate eficientă de edificare și implementare a teoriei securității umane și practicii supraviețuirii omului. Există un șir de abordări și direcții de investigare în cercetarea bioetică precum bioetica globală, bioetica clinică, etica cercetării biomedicale, bioetica socială etc. Spre deosebire de aceste branșe ale domeniului bioetic, interesate de cercetarea unor subiecte speciale, bioetica politică se axează cu precădere pe abordarea cea mai generală a diferitelor aspecte, implicații sau consecințe politice ale relațiilor dintre societatea umană și natură, implicând ființe vii, viață în genere, precum și spațiul biosferei unde acest fenomen al vieții, irepetabil în univers, poate fi posibil. Un schimb permanent de informații, metodologie și know-how dintre bioetica politică și alte ramuri ale bioeticii devin de o importanță crucială în perspectiva fortificării și consolidării impactului social al bioeticii [3, p. 105].

Cu toate acestea, se atestă unele relații favorizate și mai apropiate dintre anumite ramuri ale bioeticii, ce se cristalizează cu timpul în anumite grupuri

de științe bioetice în funcție de preocupările, interesele și specificul obiectului de cercetare. În contextul relațiilor dintre diverse branșe ale domeniului bioeticii se impun trei valori-criterii în funcție de care ramurile bioeticii pot fi poziționate în spectrul domeniului bioeticii: 1. supraviețuirea omului ca valoare bioetică, 2. moralitatea ca și criteriul fundamental pentru domeniul bioeticii și 3. viața ca valoare de o valoare crucială pentru teoria și practica bioetică. În funcție de echilibrarea și / sau predominarea unora dintre aceste trei valori-criterii în cadrul fiecărei branșe ale bioeticii se impune o delimitare a locului fiecăruia dintre domeniile bioeticii în context schematic și consolidarea unor relații și contacte prioritare dintre anumite ramuri ale bioeticii în detrimentul apropiierii cu altele. Astfel, spre exemplu, bioetica clinică tinde mai mult către apărarea și promovarea vieții ca valoare definitorie, distanțându-se de criteriul supraviețuirii omului sau de cel al moralității, devenind foarte apropiată de științele medicale [4, p. 20]. Domeniul eticii în cercetarea biomedicală ca branșă a bioeticii se axează cu precădere pe setul de norme morale, prescripții regulamentare și standarde legale în contextul asigurării securității personale și apărării drepturilor și intereselor subiecților umani în cadrul cercetărilor biomedicale, neglijând într-o anumită măsură aspectele biologice ale vieții ca fiind un aspect prea tehnic, sau supraviețuirea omului ca fiind un criteriu prea abstract, tinzând către o apropiere de științele juridice mai mult. În acest context, bioetica politică se axează pe supraviețuirea omenirii ca obiectiv final al eforturilor sale, distanțându-se întrucâtva de criteriul moralității și de cel al vieții, ca fiind mai puțin aplicative în contextul promovării strategiilor de gestionare a sociumului. Spre deosebire de cele trei exemple descrise anterior ca poziționate la extreme, care sunt axate pe una dintre cele trei valori-criterii ale domeniului bioeticii, se remarcă sfera bioeticii globale, fondată, potrivit principiilor lui V.R. Potter, ca una dintre ramurile bioeticii care echilibrează armonios toate cele trei valori bioetice: supraviețuirea omului pe Terra, viața și moralitatea, poziționându-se echidistant față de acestea. Printre multitudinea de ramuri și direcții de cercetare din sfera bioeticii se pot remarca și alte domenii ca fiind apropiate de unele dintre aceste valori-criterii, gravitând în jurul acestora. Schema dată de tipologizare a ramurilor bioeticii contribuie la formarea unor categorii de domenii bioetice la aprofundarea specializării acestor discipline și delimitarea mai strictă a obiectului lor de cercetare.

Prin urmare, structura crizei mondiale poliaspectuale contemporane, ca preocupare prioritara și obiect principal al acțiunilor de combatere din cadrul bioeticii politice, ca extensiune funcțională a domeniului eticii biologice

globale în spațiul bioetizării acțiunii politice, se axează cu precădere pe individul uman, pe asigurarea securității sale, dar și pe formațiunile și grupurile sociale constituite din persoane individualizate, fiind evidențiate necesitățile și particularitățile acestora în raport cu alte elemente. Specificul grupurilor sociale este în directă concordanță cu mediul firesc de viață caracteristic omului, ca subiecte ale relațiilor și raporturilor morale, printre care componenta biomedicală tinde să devină una dominantă în virtutea priorităților și trendurilor de dezvoltare a preocupărilor și de reorientare a interesului omenirii în perioada conștientizării pericolelor și mobilizării în vederea depășirii crizei globale. Astfel, se vor evidenția trei grupuri principale de probleme globale ca elemente componente ale crizei mondiale: 1. *probleme globale antro-po-sociale*, 2. *probleme socio-naturale* și 3. *probleme globale inter-sociale*.

Categoria problemelor antro-po-sociale de departe tinde să domine în cadrul structurii crizei globale multiaspectuale față de celelalte tipuri de probleme globale, care se dovedesc a fi cel mai des generate și amplificate de factorul uman. Dacă grupul de probleme socio-naturale include astfel de aspecte regretabile și nocive, constituind niște riscuri de securitate pentru existența viitoare a omenirii ce apar în rezultatul contactului dintre societatea umană și natură, precum degradarea ecologică a stării mediului ambiant, irosirea irațională a resurselor naturale etc., atunci segmentul de probleme globale antro-po-sociale ce se manifestă ca riscuri securitare în corelația etico-dezvoltațională dintre individul uman și societatea sau comunitatea din care face parte, incluzând aspecte demografice referitoare la scăderea de sub controlul sociopolitic a proceselor de creștere a numărului populației, sau procesele migraționiste ce tind să submineze bunăstarea și echilibrul general în domeniul social și cel politico-economic pe Terra, ori degradarea sistemelor de ocrotire a sănătății și de educație, se evidențiază ca fiind unicul factor cardinal de sprijin al balanței stabilității în cadrul raportului dintre civilizația umană și natură, în contextul inevitabilității identificării și urmării căii coevoluționiste în dezvoltarea celor două laturi ale existenței vieții terestre – societatea și biosfera. Degenerarea situației și ruperea echilibrului unei evoluții moderate în contextul degradării și înrăutățirii stării demografice inevitabil va produce o amplificare a tuturor problemelor socio-naturale și agravarea inerentă, de exemplu, a stării mediului ambiant și a rezervei de resurse naturale a Planetei. Aceași legătură cauzală de dependență se va atesta în cazul corelației dintre categoria de probleme globale antro-po-sociale și cele inter-sociale, referitoare la numeroasele conflicte și animozități dintre culturi, religii, dintre state ca actori cu pondere semnificativă pe arena internațio-

nală, între diverse interese naționale etc., care cel mai des se transformă în confruntări violente și chiar cu un important potențial letal pentru întreaga omenire, în contextul dezvoltării vertiginoase pe parcursul ultimului secol a unor astfel de tehnologii militare precum cele biologice, atomice, nucleare, climaterice etc. Ieșirea de sub controlul guvernamental al fenomenelor antropo-sociale, precum degradarea nivelului culturii generale în societate, amplificarea analfabetismului, discordanța funcțională dintre oferta sistemului educațional și necesitățile reale ale omului contemporan, falimentul sistemului medical și de asistență socială în contextul ritmurilor galopante ale migrației internaționale și ratei natalității în cele mai sărace regiuni de pe glob, unele din aceste aspecte fiind caracteristice și pentru Republica Moldova, vor genera inevitabil conflicte violente inter-sociale ce vor avea ca rezultat masacrarea sau decesul din cauze socio-medicale a unui număr semnificativ de persoane din rândurile populației planetei.

Potrivit teoriei sinergeticii, în cadrul oricărui sistem autoorganizat inevitabil există și elemente entropice, de balansare, necesare unei funcționări durabile a sistemului, viziune promovată și de A. Suhanov [5, p. 16]. Contra-balansând orientarea organizată a informației, entropia socială, ca disfuncție a sistemului de organizare publică și, totodată, în calitate de componentă intrinsecă a sistemului social viabil autoorganizat este importantă, potrivit cercetătorului T. N. Țirdea, iar studiul diferitelor aspecte ale acesteia devine tot atât de necesar ca și cercetarea informației sociale, ca mobil organizatoric al progresului social [6, p. 26].

Furnizarea informației sociale cât mai exacte, mai operative și oportune, inclusiv cu ajutorul mediilor informatice computeriale, reprezintă antidotul degradării atât structural-organizaționale, cât și morale a sociumului, alături de bioetizarea intensivă a sociumului în întregime, a sferei politicului și a domeniului decizional în mod special, într-un mediu politic predominant entropic, haotic, precum cel contemporan, supus unor constrângeri externe ca schimbarea climei, degradarea mediului ambiant până la o stare inacceptabilă, inutilizabil pentru un trai uman decent, în condiții de insuficiență a resurselor naturale în genere, a celor energetice în mod particular, fiind permanent bulversat de nenumărate crize și șocuri sociale interne în strânsă corelare cu fenomenele și procesele politice globale.

Printre numeroasele funcții ale sistemului social se numără și funcția de prezervare și perpetuare a sistemului, a stării sale durabile, precum și cea de optimizare, adică de perfecționare continuă a acestuia. Ca și orice alt organism viu, și organismul social are disfuncțiile sale, mai cu seama în perioada

crizei globale, care bulversează mersul firesc al proceselor sociale și care foarte des îmbracă formele unor astfel de patologii social-politice, precum: terorismul, extremismul, criminalitatea politică, șantajul, corupția ș. a., ce slăbesc sistemul social global și contribuie la persistența accentuată a imperfecțiunii lui, contribuind la o și mai grabnică adâncire a crizei mondiale, extinsă astfel până la cele mai particulare aspecte pe plan local. Aceste disfuncții ale sistemului social au existat în toate timpurile, dar, paradoxal, tocmai în perioada contemporană, perioada cea mai evoluată și avansată în istoria umanității, patologiiile sociale, în special, terorismul, capătă amploare, în concordanță cu teoriile contemporane cu privire la echilibrul cantitativ și calitativ dintre ordine și dezordine, informație și entropie. Grupurile sociale constituite și organizate în scopuri teroriste adesea recurg și la alte metode de intimidare socială și politică (șantaj, corupere, atentate, intimidări prin violență etc.), de aceea perspectiva analizei deductive a patologiiilor sociale poate fi redusă la analiza problematicii terorismului și a influenței sale asupra metodelor, practicilor și procedurilor de elaborare, promovare și implementare a politicilor publice (public policymaking process), în condițiile necesității vitale de adaptare și racordare a întregului sistem sociopolitic la imperativele, valorile și principiile bioetice, ceea ce și presupune procesul de bioetizare a sferei securității și politicului, cu scopul obținerii unor rezultate mult mai performante pe termen lung în plan geo-strategic, în vederea depășirii crizei mondiale [7, p. 262].

Pentru prima dată calificativul de „terorism” a fost utilizat cu peste 220 de ani în urmă, într-un suplimentul Dicționarului Academiei Franceze din anul 1798. Iar una dintre cele mai timpurii forme de manifestare a terorismului entropic, înregistrată istoriografic, reprezintă secta religioasă a sicarilor, care a activat în Palestina în sec. I e.n. Un comentator de politică externă american de notorietate, W. Laqueur, în una din operele sale consacrate fenomenului sociopolitic al terorismului, menționează că între anii 1937 și 1981 s-au dat 109 definiții acestui fenomen, dar niciuna dintre ele nu este suficient de cuprinzătoare. În Regatul Unit al Marii Britanii, stat care s-a confruntat pe parcursul sec. XX cu fenomenul terorismului entropic (terorismul iredentist irlandez) s-a recurs, în cadrul unei legi din 1974, la o definiție (nici aceasta perfectă) a fenomenului în cauză: „...folosirea violentei în scopuri politice, incluzând orice recurgere la violență în scopul de a plasa publicul sau orice grup din public într-o stare de frică” [8, p. 45]. Potrivit școlii politologice americane, termenul de „terorism” capătă mai multe înțelesuri, definiții și conceptualizări, dintre care se disting patru sensuri diferite.

Primul dintre acestea este înțeles ca o acțiune violentă, direcționată contra populației civile, fără o țintă clară, acțiune menită să creeze haos și teamă în rândurile populației și în acest mod să afecteze siguranța și stabilitatea socială, să discrediteze imaginea guvernanților, care nu sunt capabili să asigure securitatea persoanei și un trai decent pentru populație.

A doua perspectivă asupra fenomenului terorismului destabilizator (în sens macrosistemic) poate căpăta sensul de violență contra reprezentanților puterii, adică a factorilor de decizie și a autorității publice (poliție, politicieni, diplomați), prin acțiuni de intimidare, șantaj, atentat cu scopul de a-i determina să recurgă la concesii în favoarea grupului terorist, a idealurilor și scopurilor propagate de grup. Această perspectivă a terorismului entropic, direcționată spre puterea oficială, poate căpăta o amploare și o imagine a unei mișcări revoluționare, care tinde să schimbe prin forță guvernarea de stat. Se poate crea confuzia dintre o perspectivă care cataloghează o persoană drept terorist și alta care apreciază acțiunile aceluiași individ ca pe ale unui luptător progresist pentru drepturile și libertățile omului, etniei, națiunii, statului etc.

La nivelul politicii internaționale există un „terorism sponsorizat” de factori externi, care poate fi atât oficial, guvernamental, cât și neoficial, individual, de grup. Terorismul entropic ce ține de a treia categorie poate fi conceput drept un război partizan nedeclarat dintre state sau dintre niște grupuri de țări, exprimat prin terorism informațional, computerial, atentate contra autorităților, explozii și acțiuni criminale contra populației sau prin finanțarea unor grupări ilegale, separatiste, criminale, teroriste etc., toate urmărind scopul de a submina și de a slăbi siguranța națională.

Cea de a patra perspectivă consideră drept teroriste și implicit, bazate pe principiul dezordinii și lipsite de viitor, regimurile nedemocratice, antipopulare, care prin acțiuni guvernamentale admit sau cauzează abuzuri de putere, constrâng libertatea și drepturile fundamentale ale propriilor cetățeni și prin aceasta terorizează populația [9, p. 542]. În perspectiva conceptualizării problematicii terorismului ca flagel ce subminează însăși existența pe viitor a civilizației umane au contribuit decisiv evenimentele din 11 septembrie 2001 din SUA, când în urma unor multiple atacuri puse la cale de organizații teroriste internaționale din lumea arabă cu avioane de cursă asupra unui șir de clădiri-simboluri ale măreției SUA în lume ca superputere, au decedat sute de victime civile. În acest sens, s-a declanșat un proces foarte periculos de extindere a unui tip total inuman și degradant pentru persoana umană de influențare a opiniei publice și deciziilor sociopolitice – terorismul suicidal. Potrivit

statisticilor, în perioada 1980 - 2003 această formă de terorism nu depășea 3% din structura terorismului internațional și local, pe când, începând cu acest punct de pornire (11 septembrie 2001), ponderea terorismului suicidal în structura generală a formelor de terorism a depășit 50% în anul 2003 și se află în continuă creștere [10, p. 95]. Această tendință a deplasării accentelor din punctul de vedere al componenței și formelor terorismului în perioada contemporană poate fi explicată oarecum prin prisma bioeticii în condițiile degradării relațiilor interumane sau devalorizării și atitudinii disprețuitoare a omului contemporan față de propria corporalitate, față de personalitatea și esența și rolul ființei umane în sens universal [11, p. 266]. Extinderea formei suicidale, mai cu seamă în cazul terorismului internațional, confirmă degradarea spirituală a conștiinței și mentalității civilizației contemporane care constituie esența și cauza crizei morale ca factor generator al degradării în celelalte domenii ale vieții umane individuale și vieții sociumului. În acest fel, o soluție viabilă la degradarea continuă a condiției umane, a valorii și ponderii omului în cadrul proceselor globale poate constitui moralizarea și bioetizarea sferei sociale în genere, a domeniului sociopolitic, dar mai cu seamă a sferei decizionale împreună cu sistemul de presiuni și influențe aferent acestuia, ceea ce ar presupune racordarea mentalității și practicilor specifice la valorile, imperatiivele, prioritățile și principiile bioetice, precum principiul coevoluției dintre natură și societate, principiul biosferocentrismului, principiul autonomiei individului uman și a colectivităților aplicat în vederea implicării acestora în procesele ce-i vizează nemijlocit, confidențialitatea, acordul informat, principiul echității și justiției și altele.

Această formă suicidală a terorismului amplifică specificul entropic și macrodestabilizator al terorismului pentru sistemul sociopolitic. Terorismul entropic ca problemă și piedică a funcționării organizate, în perioada amplificării crizei globale, a regimului democratic, fie sub forma sa internă, fie sub forma terorismului internațional, ca terorism politic sau de drept comun, îndubitabil, se situează în sfera criminalității, cu atât mai mult în condițiile insecurității generale tot mai pregnante pentru întreaga societate contemporană, la care se formulează un șir de reacții constructive și soluții, printre care soluția bioetică pare a fi acceptată în principiu de majoritatea comunității științifice și elitelor sociopolitice de toate nivelurile. Problematika terorismului, ca expresie a unor idei politico-sociale extremiste, cu atât este mai relevantă pentru demersul științific politologic, dar și pentru discursul din cadrul opiniei publice, cu cât se perseverează în a face deosebiri tranșante în ceea ce privește îndepărtarea de pozițiile ideologice centriste, în contextul

încadrării în spectrul „coloraturii” politice. În sfera ideologică extremistă se înscriu atitudini, poziții rigide, ireconciliabile care favorizează ceea ce G. Sartori numea „forță centrifugă” în viața politică, însemnând o clară amenințare pentru regimul democratic, ca și pentru securitatea și integritatea statului (teritorială, națională, informațională, civică) [12, p. 23; 13, p. 38-41]. Din punct de vedere ideatic, terorismul entropic, ca exprimare a extremismului, poate fi și o expunere a unei atitudini de opoziție social-politică. Constituind o contrapunere dialectică administrației oficializate, opoziția politico-socială în sens teoretico-clasic se situează pe platforma etică a dreptului natural al minorității politice, care presupune activitatea de a critica și controla majoritatea sociopolitică și de a susține o opoziție alternativă. Astfel, orice opoziție socială nu este doar tolerată, ci este și obligată, în virtutea împrejurărilor, să-și asume unele funcții în cadrul sistemului social-global, precum și în cadrul subsistemului politic, în mod expres. Cu toate acestea, se distinge opoziția „loială”, care adoptă o atitudine reformistă referitor la alternanța la putere în cadrul unor parametri constituționali, și opoziția „fundamentalistă”, care reprezintă cazul clasic al unei opoziții “din principiu”, extremiste și ireconciliabile, bazându-se pe transformarea radicală a sistemului social în genere și respingând cu desăvârșire orice negociere și consens [14, p. 397; 15, p. 224].

Potrivit autorului, ca fenomen marginal, din punctul de vedere al utilității și organizării optime general-globale, terorismului entropic se exprimă și ca procedeu extrem de condiționare a unor alegeri publice, soluții, decizii, strategii sociale, iar în foarte multe cazuri concrete, deși coordonat de o rețea întreagă de instituții și organizații, reprezintă un gest mai degrabă individual care este necesar de studiat într-un context potrivit, adică din perspectivă socio- sau psihopatologică. Cazurile de atentate în locurile aglomerate efectuate de către teroriști-kamikaze dotați cu material explozibil sau inflamabil nu sunt foarte rare în istoria civilizației contemporane, multe dintre ele soldându-se cu numeroase jertfe umane. Totuși, actele de terorism ce destabilizează întregul sistem social se planifică și se organizează dificil și sunt acțiuni și inițiative, în mare parte, individuale. Având în vedere practica concretă înregistrată, se poate de conchis că cele mai odioase atentate au fost organizate de secte, de organizații extremiste mici, în cadrul unui cerc restrâns de persoane.

Încercând să clasificăm fenomenul terorismului perturbator, amintim de un terorism entropic intern ce seamănă teroare și frică printre populația civilă, care poate fi motivat ideologic, adică poate fi de dreapta sau de stânga, naționalist (cazul Spaniei – ETA, cazul Marii Britanii – IRA, Franța – separatismul corsican), separatist sau cu scopuri criminal-economice. Toate

aceste forme influențează malefic factorii de decizie și în întregime sistemul social, slăbind autoritatea statului. În literatura de specialitate se amintește de grupările teroriste (gherile) transfrontaliere de sorginte comunistă din zona Asiei de Sud și de Sud-Est, din Filipine, Cambodgia, Malaiezia, Vietnam, Laos, Thailanda. Cele din Vietnam, din anii '70 ai sec. XX, de exemplu, au constituit unul din motivele oficiale ale intervenției americane în această țară. În America Latină, de asemenea există un focar de grupări teroriste și criminale specializate în producerea și traficul de droguri. Potrivit unui raport anual privind problema terorismului al Departamentului de Stat al SUA din 1998, 33% dintre acțiunile teroriste comise pe glob au avut loc în Columbia cu implicarea FARC, iar anual, pe Terra, decedau din această cauză 300 de persoane. Una dintre cele mai complicate probleme pentru civilizația occidentală este terorismul fundamentalist islamist, și aceasta nu doar din motive religioase sau ideologice, ci mai mult din motive economice și financiare. Astfel, potrivit unui studiu al *Investigative Project on Terrorism*, **în anul 2015, rețeaua islamică a terorismului acționa în 18 țări, iar numărul de atacuri teroriste în ultimul deceniu a crescut cu aproximativ 500%** [16].

Pe lângă terorismul naționalist intern amintit mai sus, care constituie o plagă socială, politică și economică majoră atât pentru țările pe care le afectează nemijlocit, cât și pentru omenire în genere, se remarcă terorismul internațional, caracterizat de cele mai odioase crime contra umanității, de acte teroriste de răsunet și de referință pentru întreaga evoluție a umanității, care determină tendințele și trendurile politicilor de combatere a criminalității în genere, deoarece în cadrul terorismului internațional se folosesc cele mai performante tehnologii militare, informaționale și de influențare și manipulare a conștiinței sociale, implicând războiul mediatic internațional. Aici vom aminti de astfel de atentate teroriste deosebit de sângeroase precum cele puse la cale după 2010 de organizația teroristă Statul Islamic din Irak și Siria, ce este deosebit de activă în Irak și Siria, autoproclamându-se califat islamic cu capitala la Raka, de al-Qaeda, o organizație militantă islamistă, fondată de O. bin Laden, inamicul numărul unu al SUA pe parcursul mai multor ani, organizație teroristă devenită „liderul mondial în organizarea atentatelor, autorul a circa 70 la sută din totalul de atacuri sinucigașe” [10, p. 97], cu atentatele din 11 septembrie 2001 din New York și Washington; Aum Senrike cu un șir de antenate teroriste precum cel din metroul din Tokio din 20 martie 1995 cu gazul sarin și care a încercat, nu fără de succes, să procure elemente componente ale bombei atomice pentru a șantaja guvernele lumii; Partidul Muncitorilor din Kurdistan (PKK), care acționează regional în statele cu po-

pulație kurdă din Orientul Apropiat, ce din 1984 a transformat Sud-Estul anatolian turc, locuit în majoritate de kurzi, în teatrul unor lupte între rebelii kurzi din PKK și forțele de securitate turce, astfel ca această organizație, considerată teroristă de majoritatea statelor lumii, a atacat interesele Turciei și pe kurzii bănuți de colaborare cu guvernul turc, adeseori folosindu-se de baze din Irak și Siria, conducătorul partidului, A. Ocalan, a fost arestat de autoritățile turce în 1999, fiind apoi judecat și condamnat pentru trădare; atentatul din vara anului 1972 de la Olimpiada de la München, Germania asupra delegației de olimpici ai Israelului, organizat de o rețea internațională de organizații teroriste și realizat de grupul terorist „Septembrie Negru” cu executanți în majoritatea lor fiind de origine arabă.

De regulă, acțiunile teroriste de răsunet precum cele menționate mai sus, organizate și executate de rețele internaționale de teroriști, determină pe mult timp înainte comportamentul guvernelor lumii și organizațiilor mondiale specializate în asigurarea securității internaționale în vederea combaterii eficiente a unor astfel de atentate. Aceste acte teroriste de rezonanță, soldate cu zeci sau sute de morți și mii de victime colaterale, au contribuit la reconștientizarea și reconceptualizarea valorilor fundamentale în societatea umană, adeseori teroriștii atingându-și scopul prin înspăimântarea și terorizarea populației civile, declanșând crize politice serioase la nivelul unui stat, determinând schimbarea de guvern și reorientarea cursului politicilor interne și externe, ceea ce inspiră teroriștii internaționali să continue misiunea ingrată pe care și-au asumat-o, destabilizând și dezechilibrând sistemul de securitate mondială, sistemul sociopolitic și cel economic mondial.

Costurile economice ale terorismului sunt extrem de ridicate, astfel că numai SUA (până la atentatul din 11 septembrie 2001) aloca anual 5 mld de dolari pentru combaterea acestei plăgi sociale numai pe teritoriul SUA [8, p. 50], iar după atentatele din 11 septembrie 2001, a crescut chiar de zeci de ori. Suma cheltuielilor se dublează dacă adăugăm costurile pentru protecția personală a oamenilor de afaceri și a structurilor economice private americane. Plus la aceasta, terorismul anual aduce prejudicii serioase turismului internațional, industriei petroliere, complexului energetic mondial, afectează grav economiile tuturor statelor lumii. Totuși, până în anul 2000 s-a înregistrat o micșorare a numărului actelor teroriste de la 600 în anii '60-'70 ai sec. XX până la 250 în anul 2000. După tragedia din 11 septembrie 2001 de la New York a început o nouă eră a terorismului, cu folosirea tehnologiilor de vârf, lansându-se o nouă percepție internațională a actului terorist, precum și a combaterii lui, a necesității coalizării contra acestui „rău materializat”.

Datorită difuzării operative a știrilor despre atentate și alte acte teroriste pe scară națională și internațională, terorismul entropic capătă o nouă amploare, constituindu-se o nouă pârghie de influență și presiune asupra opiniei publice, dar și asupra politicilor publice [17, p. 309]. Astăzi, în condițiile crizei mondiale, problema terorismului destabilizator în plan macrosistemic constituie o preocupare de securitate pentru toate statele lumii, în mod deosebit pentru comunitatea internațională, deoarece acest flagel social capătă o amploare deosebită și este incomparabil cu posibilitățile de luptă contra lui ale fiecărui stat luat în parte. Actualmente, terorismul entropic și criminalitatea internațională devin factori perturbatori și parazitari fatali pentru întregul sistem al relațiilor internaționale.

Clasificarea separatismului ca terorism este una deja consacrată în literatura de specialitate și reprezintă un subiect larg dezbătut printre politologi, conflictologi, sociologi etc. Mai cu seamă, corelația dintre separatism și terorism se analizează de mai multe decenii în cadrul școlii politologice pluraliste. Spre exemplu, J.M. Shafritz, încă la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, vorbea de mai multe forme de terorism, printre care se încadrau pler și regimurile sociopolitice care induceau teroare, opresiune și adoptau o atitudine inumană față de persoane, mai ales dacă le lipsea legitimitatea și recunoașterea internațională, precum regimurilor separatiste [9, p 542]. Și în alte lucrări mai recente se promovează aproximativ același punct de vedere, că orice mișcare separatistă trece inevitabil printr-o fază teroristă, generând fenomenul „terorismului separatist” care poate fi anihilat doar în cadrul unui sistem democratic și constructiv, ce transferă violența teroristă în spațiul dezbaterilor publice și soluțiilor politice [18, p. 121; 19, p. 108].

În ceea ce privește actualitatea și relevanța problematicei expansiunii terorismului pentru Republica Moldova, vom sublinia că statul nostru se confruntă deja de mai bine de două decenii cu problema separatismului transnistrean, care reprezintă un caz clasic de terorism entropic, din perspectiva școlii politologice pluraliste, prezentată mai sus, regim separatist, finanțat și sprijinit din exterior, pentru a dezorganiza situația internă, pentru a șantaja factorii de decizie, a teroriza opinia publică prin demoralizare, subminând eforturile Republicii Moldova de aderare la UE și periclitând orice tentativă de integrare plenară în comunitatea mondială prin atragerea de investiții în economia autohtonă. Cu regret, în pofida negocierilor continue în diverse formate dintre autoritățile de drept din Republica Moldova și cele autoprocimate, de-a lungul timpului după încetarea fazei fierbinți a conflictului de pe Nistru, nu s-a reușit pe deplin transferarea potențialului violent și a amenințărilor referi-

tor la securitatea statului ce provin din partea autorităților separatiste, în planul discuțiilor și dezbaterilor constructive în vederea elaborării unui model de reintegrare în sistemul constituțional al Republicii Moldova a teritoriilor controlate de separatiști. Și acest eșec al clasei politice și al societății din Republica Moldova în întregime poate fi explicat în termenii paradigmei pluraliste, prin democratizarea și dezvoltarea insuficientă atât umană, cât și economică a societății noastre, condiție ce nu permite separatismului transnistrean, în cazul de față, să depășească faza sa teroristă, amenințătoare și violentă.

Prin urmare, se evidențiază acele tendințe și trenduri care există în domeniul identificării, conceptualizării și comprehensiunii teoretice a fenomenului terorismului sub toate formele în care se manifestă acesta la etapa contemporană a dezvoltării societății și în contextul acelor probleme grave cu care se confruntă. Este indubitabil că terorismul în ultimele decenii se înscrie în categoria celor mai grave probleme ce amenință securitatea umană, problemă care în cazul nesoluționării la timp și a scăpării acesteia de sub controlul autorităților abilitate este capabilă să amenințe chiar și existența viitoare a omului pe Terra. În condițiile date, aparatul bioetic poate fi aplicat pentru a identifica soluții viabile și de a controla acest fenomen al terorismului în limitele moralului și al relației etice armonioase cu mediul ambiental, cu condiția umană bio-psiho-socială, în perspectiva depășirii întregului complex de probleme globale, îmbogățindu-ne cu încă o experiență extremă [20, p. 39]. Escaladarea amenințării la adresa securității sub toate planurile, începând de la securitatea personală a fiecărui individ luat în parte, a comunităților și grupurilor umane până la securitatea globală este determinată nemijlocit de creșterea gradului de vulnerabilitate a umanității în genere, dar și a subiecților dreptului internațional luați în parte, a statelor lumii, instituțiilor și organizațiilor reprezentative pentru puterea în stat, a comunităților umane în cel mai larg sens al conceptului. Astfel, doar o reconsiderare a priorităților, metodelor și strategiilor de implementare a acestora în vederea atingerii unei dezvoltări sustenabile macro-sociale pe termen lung poate fi acel obiectiv prin atingerea cărui să se diminueze substanțial impactul terorismului asupra destinului omenirii.

Asigurarea securității persoanei umane și securizarea dezvoltării omenirii, aprofundarea proceselor democratice și soluționarea pozitivă a dilemelor democrației prin depășirea problemelor globale, ridicarea nivelului de trai a populației Terrei, promovarea modului sănătos de viață și ocrotirea sănătății, oferirea unei perspective sustenabile de dezvoltare pe termen lung, promovarea intereselor fundamentale ale societății de azi și a generațiilor de mâine nu pot fi realizate în afara unui cadru legal adecvat și a unei concepții

bine elaborate și cu succes implementate în domeniile securității umane, a bioeticii și biosecurității.

Înconjurată de numeroase amenințări la adresa securității sale, societatea umană, în plină criză pluridimensională, considerăm că se arată organic preocupată pentru realizarea eficientă a unei supraviețuiri durabile a omenirii într-un context noosferic, obiectiv pentru care se impune imperativ adaptarea problematicii biosecurității la necesitățile și provocările stringente ale societății contemporane și subordonarea preocupărilor pentru asigurarea biosecurității, cu scopul suprem – supraviețuirea calitativă a omului diverselor crize fără de precedent în istoria umanității. În acest context, biosferocentrismul, ca paradigmă fundamentală bioetică, vine să propună în ecuația edificării noosferice noi soluții viabile și să contribuie la stabilizarea vectorului dezvoltational în sfera optimizării atitudinii morale față de vietate, de biosferă, incluzând și condițiile, mediul optim pentru existența vieții pe Terra. Totodată, și sistemul politic național și internațional, în faza depășirii crizelor, în corelație cu provocările și amenințările la adresa biosecurității globale, capătă noi valențe și funcții, în condițiile când organismele internaționale sprijinite de structurile naționale de stat sunt nevoite să se confrunte cu intensificarea dinamicii evoluției aliniere a echilibrului mondial, în calea atingerii stadiului durabil și noosferic în dezvoltarea sociumului.

Civilizația umană înregistrează o evoluție extraordinară a științei, tehnicii și tehnologiilor, mai cu seamă în ultimele decenii, dintre care se remarcă în mod deosebit progresul biotehnologiilor, geneticii, biomedicinii, domenii ce aduc în prim-plan preocupările vitale ale lui *Homo Sapiens* pentru o existență mai calitativă, dar și obsesia sa economică și tehnologică pentru exploatarea viului, a potențialului biologic, genetic, psihointelectual și mental al vietăților Terrei, inclusiv al său propriu.

Relația dintre biosferă și societatea contemporană, dominată de goana creșterii economice imediate, de valorile financiare percepute ca fiind absolute în calitate de substituent al vieții însăși, denotă un raport necoevolutiv, dăunător și reciproc distructiv dintre socium și natură, ce poate aduce doar prejudicii serioase pe termen lung mediului ambiant, dar mai ales omului, ca parte integrantă a naturii vii. Paradoxal, omul contemporan ajunge să provoace natura la o competiție acerbă, pe care din start nu are nicio șansă să o câștige, pe motiv că natura, în sensul cel mai larg al termenului, se referă la multiplele aspecte și realități din mediul ambiental mai apropiat sau mai îndepărtat al omului, dar și la unele aspecte ce țin de structura și esența sa internă. Natura, în majoritatea cazurilor, rămâne imprevizibilă pentru om,

continuă veșnic să constituie o necunoscută absolută, plină de surprize ce, foarte des, ridică în fața societății dileme existențiale complexe (calamități naturale, schimbări climaterice etc.), asociate, în numeroase cazuri, unor pericole supreme pentru om ca și specie biologică [21, p. 72].

Bioetizarea sferei securității și a domeniului politicului, de rând cu bioetizarea tuturor activităților sociale, se manifestă foarte divers, în funcție de un șir de criterii, printre care: amenințările la adresa securității, diverse caracteristici culturale, religioase, confesionale, instituționale sau morale tradiționale specifice colectivităților. Însă bioetizarea, ca proces sociopolitic obiectiv, dă dovadă de un caracter imperativ și primordial al obiectivului suprem pentru întreaga omenire în condițiile necesității vitale de depășire a crizei globale multidimensionale în condiții de securitate maximală pentru persoana umană.

Pe bună dreptate se consideră că scopul esențial al strategiilor și politicilor în sferile securității umane, a bioeticii și biosecurității, al activității instituțiilor din aceste sectoare nu constă în conferirea unui sentiment abstract și fals de confort și siguranță atât pentru individul uman, cât și pentru colectivitate, ci în crearea și menținerea unor condiții favorabile pentru soluționarea celor mai stringente probleme securitare, politice, economice, sociale, demografice, tehnologice, dar mai întâi de toate a dilemelor și crizei morale ale omenirii care continuă să fie supusă impactului distructiv al amenințător și pericolelor globale la nivelul fiecărei persoane luate în parte. Din acest motiv, cercetarea minuțioasă a problematicii securității umane, a bioeticii în context politic, dar și sociocivilizațional, interdisciplinar, sistemic și comparativ reprezintă o soluție viabilă de rând cu alte pârghii, precum și o posibilă ieșire din criza mondială multispectuală ce marchează civilizația umană pe parcursul ultimelor secole, dar mai cu seamă în perioada recentă a istoriei omenirii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Sprincean S. *Securitatea umană și bioetica. Monografie*. Chișinău: F.E.P. "Tipografia Centrală". 2017, 304 p.
2. Potter V.R. *Global bioethics. Building on the Leopold Legacy*. Michigan: Michigan State University Press. 1988. 203 p.
3. Sprincean S. *Unele dimensiuni ale bioeticii politice*. În: *Strategia de supraviețuire a civilizației contemporane în contextul bioeticii, filosofiei și medicinei*: culeg. de art. șt. / Red. resp. T.N. Țîrdea. Vol. 2. Chișinău: Print-Caro, 2012, p. 103-106.
4. Țîrdea T.N. *Bioetica și biopolitica în strategia de existență umană*. În: *Știința, Tehnica și Medicina în strategia de existență umană / Materialele Conf. a VII-a Științ. Internaț., USMF, 24 aprilie 2002.* / Red. resp. T.N. Țîrdea. Chișinău: CEP Medicina, 2002, p. 18-21.

5. Суханов А.П. Информация и человек. Москва: Советская Россия. 1980. 203 p.
6. Цырдя Ф. Н. Социальная информация. Философский очерк. К.: Штиинца, 1978. 143 p.
7. Спринчан С.Л. *Биоэтика, политика и стратегии выживания человечества в контексте модернизации социума*. În: Модернизация науки общества: вызовы и ответы: материалы междунар. науч. конф. Саранск. 10 мая 2011 г. Саранск: ИП Афанасьев В.С. 2011, p. 259-264.
8. Ionescu V. *Veacul Terorismului*. În: Magazin Istoric [București], 2000, nr. 1, p. 45-50.
9. Shafritz J. M. *Dictionary of American Government and Politics*. Chicago; Illinois: The Dosey Press, 1988. 662 p.
10. Marinuță V. *Terorismul suicidal: aspecte teoretice și practice*. În: Akademos, 2012, nr. 2 (25), p. 95-97.
11. Спринчан С. *Социо-политические аспекты выживания человечества в контексте эколого- и био-этической проблематики*. În: Environmental Ethics: the Power of Ethics for Sustainable Development. Collective monograph. / Eds. Nijolė Vasiljevienė, Agnė Jurčiukonytė. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2010, p. 264-270.
12. Sartori G. *The Theory of Democracy Revisited*. Chatham: Chatham House Publishers. 1987. 542 p.
13. Sartori G. *Parties and Party System: A Framework for Analysis*. Vol. I. Cambridge: University Press, 1976. 286 p.
14. Bogdanor V. *The Blackwell Encyclopedia of Political Institutions*. Oxford; New York: Blackwell Reference, 1991. 667 p.
15. Brucan S. *Îndreptar-dicționar de politologie*. București: Nemira, 1993. 301 p.
16. Emerson S, Hoekstra P. *Islamist Terror Growing in Lethality and Geography, IPT Analysis Finds*. Investigative Project on Terrorism News. March 28, 2016. <https://www.investigativeproject.org/5241/islamist-terror-growing-in-lethality> (vizitat 01.08.2019).
17. Buzan B. *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională de după războiul rece*. Chișinău: Cartier. 2000. 386 p.
18. Reinares F. *Nationalist separatism and terrorism in comparative perspective*. In: Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward. / Ed. by Tore Bjørgo. New York: Routledge. 2005, p. 119-130.
19. Lutz J.M., Lutz B.J. *Global Terrorism*. 3rd Edition. New York: Routledge. 2013. 358 p.
20. Tîrdea T.N. *Probleme globale ale contemporaneității, dezvoltarea durabilă și conștiința noosferică: aspecte sociometodologice*. / Starea actuală și tendințele evoluării politicii ecologice în Republica Moldova În: Materialele Conferinței științifico-practice. 4 iunie 1999. Chișinău, 1999, p. 38-41.
21. Поттер В.Р. Биоэтика: мост в будущее. / Под ред. С.В. Вековшиной, В.Л. Кулиниченко, Киев: Видавец В. Карпенко, 2002. 216 p.

**Serghei SPRINCEAN, doctor habilitat în științe politice,
conferențiar universitar**

COMUNICAREA STRATEGICĂ ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII: ABORDĂRI CONCEPTUALE

STRATEGIC COMMUNICATIONS IN THE SECURITY AND DEFENCE SECTOR: CONCEPTUAL APPROACHES

Summary

The current security environment displays the nature of war rather as indirect than direct, and the emergence of the 4th and 5th generation war has amplified the major development in the security paradigm from traditional to non-traditional security. The media, as well as other contemporary means of communication, have become imposing instruments in the realization of the actors' interests on the territory of other states. In this context, the real authenticity comes from the concept of strategic communication that has evolved in the West, stemming from the need to involve the key public in promoting national interests, policies and objectives in the areas of interest, as well as ensuring a culture of security in the context of hybrid threats. Thus, this chapter attempts to provide a conceptual understanding of what the strategic communication represents in the context of a constantly changing security environment. Viewed from a general perspective, analyzing the concept of strategic communication leads us to the conclusion that this concept is in full development, being created to support the achievement of the security objectives of a state, as it occurred, for instance, in the USA. At the same time, whether we are talking about the North Atlantic Alliance, the European Union or a state actor, each entity must review its security strategies and ensure that it maintains its credibility over time and achieves its goals. Thus, in this research we will provide a multidimensional approach to the concept of strategic communication and identify the missions and guidelines of strategic communication in the field of national security and defense to explore its benefits. Due to the dynamic nature of the security environment with obvious hybrid threats, but also due to the challenges and opportunities brought by the development of the informational space, researches in the field of strategic communication remain of real interest for present and future.

Căderea zidului de la Berlin și destrămarea URSS au avut mai multe implicații asupra peisajului geopolitic regional, asupra economiei globale și priorităților naționale. În același timp, după explozia economică din anii 1990, se constata o ascensiune a democrației și o creștere a intensității sale în asi-

gurarea păcii. Iar evenimentele din 11 septembrie 2001 din Statele Unite ale Americii (SUA), moment care a marcat globalizarea insecurității, au devenit un alt punct de reper pentru revizuirea politicilor de securitate. Adversarul era unul întâlnit la nivel global, fără un stat propriu, o capitală sau armată proprie. Practic, după cum scria și George Maior în lucrările sale, non-statul atacă statul, cea mai mare putere militară a lumii fiind lovită de o entitate indefinită politic ce nu prezenta nicio caracteristică specifică statalității [36]. Ca urmare a apărut nu numai necesitatea de a identifica mecanisme de contracarare a amenințărilor asimetrice, dar și de a anihila implicațiile psihologice ale acestora asupra populației. În acest cadru, simultan cu acțiunile întreprinse de către actorii internaționali, Statele Unite și aliații / partenerii săi strategici privind descurajarea globală a asimetriei, comunicarea eficientă se evidențiază ca o componentă esențială și necesară pentru a construi încrederea și sprijinul public. Pe atunci se evidenția necesitatea unei abordări mai viguroase și operaționale a comunicării și a informării publicului și, concomitent, necesitatea stringentă de a organiza, instrui și echipa mai bine profesioniștii în domeniul comunicării strategice pentru a promova mai eficient politicile de securitate. Evenimentele din ultimii ani, precum șocurile electorale ale lui Donald Trump în Statele Unite și Brexit-ul în Marea Britanie, au demonstrat rolul critic al emoțiilor în sfera politică și nevoia de politicieni și noi lideri, oficiali guvernamentali și comunicatori capabili să depună eforturi pentru a empatiza cu publicul lor.

Mediul de informare publică este un câmp de luptă-cheie în mediul informațional modern. Unii lideri politici și militari, precum și autori din cadrul studiilor de securitate [18, 19], au etichetat condițiile mediului respectiv de operare ca *a patra generație de război (fourth generation war)* – o noțiune care se referă la un inamic care operează într-un domeniu virtual și folosește mijloacele de informare în mod inteligent, făcând efectiv media pe teren. Acest tip de război impune ca factorii de decizie la nivel național să creeze o abordare sinergică care să pună accentul pe capacitatea de *soft power* a țării sale și, dacă este necesar, să depună eforturi complementare prin intermediul puterii militare / *hard power* [4, p. 8].

Această percepție a mediului contemporan de securitate este ceea ce **procesul de comunicare strategică** utilizează pentru a obține credibilitate, legitimitate și, prin urmare, descurajare și libertate de acțiune, vitale pentru susținerea strategiei naționale și pentru protejarea, restabilirea, menținerea și atingerea obiectivelor naționale și a intereselor naționale permanente.

În cadrul *Strategiei de Apărare Națională a Republicii Moldova* se menționează că „*comunicarea strategică* va deveni elementul informațional indispensabil al autorităților naționale, reprezentând unul dintre instrumentele pe care statul le are la dispoziție pentru a-și atinge obiectivele în domeniul securității și apărării. În această direcție, eforturile vor fi orientate spre elaborarea unei viziuni eficiente de comunicare strategică, spre transformarea structurilor de comunicare instituțională și spre elaborarea unor forme de colaborare și interacțiune. Astfel, se impune o interpretare comună cu privire la comunicarea strategică necesară la nivelul tuturor autorităților publice și la nivelul tuturor politicilor și strategiilor naționale” [37].

În același timp, nu putem neglija faptul că în Republica Moldova a fost adoptată *Strategia de informare și comunicare în domeniul apărării și securității naționale* (SICASN) în 2012, care a instituit un mecanism național de comunicare menit să informeze opinia publică în legătură cu reforma sectorului de securitate și cu politicile naționale în acest sens. Însă studiile constată că Strategia nu a avut impactul așteptat din cauza lipsei unui efort conjunct al instituțiilor și partenerilor de implementare a documentului, dar și a incapacității de a adapta comunicarea instituțională la noile evoluții de securitate de ordin intern și extern [21]. Mai exact, Strategia de comunicare nu mai este actuală după agresiunea Rusiei în Ucraina, care a schimbat paradigma de securitate europeană și a aprofundat războaiele informaționale, ai căror autori tind să manipuleze opinia publică. Cu atât mai mult, în cadrul Doctrinei militare a Federației Ruse (2014) găsim că *informația* este abordată *ca una dintre componentele conflictului modern*, iar în cadrul Strategiei naționale de securitate a Federației Ruse din 2015 se menționează că *războiul informațional global și informația* sunt *instrumente al securității naționale*.

În mediul actual de securitate, considerat ca unul dominat de amenințări hibride, *propaganda, narrative strategice, mituri politice devin instrumente eficiente în diminuarea securității statelor*. În același timp, statele în general și forțele armate în special sunt obligate să facă față unor noi sarcini de desfășurare a acțiunilor de luptă prin introducerea unor noi tehnologii, sisteme și platforme de arme inteligente, a unor senzori avansați și digitalizarea spațiului de luptă. Instrumentul strategic informațional, utilizat pentru promovarea și apărarea intereselor naționale, pe timp de pace, în situații de criză și pe timpul conflictului armat/războiului primește o importanță capitală. Iar evoluția evenimentelor ultimilor ani demonstrează că asistăm la apariția unui nou tip de agresiune, dar nu militară, la un nou tip de război, un război invizibil cu

caracteristici și forme de manifestare subtile și eficiente care depășesc cu mult pe cele clasice. În acest cadru, guvernele naționale, dar și structurile regionale și internaționale, precum Uniunea Europeană și NATO, conștientizează tot mai mult importanța asigurării procesului de *comunicare strategică* pe probleme de valoare națională și regională în asigurarea securității dintr-o perspectivă comprehensivă și integrată.

Definirea conceptului comunicarea strategică în domeniul securității și apărării naționale. Necesitatea de a defini conceptul *comunicarea strategică* este determinat de faptul că mulți profesioniști împrumută acest concept în mod iresponsabil, având în vedere impactul comunicării strategice. Astfel, în literatura de specialitate găsim diferite definiții privind rolul comunicării strategice, provocând confuzie, ca rezultat fiecare entitate publică sau guvernamentală dezvoltă un plan de *comunicare strategică* fără anumite analize sau evaluări preliminare. În același timp, *comunicarea strategică* devine confuză atunci când este percepută precum un efort simplu de realizare a unei *comunicări sociale* sau de *marketing*, de exemplu, în Federația Rusă, nu este utilizată noțiunea de comunicare strategică. De fapt, este dificil să găsim o noțiune care să se potrivească în mod corespunzător campaniilor de informare și propagandă a Rusiei care sunt utilizate în Ucraina, Republica Moldova și Europa. În mare parte, nevoia de a defini acest concept a apărut atunci când s-a considerat că liniile de separare convenționale între afacerile publice, diplomația publică și operațiunile de informare militară sunt estompate în mediul operațional din cauza accesului imediat la informații. Actuala revoluție informațională în sectorul de apărare face parte dintr-o revoluție mai largă, cu dimensiuni politice, economice și sociale.

În general, comunicarea strategică este o paradigmă emergentă care acoperă șase discipline: comunicarea managerială, comunicarea de marketing, relațiile publice, comunicare tehnică, comunicarea politică și campanii de informare/marketing social [13, p. 5]. Ca o paradigmă unificatoare, ea implică o serie de aplicații în diverse domenii de cercetare, inclusiv *persuasiunea politică* [15]. Comunicarea strategică reamintește și se reorientează asupra rolului fundamental al comunicării ca proces simbolic în care realitatea este creată, menținută sau transformată [40]. De regulă, comunicarea eficientă trebuie să creeze și să mențină credibilitatea și încrederea atât a prietenilor, cât și a inamicilor, printr-un accent pe consistență, veridicitate și transparență, atât prin cuvinte, cât și fapte. Această credibilitate este esențială pentru construirea unor rețele de încredere care să contracareze sprijinul ideologic al unui fenomen sau acțiuni, de exemplu, lupta împotriva terorismului [17, p. 30].

Astfel, primele definiții ale conceptului de comunicare strategică sunt mai curând din perspectiva unui singur actor, cum ar fi SUA, care s-au preocupat mai mulți ani în definirea conceptului respectiv [42]. Deși noțiunea *comunicare strategică* a devenit foarte populară în ultimii 4-5 ani, însă ca expresie utilizată în domeniul securității și apărării nu este ceva nou. Dintr-o perspectivă istoriografică, evidențiem că în 1957, autorul Murray Dyer, în lucrarea sa *Comunicarea politică ca instrument de stat*, a menționat despre *comunicarea strategică* în contextul războiului psihologic la nivel strategic [14]. Și în anii următori întâlnim niște discuții generale privind comunicarea strategică, dar iarăși dintr-o perspectivă a relațiilor în cadrul unui conflict, de exemplu în volum intitulat *Interacțiunea Strategică și Conflictul: documente și discuții originale* [1].

Dacă să ne referim la conceptul de *comunicare strategică* așa cum este cunoscut astăzi, acesta își trage rădăcinile din *Raportul Grupului de lucru al Consiliului Științei Apărării privind crearea și diseminarea tuturor formelor de informare în sprijinul operațiunilor psihologice (PSYOP) în vremurile de conflict militar publicat* în mai 2000 [33]. Acest document, deși examinează modalitățile de utilizare media precum instrument propagandă într-o situație de conflict este important pentru definirea *comunicării strategice*, deoarece recomandările subliniate devin punctul de plecare pentru următorul „Raport privind difuzarea informațiilor gestionate”, publicat în octombrie 2001 după evenimentele din 11 septembrie al aceluiași an [34].

Analizând literatura de specialitate evidențiem că înțelesul conceptual al *comunicării strategice* a evoluat în contextul următorilor termeni: (-) Inamic sau propaganda de luptă (Primul Război Mondial); (-) Război politic (Regatul Unit); (-) Războiul psihologic (SUA, al Doilea Război Mondial); (-) Operațiuni psihologice (din anii 1950); (-) Informații despre război (1991-1996); (-) Operațiuni de informare (1996 - prezent); (-) Gestionarea percepției (post 9/11); (-) Comunicare strategică (2004 - prezent).

O atenție sporită față de conceptul *comunicare strategică* (*strategic communication*) se constată, în special, după atacurilor teroriste din septembrie 2001. În cadrul administrației George W. Bush din SUA au fost dezvoltate trei produse privind sporirea capacităților de comunicare: „Operațiuni de informare și operațiuni psihologice” (IO și PSYOPS); „Afaceri Publice” (PA); și „Sprijinul apărării pentru diplomația publică” (DSPD). Putem vorbi de o conștientizare instituțională a impactului așa-numitului „război de percepții”, unde tehnologiile integrate de comunicare devin instrumente eficiente atât de ordin tactic, cât și operațional, în implementarea strategiilor de securitate

națională, având scopul de a obține credibilitate și, astfel, libertatea de acțiune. Aname în această perioadă conceptul de *comunicare strategică* a început să apară insistent în vocabularul practicienilor și teoreticienilor din domeniul securității și apărării naționale [12, p. 27].

Astfel, în procesul de definire a conceptului de *comunicare strategică* se evidențiază eforturile SUA, pentru care *comunicarea strategică* este un concept vital și reprezintă o componentă importantă a securității naționale. În anul 2004, Raportul Consiliului de Științe al Apărării al Grupului de lucru privind comunicarea strategică a stabilit că: „...Comunicarea strategică este în criză și trebuie transformată în obiectiv, care se potrivește cu angajamentul nostru față de diplomatie, apărare, inteligență, aplicarea legii și *securitatea homeland* [26]. ... Colaborarea între guvern și sectorul privat la o scară fără precedent este imperativă. În plus, eforturile de comunicare strategică trebuie să consolideze teme-cheie și mesaje în funcție de obiectivele definite...” [35].

În 2006, în cadrul unui document intitulat „Quadrennial Defense Review (GDR). Execution Roadmap for Strategic Communication 2006” („Analiza strategică a apărării. Foaie de parcurs pentru comunicarea strategică”), comunicarea strategică este definită drept comunicare care „concentrează activitățile și eforturile Guvernului Statelor Unite de a înțelege și de a angaja publicul-cheie pentru a crea, consolida sau păstra condiții favorabile pentru a promova interesele și obiectivele naționale prin utilizarea unor informații coordonate, teme, planuri, programe și acțiuni sincronizate cu alte elemente ale puterii naționale” [32]. Această definiție oferă dovezi suplimentare că *comunicarea strategică* poate fi utilizată în promovarea intereselor naționale prin coordonarea informațiilor, autorul Cristian E. Guerrero-Castro numindu-le „logica acțiunii”. De asemenea, aceasta clarifică faptul că informațiile coordonate trebuie sincronizate cu alte elemente ale puterii naționale [12, p. 29].

Ulterior, un nou spațiu pentru *comunicare strategică* a fost creat prin *Legea privind autorizarea națională a apărării din 2009 (the National Defense Authorization Act of 2009)*. În cadrul legii date, întâlnim definiția comunicării strategice din perspectiva Analizei strategice a apărării, document menționat mai sus, mai nou este faptul că aici sunt identificate direcțiile strategice (scopul și obiectivele) în realizarea unei comunicări strategice strict pentru Departamentul de Apărare [41]. În același timp, acest document este important deoarece scoate în evidență necesitatea de a considera *comunicarea strategică* în domeniul cercetării științifice și tehnologice.

Către anul 2010 sintagma *comunicarea strategică* devine din ce în ce mai populară, cu toate acestea, în „Raportul Casei Albe privind comunicarea stra-

tegică către Congres” se recunoaște că utilizarea diferită a acesteia a dus la o confuzie semnificativă. Astfel, acest raport începe prin clarificarea înțelesului noțiunii *comunicarea strategică* care se referă la: (a) sincronizarea cuvintelor și faptelor și modul cum vor fi percepute de publicul selectat, precum și (b) programe și activități destinate în mod deliberat comunicării și angajării cu publicul vizat, inclusiv cele implementate de afacerile publice, diplomația publică și informarea profesioniștilor operaționali [43].

După mulți ani de confuzie, în 2012, Legea privind autorizarea națională din domeniul apărării în redefinirea conceptului de *comunicare strategică* a specificat: „Comitetul continuă să susțină operațiunile de informare (IO) instrumente importante pentru combaterea narațiunilor inamice, precum și implicarea în comunitatea globală” [25]. Astfel, în SUA comunicarea strategică are un caracter restrâns, orientat spre armată și este elaborată de Comitetul Unit al Șefilor de Stat Major (Joint Chiefs of Staff). Comitetul respectiv precizează că, deși scopurile specifice ale comunicării strategice în domeniul militar pot fi diferite și depind în totalitate de situația sau campania specifică, în general scopurile comunicării strategice sunt aceleași ca și scopurile strategiei naționale, adică coincide cu politica de stat [16, p. 8].

Totuși, nu putem neglija rolul departamentelor de stat din SUA în definirea *comunicării strategice*, dar pentru a oferi o viziune comprehensivă a acestui concept este nevoie de o abordare dincolo de perspectiva unui singur actor. În SUA sintagma *comunicare strategică* este mai des concepută precum o *comunicare sincronizată*. Însă, în contextul mediului actual de securitate, dominat de amenințări hibride, putem spune că există deja o înțelegere comună unde *comunicarea strategică* este abordată precum proces (pentru a evidenția acest aspect, în limba engleză conceptul este utilizat la plural – *strategic communications* sau *StratComs*). De exemplu, în cadrul Serviciului European de Acțiune Externă (EEAS) al Uniunii Europene, există Diviziunea Comunicare Strategică (*StratComms*) care conduce eforturile Uniunii Europene privind dimensiunea publică a diplomației europene și comunicarea acesteia privind politica externă și politica de securitate, precum și acțiunea sa externă într-un sens mai larg. Această diviziune lucrează în proiectarea și promovarea principalelor politici și valorilor fundamentale - respectarea demnității umane, a libertății, a democrației, a egalității, a statului de drept și a drepturilor omului, - atât la nivel global, cât și al publicului [38].

Realmente, Uniunea Europeană nu a dezvoltat până în prezent o viziune strategică formală similară cu cea din SUA în ceea ce privește *comunicarea*

strategică, iar definirea și descrierea *StratComs* rămâne la nivel de interpretare. Cu toate acestea, viziunea Uniunii Europene asupra comunicării strategice este descrisă în „Cartea Albă a politicii europene de comunicare” [6]. Aceasta prezintă orizonturile unui larg proces de consultare a tuturor grupurilor de interes implicate în activitatea de comunicare a Uniunii Europene, cu privire la cele mai bune modalități de a recâștiga încrederea europenilor. Obiectivul principal avut în vedere este direcționarea mesajelor către strategii narative proactive (*positive narrative*) menite să ofere o imagine de unitate și încredere europenilor [30, p. 5]. În același timp, semnificația acesteia pentru politica externă și mediul de securitate a Uniunii Europene este în creștere în contextul practicilor de dezinformare în legătură cu conflictul din Ucraina și răspândirea acestor practici în UE, precum și a campaniilor de propagandă a grupurilor *jihadi* [38].

Spre deosebire de UE, în cadrul Alianței Nord Atlantice (NATO) există preocupări privind definirea conceptului de comunicare strategică precum și politici dedicate procesului de comunicare strategică. „Politica de comunicare strategică a NATO”, document elaborat în 2009, stabilește *comunicarea strategică* ca proces de coordonare a activităților de comunicare: „Utilizarea coordonată și adecvată a activităților și capacităților de comunicare ale NATO - Diplomatie publică, Afaceri Publice, Afaceri Publice Militare, Operațiuni de informare (Info Ops) și Operațiuni psihologice (PSYOPS), după caz - în sprijinul politicilor, operațiunilor și activităților Alianței pentru a atinge obiectivele NATO” [28]. În anul 2017 a fost elaborată „Politica militară a NATO privind Comunicarea Strategică”, care oferă o perspectivă militară a *comunicării strategice*: „integrarea capacităților de comunicare și informare a personalului [...] cu alte activități militare, pentru a înțelege și a forma mediul informațional (IE), în sprijinul finalităților și obiectivelor NATO” [23]. Cu toate acestea, definițiile din cadrul politicilor menționate nu se limitează numai la aria de aplicare la nivel de guvern / instituții de stat sau militari, dar permit să fie aplicabile în sectorul neguvernamental și în mediul de afaceri.

Conform unui îndrumar terminologic elaborat în cadrul Centrului de Excelență pentru Comunicarea Strategică NATO [27], *comunicarea strategică* (*strategic communications*) este o *abordare holistică* a comunicării bazată pe valori și interese care cuprinde tot ceea ce face un actor pentru a atinge obiectivele sale într-un mediu contestat [3, p. 46]. Experții în materie din cadrul NATO, mediul academic și sectorul comercial au convenit că *abordarea holistică* va fi o cale eficientă de a comunica într-un mod sincronizat și nucleul conceptual al procesului de comunicare strategică. În același timp, politicile NATO abordează comunicarea ca un proces de coordonare a activităților de

comunicare, iar comunicarea strategică – proces ce asigură ca toate politicile să activeze într-un singur cadru [20, p. 98].

Astfel, în funcție de natura unei organizații sau în dependență de interesele statelor, procesul de comunicare strategică poate varia de la marketing (care include elemente de diplomatie publică, relații cu mass-media, ridicarea nivelului de conștientizare situațională etc.) la politică. În termeni operaționali, *comunicarea strategică* implică atât o dimensiune defensivă (reacție și răspuns), cât și o dimensiune ofensivă (cercetare și presiune). O definiție utilă, în acest context, este oferită de Chatham House într-un raport din 2011, în care procesul de comunicare strategică este descris drept „o serie sistematică de activități susținute și coerente, desfășurate la nivel strategic, operațional și tactic, care permit înțelegerea publicului țintă și identifică canalele eficiente pentru promovarea și înțelegerea anumitor tipuri de comportament” [8, p. 4].

În fine, dintr-o perspectivă multidisciplinară a comunicării strategice, autorul Guerrero a elaborat o matrice integral hermeneutică a definiției privind comunicarea strategică în domeniul securității și apărării naționale care se referă la „managementul politico-strategic al comunicării în domeniul securității și apărării naționale a unui stat care caută, analizează, planifică, coordonează și accesează resursele relevante prin intermediul unor „acțiuni logice” semnificative (direcțiilor acțiunii de comunicare) cu un mesaj semnificativ construit în conformitate cu conceptele stabilite de o pertinentă și coordonată platformă a mass-mediei (tradiționale și netradiționale) pentru a atinge un obiectiv vital ca soluție la o problemă de comunicare într-un anumit scenariu (război, criză sau pace) ...” [12, p. 42].

Obiective și componentele-cheie ale comunicării strategice și implicații pentru securitatea națională. Conform matricei de analiză hermeneutică, *comunicarea strategică* privind securitatea și apărarea națională ar trebui să sprijine strategia națională prin comunicare pentru atingerea obiectivelor politico-strategice. În consecință, politica de securitate și de apărare națională a unui stat asigură prin mai mult domenii de acțiune (interne, externe, economice și de apărare) protejarea intereselor naționale sub presiuni și amenințări. Astfel, pentru a înțelege conceptul *comunicarea strategică*, trebuie să-l privim ca un instrument al puterii naționale pe lângă alte elemente – diplomatic, informațional, militar și economic, care asigură atingerea obiectivului național în situații de pace și conflict sau într-un anumit mediu de securitate.

Conform raportului Departamentului de Apărare al SUA, *comunicarea strategică* este un proces interactiv și un set coerent de activități care includ [17, p. 28]:

✓ **Înțelegerea** identităților, atitudinilor, comportamentelor și culturilor; tendințelor media și fluxurilor de informații; rețelelor sociale și alte influențe; motivațiilor politice, sociale, economice și religioase.

✓ **Consilierea** factorilor de decizie, diplomaților și liderilor militari cu privire la opinia publică și implicațiile alegerilor politice.

✓ **Angajarea** într-un dialog de idei între oameni și instituții prin programe care susțin interesul național.

✓ **Influențarea** atitudinilor și comportamentului prin strategii de comunicare susținute de o gamă largă de activități ale guvernului și ale societății civile.

✓ **Măsurarea** impactului activităților.

O astfel de structurare permite instituțiilor nu numai coordonarea și sincronizarea activităților în asigurarea interesului național, dar și o mai bună aliniere la buget și contribuie la instituționalizarea comunicării strategice, precum un proces de integrare în strategiile naționale de securitate sau alte politici sectoriale (de exemplu, poate fi inclusă în dezvoltarea conceptului și doctrinei militare, proiectarea strategiei și planului, executarea și evaluarea, încorporată în servicii și programe de educație și instruire comună). În acest context, este de remarcat că necesitatea de a sincroniza numeroase capacități, organizații și misiuni relaționate cu comunicarea strategică, în literatura de specialitate putem găsi asocierea procesului de comunicare strategică cu o orchestră simfonică – pentru a crea efectul dorit (rezultatul), diferite secțiuni ale orchestrei cântă la diferite momente, ritmuri și volume într-un mod coordonat [7, p. 33].

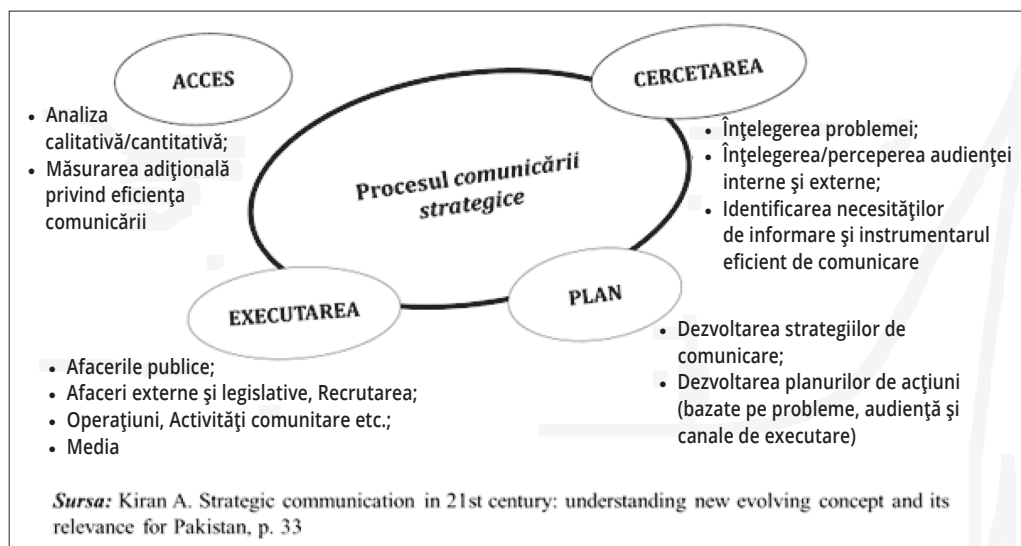
În același timp, dacă abordăm *comunicarea strategică* ca proces, atunci trebuie luat în considerare patru dominante privind utilizarea și semnificația cuvintelor, narațiunilor, imaginilor, acțiunilor și simbolurilor pentru influența și efectul strategic, iar ideea de empatie poate fi un concept central al *comunicării strategice*. Cu alte cuvinte, comunicarea strategică se concentrează pe dimensiunea cognitivă a mediului informațional [24].

Literatura de specialitate aduce în atenție faptul că, din perspectiva *comunicării strategice* nu vorbim despre un simplu mesaj, ci despre acel *positive narrative* ce actualmente nu are un corespondent în limba română unanim acceptat la nivelul comunității științifice. Această strategie narativă proactivă este cu atât mai importantă cu cât discutăm de situații cu impact major asupra securității. Pornind de la faptul că în cadrul unui conflict una din cele mai valoroase arme este cu siguranță informația, putem afirma că aceasta devine o resursă nematerială ce poate schimba cu ușurință cursul unui război. Informația este materie primă indispensabilă succesului oricărei politici, prin

urmăre, dominarea spectrului de informații este critică pentru satisfacerea intereselor de securitate națională [30, p. 2].

Comunicarea, care este atât mesaj, cât și acțiune, oferă mijloacele de a valorifica elementele puterii naționale într-o manieră eficientă, cu toate acestea, procesele strategice de comunicare și capacitățile de susținere trebuie să fie incluse în toate aspectele activităților guvernului și sincronizate vertical și orizontal [11].

Aplicarea eficientă a *comunicării strategice* nu presupune o simplă implicare a unei surse care transmite mesajul către un public, ci mai degrabă o angajament activ între părți. De regulă, acest angajament derivă din politica, viziunea strategică, planul de acțiuni, proiecte operaționale etc. [29, p. 12] Ca urmare, comunicarea strategică ca proces este continuă. Conform Schemei 1 aceasta implică cercetarea, planificarea, execuția, monitorizarea și evaluarea efectelor asupra audienței vizate și implică coordonarea în două direcții: (1) coordonare orizontală – între instituțiile și agențiile guvernamentale și (2) coordonare verticală – sus și jos a lanțului ierarhic de comandă.

Schema 1. Modelul procesului de comunicare strategică

Astfel, complexitatea definirii conceptului este determinată de faptul că în domeniul sectorului de securitate și apărarea comunicare strategică integrează nu numai conceptele de comunicare și strategie, dar și cel de securitate națională pentru a comunica strategic în atingerea obiectivelor naționale și interesului național al unui stat. Prin urmare, comunicarea strategică este văzută

ca un proces care trebuie folosit în sprijinul intereselor naționale și sincronizat cu puterea națională.

Principalul beneficiu al comunicării strategice derivă, în esență, din principiul războiului numit „de masă” și înseamnă informarea masivă între toți agenții de informare a publicului într-un moment critic pentru a atinge un obiectiv specific. În principiu, comunicarea strategică evită efectele negative ale mesajelor mixte, nesincronizate sau confuze care sunt distrugătoare în perioadele de criză sau în contextul unor presiuni politice. Astfel, comunicarea strategică este o activitate esențială și complementară conducerii strategice care gestionează discursul public nu prin încercarea de a spune oamenilor ce să gândească, ci prin direcționarea informațiilor pe arena informațională publică într-un mod eficient [10, p. 62]. De exemplu, guvernele, setând agenda națională privind căile de dezvoltare a țării, prin comunicarea strategică stabilesc ca prioritate publică ceea ce preocupă mai mult publicul sau ceea ce creează confuzie în spațiul public și împiedică asigurarea vectorului de dezvoltare a țării.

În cazul Republicii Moldova, ne putem referi la *integrarea europeană*, transpusă în termeni de asociere, reprezintă vectorul de bază al politicii interne și externe și respectiv este vectorul de dezvoltare a țării. Deși *integrarea europeană* a avut un început promițător, așa-numitele partide „pro-europene” au compromis modelul integraționist care favorizează dezvoltarea și modernizarea Republicii Moldova într-o perspectivă medie și de lungă durată prin intermediul implicării în fraudă bancară, dar și numeroasele cazuri de corupție expuse public. Fenomenul de capturare a statului a contribuit la destrămarea „poveștii de succes” și stagnarea procesului de reforme. Plus la toate, comunicarea ineficientă a vectorului european, ba uneori inexistentă sau ad-hoc, de către autoritățile Republicii Moldova a dus la descreșterea considerabilă a popularității acestuia. Modelul de dezvoltare european fiind pe larg asociat cu partidele de guvernare, uneori cu bunăstarea, dar mai puțin cu modalitate/vector de dezvoltare a țării și asigurare a securității individului. Unul dintre factorii comunicării defectuoase privind cursul european al Republicii Moldova rămâne a fi lipsa unui consens național privind integrarea europeană. Faptul că integrarea europeană nu reprezintă o prioritate pentru toți actorii politici de la Chișinău duce la denaturarea informației privind esența reformelor și a cursului european al Republicii Moldova. Uneori, comunicarea se efectuează urmărindu-se scopul de a atrage capital politic și nu se tine cont de prejudiciul adus relației dintre UE și Republica Moldova [5, p. 17].

În definiția comunicării strategice trebuie de evitat confuzia cu simplul proces de informare publică. Ceea ce distinge comunicarea strategică de in-

formarea publică este o metodologie formală care permite de evitat mesajele conflictuale prin deliberare și coordonare atentă, analizează și prioritizează publicul-cheie, sincronizează și cronometrează eliberarea informației de toți agenții de informare publică către audiența sa într-un mod disciplinat. Comunicarea strategică oferă, de asemenea, o oportunitate de a promova o adevărată cultură de securitate sau de a asigura suportul civic privind politicile statului în sectorul de apărare, de exemplu, în cazul Republicii Moldova, un proces eficient de comunicare strategică la nivel centralizat ar asigura suportul populației privind Programul Național „Armata Profesionalistă” [31] și respectiv va contribui la atractivitatea serviciului militar pe contract. La rândul său, o astfel de cultură, viabilă și activă, va conduce și va sprijini dezvoltarea comunicării strategice ca multiplicator de forță. Plus la aceasta, caracteristica care distinge comunicarea strategică de vechiul mod de gestionare a priorităților de securitate este cooperarea formală dintre comunicatori, adică comunicarea strategică mandatează ca toți agenții de informare publică să colaboreze cu sectorul guvernamental în promovarea agendei naționale în domeniul securității și apărării într-un mod coordonat și în consens cu interesul național.

Concluzii

Noile paradigme privind conflictele din sec. XXI cer noi abordări din partea guvernelor pentru a face față unor probleme multiple de instabilitate atât la nivel național, cât și internațional. Spre deosebire de trecut, conflictele sunt acum mai multe și bazate pe informații. Actorii implicați în conflicte utilizează tehnologiile moderne de comunicare pentru a influența mințile oamenilor mai eficient decât anterior. În consecință, statele în mediul actual de securitate sau în cadrul scenariilor de securitate sunt mai vulnerabile și sunt afectate de amenințări multidimensionale și transnaționale fie direct sau indirect. Puterea informației, a influenței și a convingerii devine tot mai importantă pentru realizarea obiectivelor strategice. În viziunea NATO, a influența depinde în totalitate de o coordonare eficientă internațională, pentru a atinge obiectivele strategice naționale [2]. Având în vedere influența centrală a strategiei naționale, un cadru de comunicare trebuie să fie intrinsec pentru planificarea, pregătirea și implementarea politicilor unui stat sau a unei comunități de actori statali. Astfel, componentele-cheie ale unui *proces de comunicare strategică* pot fi considerate: angajamentele liderilor; strategia de comunicare (transmiterea mesajelor); acțiuni ale organizațiilor implicate în implementarea strategiei (agenți ai strategiei); diplomația oficială (guvernul către guvern); diplomația publică (societatea către societate); diplomația militară; parteneriate internaționale ale serviciilor de

securitate; afacerile publice ale guvernului și ale ministerelor; operațiuni media; comunicări interdepartamentale etc.

Privită dintr-o perspectivă generală, analiza definițiilor cu referire la *comunicarea strategică* ne duce la concluzia că meritele acestui concept în plină dezvoltare sunt complexe și chiar sofisticate. Mai mult decât atât, este foarte dificil ca orice actor statal, orice comunitate sau organizație internațională să ignore acest subiect și să nu-și dorească o strategie de comunicare eficientă, organizată și integrată într-o imagine globală de ansamblu pozitivă. În acest cadru, merită să evidențiem că *comunicarea strategică* poate fi abordată atât la nivel național, cât și internațional, în dependență de actorul implicat sau starea de *pace* sau *conflict*.

La nivel național, *comunicarea strategică* are două scopuri și valori. Pe de o parte, să consolideze națiunea prin idee comună inspirată, durabilă și strategică, ca platformă a strategiei pe termen lung și a obiectivelor strategice naționale. La fel, poate fi fortificată cooperarea și coeziunea în realizarea scopurilor strategice la nivel guvernamental și la nivel de societate. Pe de altă parte, comunicarea strategică este un instrument de strategie de dezvoltare organizațională la nivelul instituțiilor din sectorul guvernamental (ministere, armata națională, poliție) [22, p. 2].

La nivel internațional, *comunicarea strategică* contribuie la fortificarea și integrarea efectelor declarațiilor și acțiunilor asupra audienței interne și externe, promovarea și înțelegerea valorilor și intereselor naționale; generarea suportului partenerilor pentru obiectivele politicii externe și a celei de securitate. Din punct de vedere structural, comunicarea strategică în domeniul securității și apărării naționale poate avea finalități diferite în situație de pace, criză și conflict: (1) În perioade de pace – realizarea descurajării în arealul de interes și fortificarea statutului strategic în sistemul internațional sau regional de securitate; (2) În stare de criză – obținerea credibilității în cadrul sistemului internațional; (3) În stare de război – realizarea legitimității interne și a celei externe în sistemul internațional pentru a obține libertatea de acțiune.

Astfel, comunicarea eficientă ca proces este recunoscută astăzi drept esențială nu doar pentru realizarea politicii externe sau succesul diplomatic, ci și pentru realizarea oricăror obiective strategice. În consecință, profesioniștii din domeniul *comunicații strategice* joacă un rol important într-o gamă largă de agenții guvernamentale. În lumina unei ecologii mediatice mondiale în continuă transformare și a proliferării de actori politici de stat și nestatali, capabili să intervină în mod eficient în acest spațiu de comunicații fluide, în fața tensiunilor geopolitice în creștere și a anxietății publice asociate cu tero-

rismul, comunicările strategice au fost considerate o componentă esențială a unui răspuns eficient la campaniile realizate de actori ostili de stat și non-stat care încearcă să modeleze opinia publică și atitudinile în îndeplinirea propriilor obiective strategice.

În același timp, o comunicare strategică corectă, apreciază Naja Bentzen, nu se realizează cel mai bine prin intermediul unei structuri centrale fixe, a unui birou de comunicare, ci printr-un spirit comun de relaționare, integrat în fiecare departament de stat și la toate nivelurile politicii și strategiei unei comunități [2]. Mediul internațional de securitate este într-o stare de continuă schimbare, la fel ca și conceptul de informație și de tehnologie a informației. De aceea, fie că vorbim de Alianța Nord Atlantică, de Uniunea Europeană sau de o strategie națională, fiecare actor statal, la nivel individual sau ca parte dintr-o comunitate, trebuie să îmbrățișeze schimbarea pentru a-și menține credibilitatea în timp [30, p. 3].

La nivelul mediului academic, precum și în cadrul societății civile se constată faptul că *o comunicare bună este atât o funcție, cât și o dovadă a bunei guvernări*: într-o democrație comunicarea informativă și transparentă este esențială pentru menținerea unei relații productive și durabile între executiv, legislativ, justiție și electorat.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Archibald Kathleen A. Strategic interaction in conflict. Berkeley CA: University of California, 1966, pp. 49-73.
2. Bentzen N. Strategic communication: the EU's response to invasive narratives. European Parliamentary Research Service Blog, July 2016, <https://epthinktank.eu/2016/07/01/strategic-communication>
3. Bolt N., Riga L. H. Improving NATO strategic communications terminology. Riga: NATO STRATCOM COE, 2019.
4. Borg Lindsey J. Communicating With Intent: The Department of Defense and Strategic Communication, p. 8 <https://www.belfercenter.org/publication/communicating-intent-department-defense-and-strategic-communication>
5. Bucătaru V. Comunicarea vectorului european în contextul noilor evoluții de politică internă și externă în Republica Moldova. În: Comunicarea Vectorului European într-un nou context de securitate regională. Chișinău: APE, 2017, pp. 16-21.
6. Cartea albă privind comunicarea, <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/?uri=LEGISSUM%3A1101058>
7. Commander's Handbook for Strategic Communication and Communication Strategy. US Joint Forces Command, Jun 2010.

8. Cornish P., Lindley-French J., Yorke C. Strategic Communications and National Strategy. A Chatham House Report. London: The Royal Institute of International Affairs, 2011.
9. Cristian E. Guerrero-Castro Strategic Communication for Security & National Defense: Proposal for an Interdisciplinary Approach. Connections, Vol. 12, No. 2, 2013.
10. Eder M. K. Toward Strategic Communication. Military review, July-August 2007, pp. 61-70.
11. Gramaglia Ch. S. Strategic Communication: Distortion and White Noise, 2008, http://www.au.af.mil/infoops/iosphere/08winter/iosphere_win08_gramaglia.pdf.
12. Guerrero-Castro C. E. Strategic Communication for Security & National Defense: Proposal for an Interdisciplinary Approach. Connections, Vol. 12, No. 2, 2013, pp. 27-52.
13. Hallahan, K., Holtzhausen, D. ș.a. Defining strategic communication. International Journal of Strategic Communication. In: International journal of strategic communication, 1(1), 2007, p. 3-35.
14. History of operations research in the United States Army, V. I: 1942-62. https://books.google.md/books?id=KqtZ5XpcDHEC&dq=Murray++Dyer+Political+Communication+as+an+Instrument+of+State.+Volumes+I+and+II.+ORO-R-18.+Juin+1957&hl=ru&source=gbs_navlinks_s
15. Johnson-Cartee K. S., Copeland G. A. Strategic political communication: Re-thinking social influence, persuasion and propaganda. Oxford: Rowman & Littlefield, 2004.
16. Kandrik M. Comparison of strategic communications in United States of America and United Kingdom. Final Seminary Thesis, 2015.
17. Kiran A. Strategic communication in 21st century: understanding new evolving concept and its relevance for Pakistan. ISSRA Papers 2016, pp. 25-42.
18. Lind William S. Understanding Fourth Generation War. In: Military review, September - October 2004, pp. 12-16.
19. Luttwak Edward N. A brief note on 'fourth-generation warfare'. In: Contemporary Security Policy, Vol. 26, 2005 - Issue 2, pp. 227-228.
20. Lyko G. Strategic communication in the changing security environment. In: Zagadnienia Społeczne, nr. 1 (7), 2017, pp. 95-110.
21. Marin D. Strategia de Informare și Comunicare în domeniul Apărării și Securității Naționale: analiză și recomandări. APE: POLICY STUDY, 2017, 2/ iulie.
22. Mârzac E. Comunicarea Strategică în sectorul de securitate și apărare. Notă Analitică, 2019, nr. 4.
23. MC 0628 – NATO Military Policy on Strategic Communications, NATO IMC, Brussels, 2017.
24. Murphy D. M. Talking the Talk: Why Warfighters Don't Understand Information Operations. In: IO Journal, Vol. 1, Issue 1, April 2009, pp. 18-21.

25. National Defense Authorization Act for Fiscal Year, 2012. Report of the House Armed Services Committee, <https://www.congress.gov/bill/112th-congress/house-bill/1540/text>
26. National Strategy for Homeland Security, Office of Homeland Security, 2007, <https://www.dhs.gov/national-strategy-homeland-security-october-2007>. *Notă:* Definiția oficială a politicii *homeland security* spune că aceasta prezintă un efort „concentrat la nivel național, pentru a preveni atacurile teroriste în Statele Unite ale Americii, a reduce vulnerabilitatea țării față de terorism, a minimiza daunele și a organiza ajutor în caz de atac”. Această politică este articulată în jurul a trei poli: prevenirea riscurilor naturale, accidentale sau teroriste; protecția cetățenilor și a infrastructurii naționale, precum și reacția în caz de dezastru sau atac cu cele mai adecvate mijloace.
27. NATO Strategic Communications Centre of Excellence (NATO StratCom COE), fondat în 2014, www.stratcomcoe.org
28. NATO strategic communications handbook, <https://www.lymec.eu/wp-content/uploads/2017/09/TT-140221-NATO-STRATEGIC-COMMUNICATIONS-HANDBOOK-DRAFT-FOR-USE-2015-BI.pdf>
29. Perry R. L. Principles of Strategic Communication for a New Global Commons, US Naval War College Newport, RI, June 2008.
30. Pînzariu A. I. Comunicarea strategică. Definiere, abordare, necesitate. În: Colocviu Strategic, Vol. 150, nr. 3/ 2018.
31. Programul „Armata Profesionalistă 2018-2021”. Guvernul Republicii Moldova, Hotărîrea Nr. 601 din 27.06.2018. În: Monitorul Oficial Nr. 235-244 din 29.06.2018.
32. Quadrennial Defense Review. Execution Roadmap for Strategic Communication. Washington, D.C.: U.S. Department of Defense, September 2006. www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a495367.pdf.
33. Report of the Defense Science Board Task Force on Creation and Dissemination of All Forms of Information Support of Psychological Operations (PSYOP) in Times of Military Conflict. May, 2000. <https://www.olivierhammam.fr/omh/imports/divers/psyop/psyop.htm>
34. Report of the Defense Science Board Task Force on Managed Information Dissemination. Homeland Security Digital Library, <https://www.hsdl.org/?abstract&did=439736>
35. Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication. Washington, D.C.: U.S. Department of Defense, Office of the Under Secretary for Acquisition, Technology, and Logistics, September 2004. <http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA428770.pdf>.

36. Vezi: Schneckener U. Dealing with Armed Non-State Actors in Peace- and State-Building. Types and Strategies. In: Benedek W., Daase C., Dimitrijević V., van Duynes P. (eds) Transnational Terrorism, Organized Crime and Peace-Building. Palgrave Macmillan, London, 2010, pp. 229-248.
37. Strategia națională de apărare și Planul de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de apărare pentru anii 2018–2022. Hotărâre Nr. 134 din 19.07.2018. Publicat: 03.08.2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294, art Nr: 441.
38. Strategic Communication: The EU's Response To Invasive Narratives, <https://epthinktank.eu/2016/07/01/strategic-communication-the-eus-response-to-invasive-narratives-policy-podcast/>
39. Strategic Communications, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/100/strategic-communications_en
40. Thayer L. Communication and communication systems in organization, management and interpersonal relations. Irwin: Homewood, IL, 1968.
41. The National Defense Authorization Act for Fiscal. Report on H.R. 5658. Washington, D.C.: U.S. House of Representatives Armed Services Committee, 16 May 2008. www.dtic.mil/congressional_budget/pdfs/FY2009_pdfs/HASC_110-652.pdf.
42. U.S. National Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication (2007), DoD Report on Strategic Communication (2009), White House National Framework for Strategic Communication (2010), Commander's Handbook for Strategic Communication and Communication Strategy (2010) and most recent Commander's Communication Synchronization (2013)
43. White House Strategic Communications. Report to Congress, Released March 17, 2010. <http://www.au.af.mil/info-ops/strategic.htm>

**Natalia ALBU, *doctor în științe politice,
conferențiar universitar***

NIVELUL INTERMEDIAR DE ADMINISTRARE ÎN UNELE STATE DIN UNIUNEA EUROPEANĂ - BUNELE PRACTICI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

INTERMEDIATE LEVEL OF GOVERNANCE IN SOME STATES OF THE EUROPEAN UNION – GOOD PRACTICES FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

The paper presents a research of the intermediate level between the government and the local public administration in several states of the European Union. At the European dimension, the interest toward the intermediate level is explained in different ways, but an important factor for most of the European states is the creation of the European Union. Talking about the intermediate level of governance and its implementation, we can definitely say that so far, the setting up and the functioning of the European Union have caused only structural changes in its successful organization.

Actualmente, prevederile privind organizarea comerțului sau furnizarea diverselor tipuri de bunuri ar putea să depășească hotarele naționale și să ridice probleme de administrare pe mai multe nivele. Acesta, de exemplu, este cazul când problemele, în care există o discrepanță între sfera problemelor naturale, cum ar fi mediul, sănătatea, domeniul de competență artificial, națiunea, merită a fi soluționate eficient. Problemele actuale de coordonare globală – încălzirea globală, sănătatea publică, crizele financiare și guvernarea – sunt, de asemenea, exemple bune. Ne pomenim în situația în care instituțiile politice formale sunt concepute pentru a acoperi mai multe țări. Prin urmare, Uniunea Europeană este un exemplu cu mai multe nivele de administrare. Guvernarea centrală se referă aici la acțiunile întreprinse de instituțiile Uniunii Europene (Comisia Europeană, Curtea Europeană de Justiție etc.) și, deci, există mai multe nivele din ce în ce mai descentralizate – de la statele naționale la districtele și orașele din regiunile statelor membre ale Uniunii Europene.

Acest studiu abordează subiectul nivelului intermediar dintre guvern și administrația publică locală în unele țări din Uniunea Europeană. La dimensiunea europeană, interesul față de nivelul intermediar de administrare este explicat în mod diferit, însă un factor important pentru majoritatea țărilor europene este crearea Uniunii Europene.

Până în prezent, crearea și funcționarea Uniunii Europene n-a cauzat decât schimbări structurale în organizarea nivelului intermediar de administrare de succes. În acest sens, ne propunem să cercetăm experiența unor state ale Uniunii Europene în acest domeniu, axându-ne pe descrierea următoarelor aspecte: organizarea nivelului intermediar în diferite țări din punctul de vedere al relațiilor cu nivelul central și local și al relațiilor dintre ele; implicarea schimbărilor notabile în ceea ce privește structura nivelului intermediar de administrare în urma creării Uniunii Europene și a Comitetului Regiunilor; avantajele și inconvenientele care apar în administrația de nivel intermediar.

Ideea de administrare se referă, în linii mari, la o trecere de la modul ierarhic de organizare asociat cu termenul de guvern la forme de organizare și structuri care sunt mai mult ca o rețea și pe care se bazează acțiunea colectivă. Administrația intermediară ar putea fi privită drept mâinile guvernului central [1, p. 14]. Totuși, guvernele centrale sunt importante pentru elaborarea politicilor, însă nu au monopolul puterii decizionale. În schimb, responsabilitatea de elaborare a politicilor aparține actorilor la nivel european, național și regional.

Conform literaturii de specialitate, există trei tipuri de organizare administrativă la nivel intermediar:

- concentrată - diferite ministere și departamente au propriile lor administrații intermediare care controlează și completează activitatea efectuată de către serviciile locale.;
- semiconcentrată - ministerele și departamentele nu au servicii administrative distincte la nivel intermediar, dar misiunile administrative ale diferitelor ministere sunt exercitate de servicii dirijate de un prefect numit de către guvern;
- fragmentată - două sau trei ministere cooperează în cadrul unuia și aceluiași serviciu administrativ intermediar care n-are nevoie de controlul prefectului [2].

Nivelul intermediar de administrare apare ca un răspuns la cererea unei comunități regionale ce reclamă o anumită autonomie față de guvernul central.

Autoritățile de "nivel intermediar" au diferite denumiri și statute: "regiuni" (Franța, Italia, Belgia), "Lander" (Germania și Austria), "comunități autonome" (Spania), "comunități" (Belgia), "consilii de comitate" (țările scandinave și Regatul Unit), "departamente" (Franța), "provincii" (Olanda, Belgia, Italia, Spania), "prefecturi" (Franța, Suedia), "asociații intermunicipale" (Franța, Portugalia, Luxemburg, Finlanda) [3, p. 435]. În ultimii ani, în Uniunea Europeană s-a observat o tendința de regionalizare, regiunile fiind nu altceva decât un element al sistemului instituțional de la nivelul intermediar. Nivelul intermediar de administrare cuprinde autoritățile centrale și locale de bază, reprezentanții statului central la nivel local și asociațiile intermunicipale.

În statele membre ale Uniunii Europene, administrațiile de nivel intermediar constituite din organisme alese sunt reprezentate în cadrul Comitetului European al Regiunilor. Comitetul European al Regiunilor este un organ consultativ al Uniunii Europene, format din reprezentanți ai celor douăzeci și opt de state membre, aleși la nivel local și regional. Prin intermediul Comitetului European al Regiunilor, aceștia își pot exprima în mod direct opiniile cu privire la legislația Uniunii Europene care are impact asupra regiunilor și orașelor [4].

Constituția statului stabilește nivelul intermediar de administrare. Marea Britanie, Norvegia și Irlanda sunt țări ale căror constituții nu fac referire la nivelul intermediar de administrare.

Actualmente, nu există reguli generale cu privire la funcțiile exercitate de către nivelul intermediar de administrare. Aceste funcții diferă de la o țară la alta. În continuare vom prezenta doar câteva exemple.

Suedia, la nivel european, este unul dintre cele mai bune exemple pentru a dovedi eficiența elaborării normelor de bună guvernare și administrare. Reforma Guvernului din 1974 a vizat includerea unor aspecte ale bunei guvernări, acestea fiind aplicate și pentru funcționarea instituțiilor publice. Pe dimensiunea europeană, Suedia este una dintre cele mai active țări în promovarea conceptului de bună guvernare și administrare intermediară. Ombudsmanul parlamentar în sistemul suedez joacă un rol important în buna conduită administrativă. Instituțiile suedeze operează în temeiul bunei guvernări, în principal grație nivelului scăzut de corupție. Acest lucru se datorează politicii lor de transparență, situând țara pe lista celor mai eficiente guvernări din Uniunea Europeană.

În Suedia, una dintre cele patru legi constituționale, numită ”instrumentul guvernului”, prevede protejarea constituțională a consiliilor de comitat și le autorizează să adune impozitele pentru a putea face față sarcinilor delegate.

Unul dintre aspectele particulare ale administrării intermediare din țările nordice este preponderența sectorului de protecție a sănătății, fapt ce denotă că nivelul intermediar se aseamănă mai mult cu un organ care exercită o singură funcție. În Suedia, sectorul de protecție a sănătății reprezintă aproape 80% din activitățile consiliilor de comitat.

De asemenea, în Țările Scandinave, domină modelul de impozite directe colectate de către nivelul intermediar de administrare. În Suedia, activitățile consiliilor de comitate sunt acoperite financiar în mărime de 71% de către impozitele directe pe venit, iar 14 % provin din taxe și împrumuturi pe termen fix. Doar 9% din venitul consiliilor de comitat suedeze este acoperit din dotațiile guvernului central.

Taxa de impozitare aplicată de către consiliile de comitat nu are limite formale. Parlamentul fixează, însă, un cadru pentru cheltuielile autorităților locale în baza și limitele căruia consiliile de comitat pot decide nivelul de impozitare.

O bună guvernare în Suedia se realizează prin îmbunătățirea calității administrației. Întrebarea ar fi: ”Cum a reușit Suedia acest lucru?”. Explicația se concentrează pe structura și organizarea administrației în ansamblu, iar în mod special – pe organizarea nivelului intermediar de administrare.

Concluzii:

1. Persistă o influență puternică legată de principiile bunei guvernări de la nivel european la nivel național.
2. Se remarcă o dezvoltare a principiului transparenței, principiu relevant pentru formarea încrederii cetățenilor în relația lor cu guvernul.
3. Este remarcabil să vedem că această țară dă dovadă de eficacitatea principiilor de structurare și organizare a administrației intermediare.

Belgia prezintă caracteristici diferite, care fac deosebită punerea în aplicare a principiilor bunei guvernări. Belgia a fost o țară unitară, care s-a transformat într-una federalistă. În Belgia au avut loc un șir de procese de reforme instituționale.

În conformitate cu art. 1 din Constituția țării, ”Belgia este un stat federal compus din comunități și regiuni”, aceasta fiind o reformă constituțională materializându-se din dorința regiunilor și a comunităților de a lărgi competențele lor. Competențele regiunilor și comunităților dispun de competențe numite reziduale, dat fiind faptul că statul și le-a definit pe ale sale în art. 35 din Constituție [5, p. 36].

Belgia are un sistem similar de implicare a regiunilor și comunităților în procesul decizional comunitar. Aceasta se referă la participarea la Comitetul pentru regiuni, conform unei scheme de reprezentare egală, existența atașajilor comunitari și regionali în Reprezentanța permanentă a Belgiei și posibilitatea unui ministru care aparține unui guvern regional sau comunitar de a reprezenta Belgia în consiliul Uniunii Europene. Acest sistem complex al federalismului belgian funcționează conform unui sistem de rotație trimestrială, în dependență de calendarul președințiilor Uniunii, care autorizează reprezentarea succesivă a diferitor guverne ale autorităților federale.

Principiile care domină finanțarea comunităților și regiunilor sunt următoarele:

- principiul autonomiei financiare, care presupune responsabilitatea financiară a entităților federale;

- principiul solidarității federale ireversibile, care este realizat prin mecanisme de solidaritate referitoare la regiuni.

Pentru a dezvolta un model democratic, Belgia încearcă să îmbunătățească principiile legate de dimensiunea democrației. Acest fapt este remarcat prin implicarea cetățenilor la procesul de luare a deciziilor. În anul 2004, propunerea de lege care stabilește o consultare populară pe tema instituirii unei Constituții pentru Europa a fost înaintată Consiliului de Stat. Răspunsul a fost negativ, deoarece art. 33 din Constituție prevede că toate puterile emană din Constituție și aceste puteri sunt exercitate în modul în care Constituția o stabilește.

Concluzii:

1. În țările cu un sistem federal se remarcă o dezvoltare mai puternică a principiilor buneii guvernări la nivel local și central. Se pare că în statele mai mici, nivelul central este mai activ decât în statele mari.
2. Administrația depune eforturi mari pentru dezvoltarea și implementarea principiilor democrației, transparenței și participării. Iar acestea, la rândul lor, ar trebui să asigure siguranța cetățenilor.

Italia este țara unde buna guvernare poate fi privită ca o sumă a principiilor transparenței, integrității și conlucrării. Articolul 97 din Constituția italiană prevede că ”birourile administrației publice trebuie să fie organizate în conformitate cu prevederile legii, astfel încât să se asigure eficiența și imparțialitatea administrației.”

În Italia sunt 20 de regiuni și aproximativ 100 de provincii. În timp ce numărul regiunilor este în general stabil, numărul provinciilor variază. Fiecare provincie are un prefect cu funcție publică care se subordonează direct Guvernului Central. Prefectul este numit de Prim-ministru la recomandarea Ministerului de Interne ca urmare a procesului de selecție. Între prefectul de la nivel regional sau provincial și Guvernul Central există o relație directă de subordonare.

Din punct de vedere constituțional, regiunile italiene sunt organe de o autonomie politică, legislativă și financiară vastă. Însă de la începutul anilor 90 ai sec. XX, Italia este implicată într-un proces de transferare a competențelor regiunilor. Lista nouă de competențe ale statului depășește competențele regionale. Prin urmare, în realitate puterea regiunilor este limitată.

În cazul în care capitala unei provincii este și reședința unei regiuni, prefectul capitalei provinciei îndeplinește și funcțiile specifice acestei poziții la nivel regional. Astfel, prefectul are un rol dublu: pe de-o parte, îndeplinește atribuțiile care îi revin ca prefect al provinciei în care își desfășoară activitatea, iar pe de altă parte, se poziționează la nivelul intermediar în relația administrațiilor locale cu administrația de stat [6].

În Italia, unde regiunile dețin competențe din ce în ce mai mari, există o ”Conferință stat-regiuni”, în cadrul căreia președinții regiunilor italiene sunt consultați în cazul măsurilor legislative, care afectează interesele regionale propuse de către comunitate. Această conferință conferă reprezentanților regiunilor un rol consultativ. Ea este convocată numai la decizia președintelui Consiliului italian, iar periodicitatea ședințelor până acum a fost neregulată. Anume acest gen de implicare oficială a regiunilor în formularea politicii comunitare a statului demonstrează limitele sale.

În Italia, fiecare regiune are buget propriu și mijloace financiare proprii, care provin din impozite și taxe regionale, veniturile obținute de la întreprinderile regionale administrate de organele de conducere ale regiunii, precum și din subvenții de la bugetul statului. Autoritățile administrației publice au dreptul de a organiza servicii publice cu caracter regional, de a organiza poliția locală, învățământul profesional, comerțul local, turismul regional etc.

Ajungem la cristalizarea faptului că, pentru dimensiunea democrației, legătura puternică dintre transparență și participare face necesară dezvoltarea relațiilor cu caracter regional.

Concluzii:

1. Puterile statului sunt la nivel central, iar principiile unei administrări eficiente încep de la nivel central și de acolo se transferă la nivelul descentralizat.
2. În Italia, principiul care fundamentează rolul și atribuțiile acestuia este legat de necesitatea asigurării unei colaborări strânse între administrația centrală și cea locală.

Germania este un stat federal, care are în componența sa 16 state (landuri). Legea supremă germană prevede că Landurile dețin competențe în toate domeniile, în afară de atribuțiile care contravin acesteia.

Gvernul Federal Central și cele 16 landuri au domenii de jurisdicție separate. În Germania există patru niveluri politice de reprezentare distincte și independente:

- nivelul Republicii Federale Germania ca stat național;
- nivelul celor 16 state federale ca membre, fără suveranitate, ale Republicii Federale, incluse fiind aici administrațiile regionale, precum și reprezentanții regiunilor;
- nivelul districtelor și a orașelor care nu aparțin unui district;
- nivelul orașelor și al municipalităților [7].

În Constituția germană sunt stipulate încă două principii importante pentru nivelul intermediar de administrare: principiul auxiliar și principiul con-

form căruia landurile sunt dotate cu competențe administrative generale, adică ele execută legile federale cu titlul de competențe proprii. Competența și activitatea nivelului intermediar din cadrul landurilor ține de fiecare land în parte, de aceea ele nu sunt definite în Constituția federală.

Dacă ne referim la responsabilitățile cu privire la inițierea și implementarea politicilor publice sau furnizarea serviciilor publice, există o separare pronunțată între nivelul federal și cel al statelor federale.

Germania se deosebește de alte state prin faptul că landurile ei dețin responsabilități administrative foarte importante privind aplicarea legislației federale.

Landurile joacă un rol important la elaborarea legilor federale. În Germania, landurile sunt reprezentate de Bundesrat de către membrii guvernelor landului. Pentru unele legi se cere acordul Bundesrat-ului, alteleori, Bundestag-ul poate trece fără o majoritate a Bundesrat-ului. În cazul apariției unor neînțelegeri privind competențele exercitate se aplică principiul ”Dreptul federal primează dreptului landului”.

Landurile germane dețin o competență particulară, ele fiind responsabile de propria organizare administrativă a autorităților publice. Prin urmare, landul singur decide existența unei administrații de nivel intermediar. Prin aceasta se și explică faptul că numai opt din cele șaisprezece landuri germane au administrație de nivel intermediar, care corespunde regulii generale, care este numită district administrativ. În restul cazurilor, competențele lor diferă de la un land la altul.

În ceea ce privește finanțele, Germaniei îi este caracteristic împărțirea impozitelor. Legislația germană fixează procentajul venitului fiscal național repartizat entităților federale și comunităților autonome, 50,5 % din venitul de la TVA fiind distribuit Federației și 49,5 – landurilor. Celelalte impozite împărțite reprezintă impozitul pe venit al persoanelor fizice și juridice. Landurile acumulează și ele propriile impozite. Autoritățile districtelor din cadrul landurilor aparțin în întregime acestora și nu dispun de un buget propriu și nici de venituri proprii.

Concluzii:

1. Cu toate că nu există un reprezentant unic al Guvernului Federal la nivelul landurilor, fiind una din caracteristicile sistemului administrativ german, aceasta nu înseamnă că puterea centrală la nivelul statelor este slabă.
2. Se remarcă implementarea principiului de colaborare sporită la nivelul tuturor statelor federale (landurilor).

3. Modul de organizare și funcționare a nivelului intermediar de administrare este caracterizat printr-o uniformizare a procedurilor administrative în vigoare la nivelul tuturor statelor.

În **Franța** găsim cinci niveluri, iar această țară cândva era considerată ca deținând doar trei niveluri de administrare. Structura de guvernare descentralizată constă din regiuni, departamente, regrupări de comune și comune. Re-prezentantul puterii executive centrale în teritoriu se numește prefect. Prefectul conduce instituția prefecturii la nivelul unui departament. De asemenea, un prefect este desemnat și la nivelul fiecărei regiuni. La nivel intermediar, prefectii regiunilor, consultându-se cu autoritățile regionale, negociază programele de dezvoltare teritorială eligibile pentru cofinanțare de la Fondurile structurale.

Subprefectul este responsabil pentru o subdiviziune a departamentului și sprijină activitatea prefectului. Prefecții și subprefecții sunt la dispoziția Guvernului și pot fi schimbați în cadrul oricărei ședințe a Consiliului de Miniștri.

Competențele atribuite prin lege regiunii se referă la: dezvoltarea economică și amenajarea teritoriului, ceea ce se transpune prin:

- Participarea regiunilor la programarea amenajării teritoriilor prin contracte de plan, negociate anual cu statul;
- Cofinanțarea patrimoniului public de interes regional;
- Ajutor financiar la investițiile întreprinderilor și participarea la capitalul agențiilor de dezvoltare regională și cel al societăților economice mixte;
- Responsabilitatea pentru pregătirea profesională la nivel regional de comun acord cu statul, instituțiile de învățământ și de perfecționare a cadrelor;
- Participarea la construirea și întreținerea așezămintelor liceelor [8, p. 197].

Sistemul prefectoral din Franța se dovedește a fi o instituție stabilă și prefectii din aceste țări joacă rolul unor actori importanți în afacerile regionale. Sistemul prefectoral este, totuși, în prezent, contrabalansat de către guvernele regionale alese prin sufragiu direct.

Cu referire la finanțe, în Franța, impozitele sunt principala sursă de venituri a nivelului intermediar de administrare. Sistemul francez se caracterizează prin suprapunerea financiară importantă a celor trei niveluri de administrare subnaționale: regiuni, departamente și municipalități. Pe lângă faptul că ele împart între ele mai multe surse fiscale, există un număr important de subvenții încrucișate.

Un element de originalitate a instituțiilor regionale franceze este existența unui consiliu economic și social consultativ compus din reprezentanți ai întreprinderilor și ai activităților nesalarizate, desemnați de camerele de comerț și industrie, camerele de agricultură și alte organisme profesionale, de

reprezentanți ai organizațiilor sindicale, personalități care ”concură la dezvoltarea regiunii”. Acest consiliu este obligatoriu consultat înaintea deliberărilor consiliului regional asupra proiectului de plan al regiunii, a documentelor de planificare și proiecte care interesează regiunea, asupra documentelor bugetare și asupra orientărilor generale din toate domeniile [9, p. 9]. În Franța, regiunea și departamentul are un buget propriu.

Marea Britanie este un stat cu un sistem unitar de guvernare cu o formă destul de extremă – monarhie constituțională – care există fără o constituție scrisă. Prin urmare, țara, în care constituția nu face referire la nivelul intermediar de administrare, este Regatul Unit. În Regatul Unit împuternicirile și funcțiile administrării de nivel intermediar sunt prevăzute în legislația națională. Astfel, nivelul intermediar de administrare se supune Legilor cu privire la colectivitățile teritoriale din Anglia și Țara Galilor.

Marea Britanie, din punctul de vedere al organizării administrative, are un nivel central, regional și local al administrației publice.

Structurile administrației publice locale diferă în cele patru țări ale Regatului Unit: Anglia, Irlanda de Nord, Scoția și Țara Galilor. În comparație cu celelalte trei, Anglia nu are un for legislativ și autorități alese separat față de nivelul național. În ce privește problemele locale, deciziile în acest stat sunt stabilite în Parlament.

Cele patru state ale Regatului Unit sunt divizate în opt regiuni plus zona metropolitană londoneză. Fiecare stat are diverse denumiri ale acestor niveluri administrative: comitate, districte, comune și orașele.

Comitatul, având caracterul de regiune, este cea mai mare unitate administrativ-teritorială din Marea Britanie. Comitatul se ocupă de:

- ocrotirea sănătății;
- organizarea învățământului;
- construirea și amenajarea drumurilor;
- aprovizionarea cu apă potabilă.

În scopul realizării competențelor, comitatul primește subvenții de la bugetul de stat.

Reprezentarea Guvernului Central la nivel local se realizează prin diverse modalități în funcție de nivelul administrativ.

În Marea Britanie, Guvernul Central are atribuții în ceea ce privește următoarele tipuri de servicii:

- afaceri externe;
- apărare;
- servicii de sănătate și sociale;

- management macroeconomic și comerț;
- poliție și justiție.

Guvernul Central impune un control strict asupra bugetelor colectivităților locale. În Marea Britanie, principalele surse de finanțare a colectivităților locale sunt:

- impozitul pe imobil;
- impozitul pe venit;
- prestarea de servicii;
- subvenții din partea Guvernului Central.

Prin urmare, competențele comitatelor în domeniul economic sunt foarte limitate.

La nivel regional, până în anul 2012, Agențiile de Dezvoltare Regională aveau rolul de coordonare a dezvoltării socioeconomice prin implementarea unor strategii la nivel regional. Guvernul lui Toby Blair a prevăzut crearea acestor agenții, care erau responsabile de dezvoltarea economică și socială a nivelului regional. După 2012, agențiile de dezvoltare regională au fost desființate, locul lor fiind preluat de parteneriatele economice locale formate din lideri locali.

Concluzii:

1. În Marea Britanie nu există o poziție distinctă administrativă care să îndeplinească un rol de reprezentare a Guvernului Central la nivel local, precum există în Franța, de exemplu, prefectul. Reprezentarea Guvernului Central la nivel local se realizează, în dependență de nivelul administrativ, prin modalități diferite.
2. Relația dintre administrația centrală și cea locală este descrisă prin prezentarea tipurilor de servicii furnizate la nivel central și la nivel local.
3. Procesul de regionalizare în Regatul Unit se caracterizează prin centralizare. O etapă importantă în acest proces a avut loc când au fost create birourile guvernamentale regionale. Rolul acestora constă în asigurarea unei mai efective gestionări a politicii guvernului central. Ele sunt responsabile numai față de ministere.

Generalizând cercetarea bazată pe experiența câtorva state din Uniunea Europeană, nu am obținut un tablou complet al tuturor problemelor legate de diferitele tipuri de organizare a administrării la nivel intermediar, însă acest lucru ne-a permis să facem unele concluzii. Un lucru cert este faptul că ceea ce într-o țară poate fi considerat o soluție bună, în alta poate genera consecințe negative.

Concluzii generale:

1. În majoritatea statelor prezentate în acest studiu organizarea administrației de nivel intermediar diferă de nivelul central.

2. Organizarea nivelului intermediar din diferite state ale Uniunii Europene se confruntă cu diverse probleme și, totodată, este foarte dificil de depistat state în care sunt prezente structuri de nivel intermediar de administrare similare.
3. În unele state fuzionarea colectivităților locale mici în unități mari s-a dovedit a fi destul de dificilă, și, prin urmare, crearea nivelului intermediar de administrare a fost o soluție salvatoare.

Revenind la relația Republicii Moldova cu Uniunea Europeană în acest domeniu, amintim că alin. 1 al art. 107 din Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, ratificat de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr. 112 din 2 iulie 2014 [10] statuează că ”părțile promovează înțelegerea reciprocă și cooperarea bilaterală în domeniul politicii regionale, inclusiv metode de formulare și de punere în aplicare a politicilor regionale, guvernanta și parteneriatul pe mai multe niveluri, cu un accent deosebit pe dezvoltarea zonelor defavorizate și pe cooperare teritorială, având ca obiectiv stabilirea canalelor de comunicare și îmbunătățirea schimburilor de informații și de experiență între autoritățile naționale, regionale și locale, actorii socioeconomici și societatea civilă.”

Având în vedere că scopul studiului constă în cercetarea cât mai complexă a subiectului nivelului intermediar de administrare în statele Uniunii Europene și preluarea bunelor practici ale acestora, vom enumera câteva idei relevante pentru Republica Moldova:

- În procesul de negociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană privind aderarea la UE, legislația din acest domeniu urmează a fi ajustată la prevederile aquis-ului comunitar.
- Ținând cont de faptul că Republica Moldova este în plin proces de dezvoltare și cristalizare instituțională, desprindem câteva principii pe care s-ar baza eventual o administrare eficientă: principiul legalității, transparenței, consultării populației și suficienței financiare. Reglementările trebuie să decurgă din aceste principii și să le dezvolte, în caz contrar ar putea fi declarate neconstituționale sau să fie în contradicție cu actele internaționale ratificate de Republica Moldova [11, p. 18].

Cercetarea relevă existența unei diversități de organizare a administrării la nivel intermediar în unele state membre ale Uniunii Europene. Principiul subsidiarității a impus o serie de măsuri corespunzătoare de creștere a autonomiei comunităților locale de a decide cu privire la politicile publice apli-

cabile la nivelul acestora. După cum se menționează în Avizul Comitetului Regiunilor din 17 mai 2013, ”gubernanța pe mai multe niveluri garantează cooperarea tuturor nivelurilor de guvernare și administrare în cadrul exercitării atribuțiilor acestora și al procesului de luare a deciziilor.” Astfel, subsidiaritatea și gubernanța pe mai multe niveluri merg mână în mână cu o autoritate locală și regională consolidată [12]. În același timp, fiecare dintre statele analizate în studiu păstrează tradiția administrativă proprie, și, deci, nu există un model ideal de organizare a administrării la nivel intermediar.

Asupra organizării de administrare eficiente influențează un șir de factori, atât de ordin intern, cât și de ordin extern. Printre factorii interni am putea enumera: a) ineficiența activității autorităților publice; b) instabilitatea politică; c) stagnarea economică; d) depopularea în ritmuri accelerate și pauperizarea localităților. Printre factorii externi menționăm următorii: a) semnarea și implementarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană; b) atragerea Republicii Moldova în procesele de globalizare; c) sporirea activismului politic, economic și cultural al statelor străine (în special a statelor membre ale Uniunii Europene) în Republica Moldova; d) amplificarea instabilității regionale (războiul din Estul Ucrainei, în primul rând) [13, p. 76-77].

Cert este faptul că Republica Moldova urmează să continue armonizarea cadrului legislativ și instituțional al politicii de dezvoltare regională. Ca o consecință, standardele de dezvoltare social-economică a Republicii Moldova se vor apropia mai mult de cele ale Uniunii Europene.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Torbjorn Larsson. Organizarea administrației intermediare în țările europene. În: Nivelul intermediar al administrației în țările europene. Chișinău: [S.n.] 1999.
2. <http://www.oecd.org/governance/budgeting/1902308.pdf>, accesat la 29.07.2019.
3. Torbjorn Larsson. Koen Nomden. Franck Petiteville. Nivelul intermediar al administrației în țările europene: rezumat și concluzii. În: Nivelul intermediar al administrației în țările europene. Chișinău: [S.n.] 1999.
4. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-committee-regions_ro, accesat la 30.07.2019.
5. Robert Polet. Nivelul intermediar în Belgia? Participarea regiunilor și comunităților la exercitarea puterii în stat. În: Nivelul intermediar al administrației în țările europene. Chișinău: [S.n.] 2002.
6. <http://www.anfp.gov.ro/R/Doc/2015/Proiecte/Incheiate/Proiect%20cos%20SMIS%2032582/Materiale/Analiza4.pdf>, accesat la 04.08.2019.
7. <http://www.anfp.gov.ro/R/Doc/2015/Proiecte/Incheiate/Proiect%20cos%20SMIS%2032582/Materiale/Analiza4.pdf>, accesat la 04.08.2019.

8. Frank Petiteville. Regiunile, departamentele, prefectii, intercomunitățile: rețeaua administrației teritoriale în Franța. În: Nivelul intermediar al administrației în țările europene, Chișinău: [S.n.] 2002.
9. Marcou Gerard. Experiența franceză în regionalizare: descentralizarea regională în statul unitar. În: Regionalism și regionalizare. Editura Altera, 1999.
10. Legea nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. În: Monitorul Oficial nr. 185-199 din 18.07.2014.
11. Popa Victor. Regândirea procesului de reformă al administrației publice locale în Moldova prin politici publice și acțiuni participative. Seria Politici Publice, nr.3, Chișinău: Editura TISH. 2003.
12. Avizul Comitetului Regiunilor privind descentralizarea în Uniunea Europeană și rolul autonomiei locale și regionale în elaborarea și punerea în aplicare a politicilor Uniunii Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C139 din 17.05.2013.
13. Cornea Sergiu. Reorganizarea teritorială a puterii locale – imperativ al modernizării Republicii Moldova. Cluj-Napoca: Editura Presa Universitatea Clujeană. 2019.

Ludmila Guștiuc, cercetător științific

METAMORFOZELE FRONTIERELOR DE STAT ÎN CONTEXTUL GESTIONĂRII RISCURILOR DE SECURITATE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

STATE BORDER METAMORPHOSES IN THE CONTEXT OF SECURITY RISK MANAGEMENT IN THE EUROPEAN UNION

Summary

Borders are a complex social phenomenon associated with the foundations of the territorial organization of society and human psychology. Geographers are the ones who have begun to study the borders of the state. The history of mankind is largely a history of wars, and the ultimate goal of most of these wars was the change of borders. The title of a famous book of French geographer and geopolitician Yves Lacoste sounds symbolically "Geography is used first to make war." Governments and decision-makers must justify territorial claims and annexes, and redesigning borders has given rise to the need for applied research on delimitation and their delimitation. Particular attention is paid to the frontiers in the so-called new political geography, which emerged in the mid- '70s, following the renovation of the theoretical framework, by using more rigorous scientific approaches and by strengthening links with other social sciences.

Today, borders are widely recognized as complex and multilateral social phenomena linked to the fundamental organization of society as well as human psychology. This has not always been the case, but the way the frontiers were seen and interpreted evolved - much in line with wider discursive changes in social sciences, as well as overlapping geopolitical events.

Abordări tradiționale ale frontierei de stat. Există mai multe abordări teoretice dezvoltate în mod constant pentru studiul granițelor, care pot fi împărțite în tradiționale și postmoderne. Noile abordări nu sunt aplicate în mod izolat, ci împreună cu cele vechi, care în mod constant sunt îmbunătățite și nu își pierd valoarea. Abordările tradiționale includ abordarea istoric-cartografică, tipologică, funcțională și geografică-politică. Abordarea istoric-cartografică, bazată pe cartografierea schimbărilor de granițe, a caracteristicilor morfologice și a studiului socio-geografic al zonelor de frontieră, a provenit pe baza generalizării numeroaselor studii de caz și sa aplicat în cercetarea referitoare la delimitarea granițelor după Primul Război Mondial. Analiza relațiilor dintre funcțiile frontierelor, regimul politic și politica externă a

statelor vecine, la fel și demonstrarea existenței legături profunde între regim, funcțiile granițelor și puterea economică, politică și militară a statelor vecine este încă un obiect de interes în cercetarea frontierelor de stat [3].

Utilizarea abordării istorico-cartografice a făcut posibilă respingerea teoriei granițelor politice „naturale”, conform căreia granițele optime pentru stat ar trebui să coincidă cu granițele naturale - lanțuri muntoase, râuri sau mări. Această teorie a fost justificată nu numai prin conveniența pentru apărarea frontierelor și integritatea economică a teritoriului național, ci și prin factori „ideologici”, în opinia geografului și geopoliticianului german Friedrich Ratzel, care aseamăna statul cu un organism viu care necesită un anumit spațiu pentru dezvoltare. Dorința de a aduce frontierele de stat în linie cu limitele etnice, lingvistice sau religioase este, în esență, o variantă a acestei teorii a granițelor „naturale”. Teoria granițelor „naturale” este folosită pe scară largă pentru a justifica expansiunea teritorială. Se cunosc mai multe exemple, când extinderea teritoriului național la anumite granițe naturale a devenit parte a doctrinei oficiale și a ideii naționale.

O abordare tradițională, care nu și-a pierdut valoarea pentru cercetarea interdisciplinară, este studiul așa-numitelor frontiere fantomă. Acestea se referă la frontierele politice inexistente, care se manifestă acum în diferite forme și activități și practici sociale (de exemplu, în preferințele politice ale alegătorilor). Într-un sens mai larg, frontierele fantome pot fi definite ca granițe politice și culturale care au existat în trecut, dar care și-au pierdut sau modificat în totalitate sau parțial funcțiile sau valoarea lor simbolică, dar continuă să se manifeste în diferite forme economice, sociale și activități culturale. Cu alte cuvinte, granițele fantomă pot fi considerate frontiere de stat anterioare care devin administrative, sau, de exemplu, fostele frontiere dintre provincii sau regiuni, care sunt acum granițele municipale. Cele mai celebre exemple de granițe fantomă sunt granițele dintre fostele regiuni ruse, germane și austro-ungare ale Poloniei. Sau granița dintre Ucraina de Vest, care, spre deosebire de alte zone ale țării, nu a fost înainte de cel de-al Doilea Război Mondial niciodată parte a Imperiului Rus. Aceste limite, „cicatrice ale istoriei”, sunt clar vizibile pe hărțile culturale, economice și parțial pe hărțile electorale ale acestor țări [10, pp. 22-28].

Astfel de limite sunt numite de asemenea „fantomă”, prin analogie cu durerile fantomă, cum ar fi durerea simțită de pacienții cu membre amputate. Teritoriile pierdute din societate produc adesea o astfel de „durere” - dispoziții nostalgice manifestate în viața culturală și uneori turnate în mișcări sociale

puternice. Aceste mișcări proclamă sloganuri iredentiste - reunirea cu statul, a cărui parte a fost acest teritoriu în trecut sau o restaurare a frontierelor anterioare. Nostalgia puternică pentru țările pierdute, de exemplu, din Ungaria, care, prin Tratatul de la Trianon (1919) au renunțat la teritoriul în care ungurii continuă să constituie majoritatea sau o parte semnificativă a populației. Hărțile frontierelor „istorice” ale statului sunt vândute pe scară largă în Ungaria [2].

Abordarea funcțională a fost dezvoltată de mai multe generații de cercetători, în special după cel de-al Doilea Război Mondial. Obiectivul atenției lor au fost factorii politici și teritoriali care determină funcțiile frontierei. O contribuție deosebit de importantă la dezvoltarea acestei abordări a fost făcută de geograful britanic John House, care a oferit un model eficient pentru studiul fluxurilor transfrontaliere. Esența acestui model este: a) nivelurile de interacțiune dintre cele două țări învecinate sunt: interstatal, între provinciile de frontieră ale fiecărui stat; b) între provinciile lor de graniță și municipalități; c) între subiecții activităților economice și alte activități. O frontieră este de obicei luată ca o realitate neschimbătoare, iar studiile se concentrează pe transparența sa la diverse activități și influențe asupra societății. Abordarea funcțională este acum utilizată pe scară largă în gestionarea proceselor sociale în zonele de frontieră și cooperarea transfrontalieră.

Se disting trei funcții principale ale granițelor ca fiind barieră, de contact și filtrul. Funcția de barieră este folosită pentru a separa spațiile economice, culturale, politic, juridice și de altă natură ale țărilor vecine. Funcția de contact servește ca o legătură între țările învecinate pentru controlul și trecerea parțială a fluxurilor de persoane, bunuri, capital, energie și, într-o oarecare măsură, informații. Cu toate acestea, granița este, de asemenea, o membrană concepută, cu ajutorul regimului de vize, a taxelor vamale, a cotelor și a altor instrumente pentru a filtra fluxurile. La graniță, fluxurile care sunt nedorite pentru stat sunt oprite sau restricționate, de exemplu, intrarea lucrătorilor sau a bunurilor necalificate a căror producție internă este necompetitivă pe piața mondială. Sub influența multor factori, dar mai ales asupra politicii de stat, în fiecare parte a relațiilor dinamice de graniță apar între funcțiile de contact, barieră și filtrare. Regiunile de frontieră reprezintă un instrument foarte flexibil în mâinile statului. Consolidarea funcțiilor de contact ale frontierelor în contextul globalizării a dus la creșterea importanței economice și a subiectivității politice a zonelor de frontieră ca interfață între spațiile vecine [14].

Clasificările funcționale sunt legate de tipologia frontierelor prin gradul de deschidere, care depinde, în special, de utilizarea unui regim de vize,

dificultatea obținerii unei vize și a prețului său, accesul la centrele de viză, complexitatea și latența frontierei și controale vamale în diferite anotimpuri, zile ale săptămânii și orelor din zi, densitatea și localizarea trecerilor de frontieră, calitatea comunicațiilor, dezvoltarea economică a teritoriului și așa mai departe. Astfel de granițe sunt pentru filtrarea fluxurilor transfrontaliere, în timp ce părțile mențin contactul și cooperează atunci când sunt necesare pentru rezolvarea problemelor comune. Interdependențele se formează între țări care au atins un grad înalt de apropiere de politică și încredere reciprocă și care au coordonat politica externă: regimul de vize este înlăturat, zonele de frontieră sunt complet demilitarizate și se dezvoltă o cooperare intensă între autoritățile ambelor state la diferite niveluri, precum și entități de afaceri și ONG-uri. În cele din urmă, frontierele integrate sunt complet deschise; se creează aglomerări și regiuni transfrontaliere cu guverne proprii, care reglementează cele mai importante domenii de activitate [9].

Un tip special de graniță înstrăinată este o frontieră frontală care împarte țările a căror populații aparțin, de obicei, diferitelor grupuri etnolingvistice și religioase cu culturi politice diferite; aceste țări sunt incluse în diferite blocuri economice și militare; iar relația dintre cetățenii lor este adesea împovărată de trecut și neîncredere reciprocă. Noțiunea frontierelor frontale a fost atribuită anterior graniței dintre Finlanda și fosta Uniune Sovietică și a granițelor dintre unele țări din blocul socialist și vecinii lor din vestul Europei. Abordarea politică a studiului frontierelor a fost dezvoltată în principal de către oamenii de știință politică, care au studiat relațiile dintre principalele paradigme ale relațiilor internaționale și funcțiile frontierelor de stat. În paradigma „realistă”, statele sunt percepute drept cele mai importante subiecte ale activităților internaționale, iar granițele dintre ele sunt tratate ca linii de divizare rigide care protejează suveranitatea statului și securitatea națională. Potrivit paradigmei „liberale”, statele nu sunt singurele și uneori nu chiar principalii actori politici, iar funcția primară a frontierelor de stat este de a asigura contacte între țările învecinate și de a facilita interacțiunea acestora. Prin urmare, necesitatea unei soluții rapide a conflictelor de frontieră și a dezvoltării cuprinzătoare a infrastructurii transfrontaliere. În cele din urmă, într-o paradigmă „globală”, o atenție deosebită este acordată rețelelor de interacțiune dintre diferiții actori ai activităților internaționale atât statale, cât și ne-statale. Prin dezvoltarea acestor rețele frontierele de stat sunt treptat transformate în linii virtuale și înlocuite cu linii economice, culturale și de altă natură [15, pp. 46-50].

Istoria frontierelor are mult de făcut cu încercările guvernelor de a controla libertatea de mișcare a oamenilor. Constatăm că cele mai sofisticate

civilizații au apărut acolo unde migrația a fost cea mai grea și unde noii veniți au adus noi idei și schimbări. În Evul Mediu, o proporție semnificativă din populația Europei era legată într-un loc anume și se tranzacționa ca un bun. Cu toate acestea, datorită geografilor, evoluția tehnologiei de cartografiere a permis conducătorilor să aibă o viziune din ce în ce mai spațială posesiunile lor [1]. Pacea de la Westphalia poate fi considerată o inaugurare a ordinii politice moderne, bazată pe granițele statelor suverane, internaționale recunoscute și teritoriale demarcate. Tratatul a marcat începutul epocii națiunii și naționalismului și a dat naștere unui nou tip de ideologie politică care coincidea cu un grup de indivizi cu o națiune. Aceste state suverane au devenit în curând o bază pentru statele-națiuni, care au devenit în curând principala cale de a diviza suprafața Pământului. Deoarece autodeterminarea și suveranitatea au devenit principalele principii de organizare, au fost atrase limite tot mai stricte pentru a delimita statele moderne. Adevărata scânteie pentru gândirea naționalistă a fost dată de revoluțiile americane și franceze din sec. al XVIII-lea. Astfel, apariția statelor-națiune a fost asociată cu progresul democrației și victoria suveranității populare, bazată pe principiul că legitimitatea statului este creată și susținută de voința sau consimțământul poporului. Spațiul limitat nu cuprinde doar o populație definibilă supusă unei administrații hegemonice, ci și o cultură specială și separată, contribuind astfel la supoziția prea populară că „națiunea” ar fi echivalentă cu „societatea”. [17]

Geograful Julian V. Minghi a cerut geografilor politici să recunoască faptul că „granițele, ca diviziuni politice, separă popoarele de diferite naționalități și, prin urmare, probabil diferite chipuri iconografice”. El a sugerat că geografii politici ar trebui să lucreze pentru o abordare mai interdisciplinară și să întreprindă investigații în domeniul sociologic, zonele culturale și economice „pentru modelele spațiale ale comportamentului social pot fi chiar mai importante decât alte modele de determinare a impactului unei granițe și a viabilității sale ca separator național” [11, p. 29]. La rândul său, geograful Prescott J. R. V. a fost preocupat în principal de identificarea spațiului relațiile dintre politică și geografie. El a văzut exercițiul suveranității politice, a cărui granițe sunt delimitatorii formali, ca o importantă sursă de variație morfologică și funcțională a spațiului. În timp ce rolul dinamic al frontierelor a fost trecut cu vederea și frontierele ca subiect de cercetare neglijat în deceniile anterioare, atmosfera geopolitică predominantă a îndreptat interesele cercetării spre granițe la începutul anilor 1970 și 1980. Viteza sporită și volatilitatea globalizării și, mai târziu, „tulburarea” războiului rece după război și ruperea

asociată diviziunea Est-Vest au arătat că empirismul, descrierea și clasificarea au avut deficiențe. Odată cu sfârșitul războiului rece, conceptul de frontieră anterior stabil a început să se schimbe și studiile de frontieră au început să fie recunoscute ca o disciplină în sine. Influențat de transformarea critică mai largă în științele sociale, studiile la frontieră au devenit mai incluzive față de etica frontierelor [2].

De la sfârșitul războiului rece, frontierele de stat au devenit din ce în ce mai mult înțelese ca instituții sociale cu mai multe fațete, decât ca marcatori politici suveranii. În timp ce câmpul s-a concentrat în prealabil asupra studierii demarcării frontierelor (adică a liniilor de frontieră), accentul s-ar fi transformat, probabil, în granițe, ca construcții mai largi. Nesatisfacția față de ipotezele apolitice și „obiective” ale empirismului a alimentat cererea diverselor abordări critice. Unele dintre ele au devenit asociate cu perspective post-modernă și poststructuralistă, care analizează construcția socială a granițelor în termeni de discursuri, agenții și practici.

Managementul integrat al frontierelor în cadrul Uniunii Europene. Încă de la debutul pieței comune și a Uniunii Vamale în anii '60 managementul frontierei comune, gestionarea ei integrată a reprezentat un deziderat pentru a asigura securitatea spațiului de libertate justiției și altor obiective fundamentale. Acțiunea de gestionare (management), în comun sau nu, a devenit curând un mijloc de implementare a unei politici menite să asigure securitatea și apărarea comună din punctul de vedere al securității frontierelor. De la integrarea acquis-ului Schengen în cadrul Uniunii Europene prin Tratatul de la Amsterdam din 1997 și ca răspuns la concluziile Consiliului European de la Tampere, Uniunea Europeană a făcut o serie de pași importanți către gestionarea integrată a frontierelor. Cedarea unei mici părți a suveranității este un aspect foarte bine cunoscut generat de aderarea la Uniunea Europeană. În urma înființării unei autorități europene, cum ar fi Agenția Europeană pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă (Frontex), a apărut problema dacă statele membre sunt gata să accepte o agenție supranațională cu rol de autoritate în domeniul frontierelor [4].

Este interesant de observat că, pe lângă autoritățile naționale reponsabile pentru controlul frontierelor, al autorităților cu rol în procesul de returnare au de asemenea un rol important pentru implementarea unui management integrat la frontieră. Nu ne-am propus în cadrul acestui studiu să listăm, exhaustiv, toate atribuțiile acestor agenții/autorități naționale ale statului, ci doar să subliniem acele aspecte care reies clar din legislația în vigoare pentru a

putea în cadrul demersului științific să facem distincția între atribuțiile legate de securitatea frontierelor și cele legate de fiscalizarea tranzitului de mărfuri, cele legate de siguranța cetățeanului european și drepturile fundamentale. Dacă la nivel național agențiile care reprezintă autoritățile naționale sunt responsabile pentru realizarea gestionării integrate, la nivel european JAI (Europol, eu-LISA, EASO, FRA, Cefpol) sprijină și coordonează activitățile statelor membre de gestionare a frontierelor prin utilizarea unor instrumente operaționale specifice. Aceste instrumente pot fi utilizate numai pentru a asista autoritățile naționale de frontieră în îndeplinirea sarcinilor lor și nu pot, în niciun caz, să își asume rolul și responsabilitățile principale ale statelor membre în ceea ce privește gestionarea frontierelor [8].

Activitatea desfășurată pe plan național, în contextul internațional: diferite organizații internaționale (de exemplu, ICAO) sau regionale (de exemplu, OSCE), precum și organizații neguvernamentale (de exemplu, IOM) sunt foarte implicate în domeniul gestionării integrate a frontierelor. Aceste organizații oferă asistență statelor membre și autorităților lor de frontieră, autorităților vamale și/sau polițienești, inclusiv în activitățile de consolidare a capacităților în domeniul lor de competență. Adesea în literatura de specialitate întâlnim opinii, mai mult sau mai puțin pertinente, despre managementul integrat al frontierelor, fără însă o definiție clară a componentelor, etapelor sau implementării. În lucrarea sa *Construcția Unui Model Instituțional European pentru Managementul Cooperării Operaționale la Frontierele Externe ale Uniunii Europene*, Helene Jorry vorbește despre faptul că extinderea mandatului Frontex vine din rădăcinile conceptului de management integrat al frontierelor, subliniind necesitatea de a avea un instrument instituțional adecvat pentru implementarea managementului integrat al frontierelor. Singurul aspect care lipsește din raționamentul sus-menționat este cum se recomandă implementarea acestui mod de gestionare coordonată și prin ce mecanisme [6].

Controlul frontierelor, al treilea nivel al modelului, garantează controale sistematice la frontieră pentru fiecare persoană care intră sau iese din spațiul Schengen. Se referă atât la verificările la frontieră, cât și la supravegherea frontierelor și asigură un nivel adecvat pentru verificarea trecerilor ilegale de frontieră în zonele dintre punctele de trecere a frontierei sau pe cale maritimă, prin folosire de documente false sau prin ascundere în interiorul mijlocului de transport. Acest aspect are impact și în zona de prevenire a criminalității la nivel național, cu scopul de a detecta tranzitul peste frontieră al oricăror forme de criminalitate. La nivel național, se impune existența unei strategii care să adapteze cadrul european specificității naționale. Domeniul central al

acestei strategii naționale privind frontierele este funcționarea IBM, Gestionarea frontierelor ar trebui să aibă o capacitate de reacție de așa natură încât, dacă este necesar, alocarea resurselor să fie adaptată în consecință: rezervele, personalul și echipamentele trebuie să fie disponibile pentru a reacționa la schimbările care se produc de-a lungul frontierelor și la punctele de trecere a frontierei. De asemenea, ar trebui elaborate planuri pentru a aborda problema imigrației ilegale neașteptată pe scară largă [3].

Elementele esențiale ale gestionării frontierelor sunt verificarea sistematică a tuturor persoanelor care trec frontierele externe și supravegherea eficientă a frontierelor între punctele de trecere a frontierei. În acest sens, ar trebui luate toate măsurile adecvate pentru a proteja securitatea internă și a preveni trecerea ilegală a frontierei prin orice zonă. Fiecare stat membru care are frontiere externe terestre și/sau maritime ar trebui să dispună de un sistem național de supraveghere a frontierelor, alcătuit dintr-o singură structură sau o combinație de sisteme naționale de supraveghere și monitorizare. Activitățile de supraveghere la fiecare tronson de frontieră externă ar trebui să corespundă nivelului de risc alocat acestuia (aici ne lovim din nou de instrumentul numit analiză de risc). Un aspect care apare distinct în conceptul de Management Integrat al Frontierelor este combaterea infraționalității transfrontaliere, clasificat la fel de important ca și controlul frontierelor. Obiectivul Uniunii Europene este de a asigura pentru cetățenii săi un spațiu de libertate, securitate și justiție fără frontiere interne. Europeanii trebuie să aibă încredere că oriunde se deplasează în Europa, libertatea și securitatea lor sunt bine protejate, respectându-se pe deplin valorile Uniunii, inclusiv statul de drept și drepturile fundamentale.

Mecanisme de gestionare a riscurilor la frontierele externe ale Uniunii Europene. Responsabile pentru securitatea frontierelor externe ale Uniunii Europene sunt autoritățile/agențiile naționale ale statelor membre care gestionează respectivul segment de frontieră externă. În sprijinul și pentru o coordonare operațională eficientă a statelor membre au fost înființate agenții ale Uniunii Europene și dezvoltate misiuni de suport și asistență care contribuie la efortul național pentru realizarea acestei securități. Agenția Europeană pentru Gestionarea Cooperării Operaționale la Frontierele Externe ale statelor membre ale UE (Frontex), agenție care a devenit operațională în anul 2005. La doar doi ani de când Agenția și-a început activitatea, regulamentul de înființare a fost modificat prin Regulamentul 863/200774, modificare care a apărut în urma nevoilor generate de imposibilitatea Frontex, conform regulamentului, de a răspunde la aceste provocări, cu abilitățile generate de vechiul regulament. Pornind de la cadrul conceptual aici stabilit și de la necesitatea de a avea

o abordare unitară, dar în același timp coordonată la nivel european, pe data de 15 decembrie 2015, Comisia Europeană a publicat propunerea de a înființa o Agenție responsabilă pentru managementul frontierelor [12].

Pe 21 iunie 2016, Comisia Europeană, Consiliul și Parlamentul European au ajuns la un consens privind textul regulamentului. Astfel, din 14 septembrie 2016, prin Regulamentul 2016/162476 a fost înființată Agenția Europeană pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă.

O analiză atentă a noului regulament arată că *Noul Frontex* este de fapt o nouă agenție ce își axează activitatea pe aspecte prioritare pentru activitatea viitoare, având însă la bază o mare parte din structura vechii agenții. Vorbeam mai sus de o operaționalizare accentuată a Frontex. Noul Regulament în vigoare din 2016 stabilește sarcini clare în competența Agenției, cum ar fi aceea de a stabili o strategie operativă și tehnică pentru gestionarea integrată europeană a frontierelor care promovează și asigură punerea în aplicare a gestionării integrate europene a frontierelor în toate statele membre. Agenția trebuie să ia în considerare, dacă se justifică, situația specifică a statelor membre, în special locația geografică a acestora. În acest context, autoritățile naționale rămân responsabile pentru gestionarea frontierelor, inclusiv Garda de Coastă, în măsura în care îndeplinește sarcini de control la frontieră.

Modul în care funcționează în prezent Frontex este funcțional atât ca organizare, cât și ca acceptare din partea statelor membre, fiind mai degrabă o recomandare adresată autorității naționale responsabile. Politica de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene este implementată și printr-o serie de misiuni militare și civile coordonate de Serviciul European de Acțiune Externă. În prezent, sub umbrela PSAC se desfășoară 16 misiuni pe trei continente (Europa, Africa și Asia). Conceptul de frontieră îndepărtată este implementat și în cadrul politicii de securitate și apărare comună prin elementele conceptului de management integrat al frontierelor, respectiv cele patru filtre de control. Atât primul filtru (măsurile în state terțe), cât și cel de-al doilea (cooperarea cu statele vecine) într-o măsură mai mică însă, sunt obiective ale misiunilor desfășurate sub egida PSAC [13].

Nu ne-am propus să listăm spectrul de activități al tuturor acestor misiuni, ci doar al acelor pe care le-am considerat direct legate de frontiere pentru a arăta că acest nivel al primului filtru nu este aplicat doar prin eforturile naționale, prin detașarea de ofițeri de legătură și atașați de afaceri interne, ci și prin coordonarea la nivel european și internațional. Primul pas către o politică comună de gestionare a frontierelor externe a fost făcut la 14 iunie 1985, când cinci dintre cele zece state membre, la vremea respectivă, ale Comunității Economice Europene au semnat un tratat internațional,

așa-numitul Acord Schengen, lângă orașul de frontieră din Luxemburg, Schengen, acord care a fost completat cinci ani mai târziu cu Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen. Spațiul Schengen, zona fără frontiere creată de acquis-ul Schengen (denumirea colectivă a acordurilor și normelor), cuprinde în prezent 26 de țări europene. Normele care alcătuiesc actualul acquis Schengen privind frontierele externe, care se bazează pe acquis-ul original integrat în ordinea juridică a UE de Tratatul de la Amsterdam, se regăsesc într-o gamă amplă de măsuri, care pot fi împărțite aproximativ în cinci categorii [17].

În primul rând, pilonul central al gestionării frontierelor externe îl constituie Codul frontierelor Schengen, care stabilește normele privind regimul de trecere a frontierelor externe și condițiile care reglementează reintroducerea temporară a controalelor la frontierele interne. În al doilea rând, având în vedere că nu toate statele membre au frontiere externe pe care trebuie să le controleze și pentru că nu sunt afectate în mod egal de fluxurile de trafic la frontieră, UE folosește fondurile disponibile pentru a compensa unele costuri ale statelor membre legate de frontierele externe. Pentru perioada financiară 2014-2020, acest mecanism de repartizare a sarcinii este cunoscut ca Fondul pentru securitate internă: componenta frontierei și vize. A treia categorie de măsuri se referă la crearea de baze de date centralizate în scopul gestionării migrației și a frontierelor: Sistemul de informații Schengen (SIS), Sistemul de informații privind vizele (VIS) și Eurodac, baza de date europeană de amprente digitale pentru identificarea solicitanților de azil și asigurarea aplicării corecte a Regulamentului Dublin. În al patrulea rând, există un set de măsuri (cunoscut sub numele de pachetul privind facilitarea), menit să împiedice și să sancționeze intrarea, tranzitul și șederea neautorizate. În fine, există măsuri destinate cooperării operaționale în gestionarea frontierelor care privesc în principal Agenția Europeană pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă.

Sistemul de informații Schengen, aflat din 2013 la a doua generație, asigură infrastructura necesară gestionării informațiilor pentru a sprijini controalele la frontieră și sarcinile legate de securitate din cadrul cooperării judiciare și polițienești. Statele participante introduc „alerte” privind persoanele căutate sau dispărute, obiectele pierdute sau furate și interdicțiile de intrare în baza de date, aceasta fiind direct accesibilă polițiștilor și funcționarilor care aplică legea, care au nevoie de informațiile din baza de date pentru a-și desfășura activitatea. În cazul în care sunt necesare informații suplimentare cu privire la alertele din sistem, aceste informații sunt transmise prin intermediul rețelei naționale de birouri SIRENE (solicitare de informații suplimentare la intrarea pe teritoriul național), înființate în toate statele Schengen. Aceste birouri

coordonează răspunsurile la alertele din SIS și se asigură că se iau măsurile adecvate, de exemplu, în cazul în care o persoană căutată este arestată, o persoană căreia i-a fost refuzată intrarea în spațiul Schengen încearcă să intre iarăși pe teritoriul acestuia sau o mașină furată sau un document de identitate furat sunt confiscate. Sistemul este gestionat – alături de VIS și bazele de date Eurodac – de către Agenția pentru Gestionarea Operațională a Sistemelor Informatică la Scară Largă în Spațiul de Libertate, Securitate și Justiție (eu-LISA, cu sediul la Tallinn, Estonia). De la 31 decembrie 2016 s-au înregistrat în total 70,8 milioane de alerte. Cele mai multe alerte privesc documente pierdute sau furate (peste 39 de milioane) și vehicule furate (aproximativ 5 milioane). Sistemul de informații privind vizele urmărește să îmbunătățească punerea în aplicare a politicii comune în materie de vize, cooperarea consulară și consultările dintre autoritățile centrale competente în domeniul vizelor [4].

În 2014, VIS a prelucrat aproximativ 8,5 milioane de vize. VIS conține de fapt două sisteme separate: baza de date centrală a VIS și un sistem automat de identificare a amprentelor digitale (AFIS) conectat la toate consulatele statelor Schengen care emit vize și la toate punctele de trecere a frontierelor externe. La aceste puncte de frontieră, VIS le permite polițiștilor de frontieră să verifice dacă persoana care deține o viză biometrică este într-adevăr persoana care a solicitat viza. Acest lucru se realizează prin verificarea amprentelor digitale atât în raport cu datele biometrice înregistrate și anexate la viză, cât și la nivelul întregii baze de date VIS. Scopul bazei de date este de a identifica toate persoanele care nu îndeplinesc sau nu mai îndeplinesc condițiile de intrare, ședere sau rezidență pe teritoriul statelor membre. Autoritățile de aplicare a legii, Europol și, în anumite circumstanțe, țările terțe și organizațiile internaționale au acces la sistem. Utilizarea VIS în procedurile de azil și în scopul aplicării legii are în continuare un caracter fragmentat între statele membre, iar problemele de calitate a datelor pot fi atribuite în mare parte utilizării sub nivelul optim al bazei de date.

Rolul principal al Agenției Europene pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă (EBCGA), cunoscută deseori ca Frontex, cu sediul la Varșovia, este de a contribui la asigurarea unei gestionări integrate a frontierelor externe, un concept care este descris ca fiind o componentă fundamentală a spațiului de libertate, securitate și justiție. EBCGA dispune acum de un mandat operațional consolidat, care privește toate componentele principale ale gestionării integrate a frontierelor externe, bazându-se pe sarcinile operaționale ale Frontex în domeniul controlului și supravegherii frontierelor pentru a asigura gestionarea eficace a fluxurilor de migrație, având inclusiv competența de a organiza zboruri comune de returnare, și pentru a asigura un nivel ridicat de securitate

și a garanta libertatea de circulație în UE, respectând întotdeauna pe deplin drepturile fundamentale. EBCGA este autorizată să lucreze atât cu autoritățile naționale din cadrul UE, cât și în cooperare cu țări din afara UE. În plus, agenția poate efectua operațiuni comune pe teritoriul țărilor terțe care se învecinează cu cel puțin un stat membru al UE și în colaborare cu acestea [8].

Ritmul evoluțiilor s-a accelerat odată cu pierderile de vieți omenești la scară largă din Marea Mediterană din ultimii ani și cu aflusul masiv de refugiați și de migranți începând din septembrie 2015. Înainte de izbucnirea crizei europene umanitare a refugiaților, numai trei țări ridicaseră garduri la frontierele externe pentru a-i împiedica pe migranți și pe refugiați să ajungă pe teritoriul lor: Spania (unde lucrările de construcție au fost finisate în 2005 și prelungite în 2009), Grecia (unde lucrările au fost finisate în 2012) și Bulgaria (ca răspuns la acțiunea Greciei, lucrările fiind finisate în 2014). În contradicție cu art. 14 alin. (2) din Codul Frontierelor Schengen, care menționează că „intrarea nu poate fi refuzată decât printr-o decizie care să indice motivele precise ale refuzului”, un număr tot mai mare de state membre au început treptat construcția de garduri sau ziduri la frontiere cu scopul de a preveni în mod nediferențiat accesul migranților și solicitanților de azil pe teritoriile lor naționale. În plus, neexistând norme explicite ale UE privind ridicarea de garduri la frontierele externe ale spațiului Schengen, statele membre au ridicat, de asemenea, bariere la frontierele cu țări terțe (în special cu Maroc și Rusia), inclusiv cu țări aflate în procesul de preaderare (fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Serbia și Turcia) și cu o țară candidată pentru a face parte din spațiul Schengen, Croația. S-au construit garduri și în spațiul Schengen, cum ar fi cel dintre Austria și Slovenia [4].

În cadrul gestionării integrate a frontierelor externe, dimensiunile interne și externe ale măsurilor UE de supraveghere a frontierelor se întrepătrund tot mai mult. Această tendință se reflectă în contribuția din ce în ce mai importantă a actorilor din domeniul apărării la dezvoltarea gestionării integrate a frontierelor, atât prin intervenții operaționale directe (funcții executive), cât și prin sprijinul acordat țărilor terțe în domeniul gestionării frontierelor (funcții de formare, îndrumare și monitorizare), iar un element-cheie al politicii de securitate și apărare comune (PSAC), EU NAVFORMED sau operațiunea SOPHIA reprezintă doar un exemplu al implicării operaționale a forțelor navale ale statelor membre în punerea în aplicare a gestionării integrate a frontierelor externe. Mandatul inițial al actorilor din domeniul militar care participă la această operațiune a fost de a lupta împotriva persoanelor care introduc ilegal migranți. Cu toate acestea, sfera misiunii a fost recent extinsă și acum

implică în mod oficial funcții legate de gestionarea integrată a frontierelor, în special activități de supraveghere, operațiuni de căutare și salvare pe mare și schimburi de informații cu agențiile de aplicare a legii din statele membre, precum și cu EBCG și Europol. EBCG, împreună cu alte agenții relevante ale UE, a jucat un rol important într-o altă dimensiune a răspunsului la provocările cu care se confruntă unele state membre: crearea de „hotspot-uri” (puncte de acces) și mobilizarea așa-numitelor echipe de sprijin pentru gestionarea migrației. Aceste echipe reunesc Biroul European de Sprijin pentru Azil, Europol și Frontex, în parteneriat cu autoritățile naționale și alte agenții, pentru a identifica, verifica și înregistra migranții la intrarea în UE și pentru a organiza operațiunile de returnare a persoanelor care nu au drept de ședere. Atât operațiunile maritime, cât și sprijinul direct acordat statelor membre în „hotspot-uri” reprezintă un răspuns european tangibil la provocarea reprezentată atât de criza umanitară, cât și de gestionarea frontierelor [17].

Atât fluxul actual de refugiați și migranți, cât și creșterea amenințărilor teroriste conduc la o mai mare europenizare a gestionării frontierelor. În special, pentru a combate fenomenul așa-numiților „luptători străini”, a fost adoptată recent propunerea de introducere a unor controale obligatorii ale cetățenilor UE care intră sau ies din spațiul Schengen trecând frontiere terestre, maritime sau aeriene, printr-o modificare specifică a Codului frontierelor Schengen. Cealaltă evoluție esențială a politicii de frontieră se concentrează asupra pachetului privind „frontierele inteligente”, menit să modernizeze gestionarea frontierelor prin automatizarea verificărilor la frontieră și îmbunătățirea informațiilor de intrare și de ieșire și să acopere eventualele lacune în ceea ce privește informațiile a celor trei baze de date de mari dimensiuni ale UE (SIS, VIS și Eurodac) în două domenii legate de gestionarea frontierelor externe: reducerea depășirii neregulamentare a termenului legal de ședere al migranților și combaterea terorismului și a infracțiunilor grave [5].

Principalele deficiențe de care Comisia se va ocupa în continuare sunt: calitatea și viteza neadecvate ale controalelor la frontieră care implică resortisanți ai țărilor terțe, imposibilitatea de a asigura monitorizarea sistematică și fiabilă privind șederea resortisanților țărilor terțe în spațiul Schengen și dificultățile în ceea ce privește identificarea resortisanților țărilor terțe în cazul în care aceștia decid să-și distrugă documentele oficiale după ce intră în spațiul Schengen. Dar versiunea din 2016 a pachetului UE privind frontierele inteligente nu se limitează la obiectivele de gestionare a frontierelor, cum ar fi reducerea timpului de așteptare pentru controalele la frontieră, îmbunătățirea calității controalelor de identitate și culegerea de informații mai exacte pri-

vind „persoanele care depășesc termenul legal de ședere”; acum, acest pachet are și un nou obiectiv: accesul la datele privind călătoria colectate în timpul controalelor la frontieră și utilizarea acestor date de către autoritățile de aplicare a legii. În vederea realizării acestor obiective, au fost adoptate recent un sistem de intrare/ieșire (EES) și modificarea corespunzătoare a Codului frontierelor Schengen. EES este conceput pentru a calcula durata șederii fiecărui resortisant al unei țări terțe prin înregistrarea informațiilor de intrare și de ieșire și pentru a declanșa o alertă în cazul în care se detectează o depășire a termenului legal de ședere [12].

În conformitate cu acest regulament, noua bază de date centralizată a UE urmează să devină funcțională în 2020. Agenția eu-LISA, în cooperare cu statele membre, a fost însărcinată cu dezvoltarea EES. În plus, în noiembrie 2016, Comisia a prezentat o propunere legislativă de instituire a unui sistem european de informații și de autorizare privind călătoriile (ETIAS). Crearea unui sistem cu obiective similare celor ale bine-cunoscutului sistem ESTA al SUA ar asigura un nivel suplimentar de control al călătorilor exonerati de obligația de a deține viză. ETIAS ar determina eligibilitatea tuturor resortisanților țărilor terțe exonerati de obligația de a deține viză pentru a călători în spațiul Schengen, precum și posibilitatea ca această călătorie să constituie un risc în materie de securitate sau de migrație. Informațiile despre călători ar fi colectate înainte de călătorie.

Colaborarea Republicii Moldova cu Agenția Frontex. La 1 decembrie 2005 UE lansează Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM) în conformitate cu prevederile Memorandumului de Înțelegere între Guvernul Republicii Moldova, Comisia Europeană și Guvernul Ucrainei. EUBAM fiind un cadru trilateral de consultanță și cooperare în prevenirea, stoparea și combaterea infracțiunilor la frontieră, cu participarea Republicii Moldova - Ucraina - Comisia Europeană, este unul din instrumentele tehnico-financiare în acest sens. Obiectivul de bază al Misiunii EUBAM este dezvoltarea capacităților în domeniul controlului de frontieră și consolidarea securității în regiune. Autorități partenere: Poliția de Frontieră și Serviciul Vamal ale Republicii Moldova; Serviciul Grăniceresc de Stat și Serviciul Vamal ale Ucrainei, precum și alte organe de drept și servicii de control ale ambelor state. [10]

Prin această misiune, UE joacă un rol decisiv în vederea asigurării unui control eficient, transparent al frontierei de stat, ceea ce contribuie la consolidarea securității regionale. Vorbind despre domeniul afaceri interne și în particular managementul de frontieră, Republica Moldova a avansat foarte mult, fiind recunoscută ca un partener sigur pe această dimensiune, fapt dovedit

prin rapoartele și notele Misiunii Uniunii Europene de Asistență la frontieră în Republica Moldova și Ucraina, dar și în comunicatele Comisiei Europene. Mandatul EUBAM a fost extins începând cu 1 decembrie 2017 pentru un termen nou de 36 de luni (pana la 30 noiembrie 2020).

Relațiile Republicii Moldova cu *Frontex* se bazează pe Aranjamentul de lucru cu privire la stabilirea cooperării operaționale din 12 august 2008 și Planul de cooperare pentru anii 2015 – 2017. Cooperarea include schimbul de informație, formarea profesională, cercetarea și dezvoltarea, analiza de risc și operațiunile comune.

În baza acestui Plan, polițiștii de frontieră au participat la diverse proiecte pilot și măsuri operaționale organizate de către Agenția *Frontex*, realizându-se totodată schimb de date pe durata desfășurării acestora. Ofițerii moldoveni au fost antrenați în diverse activități de instruire în domeniul analizei de risc, depistării documentelor de călătorie false sau falsificate, depistarea mijloacelor de transport furate, instruirea personalului în conformitate cu exigențele UE în domeniu, aplicarea standardelor comune în dresajul câinilor de serviciu etc. Poliția de Frontieră și Agenția *Frontex* se află în contact permanent pe dimensiunea dezvoltare, în special în ceea ce vizează echipamentele de supraveghere și sisteme automatizate care pot fi relevante pentru sistemul de management integrat al frontierei. Mai mult, ofițerii Poliției de Frontieră sunt implicați în activitățile de implementare a sistemului de securitate la frontieră a platformei EUROSUR. În martie 2009 a fost semnat Planul de cooperare între Serviciul Grăniceri (actual Poliția de Frontieră) și Agenția *Frontex*, în care este prevăzut un set de măsuri orientate spre dezvoltarea capacităților instituționale ale autorității de frontieră a Republicii Moldova. [7]

Concluzii

Demersul științific inițiat a urmărit evoluția stării de securitate a frontierelelor externe ale Uniunii Europene și a securității cetățeanului european într-o perioadă în care la adresa securității interne a Uniunii Europene au existat (și încă există) o serie de amenințări fără precedent. Pentru multe dintre aceste amenințări, actele normative în vigoare au prevăzut un răspuns operațional concret, sau mai mult decât atât, au existat planuri de urgență și analize de scenariu, dar lipsa unei reacții imediate din partea autorităților naționale, a instituțiilor europene și a organismelor internaționale a dus la creșterea în intensitate a situației. Luând în considerare cele de mai sus, putem conclud că prognoza ca parte a procesului de analiză de risc, alături de analiza scenariilor posibile și schimbul de date și informații între entitățile responsabile pentru

gestionarea integrată a frontierelor sunt elementele cele mai importante pentru a estima evoluția viitoare a situației la frontierele externe ale Uniunii Europene și a mediului de securitate european.

Frontex estimează că, cel puțin pe parcursul anului 2019, conflictele din Siria, Afghanistan și Libia probabil se vor menține, aspect care nu este o noutate având în vedere longevitatea crizei din zonă. Aici intervine noul mandat al *Frontex*, care, prin cooperare cu țările de origine și mai ales de tranzit pentru migrația ilegală, ce poate genera un canal de tranzit al luptătorilor ISIS, poate reduce permisivitatea de tranzit și a plecărilor dinspre țările de tranzit spre Uniunea Europeană. Conceptul nu este unul nou, ci o implementare a ideii de frontieră îndepărtată, în fapt prima etapă a modelului de control bazat pe cele patru nivele, aspect pe care, în urma demersului științific desfășurat, îl putem lega direct de controlul frontierelor: prevenirea activităților teroriste în cadrul controlului frontierelor (incluzând verificările la frontieră și supravegherea frontierelor) poate fi combătut doar în cadrul primului nivel (țările de origine și de tranzit) și doar identificat în cadrul celui de-al treilea nivel (verificările la frontieră și supravegherea frontierelor) pe baza indicatorilor comuni de risc.

Sunt două aspecte care se recomandă să fie avute în vedere pentru viitorul apropiat:

(1) Implementarea politicii de securitate și apărare comună trebuie să se facă cu referire directă la frontierele externe nu din perspectiva controlului frontierelor, ci din punctul de vedere al managementului integrat, incluzând toate etapele acestuia. De asemenea, misiunile desfășurate sub egida agențiilor europene nu trebuie să fie limitate ca până în prezent la controlul frontierelor, ci trebuie să se adreseze întregului spectru de acțiune prevăzut de managementul integrat al frontierelor.

(2) La nivelul fiecărui stat membru al Uniunii Europene care gestionează frontiera externă (și toate statele UE au frontieră externă, cel puțin aeriană) există o organizare specifică, respectiv o autoritate stabilită conform necesităților și disponibilității de resurse la nivel național.

În urma activității desfășurate, putem concluziona că, având în vedere diversitatea specifică a frontierelor Uniunii Europene atât din punctul de vedere al frontierei fizice, cât și al autorității naționale care administrează segmentul respectiv, un model strict, un set de organizare obligatoriu în totalitate nu este posibil de implementat. Se recomandă însă inițierea unui schelet al controlului frontierelor obligatoriu pentru toate statele membre pe care să se adauge recomandările documentelor europene.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bellezza G. On borders: from ancient to postmodern times. <https://www.int-arch-photogramm-remote-sens-spatial-inf-sci.net/XL-4-W3/1/2013/isprsarchives-XL-4-W3-1-2013.pdf> (accesat la 9 august 2019)
2. Brunet-Jailly E. The state of borders and borderlands studies 2009: A historical view and a view from the journal of borderlands studies. https://www.researchgate.net/publication/265261613_The_State_of_Borders_and_Borderlands_Studies_2009_A_Historical_View_and_a_View_from_the_Journal_of_Borderlands_Studies (accesat la 2 august 2019)
3. Buruiană I. Concepția frontierelor de stat în condițiile integrării europene. În: Revista științifico-practică Relații Internaționale Plus, Nr. 1 (12) 2018, pp. 123-127.
4. Delmas J-Ch. L'Union européenne : frontières et limites ; une union d'Etats à géométrie variable. https://www.lyceedadultes.fr/sitepedagogique/documents/HG/HG1S/1S_G17_T3_Q1_C2_L_UE_une_union_d_Etats_a_geometrie_variable.pdf (accesat la 5 august 2019)
5. Dumont G-F, Verluise P. Quelles frontières pour l'Europe ? <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01138515> (accesat la 8 august 2019) .
6. Etudier les frontières pour comprendre le monde: analyse cartographique. http://www.histoire-immigration.fr/sites/default/files/musee-numerique/documents/sequence_geo_terminale_-_carto_version_definitive.pdf (accesat la 12 august 2019).
7. FRONTEx. <http://www.border.gov.md/index.php/ro/politia-de-frontiera?id=34> (accesat la 13 septembrie 2019) .
8. Gestionarea frontierelor externe. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/ro/FTU_4.2.4.pdf (accesat la 9 august 2019).
9. Houtum H. V. The geopolitics of borders and boundaries// http://www.unice.fr/crookall-cours/iup_geopoli/docs/geopoliticsborders2005.pdf (accesat la 2 august 2019)
10. Justiție și Afaceri Interne. <https://www.mfa.gov.md/ro/content/justitie-si-afaceri-interne> (accesat la 13 septembrie 2019).
11. Introduction to Border Studies. Vladivostok: Dalnauka, 2015. 400 p.
12. Lăzăroaia A. Managementul frontierelor externe ale Uniunii Europene și spațiului Schengen. Rezumat. București: AP „A I Cuza”, 2017. 38 p.
13. Poniatowski A. Les frontieres de l'Union Européenne ou les États-Unis d'Europe. Paris: IRESEM, 2011. 44 p.
14. Ratti R. Schuler M., Typologie des espaces-frontières à l'heure de la globalisation. Belgeo Nr.1. Bruxelles: SRBG, 2013. 17 p.
15. Serebrian O. Despre geopolitică. Chișinău: Cartier, 2009. 176 p.
16. Serebrian O. Dicționar de geopolitică. Iași: Polirom, 2006. 344 p.
17. Tholen B. L'évolution des frontières. Évolutions et risques dans la gestion du contrôle des frontières dans les pays occidentaux// <https://www.cairn.info/revue-internationale-des-sciences-administratives-2010-2-page-279.html?contenu=auteurs> (accesat la 16 august 2019)

Nicolai AFANAS, cercetător științific

MĂSURILE INSTITUȚIONALE ÎN PREVENIREA RISCURILOR ȘI AMENINȚĂRILOR CU CARACTER TERRORIST

INSTITUTIONAL MEASURES TO PREVENT TERRORIST RISKS AND THREATS

Summary

The current international security environment is constantly dictated by the confrontation between geostrategic interests, values, beliefs and perceptions, democracy and totalitarianism, transnational terrorist, criminal networks and rational political forces from the states engaged in the process of democratization. These dichotomies create a complex, dynamic and conflicting society that directly affects the stability of the international security system. The context of international relations at the beginning of the 21st century shows that measures to strengthen the international security system must derive from the development of an international and regional collective security system. Within this international collective security system, an important role should be given not only to the increasing importance of international organizations in resolving the conflicts that have arisen, but also to the active promotion of stability in the area of state borders and the regulation of transnational corporations.

Mediul actual de securitate internațională este în continuă evoluție, dictată de confruntarea între interese geostrategice, valori, credințe și percepții, democrație și totalitarism, rețele criminal teroriste transnaționale și forțe politice raționale din statele angajate în procesul democratizării. Aceste dihotomii creează o societate complexă, dinamică și conflictuală care afectează direct stabilitatea sistemului de securitate internațională.

Colapsul URSS ca super-putere mondială a dus la modificarea rapidă a scenei actorilor internaționali din cauza înclinării balanței de putere spre SUA. În prezent, relațiile internaționale sunt tensionate, inclusiv din cauza agresivității Federației Ruse în raport cu Ucraina, fapt ce denotă o lume multipolară cu sporirea hegemoniei Federației Ruse și a Chinei. În acest context, unul dintre marile pericole ce se mențin în prezent este cel al puterii nucleare, ținând cont de faptul că SUA, Federația Rusă, Marea Britanie, Franța, China, Coreea de Nord, India și Pakistanul sunt puteri nucleare. Tot mai evident intervine și Iranul, care este învinuit de un șir de state precum că ar dori să-și dezvolte capacitățile nucleare, provocând îngrijorare legată de

oportunitatea descurajării nucleare și de posibilitatea ieșirii de sub control a armelor nucleare.

Conjunctura relațiilor internaționale la începutul sec. XXI denotă că măsurile de consolidare a sistemului de securitate internațională trebuie să derive din dezvoltarea unui sistem internațional și regional de securitate colectivă. În cadrul acestui sistem internațional de securitate colectivă un rol important ar trebui acordat nu doar sporirii importanței organizațiilor internaționale în soluționarea conflictelor apărute, dar și promovării active a stabilității în domeniul frontierelor statelor și reglementării mecanismelor de activitate a corporațiilor transnaționale.

Acțiunile actuale ale Federației Ruse au demonstrat în mod elocvent comunității internaționale necesitatea realizării unui sistem unic de avertizare timpurie la care să se conecteze toate componentele securității naționale, parte a unui sistem complex internațional ar fi capabil să excludă impedimentele survenite atât în plan intern, cât și extern. Mai mult ca atât, securitatea unui stat nu poate fi realizată în detrimentul securității altor state sau al evoluțiilor politice regionale și globale. De aceea, în scopul restrângerii intereselor externe, un obiectiv strategic de consolidare a sistemului de securitate internațională ar fi asigurarea stabilității și buneii guvernări în vecinătatea imediată. Aceasta implică extinderea zonei de securitate, în special din jurul Europei. Acest obiectiv necesită, totodată, implicarea tot mai pe larg a Europei în soluționarea conflictului arabo-israelian și a celui transnistrean, mai nou a celui ruso-ucrainean vizavi de Crimeea. Obiectivul extinderii zonei de securitate este dificil de realizat, având în vedere interesele istorice ale Federației Ruse în Republica Moldova și în regiunea Mării Negre.

Specialiștii din întreaga lume demonstrează că nu există sisteme internaționale perfect securizate, deci riscurile și amenințările sunt prezente chiar și în cazul celor mai stabile sisteme [1, p.123]. În acest context, atât statele lumii, cât și organizațiile internaționale admit faptul că, pentru a putea fi asigurată securitatea, este necesar să fie realizată sub cele două fațete ale sale –internă și externă, aflate în strânsă interdependență.

Obiectivele de consolidare a sistemului securității internaționale le deducem din funcțiile acestuia, cele mai importante dintre care sunt:

- identificarea, supravegherea, preîntâmpinarea și contracararea riscurilor și amenințărilor expuse în adresa subiecților securității internaționale;
- implementarea unui complex de măsuri operative prin aplicarea tuturor forțelor și mijloacelor de asigurare a securității, prin identificarea și contracararea factorilor destabilizatori ai sistemului securității internaționale;

- planificarea și realizarea acțiunilor de profil pentru a readuce la normal funcționarea obiectelor securității în zonele afectate în rezultatul situațiilor cu caracter destabilizator;
- implicarea directă în planificarea și realizarea măsurilor de asigurare a securității în afara hotarelor țării în conformitate cu tratatele și acordurile internaționale etc.

Pentru consolidarea sistemului de securitate internațională este necesar a înlătura factorii ce destabilizează elementele acestui sistem, care, de regulă, depind de contextul temporal și cel spațial. În acest sens, o anumită situație (spre exemplu, cea a migrației într-un anumit stat) poate fi considerată o problemă de securitate națională, pe când în alt stat în aceeași circumstanță nici nu se înregistrează în calitate de amenințare la adresa securității. Circumstanțele expuse pot crea disensiuni în rândul statelor partenere în probleme de securitate. Cu atât mai mult că tensiunile etnice, economice, sociale, cele ce țin de mediu, dar și interesele geostrategice, continuă să provoace instabilitate, fiind prezentă, în continuare, posibilitatea declanșării conflictelor regionale cu o serie de amenințări transnaționale și imprevizibile la adresa securității. Stabilitatea poate fi amenințată de pericolul unor conflicte între state, dar și prin nerespectarea securității individuale în unele state. Din acest motiv, succesul acțiunilor de consolidare a sistemului de securitate internațională se fundamentează pe succesul unei cooperări multidimensionale a comunității internaționale spre uniformizarea proceselor politice și operaționale de luare a deciziilor de securitate în cadrul acestui sistem. Uniformizarea procesului de luare a deciziilor se poate realiza în condițiile disponibilității părților de a merge la compromisuri, de a persevera și promova toleranța etnică, politică și religioasă la nivel internațional.

Valorificarea culturii de securitate și apărare decentă într-un spațiu în care se realizează numeroase parteneriate, programe și proiecte internaționale constituie un obiectiv important în actul de consolidare a sistemului de securitate internațională. Un prim pas spre constituirea unei culturi de securitate îl constituie elaborarea și implementarea unor politici bine definite în acest domeniu. Politica va fi implementată în practică prin complexe procese educative, care vor avea ca obiectiv formarea conștiinței și conduitei adecvate asigurării și consolidării climatului de securitate. În momentul formării acestora se va obține acel comportament capabil să corespundă cerințelor sociale de conștientizare, evitare și minimizare a riscurilor din sfera securității naționale [2, p. 65-68].

Obiectivul prioritar al educației de securitate îl constituie formarea conștiinței și conduitei adecvate asigurării și consolidării climatului de securitate. Pe măsură ce normele de securitate vor fi însușite și transformate în convingeri se va produce trecerea de la o conduită impusă din exterior, adesea prin măsuri coercitive, la o conduită autoimpusă la nivel individual, obținându-se astfel o cultură consistentă în domeniu. Educația de securitate este benefică în cazul profilaxiei și prevenirii, însă nu în cazul când survine doar după realizarea unui eveniment cu consecințe grave asupra unei comunități. Până în prezent educația de securitate nu a lipsit cu desăvârșire din activitatea cotidiană a comunităților, însă, spre regret, programele derulate au acoperit doar o anumită zonă, cu preponderență terorismul. Actorii implicați direct în aceste procese n-au fost în raporturi directe de cooperare sau coordonare, decât în măsura în care au fost coorganizatori ai aceluiași eveniment. În acest sens se interpune stringenta necesitate de elaborare a unor politici unitare la nivel național, dar și internațional cu programe și obiective comune, cu instituții și organizații care să formeze un sistem complet.

Un rol extrem de important în elaborarea unei culturi de securitate, dar și în diseminarea ei în mediul societății civile, este deținut de așa-zisele „think tank”, noțiune care include un spectru larg de instituții specializate în furnizarea recomandărilor, expertizelor, consultanței în diverse domenii, care oferă, de regulă gratuit, informații necesare pentru a crea, amplifica, diminua, înlătura, organiza sau optimiza un anumit compartiment funcțional al societății, așa cum ar fi optimizarea structurilor de securitate și militare, economice, politice, culturale la nivel local, regional, statal, continental sau chiar la nivel global. Rezultatele dezbaterii diferitelor subiecte abordate de acestea pot să influențeze luarea deciziilor în diverse domenii [3, p.45-50]. În prezent, acestea pot fi solicitate în sprijinul actorilor internaționali care coordonează apărarea și securitatea, activitate care este direcționată spre asigurarea securității naționale a statelor și spre combaterea terorismului, spre reducerea și chiar lichidarea armelor de distrugere în masă, spre identificarea și analizarea principalelor fenomene manifestate în evoluția tehnologică a riscurilor și amenințărilor.

În multe țări există organizații cu asemenea rol de consiliere bine dirijată care își oferă cunoștințele și experiența, pentru a ajuta diferite întreprinderi sau structuri sociale cu roluri determinate să își definească mai bine scopurile, să își sporească mijloacele de acțiune, să își reorienteze sau reformuleze strategiile de securitate și forțele disponibile, pentru a rezolva mai eficient diferite probleme de limitare sau reorientare a producției, de conducere, de

sporire a potențialului militar în diferite direcții, de înarmare, de dezarmare, de protecție a mediului, de control al opiniei publice, de liberalizare a acțiunii sau de restrângere a diferitelor libertăți, sociale, economice etc.

Educația de securitate reprezintă un obiectiv important și pentru strategia de eradicare a amenințărilor asimetrice. Un om bine educat este mai puțin vulnerabil la manipulare și va identifica resurse interne pentru a rezista presiunilor de tot genul pe care le pot exercita asupra lui membrii grupurilor infracționale prin metode subtile sau brutale. Există și riscul ca școala să fie acaparată de teroriști și manipulatori aflați în serviciul acestora sau al grupurilor de crimă organizată, situație care se întâmplă în multe zone sărace din Pakistan, Afganistan, Siria, unde copiii din familii vulnerabile nu au altă soluție decât să frecventeze școlile religioase în care, de cele mai multe ori, se propagă islamismul violent. În acest caz teroriștii vor distruge sistemul de educație universitară umanitară [4, p. 23-25]. Aceste probleme trebuie să se conțină în programul de instruire contra terorismului. Obiectivul de bază al programului îl constituie influențarea educativ-ideologică a acestor grupuri de populație, care pot deveni obiectul propagandei teroriste, educarea lor fiind ghidată cu scop clar, astfel încât populația să cunoască esența fenomenului terorism și repercursiunile acestuia. Un element aparte în promovarea culturii de securitate îl constituie aplicarea corectă a procedurilor de reacție în situații de criză teroristă, ce implică identificarea persoanelor suspecte, depistarea obiectelor suspecte lăsate fără supraveghere, apelurile anonime cu amenințare cu bombă și luările de ostatici.

Calitatea sistemului de securitate internațională depinde de realizarea unor riposte la amenințările de tip nou, de natură etnică sau religioasă și de perceperea vulnerabilităților. Reacționarea cu succes la orice fenomen nedorit este determinată de nivelul informării corecte despre acesta, de stabilirea conținutului și cauzalității lui, de conștientizarea ilegitimității acestuia, a particularităților de determinare dar și de sensibilitatea la diversele măsuri de prevenire și combatere întreprinse [5, p. 312-314].

Societatea contemporană este familiarizată cu terorismul, mai nou este terorismul transfrontalier, motivat în mod deosebit de religie sau de necesitatea unei anumite „solidarități”, în spatele căreia se mușamalizează interese de politic, economic, cultural sau de altă natură, precum și pierderea sensului valoric al vieții, care este un mediu ideal pentru recrutarea teroriștilor, în special din rândul tinerilor, inclusiv din intelectualitate [6, p. 315-318].

Perceperea vulnerabilităților stă la baza obiectivelor strategice de anihilare a terorismului. În acest sens foarte importante se dovedesc a fi cunoașterea

motivațiilor, comportamentului, mediului de proveniență, apartenența religioasă, studiile, ocupațiile extraprofesionale, personalitatea teroriștilor, a informațiilor relevante în pronosticarea viitoarelor acțiuni ale acestora. Atenție aparte trebuie să se acorde identificării elementelor ce au contribuit la apariția și dezvoltarea terorismului, scopurilor urmărite, suportului ideologic, metodelor și formelor de recrutare a noilor membri, metodologiei aplicate în instruirea teroriștilor, formelor de săvârșire a actelor teroriste, motivațiilor ce-i determină să realizeze astfel de acțiuni. Analiza în ansamblu a acestor factori va permite elaborarea obiectivelor strategice de combatere a terorismului atât la nivel național, cât și internațional. Abordarea complexă a obiectivelor strategice și a mecanismelor de combatere a terorismului este necesară întru elaborarea măsurilor practice de blocare a separatismului regional, ce se manifestă sub acoperire etnică, religioasă etc. La baza tacticii contra extremismului trebuie să fie pus principiul abordării diferențiate: pe de o parte, implicarea reprezentanților diferitelor confesii/etniilor în participarea la viața politică a țării, asigurând controlul puterii asupra activității lor, depistând tendințele posibile ale societății conflictologice religioase; pe de altă parte, realizarea măsurilor represive împotriva extremiștilor religioși și teroriștilor.

În general, combaterea terorismului poate fi definită ca totalitatea acțiunilor întreprinse de guverne pentru a contracara pericolul, incluzând măsurile inițiate de serviciile speciale, de structurile militare, de organele de ordine și de profesioniștii ce activează pe linie de pază și protecție întru a reduce probabilitatea unui eventual atac terorist împotriva unui obiectiv vulnerabil. Suplimentar, aceste măsuri cuprind și acțiunile întreprinse ca ripostă la un eveniment: de la implicarea unei echipe tactice într-o situație de luare de ostatici, până la bombardarea teritoriului unei țări care patronează o anumită acțiune sau un anumit grup [7, p. 267-272]. Totuși, utilizarea abuzivă a forței poate servi ca motiv de săvârșire a noilor acte teroriste și de antrenare a altor persoane în activitatea teroristă.

La rândul lor, măsurile de combatere a terorismului reprezintă acțiunile întreprinse pentru contracararea terorismului la nivelul întregului spectru al amenințărilor. Considerăm că la baza acestora trebuie să fie plasat principiul colaborării și al reglementării juridice internaționale, prin consolidarea bazei juridice internaționale cu privire la lupta împotriva terorismului. În același timp, pentru a consolida politica națională antiteroristă a Republicii Moldova, instituțiile de profil își propun ca prin intermediul Centrului Antiterorist să continue desfășurarea măsurilor organizatorice de ordin legislativ, instructiv-

practice, de informare și de profilaxie. Atât elevii, cât și cadrele didactice sunt familiarizate cu aspectele legale și practicile de asigurare a protecției antiteroriste în instituțiile școlare și locurile de aglomerare în masă. În acest sens, fiind elaborat „Îndrumarul antiterorist”, care conține recomandări instructiv-practice privind modalitățile de a acționa și reacționa în anumite împrejurări sau situații, elaborat de către Serviciul de Informații și Securitate în cooperare cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. Necesitatea desfășurării unei asemenea campanii de informare a fost condiționată de vulnerabilitățile și lacunele identificate în cadrul întâlnirilor despre cultura de securitate cu elevii instituțiilor de învățământ. Acestea au scos în evidență că atât elevii, cât și corpul profesoral-didactic sunt puțin informați referitor la măsurile ce urmează a fi întreprinse în cazul unor situații de risc terorist, precum și cunoașterea insuficientă a indicilor ce denotă pregătirea unui atentat terorist. Mai mult ca atât, copiii sunt angrenați în diverse activități cognitive în cadrul cărora sunt simulate varii situații pentru a înțelege mai bine regulile de comportament în situații de criză teroristă.

Literatura de specialitate divizează măsurile de combatere a terorismului în două categorii: antiterorismul și contraterorismul. Toate mijloacele sunt bune pentru a concretiza utopia terorismului, a unei lumi perfecte [8, p. 65]. Antiterorismul este constituit din măsuri defensive aplicate spre diminuarea vulnerabilității individuale sau teritoriale la acte teroriste, printr-un răspuns limitat al forțelor civile și militare locale. Intervenția antiteroristă reprezintă ansamblul măsurilor defensive realizate anterior producerii unor atacuri teroriste iminente, utilizate pentru a reduce vulnerabilitatea factorilor umani și a factorilor materiali. Aceste măsuri sunt realizate de structurile specializate care acționează, de regulă, independent, în scopul prevenirii, blocării și respingerii acțiunilor grupărilor teroriste, interzicerii pătrunderii acestora în obiective și ocupării lor, precum și în scopul menținerii ordinii interioare.

Contraterorismul se bazează pe operațiuni ce includ măsurile ofensive întreprinse spre a descoperi, preveni și contracara acțiunile teroriste [9, p. 331-334]. Intervenția contrateroristă reprezintă ansamblul măsurilor ofensive realizate în scopul capturării sau anihilării teroriștilor, eliberării ostaticilor și restabilirii ordinii, în cazul realizării unui atac terorist. Aceasta se execută de structuri specializate, independent sau în cooperare cu alte forțe specializate ale organelor de stat cu atribuții în domeniul securității naționale, pentru succesul misiunii cărora trebuie să se dețină: informații, armament performant adaptat misiunilor, echipament ușor, rezistent, adaptabil la timp și la tip de operațiune, tehnică militară și de comunicații de ultimă generație.

Din punct de vedere strategic, măsurile de contracarare a terorismului sunt puse în aplicare respectând o anumită cronologie tactică. Primul stadiu al acestor acțiuni presupune abordarea nivelului politico-diplomatic (negocieri, schimburi de date pe palierul diplomatic, sancțiuni, opțiuni militare); cel de al doilea stadiu cuprinde măsurile antiteroriste întreprinse pentru a face față pericolului (analiza stării de pericol prin culegerea de informații, studierea punctelor vulnerabile etc. și protecția obiectivelor de importanță strategică și a demnitarilor de stat (în speță, conducerea de vârf a țării) - siguranța acțiunilor, a personalului și protecția fizică a instituțiilor cu pericol tehnogen); al treilea stadiu este cel al reacțiilor tactice (atât acțiuni antiteroriste, cât și acțiuni contrateroriste - reacții tactice, negocieri în problema ostacilor, lovituri de răspuns etc.) [10, p. 99-103].

Măsurile antiteroriste și cele contrateroriste necesită a fi modernizate în condițiile în care amenințarea atipică principală, tero-criminalitatea, prin componentele sale – crima organizată și terorismul – reprezintă vectori de pericol social extrem ce pot afecta în mod decisiv dezvoltarea societății contemporane [11, p. 76-80]. Amplitudinea evoluției tero-criminalității este dificil de comensurat, dar se poate observa în marile scandaluri financiare, în cantitățile de droguri confiscate, în fluxurile ilegale de persoane care traversează frontierele statelor dezvoltate și nu în ultimul rând, în impactul social devastator al actelor de terorism [12].

Măsurile de contracarare a terorismului se divizează în două grupuri: măsuri interne întreprinse la nivelul statului și măsuri de ordin extern întreprinse de toate elementele constitutive ale sistemului de securitate internațională. Ambele grupuri au o pondere de importanță egală. Spre exemplu, lipsa unor măsuri de contracarare a terorismului în plan intern, a activităților logistice specifice terorismului - baze de antrenament, producere/spălare de bani, recrutare ideologică de noi membri - riscă atragerea unor sancțiuni internaționale, dificil recuperabile în timp pentru statul tolerant.

Pornind de la analiza obiectivelor de combatere a terorismului, considerăm că de o pregnantă importanță este axarea acestora pe procesul de prevenire a respectivului flagel. Putem distinge trei forme de prevenire a terorismului: prevenirea pe termen lung, prevenirea pe termen mediu și prevenirea pe termen scurt.

Prevenirea pe termen lung are ca obiectiv să nu permită apariția unei amenințări majore care în mod special ține de componenta politică și cea diplomatică. Pe această filieră rolul serviciilor speciale și al armatei constă în a acorda

consistență acțiunilor politice, prin aplicarea lor în practică, dar și în a contribui cu misiuni particulare la acțiune de prevenire în ansamblu. În acest sens menționăm: deschiderea serviciilor speciale și a armatei spre valorile democratice, convocarea responsabililor la nivel regional sau internațional, realizarea stagiilor de profil în combaterea terorismului atât în țară, cât și peste hotare, schimbul de experiență în cazul realizării exercițiilor tactice și de comandă comune, precum și participarea reprezentanților structurilor abilitate la diferite operațiuni externe, în cadrul războiului global împotriva terorismului. Toate acestea reprezintă acțiuni care se înscriu în această formă de prevenire.

Prevenirea pe termen mediu acoperă zona de interes a domeniului strategic. Prevenirea actului terorist se exercită prin: aplicarea în practică a programelor de reformă; achiziționarea mijloacelor de intervenție; activități specifice de culegere a informațiilor; achiziționarea tehnicii speciale necesare pentru asigurarea protecției fizice a obiectivelor cu pericol tehnogen sporit, a edificiilor guvernamentale și a misiunilor diplomatice; crearea cadrului instituționalizat de acțiune a forțelor pentru realizarea operațiunilor speciale; adaptarea strategiilor și tacticilor de acțiune, în funcție de tipul amenințărilor și destinație prevenirii și combaterii acțiunilor teroriste.

Prevenirea pe termen scurt se realizează prin punerea în practică a măsurilor ce se impun în cazul unei situații de urgență sau de criză. Acestea permit să se acționeze în regim de urgență, care presupune: implicarea progresivă a forțelor și mijloacelor abilitate să acționeze pentru asistență operațională; aplicarea pe larg a unor acțiuni de descurajare, cu demonstrarea mijloacelor tehnice din posesie, în special a celor aeriene, navale sau terestre; realizarea acțiunilor privind culegerea datelor de interes operativ; desfășurarea exercițiilor antiteroriste de către reprezentanții structurilor abilitate în combaterea terorismului, ca ultimă posibilitate de prevenire înainte de angajarea efectivă a forțelor.

Un imperativ major în consolidarea mediului actual de securitate și de prevenire a terorismului îl constituie cooperarea serviciilor naționale de informații. În condițiile în care noile amenințări la adresa securității internaționale au determinat o consolidare a eforturilor tuturor statelor democratice în direcția prevenirii și contracarării acestora, tot mai necesară se dovedește a fi stabilirea unor mecanisme eficiente de gestionare și evaluare colectivă a informațiilor. Cunoașterea, prevenirea și contracararea tuturor pericolelor ce amenință securitatea națională au la bază informațiile privind evoluția fenomenelor politice, economice, militare în plan global și regional. Accente aparte sunt plasate pe capacitatea serviciilor de informații de a urmări evoluția factorilor care concurează la realizarea politicii de securitate națională [13, p. 123-126].

Datorită complexității și interdependenței fenomenelor economice, sociale, politice și militare, care modelează mediul de securitate, activitatea serviciilor de informații în ce privește asigurarea securității și apărării se extinde dincolo de domeniul militar, oferind produse analitice interdisciplinare și multidisciplinare [14, p. 56-61]. Consolidarea măsurilor de încredere și stabilirea unui control internațional eficient asupra activității statelor în domeniul militar reprezintă asigurarea juridică internațională a păcii și securității internaționale [15, p. 44-50]. Prin cunoașterea detaliată a acestor forme de conflict asimetric, care tind să se extindă la nivel global, serviciile de informații pot elabora Strategia de contracarare eficientă a premiselor care generează disensiunile în societate. În acest sens este necesară cunoașterea nu doar a formelor de conflict asimetric, dar și studierea creării și compoziției rețelelor sociale de comunicare a teroriștilor. Rețelele sunt importante pentru specialiști, deoarece ele constituie morfologia care stă la baza organizațiilor teroriste, crimei organizate, a războiului din spațiul cibernetic și a altor amenințări la adresa securității.

Prevenirea terorismului doar prin mijloace militare nu este suficientă. Războiul nu va duce la nimicirea completă a terorismului, ci poate să ducă la diminuarea numai pe o perioadă anumită de timp a numărului de acte teroriste pentru ca mai apoi ele să izbucnească cu intensitate sporită, deoarece terorismul nu este o problemă militară, ci una politică, socială și economică. Spre exemplu, câștigarea războiului clasic împotriva talibanilor din Afganistan și instalarea unui guvern sub protectoratul ONU nu a însemnat și înlăturarea teroriștilor sau revenirea țării la normalitate. O situație similară a avut loc în Irak după încheierea războiului clasic în anul 2003. Aceste exemple denotă elocvent insuficienta adaptare a Strategiei elaborate de forțele multinaționale la cerințele de luptă împotriva insurgenților și teroriștilor și determină scepticismul unor experți, care consideră că războiul ar putea dura și o sută de ani [16, p. 114-120]. Din acest motiv, accentul coaliției antiteroriste trebuie plasat pe cooperarea pronunțată a unor servicii de informații profesioniste, în paralel cu concentrarea resurselor comunității mondiale pentru realizarea și implementarea unor programe viabile de eradicare a sărăciei, a analfabetismului și a subdezvoltării, deoarece discrepanțele existente între statele bogate și cele sărace ale lumii se vor acutiza și democrația nu poate prinde rădăcini, dacă nu există un standard minim de instituții [17, p. 246-233]. Serviciile de informații au fost întotdeauna impuse de circumstanțe să-și remodeleze activitatea în funcție de evoluția situației survenite cu privire la obiectivele, mediile operaționale și în funcție de solicitările cu privire la supravegherea exercitată de ele

și la controlul extern. Reprezentanții componente informative susțin că nu se pot obține succese deosebite în prevenirea terorismului, dacă nu se va reuși o bună colaborare cu serviciile de informații și de securitate din statele partene-re. Prin urmare, serviciile de informații occidentale au început să se implice activ în activități complexe de consultanță în management, reformă, instruire și dezvoltare instituțională destinate serviciilor de informații ale statelor de-mocratice în dezvoltare.

Considerăm că în activitatea de asigurare a securității serviciile de infor-mații trebuie să plaseze accentele atât pe serviciul de spionaj, cât și pe cel de contraspionaj, ceea ce va contribui inevitabil la extinderea activității forțelor de securitate, care utilizează mijloacele contemporane de spionaj pentru des-coperirea conspirării teroriștilor și neutralizarea acestora. Pentru a conferi efi-cacitate politicilor de luptă împotriva terorismului este necesar să cunoaștem în detaliu informațiile despre grupările și persoanele care tind să-și realizeze conceptele prin acțiuni teroriste, să acumulăm date relevante despre scopurile și planurile exacte ale motivației lor politice (ale conducătorilor și membrilor), identificăm mijloacele material-tehnice aflate în posesie, să precizăm formele de finanțare, stabilim caracterul legăturilor acestora cu alte grupări teroriste, cu statele teroriste și cu criminalitatea internațională organizată. Acest lucru îl pot efectua doar reprezentanții instituțiilor abilitate cu realizarea activităților de spionaj și cotraspionaj. Modalitățile de prevenire și contracarare a amenințărilor teroriste se bazează pe calitatea informațiilor parvenite de la populația locală.

Pe lângă activitatea specială de prelucrare a informațiilor recepționate pe diferite căi, un rol important îl are dezvoltarea metodologiilor noi de con-traspionaj pe detectarea pericolelor terorismului, așa ca: interceptarea con-voorbirilor telefonice, plantarea tehnicii speciale, interceptarea rețelelor IT, in-terpunerea agenturii, penetrarea informativă a grupărilor de tip mafiot sau teroriste, protecția martorilor, perfecționarea instruirii angajaților subunități-lor antiteroriste. Aceste metode sunt pe larg utilizate, spre exemplu, în Turcia, Israel, Marea Britanie, Germania etc. În Federația Rusă ele sunt incluse în Pro-gramul de activitate antiteroristă al Serviciului de Informații Externe (SVR), al Serviciului Federal de Securitate (FSB) și al Serviciului Principal de Informații din cadrul Ministerului Apărării (GRU). La rândul lor, SUA utilizează măsuri mult mai radicale, gen descurajarea nucleară, război psihologic la nivel strate-gic, operațiuni informaționale, acțiuni preventive etc. [18, p. 78-85].

Majoritatea activităților antiteroriste sunt corelate cu legislația națională; acestea vizează coordonarea și alocarea de fonduri; securitatea internă; con-

trolul deplasărilor de persoane și controlul de frontieră; cooperarea internațională în caz de amenințare nucleară, biologică și chimică. Această listă poate fi considerată un catalog al posibilelor măsuri împotriva terorismului [19, p. 66-71].

În procesul elaborării măsurilor de profilaxie pe direcția prevenirii și combaterii terorismului trebuie să se ia în calcul tipurile terorismului contemporan, cauzele acestuia, motivul social, subiecții care îl susțin, specificul și forma de pregătire și desfășurare a operațiunilor teroriste. Totuși, statele și forțele de securitate trebuie permanent să acționeze în limitele legii. În caz de insucces, ele vor submina legalitatea democratică, încrederea socială și respectul față de sistemul judiciar și de drept. Menționăm că acest obiectiv contraterorist intervine datorită cazurilor de atitudine agresivă din partea unor militari în raport cu captivii lor talibani. Asigurarea unui sistem de măsuri orientat spre contracararea propagandei ideologiei teroriste și extremiste, a violenței și cruzimii în societate, în special în mijloacele de informare în masă, constituie un obiectiv important de combatere a terorismului.

În contextul prevenirii și combaterii terorismului, un act normativ important la nivel internațional constituie „Strategia revizuită a Uniunii Europene pentru combaterea radicalizării și a recrutării în scopuri teroriste” [20, p. 116-120], aprobată la 19 mai 2014. Aceasta face parte din Strategia amplă a Uniunii Europene privind prevenirea și combaterea terorismului și din Planul de Acțiuni aferent, ambele aprobate de Consiliul European în 2015. În acest cadru, Strategia urmărește să combată radicalizarea, care dă naștere la acte de terorism. Potrivit prevederilor acesteia, obiectivul strategic îl constituie combaterea terorismului global prin prevenirea acestuia; protecția populației și a infrastructurii critice; el cuprinde și măsurile antiteroriste, riposta contrateroristă, astfel încât Europa să devină un loc sigur, în care cetățenii ei să poată locui în libertate, securitate și să se bucure de dreptate. Măsurile Uniunii Europene de prevenire a unor noi atacuri variază de la controalele mai amănunțite la frontierele Europei, la o mai bună cooperare polițienească și judiciară în ceea ce privește urmărirea suspectilor și a făptașilor, reducerea finanțării terorismului, combaterea crimei organizate, abordarea radicalizării și altele. Pentru a garanta securitatea în Zona Schengen, în aprilie 2017 au fost introduse controale sistematice la frontierele externe ale UE pentru toate persoanele care intră în Uniune - inclusiv cetățenii UE. Pentru a înregistra călătoriile cetățenilor din afara spațiului Schengen și pentru a accelera controalele, un nou sistem de înregistrare a intrărilor și ieșirilor a fost aprobat de deputații

și miniștrii UE în noiembrie 2017. Se estimează că aceste noi controale la frontierele externe vor deveni pe deplin funcționale începând cu anul 2020. Călătorii care nu au nevoie de viză vor fi verificați în viitor înainte de a ajunge în UE, cu sistemul european de informații și de autorizare privind călătoriile (ETIAS). Examinarea va începe din 2021. Pentru a împiedica circulația liberă a teroriștilor pe teritoriul UE, câteva state membre au introdus controale temporare la frontieră. Parlamentul European consideră că reintroducerea controalelor la frontiere este nejustificată și constituie un pericol pentru spațiul Schengen, de aceea dorește introducerea acestora doar în cazuri excepționale.

Combaterea cu succes a terorismului la nivel internațional este în dependență directă de activitatea structurilor politice și sociale ale statelor, care trebuie să creeze condiții pentru soluționarea problemelor sociale, naționale, spirituale pentru toate grupurile sociale și național-etnice ale populației în scopul diminuării bazei sociale a terorismului. Anume problemele sociale existente, inclusiv naționale și religioase, legate de posibilitățile reduse ale cetățenilor unui stat, de a se autorealiza, de a-și promova în societate tradițiile și obiceiurile sunt una din cauzele intensificării extremismului și separatismului în lume.

Actorii sistemului de securitate internațională trebuie să analizeze în mod continuu și temeinic amenințările și riscurile, precum și configurarea spațiilor periculoase, vulnerabilitățile și punctele forte ale structurilor sale, acțiunile care preced și condiționează stările de crize interne și internaționale, iar coaliția antiteroristă trebuie să lupte cu radicalismul [21, p. 88-96] și să-și lase la o parte ambițiile geopolitice.

Responsabilitatea principală pentru lupta împotriva terorismului aparține fiecărui stat în parte. Astfel, în pofida faptului că încheierea acordurilor bilaterale este un proces anevoios, statele trebuie să tindă spre angajamente în ce privește lupta împotriva terorismului și a crimelor contra păcii și securității omenirii ca infracțiuni internaționale [22, p. 50-58]. Pe parcursul luptei anti-teroriste observăm tendința multor state de a articula eforturile de combatere a terorismului în exteriorul țării, întrucât prin implicarea în zone instabile, precum sunt cele din Asia Centrală, Afghanistan sau Orientul Mijlociu, un stat poate reduce substanțial riscul unui atac terorist în propriul stat.

Specialiștii în domeniu identifică patru linii de apărare pentru a contracara noile amenințări teroriste. Culegerea și schimbul de informații este prima linie de apărare și cel mai sensibil element pe palierul combaterii terorismului. Dacă războiul asimetric implică capacitatea unui inamic invizibil, care își modifică în permanență localizarea și modul de acțiune, ba-

zându-se pe experiența obținută în cadrul operațiunilor anterioare, atunci serviciile speciale trebuie să detecteze la timp aceste noi forme operaționale.

Cea de-a doua linie de intervenție în confruntarea cu noile amenințări teroriste este reprezentată de atitudinea populației, caracterizată prin calm și stăpânire de sine, în scopul inducerii unor frustrări în rândul grupărilor teroriste, care să provoace disensiuni în structurile ce le guvernează. În acest caz guvernele au responsabilitatea de a identifica răspunsuri echilibrate, care să contracareze dezinformările, manipularile și acțiunile teroriste pentru a nu alimenta insecuritatea populației.

Cea de-a treia linie de contracarare poartă prioritar un caracter ofensiv, constituit dintr-un complex interoperabil între măsurile de implementare a legii și operațiunile militare, susținut și facilitat de reprezentanții diplomației. În acest context, se impune necesitatea stabilirii clare a faptului dacă terorismul ar trebui să fie considerat crimă de război (așa cum este stipulat în legislația multor state occidentale) sau o acțiune legală și, prin urmare, dacă acest act ar trebui să fie realizat de o forță militară sau de una stipulată prin lege.

A patra linie de apărare este cea a cărei eficiență acționează numai pe termen lung. Eforturile și investițiile trebuie să fie direcționate spre ruperea legăturilor și separarea grupărilor teroriste, în sensul restrângerii mediului de susținere, începând de la stoparea afluxului de noi luptători, restrângerea finanțării, limitarea accesului la arme de distrugere în masă, lichidarea condițiilor ce facilitează pregătirea actelor teroriste, precum și subminarea ideologiei și a legitimității politice [23, p. 167-176].

Finalizând abordarea celor expuse, considerăm că în cadrul actualului sistem de securitate internațională se observă două tendințe distincte: globalizarea și fragmentarea acestuia. Obiectivele de prevenire a terorismului trebuie să îmbine eforturile comune ale tuturor actorilor internaționali și, în special, ale statelor. O condiție obligatorie pentru obținerea succesului în lupta împotriva terorismului internațional reprezintă și eforturile diplomatice de realizare a cooperării multinaționale extinse.

În calitate de soluții viabile privind prevenirea terorismului se prezintă a fi controlul tranzacțiilor teroriștilor, presiunile economice, politice sau chiar militare exercitate asupra statelor care susțin terorismul, îmbunătățirea comunicărilor din partea guvernelor, combaterea radicalizării și a recrutării online în scopuri teroriste, alinierea activității interne și externe dedicate combaterii radicalizării. În elaborarea acestor soluții trebuie să se pornească de la faptul că terorismul este un conflict asimetric, dinamic și complex, iar politica

promovată de marile puteri trebuie să fie axată în principal pe măsurile de prevenire a crizelor și a amenințărilor, formarea, consolidarea capacităților și implicarea practicienilor din prima linie în sectoarele relevante.

Este necesară inițierea și coordonarea adecvată a unor activități de cercetare științifică care să abordeze problematica vulnerabilității și securității, accentele fiind plasate pe combaterea terorismului și pe managementul consecințelor, pe sprijinirea cercetării în continuare a tendințelor și a dificultăților generate de radicalizarea și recrutarea în scopuri teroriste. Actorii de pe scena mondială sunt conștienți de importanța instaurării și asigurării unui climat internațional de securitate stabil. Modul de a realiza, restabili și menține stabilitatea pe mapamond trebuie să constituie preocuparea primordială a sistemului de securitate internațională.

Utilizarea internetului și a mijloacelor de comunicare sociale este extrem de importantă, nu în ultimul rând pentru a răspunde prompt la retorica online care susține terorismul prin postarea mesajelor de radicalizare. În această privință, parteneriatele public-privat ar trebui să fie încurajate să abordeze problema radicalizării online. Colaborarea cu sectorul privat și societatea civilă pentru a spori încrederea și transparența va contribui la creșterea rezilienței persoanelor la ideologia teroristă și la scăderea vulnerabilității acestora la radicalizarea și recrutarea în scopuri teroriste. Retorica împotriva terorismului are un scop dublu: să îi convingă pe cei deja angajați în extremismul violent să îl abandoneze și să îi descurajeze pe simpatizanții retoricii în favoarea terorismului de a deveni implicați în mod activ în acesta.

Combaterea terorismului contemporan se desfășoară în condițiile sporii complexității acestui fenomen, datorat extinderii intereselor geostrategice ale diferitelor state, ceea ce duce la globalizarea riscurilor și amenințărilor la adresa stabilității globale. Analiza aspectului instituțional-funcțional al procesului de consolidare a sistemului de securitate internațională a scos în evidență necesitatea intensificării activității comune a statelor și organizațiilor internaționale de securitate, concomitent cu afirmarea unui potențial grad de pericolozitate a amenințărilor și provocărilor expuse la adresa securității, unde utilizarea puterii militare nu mai poate garanta combaterea acestora, soluționarea conflictelor sau managementul consecințelor. Aspectul funcțional al consolidării sistemului de securitate internațională relevă necesitatea implementării unor tactici și strategii de prevenire a terorismului bazate pe rețea, prin luarea în considerare a tuturor dimensiunilor organizațiilor teroriste actuale.

Terorismul contemporan afectează grav sistemul securității internaționale, din care cauză actorii acestui sistem trebuie să-și asume responsabilitatea

implementării tacticilor și strategiilor invocate. O importanță deosebită are renunțarea la aprecierea terorismului conform dublelor standarde. Terorismul nu trebuie privit ca o formă de luptă pentru eliberarea națională sau ca o politică internă a statului. Evaluând sub aspect politic și juridic fenomenul terorist, trebuie să se excludă dublul standard, distincția axându-se pe faptul că terorismul constituie infracțiune și nu modalitate de acțiuni militare; deci, teroriștii trebuie considerați infractori, indiferent de faptul cum se autoproclamă.

Criteriul clasificării statelor în state sponsor și state teroriste în funcție de gradul de implicare în terorismul internațional este unul relativ și problematic, deoarece se poate transforma în armă politică utilizată de către state pentru a-și descrie astfel adversarii sau de către organizațiile teroriste pentru a-și motiva acțiunile teroriste la adresa statelor rivale. Confruntările cu statele implicate în promovarea terorismului internațional ar putea reflecta conflictele de interese pe arena internațională dintre state și superputeri, alianțe și ligi de state, grupuri și organizații diverse.

Aspectul instituțional al consolidării sistemului de securitate internațională este caracterizat de necesitatea intensificării eforturilor de cooperare a tuturor elementelor componente ale acestui sistem, în special a statelor și organizațiilor internaționale de securitate, eforturile fiind direcționate spre prevenirea, cunoașterea, identificarea și contracararea acțiunilor care ar putea genera pericole la adresa sistemului. În acest sens, statele naționale au recurs la crearea unor organizații internaționale de securitate care pe baza unor principii, norme și instrumente specifice să poată realiza cooperarea și înțelegerea dintre actorii internaționali. Organizațiile internaționale de securitate, ca elemente ale sistemului de securitate internațională, asigură securitatea colectivă, protejează securitatea națională și consolidează în mod continuu securitatea internațională prin dialog și cooperare.

Considerăm că organizațiile internaționale de securitate trebuie să abordeze în comun și mult mai bine coordonat terorismul ca fenomen. Extinderea neîntârziată a cooperării prin intermediul structurilor existente pune în dificultate grupările teroriste și asigură eficacitatea prevenirii și combaterii acțiunilor acestora. Caracterul dinamic al răspunsurilor la noile amenințări va necesita plasarea accentelor pe prevenirea crizelor și a amenințărilor, va necesita soluții pe măsură, care vor include controlul exporturilor, presiunile economice, politice sau chiar militare. Sistemul actual al securității internaționale dispune de toate aceste instrumente pentru adoptarea unor astfel de soluții complexe.

Actualului sistem de securitate internațională îi sunt caracteristice spori- rirea și diversificarea tipului de actori de securitate. Astfel, apar noi actori

statali cu valietăți globalistice, dar și actori transnaționali de insecuritate de genul grupărilor teroriste, mișcărilor religioase sau etnice. Tendința de reformare, dinamizare și extinderea organizațiilor responsabile astăzi de securitatea internațională – ONU, NATO, UE, OSCE etc. – trebuie să fie însoțite de transformări și negocieri ale principalelor aranjamente de securitate. Printre măsurile de ultimă oră întreprinse la nivel internațional pentru combaterea terorismului promovat de liderii grupărilor Statului Islamic constituie crearea coaliției antiteroriste (60 de țări) acțiunile cărora sunt coordonate de Statele Unite ale Americii.

Elaborarea obiectivelor adecvate de consolidare a sistemului de securitate internațională și de combatere a terorismului trebuie să îmbine eforturile comune ai tuturor actorilor internaționali și, în special, al statelor. La fel, autoritățile abilitate vor elabora și implementa metode și instrumente noi de luptă împotriva terorismului și își vor canaliza eforturile la diminuarea și lichidarea acțiunilor factorilor care provoacă apariția și răspândirea ideologiilor cu caracter extremist-terorist. Eforturile diplomatice de realizare a cooperării multinaționale extinse reprezintă o condiție obligatorie în obținerea succesului în lupta împotriva terorismului internațional.

Identificarea unor soluții viabile include controlul tranzacțiilor teroriștilor, presiunile economice, politice sau chiar militare în raport cu statele care susțin terorismul. Aceste soluții trebuie să pornească de la faptul că terorismul este un conflict asimetric, dinamic și complex. Politica puterilor internaționale de influență ține de prevenirea crizelor și a amenințărilor. Este necesară inițierea și coordonarea adecvată a unor activități de cercetare științifică, care să abordeze problematica vulnerabilității și securității, plasându-se accentele pe combaterea terorismului și pe managementul consecințelor. Actorii de pe scena mondială sunt conștienți de importanța instaurării și asigurării unui climat internațional de securitate stabil.

Modul de a realiza, restabili și menține stabilitatea pe mapamond trebuie să constituie preocuparea primordială a sistemului de securitate internațională. Analiza organizațiilor teroriste actuale au scos în evidență tendințele de unificare a acestora atât la nivelul operațional prin suport logistic reciproc, cât mai ales la nivelul conducerii strategice, prin elaborarea de strategii coordonate [24]. O altă tendință evident de periculoasă o reprezintă evoluția de la grupări bine localizate, organizate în jurul unei anumite baze teritoriale sau regionale, susținute uneori de state-sponsor, la rețele internaționale, delocalizate de teroriști.

Acestea apelează tot mai evident la surse alternative de finanțare, inclusiv la sponsorizare privată, trafic de droguri și armament, crime transfrontaliere și comerț ilegal. Datorită disponibilității de a forma alianțe practice conjuncturale, a spirit și caracterul de imprezibilitate a acțiunilor pe care le coordonează, precum și capacitatea acestora de a comite acte de violență extremă. Acțiunile violente ale Statului Islamic în Siria sunt o confirmare elocventă a celor enunțate. Organizațiile teroriste diminuează sistemul securității internaționale, fapt prin care actorii acestui sistem trebuie să își asume responsabilitatea implementării tacticilor și strategiilor invocate. O importanță deosebită o are renunțarea la aprecierea terorismului conform dublelor standarde. Terorismul nu trebuie privit ca o formă de luptă pentru eliberare națională sau cu politica internă a statului. Însuși, în aprecierea valorii fenomenului terorist trebuie să se excludă dublul standard la aprecierea politică, juridică și operativă a acestuia, axându-se pe distincția că terorismul este infracțiune și nu modalitate de acțiuni militare, deci teroriștii trebuie considerați ca infractori indiferent de faptul cum se autoproclamă [25].

Caracterul dinamic va necesita plasarea accentelor pe prevenirea crizelor și a amenințărilor, iar cel complex va necesita soluții pe măsură, care vor include controlul exporturilor, presiuni economice, politice sau chiar militare. Sistemul actual al securității internaționale dispune de toate aceste instrumente pentru adoptarea unor astfel de soluții complexe. Terorismul nu trebuie privit ca o formă de luptă pentru eliberare națională sau cu politica internă a statului. În aprecierea valorii fenomenului terorist trebuie să se excludă dublul standard la aprecierea politică, juridică și operativă a acestuia, axându-se pe distincția că terorismul este infracțiune și nu modalitate de acțiuni militare, deci teroriștii trebuie considerați ca infractori indiferent de faptul cum se autoproclamă. Accente importante necesită să fie plasate pe combaterea indirectă a terorismului prin prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor, controlul armamentelor și dezarmarea, sporirea încrederii și a securității, cooperarea în plan economic, cultural, umanitar, ecologic etc., în mod special în contextul modificării și extinderii metodelor și formelor terorismului, a activității organizațiilor teroriste.

Domeniul instituțional al consolidării sistemului securității internaționale este caracterizat de necesitatea intensificării eforturilor de cooperare a tuturor elementelor componente ale sistemului de securitate internațională, în special a statelor și organizațiilor internaționale de securitate, pe prevenirea, cunoașterea, identificarea și contracararea acțiunilor care ar putea genera pericole la adresa sistemului. În acest sens statele naționale au recurs la crearea unor

organizații internaționale de securitate care pe baza unor principii, norme și instrumente specifice, să poată realiza cooperarea și înțelegerea dintre actorii internaționali. Considerăm că organizațiile internaționale de securitate trebuie să argumenteze o determinare sporită în abordarea comună și mult mai bine coordonată a fenomenului terorist. Extinderea neîntârziată a cooperării lor, prin intermediul structurilor existente, pune în dificultate grupările teroriste și asigură o mai bună prevenire și combatere a acțiunilor acestora. Odată cu antrenarea cetățenilor în lupta contra terorismului, prin informarea corectă și la timp al acestora de reprezentanții autorităților abilitate, va deveni posibilă edificarea unei culturi de securitate autentice, și în final, a unui veritabil sentiment de securitate și siguranță pentru persoană, societate și stat. Totodată, instituțiile de profil în prevenirea și combaterea terorismului necesită să își concentreze eforturile pe trei direcții principale, cum ar fi: asigurarea cadrului juridic al activității de prevenire și combatere a terorismului, culegerea, colectarea și realizarea informațiilor de interes, analiza și valorificarea datelor despre starea, dinamica și tendințele extinderii terorismului și altor manifestări violente de extremism.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Cosma M. Riscuri și amenințări la începutul secolului XXI. Sibiu: Alma Mater, 2008. 229 p.
2. Moștoflei C. (coord.). Politici și strategii în gestionarea conflictualității. Vol.1. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2008. 242 p.
3. Helsing J. Organizațiile secrete și puterea lor în secolul XX. Oradea: Alma Tip, 2000. 318 p.
4. Volkoff Vl. Dezinformarea văzută din Est. București: Pro Editură și Tipografie, 2007. 59 p.
5. Moștoflei C. (coord.). Perspective ale securității și apărării în Europa. Vol.4. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2009. 414 p.
6. Ibidem.
7. Arădăvoaice Gh. ș.a. Terorism, antiterorism, contraterorism. Istoric, actualitate, perspective. București: Antet, 1997. 384 p.
8. Naghi G., Toma Gh. Ora care a schimbat lumea. Asimetria începutului de secol. București: Presa Națională, 2004. 131 p.
9. Moștoflei C. (coord.). Stabilitate și securitate regională. Vol.1. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2009. 1336 p.
10. Arădăvoaice Gh. ș.a. Terorism, antiterorism, contraterorism. Istoric, actualitate, perspective. București: Antet, 1997. 384 p.

11. Dolghin N., Văduvă Gh. Războiul bazat pe rețea și viitorul strategiei militare. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2004. 237 p.
12. Seria atentatelor continuă în Irak. În: Adevărul, 18 decembrie 2003. http://193.231.1.3/file.php/20/M_Toma_Simbioza_Terrorism_-_Media.pdf (vizitat la 10.09.2019)
13. Petrescu S. Apărarea și securitatea europeană. București: Editura Militară, 2006. 186 p.
14. Варфоломеев А. и др. Терроризм и контртерроризм в современном мире: аналитические материалы, документы, глоссарий: Научно-справочное издание. Москва: Эксилит, 2003. 480 с.
15. Richicinschi Iu. Terorismul – pericolul destabilizării securității internaționale. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Drept, 2005, nr. 1-3, p. 44-50.
16. Friedman G. Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI. București: Litera, 2012. 271 p.
17. Wright R. în The Gap Between Haves and Have-Nots Is Growing. 21st Century Earth. Opposing Viewpoints, 1996. 355 p.
18. Raport privind constatările și recomandările Comisiei speciale pentru combaterea terorismului a Parlamentului European din 21.11.2018//http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0374_RO.html (vizitat la 12.09.2019)
19. Controlul parlamentar al sectorului de securitate: principii, mecanisme și practici. Ghid practic pentru parlamentari. București: Ziua, 2003. 200 p.
20. Strategie revizuită a Uniunii Europene pentru combaterea radicalizării și a recrutării în scopuri teroriste//<https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/fight-against-terrorism/eu-strategy> (vizitat la 11.09.2019)
21. Бирштейн Б. Партнёрство ради жизни. Кишинев: Универсул, 2002. 127 с.
22. Bicherschi T. Unele aspecte privind cooperarea internațională în combaterea terorismului. În: Revista Națională de Drept, 2004, nr.11, p.50-58
23. Winkler H.T. ș.a. Combating terrorism and its implications for the security sector. Vallingby, 2005. 248 p.
24. Benchechi M. Impactul organizațiilor teroriste asupra sistemului de securitate internațională. În: materialele Simpozionului Internațional „Arta pledoariei în profesia mea”, Iași, România, 26 octombrie 2014.
25. Benchechi M. Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul consolidării sistemului de securitate internațională//Statalitatea Moldovei: continuitatea istorică și perspectiva dezvoltării//Materialele Conferinței internaționale, 24-25 martie 2017, Chișinău, p. 404-417.

**Marcel BENCHECI, doctor în științe politice,
cercetător științific superior**

EVOLUȚII ALE SISTEMULUI ELECTORAL ȘI IMPACTUL ASUPRA CALITĂȚII CLASEI POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

EVOLUTIONS OF THE ELECTORAL SYSTEM AND THE IMPACT ON THE QUALITY OF THE POLITICAL CLASS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

The article analyzes the electoral system and its impact on the quality of the political class in the Republic of Moldova. The authors reveal the opinions of the respondents regarding the level of confidence in the political groups that enter the Parliament, that subsequently express very little the interests and the will of the voters. A particular analysis refers to the electoral process, which was conducted, since february 2019, on the basis of the mixed electoral system, contrary to the will of the people and contrary to the negative notice of the Venice Commission. The analysis shows both the advantages and the vulnerabilities of the electoral system in the Republic of Moldova.

Sistemul electoral din Republica Moldova a cunoscut mai multe modificări, care în mod inevitabil și-au lăsat amprenta asupra constituirii și dezvoltării clasei politice. Astfel, primele alegeri parlamentare pe principii noi în baza sistemului electoral majoritar s-au desfășurat în februarie-martie 1990, care, de fapt, erau alegeri pentru Sovietul Suprem al RSS Moldovenești (viitorul Parlament al Republicii Moldova). Inițial, candidații la funcția de deputat erau propuși de colective de muncă și organizații obștești, iar numărul acestora varia de la o circumscripție electorală la alta - de la 2 până la 20 persoane.

În urma scrutinului în Sovietul Suprem al RSS Moldovenești de legislatura a XII-a au fost aleși 371 de deputați, majoritatea dintre care au fost susținuți în campania electorală de noile formațiuni politice: Frontul Popular din Moldova, Mișcarea "Unitate – Edinstvo" și Partidul Comunist al Moldovei. Pentru organizarea scrutinului electoral de atunci au fost constituite 44 de circumscripții electorale, dintre care 7 circumscripții pe teritoriul necontrolat astăzi de autoritățile oficiale de la Chișinău. În urma alegerilor, controlul absolut asupra Parlamentului de legislatura a douăsprezecea l-a obținut Frontul Popular din Moldova și a intrat în conștiința națională drept *Parlamentul Independenței*. [1] Acesta a adoptat la 23 iunie 1990 Declarația despre Suveranitate, iar la 27 august 1991 – *Declarația de Independență a Republicii Moldova*. De asemenea, au fost

adoptate legile privind Tricolorul în calitate de Drapel de Stat, Stema și Imnul de Stat al Republicii Moldova. În fond, Parlamentul a creat baza legală pentru consolidarea și funcționarea statului Republica Moldova.

În semn de protest față de reformele culturale legate de introducerea limbii române și a grafiei latine, deputații din Găgăuzia și Transnistria s-au retras din Parlamentul de la Chișinău. În septembrie 1990, Sovietele locale din Tiraspol, Tighina și Râbnîța au respins legea privind limba de stat. S-a inițiat o mișcare de nesupunere față de autoritățile statului moldovenesc. Sovietele locale din Tiraspol și Tighina au refuzat arborarea tricolorului în aceste orașe. La 2 septembrie 1990, la Tiraspol, are loc Congresul al II-lea extraordinar al deputaților poporului din Transnistria, care proclamă așa-numita „republica moldovenească sovietică socialistă nistreană”, iar în perioada 22 septembrie - 15 noiembrie 1990 au loc alegerile legislative pentru „Sovietul Suprem” al auto-proclamatei republici.

La 12 octombrie 1993, în urma unei crize parlamentare acute, Parlamentul de legislatura a XII-a s-a autodizolvat, nu înainte însă de a fixa data unui scrutin parlamentar anticipat preconizat pentru 27 februarie 1994. Alegerile s-au desfășurat în baza noii legi electorale, prin care s-a trecut de la sistemul electoral majoritar la cel proporțional, fiind prevăzută și micșorarea numărului de deputați - de la 380 până la 104 persoane. Ulterior, conform art.60 alin.(2) din Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, numărul de mandate în Parlament a fost redus până la 101. Astfel, Parlamentul din 1994 este ales în baza unui sistem electoral proporțional din care deputații din regiunea transnistreană deja nu mai fac parte.

După două decenii de funcționare a sistemului electoral proporțional cu liste de partid închise (1994-2014), unii parlamentari au considerat că un asemenea tip de sistem electoral deja nu mai este actual, nu mai exprimă suficient de bine voința poporului și nici nu contribuie la îmbunătățirea calității clasei politice din Republica Moldova. Deci, s-a considerat necesar de a modifica sistemul electoral existent.

De fapt, datele sondajelor de opinie confirmau această constatare. Potrivit datelor Barometrului de Opinie Publică [2], doar opt la sută din populație / sau mai exact dintre alegători, consideră că Republica Moldova este, pe bună dreptate, guvernată de voința poporului, în timp ce peste 80 la sută / sau majoritatea absolută a cetățenilor cu drept de vot, au o opinie diametral opusă.

Descurajatoare sunt opiniile alegătorilor și în ceea ce privește gradul de reprezentare a intereselor și necesităților lor de către partidele sau formațiunile politice care doresc să accedă în Forul Legislativ. Astfel, datele sondajelor

de opinie relevă constant că asemenea actori politici sunt foarte puțini ori în genere nu există. De această opinie sunt mai mult de jumătate dintre subiecții investigați. La întrebarea: „După părerea Dvs., la moment, în Republica Moldova, există cel puțin un partid sau formațiune politică care să vă reprezinte interesele Dvs.?” , doar ceva mai mult de o treime dintre respondenți s-au arătat optimiști și au răspuns afirmativ (Fig. 1).

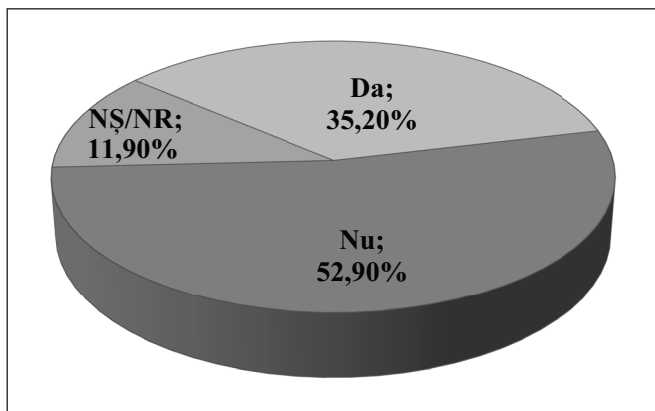

Fig. 1. Opiniile alegătorilor privind existența unor partide sau formațiuni politice din Republica Moldova care să le reprezinte interesele

În consecință, se constată un nivel foarte redus de încredere în partidele politice, iar aceasta, la rândul ei, produce un transfer de imagine destul de negativ și asupra credibilității în principalele instituții ale statului - Guvern și Parlament. Potrivit sondajelor de opinie publică, credibilitatea acestora în ultimii ani s-a deteriorat dramatic: în partidele politice, Guvern și Parlament nu prea au încredere (29%) sau deloc nu au încredere (53%) peste 80 la sută dintre alegători (în partidele politice nu prea au încredere 29% sau deloc nu au încredere 53%, în Guvern - 27% și respectiv 53%, iar în Parlament nu au deloc încredere 57%). Astfel, dacă analizăm nivelul de încredere al alegătorilor din ultimii zece ani, observăm că după anul 2009, an în care s-au desfășurat alegerile parlamentare, și anume în luna noiembrie pe care am și selectat-o ca punct de referință în *Tabelul 1*, când alegătorii au investit cea mai multă încredere în politicieni și instituțiile statului de care își legau cele mai multe speranțe într-o schimbare care să le aducă bunăstare și un viitor mai bun pentru copiii lor, cota-parte a celor care au foarte multă încredere sau o oarecare încredere în partidele politice și în Parlament nu depășește 14%, iar în Guvern - 19% (vezi *Tabelul 1*).

Tabelul 1. Dinamica răspunsurilor la întrebarea: „Câtă încredere aveți în ...”?
(Foarte multă încredere / Oarecare încredere)

	Nov. 2009	Nov. 2011	Nov. 2013	Nov. 2015	Nov. 2017	Ian. 2019	2019/2009
Partide politice	29%	13%	14%	11%	9%	12%	- 17%
Guvern	44%	19%	16%	7%	16%	15%	-29%
Parlament	41%	14%	14%	6%	11%	11%	-30%

Sursa: analiza autorului în baza datelor Barometrului de Opinie Publică, 2019.

În acest context, considerăm absolut relevante și concludente pentru Republica Moldova afirmațiile lui Pippa Norris, potrivit căruia în multe țări, în cursul ultimilor ani, susținerea politică pentru instituțiile guvernamentale s-a erodat în mod consistent. Există o tensiune în creștere între idealuri și realitate. Aceasta a condus la producerea unor *cetățeni mai critici* sau a unor *democrați decepționați*. Erodarea susținerii pentru instituțiile guvernării reprezentative e îngrijorătoare, deoarece ea poate să *submineze credința în valorile democratice*” [3, p.94].

De menționat e și faptul că nivelul redus de încredere în partidele politice a influențat considerabil pe parcursul anilor și rata de participare la votare a cetățenilor, care la la 24 februarie 2019 a constituit doar 49.22%, fiind cea mai joasă de la declararea independenței Republicii Moldova. Spre deosebire de parlamentarele din 2014, rata de participare a constituit 57.28% [4]. La scrutinul din 1994 rata de participare a constituit 79.31% (vezi Tabelul 2).

Tabelul 2. Evoluția ratei de participare la vot

2019	2016, II tur	2016, I tur	2014	2010	2009, 29 iulie	2009, 5 aprilie	2005	2001	1998	1994
49.22%	53.31%	50.95%	57.28%	63.37%	58.77%	57.55%	64.84%	67.52%	69.12%	79.31%

Un factor determinant care a influențat diminuarea ascendentă a ratei de participare îl constituie nivelul de încredere a populației în instiutțiile puterii – Parlament și Guvern. Acest fenomen a extins segmentul indecișilor care au trecut în tabăra absenteiștilor.

Astfel, modificarea sistemului electoral care să contribuie la resetarea clasei politice din Republica Moldova și îmbunătățirea calității guvernării era una de prioritate. În așa fel, la 5 mai 2017, deputații au votat în prima lectură pentru două proiecte de lege: proiectul PDM, care stipula trecerea la un sistem uninominal, și proiectul înregistrat de PSRM, care prevedea instituirea unui

sistem electoral mixt. Comisia Juridică, Numiri și Imunități a Parlamentului a propus ca cele două proiecte să fie comasate pentru lectura a doua, iar de bază să fie luat proiectul privind trecerea la unui sistem electoral mixt. Comisia de la Veneția a adoptat însă un aviz critic [5] la proiectele privind votul mixt și cel uninominal. În pofida avizului critic, dar și al faptului că mii de cetățeni au ieșit în fața Parlamentului, cerând să nu fie modificat sistemul electoral, în ședința plenară din 20 iulie 2018, deputații, formând o majoritate parlamentară, au votat totuși în lectură finală proiectul cu privire la schimbarea sistemului electoral în favoarea celui mixt. În favoarea proiectului s-au pronunțat 74 de deputați. Reforma electorală a fost aprobată de către legislatori în timp record. Parlamentarii au avut nevoie de doar 4 minute pentru aceasta.

În așa fel, alegerile parlamentare, preconizate pentru sfârșitul anului 2018, dar care din varia motive (?) au fost transferate pentru luna februarie 2019, s-au desfășurat atât pe liste de partid închise, cât și pe circumscripții uninominale. Unii reprezentanți ai societății civile, dar și ai unor partide parlamentare și extraparlamentare se opun și critică și astăzi vehement sistemul de vot mixt, considerând că în felul acesta se urmărește favorizarea unor forțe politice și nicidecum respectarea cât mai plenară a voinței poporului. Acest sistem este nereprezentativ. Nu reprezintă votul cetățenilor. În localitățile în care votul proeuropean este majoritar, în cadrul sistemului mixt votul este cu totul altfel, menționând lidera Partidului Acțiune și Solidaritate Maia Sandu, adăugând că de aceea PD împreună cu PSRM promovau cu insistență schimbarea sistemului electoral.

Luând în considerare lipsa unui consens larg atât în Legislativ, cât și în societate, Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, numită și Comisia de la Veneția, își exprimă în Avizul său mai multe îngrijorări legate de această modificare și de aceea nu recomandă autorităților din Republica Moldova schimbarea esențială a sistemului electoral existent.

Portivit investigațiilor sociologice, de fapt, nici electoratul nu-și dorea votul mixt. Potrivit rezultatelor ultimelor sondaje de opinie efectuate de către Institutul de Politici Publice în cadrul Barometrului de Opinie Publică [6], populația / sau mai exact alegătorii, de asemenea nu-și doreau modificarea sistemului electoral, cei mai mulți optând totuși pentru sistemul electoral precedent, adică pentru votul în baza listelor de partid. La întrebarea: „*Dvs. personal, pentru care modalitate de alegere a Parlamentului optați?*”, sistemul electoral mixt nici pe departe nu era în topul preferințelor alegătorilor.

Astfel, datele BOP, relevau vădit că pentru sistemul de vot mixt pledau doar 16% din electorat, cei mai mulți - 37% - pronunțându-se totuși pentru votul în baza listelor de partid. [6]

Cu toate acestea, la 24 februarie 2019, pentru prima dată în istoria Republicii Moldova alegerile parlamentare s-au desfășurat în baza sistemului electoral mixt (paralel). Conform noii legi, alegerile parlamentare se efectuează în baza unui sistem de vot mixt (proporțional și majoritar) într-o circumscripție națională și în circumscripții uninominale. În circumscripția națională se aleg 50 de deputați în baza votului reprezentării proporționale. În circumscripțiile uninominale se aleg 51 de deputați în baza votului majoritar, câte unul de la fiecare circumscripție [7].

În total au fost create 51 de circumscripții, 48 dintre care au fost constituite pe teritoriul Republicii Moldova. Pentru reprezentarea teritoriilor din afara țării, unde se află cetățeni moldoveni, au fost constituite 3 circumscripții uninominale: o circumscripție în Est de Republica Moldova, o circumscripție în Vest de Republica Moldova și una pentru Statele Unite ale Americii și Canada. Așadar, în municipiul Chișinău au fost formate 11 circumscripții, în municipiul Bălți - 2; pe teritoriul Unității Teritoriale Administrative Găgăuzia - 2 circumscripții. În stânga Nistrului au fost create de asemenea 2 circumscripții: una pentru localitățile Camenca, Râbnița, Dubăsari, Grigoriopol, iar cealaltă - pentru Slobozia, municipiul Tiraspol și Tighina.

În aceeași zi cu alegerile parlamentare s-a desfășurat și un referendum republican consultativ referitor la micșorarea numărului deputaților în Parlament de la 101 la 61 de deputați, precum și posibilitatea revocării (demiterii) din funcție a deputaților care nu-și îndeplinesc obligațiile lor. Menționăm că această prevedere se referea doar la deputații aleși în circumscripțiile uninominale. Campania electorală a început oficial pe 25 ianuarie 2019. În ajunul campaniei a fost modificată legislația electorală în sensul renunțării la așa-zisa zi a tăcerii stipulată în Codul Electoral. Astfel că agitația electorală a fost permisă și în ziua de sâmbătă, 23 februarie, cu o zi înainte de desfășurarea scrutinului, cât și în ziua alegerilor, agitația electorală fiind interzisă doar în incinta secției de votare sau în raza a 100 de metri de locul votării [8]. Aceste alegeri au solicitat un efort dublu din partea alegătorului, care a avut în față 4 buletine de vot: două pentru candidații electorali și două pentru referendumul consultativ.

În alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 partidele politice au participat atât în circumscripția națională, în baza listelor de candidați, cât și în circumscripțiile uninominale, prin intermediul candidaților desemnați. Pentru a accede în Parlament, partidele politice trebuiau să atingă pragul electoral de 6% din totalul de voturi, iar blocurile electorale - 8%.

În circumscripția națională la alegerile parlamentare au participat 15 concurenți electorali:

1. Partidul Democrat din Moldova (cu 53 de candidați);
2. Partidul Politic “Partidul Socialiștilor din Republica Moldova” (54 de candidați);
3. Blocul electoral „ACUM Platforma DA și PAS” (54 de candidați);
4. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (50 de candidați);
5. Partidului Politic „Șor” (51 de candidați);
6. Partidului politic Mișcarea Populară Antimafie (32 de candidați);
7. Partidul politic Partidul Nostru (54 de candidați);
8. Partidul Național Liberal (40 de candidați);
9. Partidul Politic „VOINȚA POPORULUI (30 de candidați);
10. Partidul Regiunilor din Moldova (43 de candidați);
11. Partidul Politic „Democrația Acasă” (37 de candidați);
12. Mișcarea Profesionistilor „Speranța - Надежда” (34 de candidați);
13. Partidul Politic „PATRIA” (35 de candidați);
14. Partidul Politic Partidul Verde Ecologist (31 de candidați);
15. Partidul Liberal (30 de candidați).

Analiza evoluției concurenților electorali în alegerile parlamentare începând din anul 1994 denotă o osificare a eșichierului politic, cu selectarea partidelor politice cu experiență și proprii simpatizanți (vezi *Tabelul 3*).

Tabelul 3. Evoluția concurenților electorali în alegerile parlamentare 1994-2019

Anul desfășurării alegerilor parlamentare	Nr. de concurenți electorali
2019	15 formațiuni politice -14 partide politice și un bloc electoral; candidați pe circumscripții uninominale
2014	26 concurenți electorali, inclusiv 4 independenți.
2010	40 concurenți electorali, inclusiv 13 independenți
29 iulie 2009	10 concurenți electorali
5 aprilie 2009	21 concurenți electorali, inclusiv 3 independenți
2005	23 de concurenți electorali, inclusiv 2 blocuri electorale, 9 partide sau mișcări social-politice și 12 candidați independenți.
2001	27 concurenți electorali, inclusiv 5 blocuri electorale, 12 partide și mișcări social-politice și 10 candidați independenți.
1998	82 de concurenți electorali, inclusiv 6 blocuri electorale, 9 partide sau mișcări social-politice și 67 candidați independenți
1994	33 de concurenți electorali, inclusiv 4 blocuri electorale, 9 partide sau mișcări social-politice și 20 candidați independenți.

Astfel, în circumscripția națională s-au înregistrat 15 partide și blocuri electorale, iar în circumscripțiile uninominale - 323 de candidați din partea a 10 formațiuni politice și 56 de candidați independenți

Conform Raportului Comisiei Electorale Centrale, la alegerile parlamentare în circumscripția națională au participat 1 457 220 alegători, dintre care 76 583 persoane și-au exercitat dreptul la vot în secțiile de votare deschise în străinătate, iar 37 257 persoane – în secțiile de votare constituite pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului (Transnistria), municipiul Bender și unele localități ale raionului Căușeni.

În circumscripțiile uninominale, la alegerile parlamentare au participat la votare 1 441 326 alegători, dintre care 76 642 persoane și-au exercitat dreptul la vot în secțiile de votare deschise în străinătate, iar 36 696 persoane – în secțiile de votare constituite pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului (Transnistria), municipiul Bender și unele localități ale raionului Căușeni [9].

După totalizarea rezultatelor alegerilor pentru Parlamentul Republicii Moldova din 24 februarie 2019 în circumscripția națională, Comisia Electorală Centrală a constatat că, concurenții electorali au obținut 1 416 359 voturi valabil exprimate. Numărul mandatelor de deputat în Parlamentul Republicii Moldova ce revin concurenților electorali în circumscripția națională a fost stabilit după cum urmează (*vezi Tabelul 4*):

Tabelul 4. Repartizarea numărului de mandate de deputat în Parlament pe circumscripția națională

1)	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”	18 mandate
2)	Blocul electoral „ACUM Platforma DA și PAS”	14 mandate
3)	Partidul Democrat din Moldova	13 mandate
4)	Partidul Politic „Șor”	5 mandate

Pe circumscripțiile uninominale numărul de mandate este următorul: PSRM – 17 mandate, ACUM – 12 mandate, PD – 17 mandate, ȘOR- 2 mandate, precum și 3 deputați independenți

Astfel, în urma alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, după validarea rezultatelor scrutinului de către Curtea Constituțională, Partidul Socialiștilor a acces în legislativ cu 35 de mandate, Partidul Democrat – cu 30, blocul electoral ACUM - cu 26 de mandate, iar Partidul „Șor” – cu 7 mandate de deputat [10].

Cu referire la profilul sociologic al deputaților din Parlamentul nou ales constatăm că fiecare al treilea deputat din Parlamentul nou ales este jurist, iar fiecare al patrulea – economist. Printre deputații din Parlamentul de legislatura a X-a sunt pedagogi, ingineri, istorici, medici, jurnaliști, agronomi, manageri.

În Parlament vor mai activa un arhitect, un diplomat, un militar, precum și un specialist în arte dramatice [11].

Toți deputații din Parlamentul de legislatura a X-a au studii superioare, iar 43,5% dintre ei au studii de masterat. De asemenea, conform unui comunicat emis de Legislativ, 14 deputați dețin gradul științific de doctor în științe.

Din numărul total de 101 de deputați, 26 sau 25,7% sunt femei, în timp ce *Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați* obligă partidele politice să respecte o cotă minimă de reprezentare de 40%. Vârsta medie a deputaților din noul Parlament este de 48 de ani. Pentru prima dată în Legislativ au acces 59 de deputați.

După cum era și de așteptat, în luna august curent (2019), Parlamentul nou ales a anulat sistemul electoral mixt, iar Președintele țării, în regim de urgență, promulgă *Legea 113 din 15 iunie 2019 pentru modificarea unor acte legislative, care are drept scop anularea sistemului electoral mixt și revenirea la sistemul electoral proporțional, pe liste de partid* [19]. În așa fel, Republica Moldova revine la sistemul electoral proporțional pe liste de partid, deputații votând în lectura a treia și finală acest proiect de lege. Modificările legislative mai vizează îmbunătățirea sistemului electoral proporțional, care a existat până în 2017, legat de modul de votare în diaspora, transparentizarea finanțării partidelor și a campaniilor electorale, stabilirea unor proceduri clare și transparente la întocmirea listelor de candidați. Parlamentul a modificat, de asemenea, și pragul minim de reprezentare, care să constituie 5% pentru un partid, 7% pentru un bloc electoral și 2% pentru un candidat independent.

Cu referire la finanțarea campaniilor electorale, deputații au aprobat ca plafoanele donațiilor în contul „Fond electoral” pentru o campanie electorală să constituie 6 salarii medii lunare pe economie în cazul persoanelor fizice și 12 salarii medii din partea persoanelor juridice.

De menționat în acest context că în procesul evoluției sistemului electoral a fost modificat de mai multe ori pragul electoral pentru alegerile parlamentare, în funcție de interesul partidelor aflate la guvernare. În alegerile parlamentare din 1994 și 1998 pragul era de 4% - atât pentru partide, blocuri, cât și pentru independenți. În alegerile parlamentare anticipate din 2001 pragul electoral pentru partidele politice a fost de 6%, pentru blocuri electorale din 2 partide - 9%, pentru blocuri electorale din mai mult de 3 partide politice - 12%, iar pentru candidații independenți a fost redus la 3%.

În alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 nu au fost permise blocurile electorale, iar pentru partidele politice pragul era de 6%, pentru independenți - 3%. În alegerile din iulie 2009 pragul electoral pentru partide scade la 5%. În ale-

gerile anticipate din 28 noiembrie 2010 pragul pentru partidele politice a fost de 4%, pentru blocurile electorale din 2 partide – 7%, pentru blocurile electorale din mai mult de 3 partide - 9%, iar pentru independenți - 2% [12].

În alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014 pentru partidele politice – 6%, pentru blocurile electorale din 2 partide – 9%, pentru blocurile electorale din mai mult de 3 partide -11%, iar pentru independenți – au rămas 2%.

Sub aspectul partajării și exercitării guvernării, sistemul electoral proporțional a creat premise pentru constituirea coalițiilor de guvernare. Astfel, guvernarea din Republica Moldova a fost asigurată de mai multe alianțe începând cu anul 2009. Doar între anii 2001-2009, perioada dintre două cicluri electorale cu o guvernare comunistă, guvernele au fost monocolare.

Rezultatele votului mixt în Republica Moldova din 2019 au confirmat valabilitatea axiomei privind riscurile și oportunitățile sistemului electoral mixt. Sistemele electorale de acest gen favorizează partidele mari, de guvernământ. Unul dintre riscurile acestui sistem complicat este să ducă la formarea unui parlament fără o majoritate stabilă. Fenomenul s-a produs și ca urmare a scrutinului din 24 februarie. Nici unul dintre partidele politice care a trecut pragul electoral de 6% (9% pentru blocuri electorale) nu a obținut majoritatea simplă de 51 de mandate, care i-ar permite alegerea unui Executiv. Totodată, grație divergențelor de poziționare politică, doctrinare și a intereselor geopolitice, partidele parlamentare se află în dificultatea de a identifica compromisuri și a ajunge la consens. Astfel că perioada post-electorală continuă cu aceeași intensitate ca și cea electorală [13].

În acest context menționăm și constatările făcute de unii cercetători în domeniul științelor politice, care susțin că în Republica Moldova s-a stabilit un sistem multipartidist de activitate politică și că în deceniile apropiate un sistem bipartidist (precum este în SUA) nu se prevede. Aceasta înseamnă că guvernările în țară, în majoritatea cazurilor, vor fi de coaliție, iar din aceste considerente crizele politice vor rămâne la ordinea zilei, deoarece experiența ultimilor ani de guvernare coaliționistă demonstrează că clasa politică a societății noastre, în special elita guvernatoare, nu este înzestrată cu o cultură politică adecvată sistemului democratic de guvernare. Din această cauză, ca să nu apară crize politice, e necesar ca Parlamentul să adopte, cu votul a două treimi din deputații aleși, o lege a coaliției, care ar prevedea un principiu echitabil de partajare a funcțiilor de conducere în Legislativ, Cabinetul de Miniștri, alte instituții subordonate lor și autorități administrative centrale și îndeosebi organizarea procesului guvernării conform legislației și normelor constituționale [14, p.176]. După cum susțin unii politologi, în țările posttotalitare

litare procesele de tranziție la democrație au inevitabil un caracter complex și radical, vizând o restructurare profundă a întregului sistem social. Republica Moldova, în viziunea unor autori occidentali și autohtoni, poate fi caracterizată drept un model continuu („neîntrerupt”) al tranziției, traversând astfel un nivel sporit al instabilității în politica internă și cea externă [15, p.248].

Din punctul de vedere al experților, sistemul electoral favorizează doar partidele mari, aflate deja de mai mulți ani la guvernare și care dispun de resurse financiare și administrative considerabile, precum și de mass-media, care are un impact substanțial asupra percepției clasei politice și joacă un rol important în promovarea imaginii liderilor de partid și a partidelor politice.

Or, „în condițiile sistemului mixt, nemaivorbind de tipul majoritar, se produce fragmentarea prezenței în Parlament, dat fiind că șanse reale de a accede în forul legislativ suprem primesc reprezentanții partidelor politice care se bucură de mai puțin suport electoral și candidații independenți, iar evoluțiile postelectorale contează nu mai puțin sau chiar mai mult decât cele din perioada și din campania electorală. Totodată, nu este mai puțin adevărat că sistemul proporțional cu liste închise de partid nu a reușit să evite traseismul politic de partid și nici „capturarea” statului, după cum susțin înșiși apologeții acestui tip de sistem” [16].

În ceea ce privește componența sau numărul de deputați în Parlament, trebuie să fie aplicată formula clară de determinare a acesteia, căci după cum notează Lijphart, unele parlamente au un număr foarte redus de membri (50-60), altele au sute de aleși. În general, se consideră că dimensiunea optimă a corpului reprezentativ este egală cu rădăcina cubică din totalul populației [17, p. 114].

În opinia experților, vulnerabilitatea sistemului politic din Republica Moldova mai este determinată și de alți factori, cum ar fi corupția și oligarhizarea, dar și de nerespectarea angajamentelor electorale asumate de partidele parlamentare (39%) și atitudinea guvernanților față de popor (33%), iar fiecare al treilea expert consideră că crizele din sistemul politic sunt generate, inclusiv, și de nivelul redus de cultură politică al alegătorilor, o parte dintre care acordă actorilor electorali votul său fără să-l conștientizeze [18].

În context, sintetizând cele menționate anterior, putem conchide că orice sistem electoral prezintă avantaje și dezavantaje în dependență de situația concretă a țării care le utilizează, de cultura politică, de calitatea clasei politice, de relațiile dintre putere și opoziție, de spiritul de toleranță dintre competitorii politici și simpatizanții acestora. Ținem să menționăm și faptul că, indiferent de sistemul electoral care funcționează în țară, important este ca alegerile să se desfășoare în mod liber și corect, să exprime pregnant voința poporului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Deputații din Parlamentul de legislatura a XII-a, 1990. Vezi <http://parlamentul90.md/main/text/1> (accesat la 07.11.2018)
2. Barometrul de Opinie Publică / IPP, ianuarie 2019.
3. Norris P. The Growth of Critical Citizens? New York: Oxford, University Press, 1999, p. 94.
4. <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/1994/>
5. Comisia de la Veneția, un nou AVIZ cu privire la schimbarea sistemului electoral din RM: Recomandări fundamentale nu au fost respectate//DOC. <http://jurnal.md/ro/politic/2018/3/19/comisia-de-la-venetia-un-nou-aviz-cu-privire-la-schimbarea-sistemului-electoral-din-rm-recomandari-fundamentale-nu-au-fost-respectate-doc/> (accesat la 19.03.2018).
6. Barometrul de Opinie Publică/ IPP, noiembrie 2017.
7. Legea nr. 1381 din 21.11.1997. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=366343> (accesat la 07.11.2018);
8. <https://cancelaria.gov.md/ro/apc/activitatea-comisiei-nationale-pentru-constituirea-circumscripțiilor-uninominale-permanente>
9. https://a.cec.md/ro/comisia-electoral-centrala-a-totalizat-rezultatele-alegerilor-parlamentului-rep-2781_92703.html
10. <http://tv8.md/2019/02/25/grafic-tutu-sau-nastase-cine-a-castigat-in-circumscripția-33-din-chisinau/>
11. <https://cotidianul.md/2019/03/13/infografic-ce-profesii-au-deputatii-din-parlamentul-nou-ales/>
12. Boțan I. Modificarea legislației electorale. <http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/200302252/>
13. Peru Aurelia, Dorogan Valentin. Reforma sistemului electoral în Republica Moldova: particularitățile votului din stânga Nistrului. În: Anuarul Laboratorului Pentru Analiza Conflictului Transnistrean 2018, nr. 1, p. 71.
14. Sandu I., Colațchi A. Guvernarea democratică – imperativ al modernizării Republicii Moldova. În: Știința politică și societatea în schimbare. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 176.
15. Varzari P. Abordarea tranzitologistă în studiile politologice contemporane: probleme și căutări. În: Știința politică și societatea în schimbare. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 248.
16. Juc V. Evoluția sistemului electoral din Republica Moldova: alegeri parlamentare În: Impactul asupra capacității de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2018, p. 23
17. Lijphart A. Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de state. Iași: Polirom, 2000, p. 114- 115.
18. Studiul sociologic „Sistemul politic din Republica Moldova: funcționalitate și oportunități de modernizare” realizat în cadrul Institutului de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, noiembrie 2015.
19. Legea 113 din 15 iunie 2019 pentru modificarea unor acte legislative, care are drept scop anularea sistemului electoral mixt și revenirea la sistemul electoral proporțional, pe liste de partid.

**Valeriu MÎNDRU, doctor în sociologie,
conferențiar cercetător**

ALEGERILE PARLAMENTARE ÎN CONDIȚIILE SISTEMULUI ELECTORAL MIXT: ATITUDINI ȘI IMPACT

PARLIAMENTARY ELECTIONS IN THE CONDITIONS OF THE MIXED ELECTORAL SYSTEM: ATTITUDES AND IMPACT

Summary

In this paper the author set out to investigate the influence of the implementation of the mixed electoral system on the outcome of the parliamentary elections of February 24, 2019. Although the elections were recognized as valid by all observer missions, however, a number of problems were established, which should be taken seriously by the authorities. The abusive way in which the election campaigns take place has a negative effect on the attitudes of citizens not only towards politicians, but towards the entire democratic process in the country. Therefore, all political actors should understand that conducting electoral processes with a large number of violations can lead, in the future, to the appearance of more and more questions about the legitimacy of the political elites who come to power in the result of the elections.

Schimbările instituționale implementate în domeniul electoral din Republica Moldova, în special aplicarea sistemului electoral mixt, au un impact major atât asupra intenției de vot a populației, cât și asupra opțiunilor electorale, influențând rezultatul final al alegerilor. Sistemul electoral mixt, care a fost aplicat pentru prima dată la alegerile parlamentare din 24 februarie 2019, a înlocuit sistemul electoral proporțional, care a stat aproape trei decenii la baza formării clasei politice din țară. În cadrul sistemului electoral mixt a fost creată o circumscripție națională pentru suplinirea a 50 de mandate în Parlament și 51 de circumscripții uninominale pentru suplinirea celorlalte mandate. Alegerile pe circumscripțiile uninominale s-au desfășurat în 51 de circumscripții, dintre care 46 pe teritoriul controlat de autoritățile de la Chișinău, două - în stânga Nistrului și trei - peste hotarele țării. Inițial, candidații au depus la Consiliile electorale de circumscripție actele necesare pentru înregistrarea grupurilor de inițiativă, care, la rândul lor, au colectat semnăturile cetățenilor pentru susținerea candidaților. Vom menționa că a avut loc o discriminare pozitivă, prin care candidații de sex masculin trebuiau să colecteze 500-1000 semnături, iar candidații de sex feminin - 250-500 semnături.

Trecerea de la sistemul electoral proporțional la sistemul electoral mixt a transferat o parte din activitățile de mobilizare a electoratului de la partide spre candidații care au concurat în circumscripțiile uninominale. Astfel, activismul alegătorilor a depins în mare parte de activitatea candidaților, de mesajele pe care le-au propagat în timpul campaniei electorale, dar și de nivelul de înțelegere de către alegători a modului de funcționare a sistemului electoral mixt.

Există un aspect special care a derivat din introducerea sistemului mixt. În circumscripțiile uninominale mai mulți candidați au abordat probleme locale în agenda lor electorală, ceea ce indică o înțelegere inadecvată a competențelor deputaților față de cea a oficialilor locali atât de către candidați, cât și de către alegători. În același timp, agitația a fost îndreptată spre probleme de interes general, iar problemele de interes mai îngust adresate unor grupuri mai mici, cum ar fi aspectele privind egalitatea de gen, aspectele privind tineretul, minoritățile, persoanele cu dizabilități, au fost aproape inexistente.

Un aspect interesant al acestor alegeri a fost modul în care a fost utilizat referendumul de către inițiatorii acestuia. Diferitele perioade de timp prevăzute în lege pentru campania electorală pentru alegerile parlamentare și pentru referendum au permis ca susținătorii referendumului să folosească această perioadă pentru a promova partidul sau unii dintre candidații săi în timp ce au organizat campanii pentru una dintre opțiunile referendumului, precum și să conducă două campanii paralele, începând cu 30 de zile înainte de alegeri, din fonduri separate. Conform legii, concurenții la referendum pot începe campania pentru referendum de îndată ce se înregistrează. Respectiv, doar două partide au fost înregistrate ca participanți la referendum cu aproape o lună înainte de începerea oficială a campaniei electorale parlamentare, ceea ce le-a permis să se bucure de o vizibilitate mai mare. Mai mult, un număr de candidați și partide au folosit sărbătorile pentru activități care pot fi considerate ca autopromovare, prin organizarea de diverse evenimente și prin distribuirea de cadouri minore cetățenilor. Potrivit mai multor interlocutori, anumite activități ale oficialilor publici în perioada pre-campanie pot fi clasificate, de asemenea, ca o campanie directă sau indirectă.

În timpul alegerilor au fost înregistrate multe încălcări. Conform datelor misiunii de observare a alegerilor organizate de Promo-Lex, cele mai des raportate incidente au fost: deficiențe în liste electorale (129), transportarea organizată a alegătorilor la secții de votare (123) și fotografierea buletinelor de vot și alte cazuri de nerespectare a secretului votului (107). Transportarea organizată de persoane a fost confirmată și de președintele Comisiei Electorale

Centrale: „Dacă cetățeanul a fost adus organizat către secția de votare pentru a vota și este impus sau voința lui liberă nu este manifestată, atunci asta este o abatere cu caracter penal și noi am avut sesizări în ziua votării pe această dimensiune, care au fost transmise conform competenței ca să fie investigate” [2]. De asemenea, a fost înregistrat un număr mare de incidente cu privire la zvonuri, tentative sau chiar situații de recompense materiale sau bănești oferite alegătorilor – 59 cazuri [7]. Aceste cifre sunt îngrijorătoare, deoarece se atestă o creștere comparativ cu alegerile parlamentare din 2014. Spre exemplu, în 2014 au fost înregistrate doar 23 de cazuri de transportare a alegătorilor la secții de votare, adică de 5 ori mai puțin decât în 2019 [6]. Referindu-ne la activitatea concurenților electorali în raioanele din estul țării, vom menționa că candidații s-au confruntat cu o serie de probleme ce țin de colectarea semnăturilor și desfășurarea campaniei electorale în rândul transnistrenilor, dat fiind faptul că autoritățile din stânga Nistrului nu recunosc alegerile naționale și au creat impedimente pentru desfășurarea acestora.

Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte, formată din 39 de organizații obștești, a apreciat alegerile drept incorecte și parțial libere [3]. Printre argumente s-a remarcat faptul că perioada pre-electorală, electorală și ziua alegerilor au fost marcate de activități de corupere a alegătorilor, inclusiv prin intermediul fundațiilor de caritate afiliate partidelor politice, prin oferirea de cadouri ilegale, activitatea magazinelor sociale, dar și prin transportarea organizată a alegătorilor la secțiile de vot. De asemenea, unii concurenți electorali au beneficiat de o prezență masivă și pe o tonalitate exclusiv pozitivă la posturile TV afiliate, în timp ce alți oponenți politici au fost reflectați în context negativ. Prin urmare, Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA) a aplicat amenzi unui număr de opt posturi de televiziune pentru încălcarea imparțialității și echilibrului în campania electorală. Posturile Prime TV, Publika TV, Canal 2, Canal 3, Accent TV, NTV Moldova, Orhei TV și Televiziunea Centrală au fost amendate cu câte 5 mii de lei [4]. Toate aceste lucruri negative au avut loc indiferent de faptul că patru concurenți electorali și zece instituții mass-media au semnat Codul de Conduită privind desfășurarea și reflectarea campaniei electorale la alegerile Parlamentului Republicii Moldova și referendumul republican consultativ din 24 februarie 2019 [1].

În acest studiu, am utilizat datele sondajului desfășurat de către Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova în luna martie și aprilie 2019 intitulat: „Influența schimbării sistemului electoral asupra rezultatelor comportamentului electoral al cetățenilor la alegerile parlamentare din

24 februarie 2019”, la inițiativa Filialei din Chișinău a Institutului internațional de monitorizare a dezvoltării democrației, parlamentarismului și respectării drepturilor electorale ale cetățenilor statelor membre ale Adunării Interparlamentare CSI, care și-a propus să cerceteze factorii sociali cu impact asupra comportamentului electoral al cetățenilor, precum și interdependența proceselor economice, politice și sociale în țară.

Scopul cercetării a constat în determinarea impactului schimbărilor din cadrul sistemului electoral asupra rezultatelor comportamentului electoral, participării și opțiunilor electorale ale cetățenilor la alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 din Republica Moldova.

Cercetarea a arătat că doar 29 la sută dintre respondenți consideră că campania electorală pentru alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 a decurs fără încălcări. 47% au o părere opusă, iar circa ¼ din cei chestionați (24%) nu s-a putut expune în acest sens, deoarece nu urmăresc campania electorală și debaterile la acest subiect (vezi Fig.1). Observăm că experții, datorită faptului că sunt mult mai informați despre situația politică din țară decât respondenții, s-au arătat cu mult mai pesimiști față de modul în care a decurs campania electorală.

Cum a decurs, în opinia Dvs., campania electorală pentru alegerile parlamentare

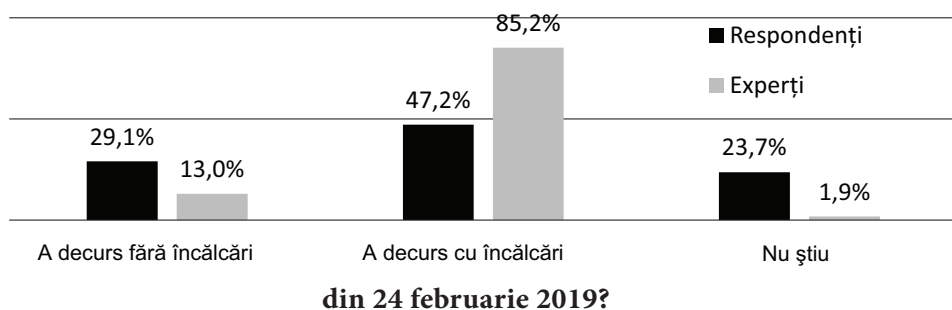

Fig.1. Atitudinea respondenților față de campania electorală pentru alegerile parlamentare din 24 februarie 2019

Sursa: Sondajul Asociației Sociologilor și Demografilor din Moldova, 22 martie – 5 aprilie 2019, n=1193 r.

Informația privind procedura de votare este destul de bine cunoscută de alegători. 73% din cei chestionați au răspuns afirmativ, 5% nu au fost informați, iar 19% au fost informați insuficient. Numărul celor neinformați este cu mult mai mare printre cei care nu au participat la alegeri decât printre alegătorii activi. Este clar că absenteismul electoral, pasivitatea socială este o urmare a

neinstruirii cetățenilor privind procedura de votare și importanța, în ansamblu, a alegerilor în viața social-politică a țării. Cetățenii trebuie să dea dovadă de competență electorală, ceea ce presupune un set de cunoștințe și experiențe privind luarea deciziilor în timpul scrutinelor, bazate pe un grad înalt de informare și interes față de procesul electoral, precum și cunoașterea normelor de drept din acest domeniu. Activitatea electorală este determinată de gradul de implicare al cetățenului în procesul electoral, de conștientizarea și caracterul acestei implicări, care se manifestă prin diverse forme de participare și modele comportamentale. Într-o societate democratică, alegătorii primesc o satisfacție pozitivă de la efectuarea procedurii de vot, ceea ce contribuie nemijlocit la consolidarea relațiilor cu sistemul politic.

Doar 26 la sută dintre participanții la sondaj au opinat că mass-media contribuie activ la educarea civică a alegătorilor din Republica Moldova, circa o jumătate (48%) – că contribuie doar într-o oarecare măsură. 17 % dintre intervievați nu sunt de acord cu acest lucru, iar 9 la sută nu s-au putut pronunța la subiect. Comparativ cu sondajul realizat în noiembrie 2018, cu 3% mai mulți respondenți consideră că mass-media într-adevăr are un rol pozitiv în educarea civică a alegătorilor. Mass-media are un rol proeminent, prin intermediul acesteia actorii politici pot socializa cu publicul, pot efectua campanii menite să asigure atât o susținere mai înaltă din partea electoratului, cât și să contribuie activ la educația civică a cetățenilor.

În acest sens, este foarte important rolul mass-mediei, dar și al instituțiilor statului. Spre exemplu, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării trebuie să introducă în curriculumul școlar obiecte de studiu care ar forma abilități de percepere a realității politice, a faptelor personalităților politice. Odată ce tinerii vor fi capabili să proceseze informația primită, să-și dezvolte spiritul critic, ei vor fi capabili să se implice cu succes în procesul electoral, să opteze pentru concurenții care cel mai bine le reprezintă interesele. De asemenea, cultura civică trebuie să fie promovată în rândul celorlalte grupuri de vârstă prin intermediul surselor de informare în masă, autorităților publice, organizațiilor societății civile etc.

Majoritatea cetățenilor (51%) susțin că datoria civică îi motivează să participe la alegeri, 37% - dorința de a-și exprima propria poziție politică, 30% - este practic unica posibilitate de a influența soarta țării, 19% - dorința de a opri partidul în care nu au încredere să ajungă în Parlament, 18% - dorința de a ajuta partidul favorit să ajungă în Parlament/ să aibă un număr mai mare de locuri, 14% - deprinderea, 7% - în rândul oamenilor apropiați este obișnuit

să se meargă la alegeri. Tot 7% n-au știut să răspundă la această întrebare. În rândul experților, datoria civică a fost menționată cu 11% mai des (62%). Mult mai des (51%) experții au menționat că participarea la alegeri constituie pentru ei o deprindere. Spre deosebire de respondenți, majoritatea experților (53%) consideră că participarea la alegeri este practic unica posibilitate de a influența soarta țării. Respectiv, în rândul experților observăm un nivel mai ridicat de cultură politică participativă, care presupune că acest grup de cetățeni conștientizează impactul pe care îl au alegătorii în procesul electoral, prin competența acestora în problemele statului, prin interesul lor sporit și atitudinea pozitivă față de politică.

Modificarea sistemului electoral a înaintat noi cerințe față de comportamentul electoral al cetățenilor. În primul rând, cetățenii au trebuit să facă față noilor proceduri de vot, care s-au complicat și mai mult prin desfășurarea concomitentă a alegerilor parlamentare și a referendumului, astfel oferindu-se patru buletine de vot. În al doilea rând, cetățenii au trebuit să proceseze mult mai multă informație din partea candidaților, însă pe lângă concurenții la circumscripția națională au existat și concurenții din circumscripțiile uninominale. Vorbind despre opțiunile electorale ale alegătorilor, menționăm că sistemul electoral mixt a complicat luarea deciziei de a vota la circumscripțiile uninominale, atunci când candidatul favorit nu coincidea cu reprezentantul partidului favorit.

În cadrul sondajului ne-am propus să adresăm respondenților o serie de întrebări prin care să determinăm gradul de satisfacție față de actualul sistem electoral, iar stabilind atitudinile maselor, putem obține răspunsul la întrebarea: De ce la alegerile parlamentare din 29 februarie 2019 a fost înregistrată o prezență atât de mică la urnele de vot? În Republica Moldova se înregistrează tendințe negative ale ratei de participare la alegeri. Dacă la alegerile parlamentare din 2014 au votat 58,89% de alegători, atunci la alegerile recente au participat doar 49,22%. Dacă legislatorii nu excludeau pragul de validare al alegerilor, o astfel de prezență ar fi fost insuficientă. Totuși, este o situație stranie, când la alegerile locale există un prag de validare de 20%, la alegerile prezidențiale există un prag de validare de 30%, iar la alegerile parlamentare, unde miza este cea mai mare (datorită faptului că Republica Moldova este o republică parlamentară) nu există prag de validare. Probabil, legiuitorul a dorit să excludă acest prag pentru a evita riscul de nevalidare a alegerilor. Problema este că stabilirea pragului de 0% la fel servește drept factor demotivant pentru alegători. Tot aici nu trebuie de neglijat rolul migrației. În prezent, structura

sociodemografică a alegătorilor este una destul de îmbătrânită, iar votul tinerilor care se prezintă slab la urne este înlocuit de opțiunea vârstnicilor. În cifre acest lucru arată în felul următor: circa 34% din participanții la scrutin au fost persoane cu vârsta cuprinsă între 18-40 de ani, iar 66% - persoanele cu vârsta de la 41 de ani. Acest fapt a avantajat, în mare măsură, partidele de stânga și de centru-stânga.

Astfel, doar fiecare a cincea persoană chestionată este de părerea că alegerile în Republica Moldova sunt libere și corecte, 6 din 10 nu sunt de acord cu aceasta, iar 19 la sută nu s-au putut pronunța la subiect (vezi Fig. 2). În comparație cu noiembrie 2018, cifra respondenților care cred că alegerile sunt libere și corecte a crescut cu zece puncte procentuale. Totuși, aprecierea pozitivă a calității alegerilor doar de o cincime din populație denotă faptul că există încă foarte multe probleme în desfășurarea proceselor electorale din țară. Aceasta o confirmă și experții, care se arată mult mai sceptici. 82% dintre aceștia consideră că în Republica Moldova nu se desfășoară procese electorale libere și corecte. Gradul sporit de insatisfacție față de calitatea procesului electoral este unul din factorii cu impact asupra sporirii tendințelor absenteiste din țară. În acest sens, instituțiile statului trebuie să depună eforturi sporite pentru eficientizarea funcționării întregului sistem electoral. Respectiv, putem conchide că, dacă va spori calitatea procesului electoral, există probabilitatea ca și cetățenii să devină mai activi. Tendințele negative ale ratei de participare pot continua, ceea ce ar pune sub semnul întrebării legitimitatea viitoarelor legislative. Dacă analizăm ceea ce s-a petrecut la recente alegeri, unul din neajunsurile participării joase cuplată cu un singur tur de alegeri este reprezentativitatea redusă pe care o au cei care au ajuns în fotoliul de deputat, în special în circumscripțiile uninominale.

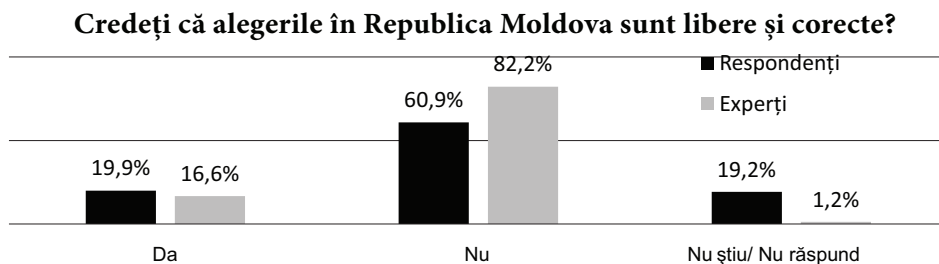

Fig.2. Aprecierea libertății și corectitudinii alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019

Sursa: Sondajul Asociației Sociologilor și Demografilor din Moldova, 22 martie – 5 aprilie 2019, n=1193 r.

Doar 28% din respondenți consideră că atunci când s-a trecut la sistemul electoral mixt au avut loc suficiente consultări publice. Circa o jumătate (48%) din respondenți a menționat că nu au avut loc suficiente consultări, iar 24% sunt indeciși (vezi Fig.3). Trebuie de remarcat faptul că, în comparație cu sondajul din noiembrie 2018, cifra respondenților care consideră că au avut loc suficiente consultații a crescut cu zece puncte procentuale. Totuși, atitudinea pozitivă față de acest subiect doar a unei pătrimi din respondenți este un indicator al faptului că modul în care a fost implementată reforma electorală nu este privit cu ochi buni de către marea majoritate a populației. Cu toate că în trecut au mai existat tentative de trecere la sistemul electoral mixt, în cadrul cărora au avut loc mai multe consultații publice, mai multe propuneri care au venit din partea societății civile nu au fost luate în considerație atunci când s-a implementat reforma. De asemenea, nu au fost luate în considerare de către legiuitor nici opiniile comune ale Comisiei de la Veneția și OSCE/ODIHR, parvenite pe parcursul 2014-2018. Deși în aceste opinii se subliniază dreptul suveran al Republicii Moldova de a-și alege sistemul electoral, totuși sunt scoase în evidență îngrijorările majore și recomandarea de abținere de la modificarea sistemului electoral.

Cum considerați Dvs., au avut oare loc suficiente consultații publice atunci când s-a reformat sistemul electoral?

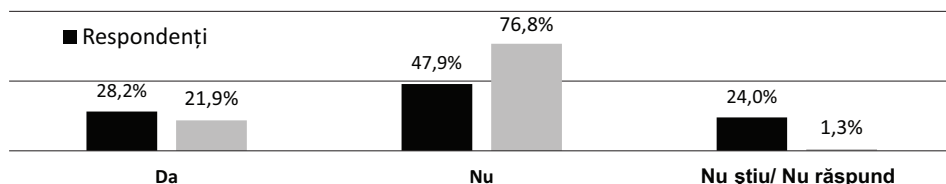

Fig. 3. Aprecieria procedurii reformării sistemului electoral

Sursa: Sondajul Asociației Sociologilor și Demografilor din Moldova, 22 martie – 5 aprilie 2019, n=1193 r.

Fiind întrebați despre cea mai oportună modalitate de alegere a deputaților, 26% s-au exprimat pentru sistemul mixt de vot, 34% - pentru sistemul proporțional (dar deputații să fie aleși pe liste deschise de partid), 13% - pentru sistemul uninominal, 10% au spus că nu sunt interesați de problema în cauză, iar 17% nu s-au putut pronunța în acest sens (vezi Fig. 4). În același timp, 2/3 din experți consideră că cel mai oportun sistem electoral pentru Republica Moldova îl constituie sistemul electoral proporțional. Comparând datele sondajului recent cu cele din cercetarea realizată în luna noiembrie 2018, vom menționa

că atitudinea populației față de sistemul electoral mixt s-a îmbunătățit cu cinci puncte procentuale, iar față de sistemul electoral proporțional a scăzut cu 2%. De asemenea, cu 3% mai mult optează pentru implementarea sistemului electoral uninominal. Tot cu 3% a scăzut numărul celor care nu își pot forma o părere în această privință. Probabil, modul în care au decurs alegerile a demonstrat că decizia de a implementa sistemul electoral mixt nu a fost atât de neinspirată în viziunea populației, precum se credea până la scrutin.

Ce modalitate de alegere a deputaților considerați că este cea mai oportună pentru Republica Moldova?

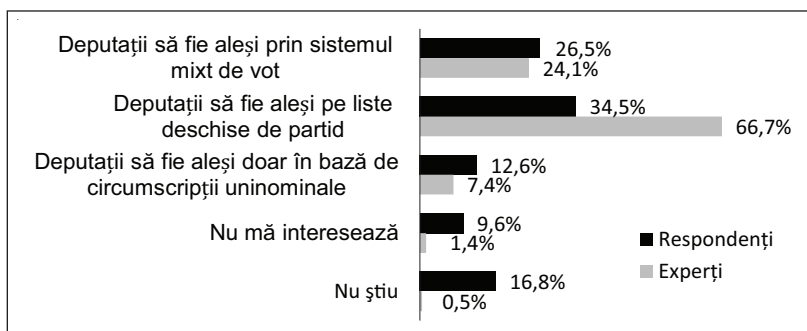

Fig. 4. Sistemul electoral preferat de către respondenți și experți

Sursa: Sondajul Asociației Sociologilor și Demografilor din Moldova, 22 martie – 5 aprilie 2019, n=1193 r.

Participarea la vot a fost descurajată din mai multe cauze. În primul rând, în ultimii ani se înregistrează o tendință negativă de încredere în majoritatea instituțiilor statului. Astfel, o parte din susținătorii partidelor de guvernământ s-au dezamăgit în acestea. În al doilea rând, strategia elaborată și aplicată în campania electorală de către partidele de opoziție nu a fost într-atât de eficientă ca să atragă majoritatea celor dezamăgiți în guvernare. Prin urmare, în ultimii ani a crescut numărul acelor persoane care nu mai au încredere în genere în partide și în sistemul politic din țară, fapt care ar trebui să-i îngrijoreze pe liderii politici.

O altă cauză este faptul că, dacă în cadrul sistemului electoral proporțional interesul era unul general îndreptat spre problemele tuturor cetățenilor țării, în cadrul sistemului electoral mixt acest interes a fost diluat, transferat spre probleme mai mici, care țin de regiuni. Respectiv, specificul campaniei electorale nu a mai ținut de dezbateri TV în vizorul tuturor cetățenilor țării, ci s-a mutat spre lupta în cadrul circumscripțiilor uninominale. De asemenea, lumea a obosit de fluxul neconținut de știri false, în special pe final de campanie.

În cadrul cercetării am stabilit cum apreciază respondenții activitatea concurenților electorali în campania electorală. În special, ne-am propus să identificăm atitudinile lor vizavi de activitățile imorale sau chiar ilegale ale concurenților electorali, fapte des vehiculate în sursele de informare în masă și chiar menționate de către observatorii din țară și cei de peste hotare.

Astfel, 65 la sută dintre intervievați s-au dat cu părerea că principalii generatori ai fraudelor electorale sunt partidele de guvernământ și doar ¼ consideră că aceștia ar fi partidele de opoziție. 17% menționează că generatorii principali ai fraudelor electorale ar fi personalul electoral, 14% – alegătorii, 10% – sistemul judecătoresc, 10% – alte organe de stat, 12% – elementele criminale, 9% – mass-media. Fiecare al șaptelea cetățean nu și-a format o opinie în problema dată. În rândul experților, opinia că principalii generatori ai fraudelor electorale sunt partidele de guvernământ se întâlnește mult mai des. De asemenea, aceștia menționează mai frecvent implicarea sistemului judecătoresc, a alegătorilor, a mass-mediei și a diferitor organe ale statului.

Circa 3/4 din populație (76%) consideră că motivul principal al comiterilor fraudelor electorale este dorința concurenților electorali de a obține puterea sau de a se menține la putere cu orice preț; ¼ – pentru dezvoltarea relațiilor de cooperare în cadrul structurilor de stat (inclusiv a relațiilor de corupție), 24% optează pentru micșorarea influenței forțelor din opoziție, posibilitățile acestora de a accede la putere; 18% – pentru tănuirea încălcărilor legislației comise anterior în cadrul campaniei electorale, 13% optează pentru demonstrarea puterii și consolidării resurselor administrative. Și de această dată, un număr important, 8 la sută, n-au fost în stare să se pronunțe în acest sens. Și aici experții menționează mai des practic toate motivațiile actorilor care comit fraude electorale. Fiind rugați să se expună pe marginea fraudelor electorale, experții au indicat că este nevoie de un nou recensământ al populației Republicii Moldova care, printre altele, ar demonstra câți cetățeni cu drept de vot locuiesc în țară. Acest lucru este important pentru a putea monitoriza eficient registrele alegătorilor, rapoartele care sunt elaborate de către comisiile electorale teritoriale etc. De asemenea, este nevoie de întroducere „ziua tăcerii” în ziua alegerilor, deoarece concurenții electorali tind să desfășoare activități propagandistice chiar în ziua scrutinului prin metode care contravin legislației.

Încă o recomandare nominalizată de către experți se referă la pedepsirea penală a concurenților electorali, a persoanelor din staff-ul acestora care se ocupă de coruperea alegătorilor, transportarea organizată, masivă a oamenilor la urnele de vot, precum și interzicerea utilizării resurselor administrative în scopuri electorale.

În urma analizei minuțioase a rapoartelor misiunilor de observare, a informațiilor oferite în presă de către candidați și reprezentanții societății civile, am stabilit o serie de activități ilegale pe care le utilizează unii concurenți electorali. Spre exemplu, vorbind despre utilizarea resurselor administrative de către guvernare, unii observatori au menționat că au remarcat cazuri de posibilă utilizare abuzivă a resurselor administrative în timpul campaniei, inclusiv întâlniri de campanie ale candidaților din cadrul instituțiilor de stat în timpul programului de lucru, participarea înalților funcționari de stat la activitățile de agitație, participarea angajaților statului la ședința candidatului în timpul orelor de lucru, purtând chiar uniforme reprezentative ale lor [8]. Observatorii au fost informați de un număr de interlocutori despre presiuni exercitate asupra angajaților de stat de a participa la evenimentele de campanie ale partidelor aflate la putere la nivel local și/ sau național. O serie de măsuri, cum ar fi creșterea salariilor și a beneficiilor pentru diferite grupuri ale societății, îmbunătățiri ale infrastructurii, indemnizații pentru diferite grupuri de cetățeni, proiecte noi de dezvoltare etc. au fost introduse sau publicate înaintea alegerilor atât la nivel local, cât și central.

În continuare ne vom referi la modul în care alegătorii și-au manifestat preferințele electorale, precum și la atitudinile lor față de fraudele electorale pe care le-au sesizat în timpul participării la scrutin. Ținând cont de faptul că unele partide care dominau viața politică în 2014 nu au ajuns în Parlament în urma ultimului scrutin (Partidul Liberal Democrat, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova și Partidul Liberal), am decis să facem o comparație între mandatele pe care le-au obținut la ultimele două alegeri reprezentanții eșichierului politic din țară.

Astfel, în 2014, în urma alegerilor bazate pe sistemul proporțional, reprezentanții dreptei (Partidul Liberal și Partidul Liberal Democrat) au obținut 36 de mandate, reprezentanții centrului (Partidul Democrat) au obținut 19 mandate, iar reprezentanții stângii (Partidul Comuniștilor și Partidul Socialiștilor) au obținut 46 de mandate. La alegerile din 2019, reprezentanții dreptei (Blocul electoral ACUM) au obținut 26 de mandate, reprezentanții centrului (Partidul Democrat) au obținut 30 de mandate, iar reprezentanții stângii (Partidul Socialiștilor și Partidul ”ȘOR”) au obținut 42 de mandate, iar alte 3 mandate au fost obținute de candidați independenți. Analizând impactul schimbării sistemului electoral prin această prismă, ajungem la concluzia că sistemul electoral mixt a favorizat Partidul Democrat și într-o oarecare măsură partidele de stânga, iar reprezentanții dreptei au obținut cu 10 mandate mai puțin comparativ cu 2014.

În cadrul sondajului, fiind întrebați despre prezența la urne, aproape opt din zece persoane au menționat că au participat la alegerile parlamentare din 24 februarie 2019. În același timp, 20% au menționat ferm că nu au participat la alegeri, iar 3% au refuzat să răspundă la această întrebare.

Între timp, cifra reală de participare la urne constituie circa 49%, sau peste 1.445.000 de alegători. Cifra mai mare de participanți în cadrul sondajului poate fi explicată prin migrația masivă a populației, dar și prin dezirabilitatea socială, iar o parte din absenteiști nu dorește să apară într-o lumină mai nefavorabilă în fața intervievatorului.

Majoritatea respondenților (76,5%) au indicat faptul că nu a sesizat personal o anumită fraudă electorală. 15% din respondenți au menționat că au observat o fraudă, dar nu au raportat-o nimănui. 5% din respondenți au observat o fraudă și au raportat-o președintelui circumscripției electorale sau membrilor acesteia. Aproape un procent au sesizat organele afacerilor interne, iar 3% au raportat fraudele observate altor persoane sau instituții. De aici putem deduce că numărul încălcărilor înregistrate de organele de poliție, de Comisia Electorală Centrală, de concurenții electorali, observatori, reprezentanții societății civile ar putea fi mult mai mare, dacă persoanele care identifică o anumită infracțiune ar avea un spirit civic sporit și ar informa instituțiile de resort despre fărâdelegile care se comit în cadrul secțiilor de vot sau în afara acestora. Observăm că și în rândul experților există persoane care observă încălcări ale legislației, dar din varii motive preferă să nu sesizeze organele abilitate.

Doar 19% din respondenți sunt de părerea că alegerile din țară oferă posibilități cetățenilor de a schimba acei reprezentanți ai puterii care nu își îndeplinesc promisiunile. Încă 47% consideră că cetățenii pot face parțial acest lucru, iar 26% s-au pronunțat împotriva. Nu și-au format o opinie la această întrebare 7% de respondenți. În rândul experților observăm că, deși pozitiv apreciază rolul alegerilor în schimbarea reprezentanților indezirabili ai puterii un număr similar cu cel al respondenților, totuși, mai mulți experți consideră că alegerile pot doar parțial să ofere aceste oportunități. Același lucru s-a observat și atunci când mai mulți experți au menționat că alegerile sunt practic unica lor posibilitate de a influența soarta țării.

Pe parcursul campaniei electorale am fost martori cum a influențat sistemul electoral mixt asupra comportamentului alegătorilor. În special s-a observat și în reportajele TV, că până în ziua alegerilor existau mulți oameni care nu cunosc circumscripția în care trebuie să voteze, nu cunosc candidații din circumscripția uninominală. Acesta este unul din rezultatele negative al

activității mass mediei, a autorităților electorale și a concurenților electorali. Introducerea referendumului consultativ, transportarea votanților din regiunea transnistreană, coruperea alegătorilor etc., au avut drept scop formarea unui alegător bulversat, care votează pentru opțiunea care îi este șoptită în afara secției de vot.

În literatura de specialitate deseori se menționează că nu există un sistem electoral ideal, care ar putea fi aplicat în orice societate astfel încât să satisfacă așteptările tuturor grupurilor sociale și forțelor politice. Totuși, un sistem electoral poate fi mai oportun pentru o societate la o anumită etapă de dezvoltare. Respectiv, trecerea de la sistemul electoral proporțional la sistemul electoral mixt are atât susținători, cât și opozanți.

Printre schimbările majore care au intervenit după introducerea sistemului electoral mixt putem menționa:

- ◆ alegerile din 2019, spre deosebire de cele din 2014, nu au avut un prag de validare;

- ◆ s-a permis agitația electorală în ziua alegerilor;

- ◆ candidații au trebuit să prezinte în mod obligatoriu un certificat de integritate;

- ◆ a fost interzis votul cu acte de identitate expirate, ceea ce a dus la micșorarea numărului de votanți în special în diasporă. Alegătorii din afara țării au putut vota doar cu pașapoartele străine valabile, dar nu și cu buletinele de identitate. Blocul electoral ACUM a solicitat ca Comisia Electorală Centrală să adopte o hotărâre care ar permite alegătorilor să voteze în străinătate cu pașapoarte expirate, precum s-a mai făcut și în alegerile parlamentare precedente, motivând prin faptul că dreptul de a alege este un drept constituțional care nu trebuie să fie limitat. Comisia Electorală Centrală a refuzat să adopte o astfel de hotărâre, făcând referință la Hotărârea Curții Constituționale din 14 ianuarie 2019, care a decis că rigoarea legată de valabilitatea pașaportului este o limitare legitimă a dreptului la vot. Tot aici constatăm că numărul redus de circumscripții uninominale peste hotarele țării au redus din impactul pe care l-ar fi putut avea diaspora asupra rezultatului final al alegerilor.

- ◆ Alegerile au fost comasate cu un referendum consultativ, ceea ce a dus la un proces electoral cu patru buletine de vot. Acest fapt a cauzat confuzie în rândul unor alegători și membri de comisii.

- ◆ Încă o problemă a constituit finanțarea partidelor. Cu toate că în 2017 finanțarea a fost redusă până la 50 de salarii minime pentru persoanele fizice și până la 100 de salarii minime pentru persoanele juridice, acestea reprezintă

niște limite destul de înalte. Deși Comisia Electorală Centrală este responsabilă de monitorizarea finanțării partidelor și campaniei, resursele sale umane sunt prea limitate pentru a monitoriza eficient finanțarea campaniei, astfel încât aceasta a anchetat doar cazurile ca reacție la contestații. Soluționarea problemelor legate de finanțarea partidelor în general și a campaniilor electorale în special reprezintă un factor-cheie de stimulare a proceselor democratice din țară prin intermediul propulsării unor forțe politice noi care, din cauza faptului că o campanie electorală presupune cheltuieli enorme, nu pot concura la moment cu partidele dominante. Spre exemplu, cheltuielile raportate de către partidele care au acces în Parlament, cu aproximație, arată în felul următor: Partidul Democrat – 30,4 milioane de lei (13 mandate pe circumscripția națională); Partidul ”Șor” – 20,5 milioane lei (5 mandate pe circumscripția națională); Partidul Socialiștilor din Republica Moldova – 6 milioane lei (18 mandate pe circumscripția națională); Blocul electoral ACUM – 2 milioane lei (14 mandate pe circumscripția națională).

Observatorii internaționali care au participat la monitorizarea procesului electoral au stabilit că alegerile au fost competitive și drepturile fundamentale au fost respectate. Șeful Misiunii Observatorilor CSI, Viktor Guminski, a menționat că ”alegerile au fost organizate în conformitate cu Constituția, Codul Electoral și legislația națională. Comisia Electorală Centrală și alte organisme au asigurat în timpul alegerilor realizarea dreptului cetățenilor la libera exprimare. Alegerile parlamentare din Republica Moldova au avut loc pe principii competitive, în mod deschis și public”[10]. Au fost însă aduse și critici. Spre exemplu, printre observațiile făcute, Misiunea CSI a menționat necesitatea precizării criteriilor de determinare a numărului secțiilor de votare de peste hotare și locul amplasării acestora. A fost exprimată și nedumerirea față de criteriile conform cărora s-au mutat secțiile de vot din regiunea transnistreană spre localități îndepărtate, astfel încât foarte puțini votanți au reușit să se prezinte la secția lor de vot. Iar conform concluziilor Misiunii Internaționale de Observare a Alegerilor, campania electorală s-a desfășurat pe fundalul nemulțumirii față de instituțiile publice și a fost umbrită de presupuneri privind presiunile asupra angajaților din sfera publică, indicii clari de cumpărare a voturilor și utilizarea abuzivă a resurselor de stat. Controlul și proprietatea asupra mijloacelor de informare în masă au limitat spectrul de opinii prezentate alegătorilor. Majoritatea aspectelor alegerilor au fost gestionate în mod profesionist și transparent. Votarea a fost evaluată pozitiv, însă instituțiile electorale s-au confruntat cu dificultăți în prelucrarea proceselor

verbale cu rezultatele votării, din cauza introducerii sistemului electoral mixt și desfășurării concomitente a referendumului [5].

Dintre cei care consideră că alegerile din localitatea lor nu au fost legitime explică această opinie prin următoarele: 19,0% – că politicienii au comis acte de corupție și au cumpărat voturile; 10,1% – că au câștigat partidele care nu au meritat încrederea poporului; 9,7% – că au existat fraude electorale; 7,6% – că nu au existat candidați merituosi pentru care ar vota; 5,6% – că oamenilor nu le-a fost permis să voteze liber, au fost intimidări; 4,3% – că partidul lor favorit nu a acumulat numărul necesar de voturi; 2,8% – că procedurile electorale au fost neclare; 2,7% – că nu a fost asigurată securitatea alegerilor; 2,2% – că procesul de vot nu a fost desfășurat conform legii; 1,1% – că observatorii electorali nu au fost prezenți; 0,9% – că secțiile de vot nu au fost accesate ușor. 13,1% dintre respondenți nu s-au putut pronunța clar pe marginea acestui subiect. Răspunsurile la această întrebare le completează pe cele obținute la întrebarea precedentă. 56% din respondenți și 66% din experți consideră că fraudele electorale au influențat rezultatul alegerilor.

1/3 dintre respondenți consideră că fraudele electorale influențează mult rezultatul final al alegerilor, 13 la sută – foarte mult, fiecare a patra persoană interviuată – puțin, doar 7% cred că fraudele electorale nu influențează deloc rezultatul final al alegerilor. 21 % nu s-au putut pronunța în acest sens (vezi Fig.5). Atunci când majoritatea populației are dubii privind legitimitatea alegerilor și consideră că au loc fraude care influențează rezultatul final, se înțelege de la sine care vor fi atitudinile populației față de procesul electoral și cât de mică va fi motivația de a participa la vot, or tendințele negative de prezență la urnele de vot deja au fost nominalizate.

Cum credeți, în ce măsură fraudele electorale au influențat rezultatul final al alegerilor?

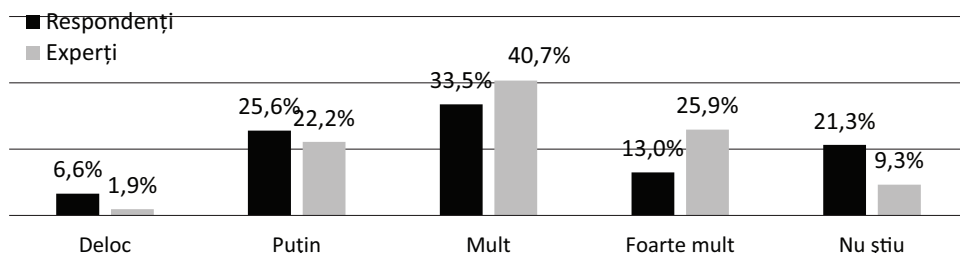

Fig. 5. Influența fraudelor electorale asupra rezultatului final al alegerilor

Sursa: Sondajul Asociației Sociologilor și Demografilor din Moldova, 22 martie – 5 aprilie 2019, n=1193 r.

Fiind întrebați despre perioada în care se comit cele mai multe fraude, infracțiuni, contravenții electorale, 22,7% de respondenți au menționat că cel mai des astfel de delikte se comit cu mult timp înainte de perioada electorală. 18,3% consideră că infracțiunile se comit în perioada campaniei electorale, în procesul perfectării listelor alegătorilor. Alți 23,1% consideră că cele mai multe infracțiuni se comit chiar în ziua alegerilor. 12,9% menționează că fraudele cele mai mari se comit în timpul numărării voturilor, 6,3% - în timpul eliberării rapoartelor, iar 2,0% consideră că nu au loc astfel de. Tot aici, 14,8% de respondenți nu au știut să dea un răspuns pertinent. Observăm că în opinia respondenților fraudele se comit cel mai des sau înaintea campaniei electorale, sau în ziua alegerilor. Dacă în primul caz ei se referă la tot spectrul de instrumente care sunt pregătite pentru desfășurarea și legitimizarea unui proces electoral favorabil organizatorilor fraudelor, atunci în al doilea caz deja se menționează efectele, sau realizarea scenariului prestabilit.

Este de remarcat faptul că, spre deosebire de scrutinele din anii precedenți, organele de ocrotire a normelor de drept au întreprins mai multe măsuri pentru a asigura buna desfășurare a alegerilor. Astfel, conform unui raport prezentat de Ministerul Afacerilor Interne, în perioada desfășurării campaniei electorale (25 ianuarie – 19 februarie) au fost înregistrate 129 de cazuri în care au fost declarate diferite încălcări și alte acțiuni ce pot atenta la procesul electoral: bănuială rezonabilă de corupere a alegătorilor – 8 cazuri; au fost inițiate 102 proceduri contravenționale privind suspectarea de plasare a afișelor de agitație electorală în alt loc decât cel stabilit; pentru distrugerea, deteriorarea intenționată prin orice mod a afișelor electorale au fost întocmite 4 procese verbale contravenționale; s-au înregistrat 5 incidente în care au fost implicați candidații electorali și reprezentanții acestora; 27 de proceduri înregistrate s-au examinat ca alte încălcări, printre care deteriorarea panourilor electorale și placate electorale sustrate [9].

Circa 2/3 dintre respondenți (68%) consideră că cetățenii care își vând votul trebuie să fie trași la răspundere (contravențională, penală), 18% sunt de părerea că ei nu trebuie pedepsiți, iar 14 la sută n-au știut ce să răspundă la această întrebare importantă. Observăm că experții sunt mai categorici în privința pedepsirii penale a infractorilor în materie electorală. Observăm că circa 1/3 din respondenți s-au pronunțat sau împotriva, sau au refuzat să răspundă. Aici putem stabili câteva motive. Pe de o parte, cetățenii îi compătimesc pe reprezentanții straturilor defavorizate și nu doresc ca aceștia să fie pedepsiți penal pentru faptul că își vând votul. Pe de altă parte, există posi-

bilitatea ca unii cetățeni să dorească să nu fie trași la răspundere ei înșiși sau cineva din apropiați. Deoarece fenomenul coruperii alegătorilor este destul de răspândit, autoritățile trebuie să ia măsuri complexe atât pentru a limita interesul forțelor politice pentru asemenea practici, cât și pentru a contribui la sporirea nivelului de trai al cetățenilor, astfel încât să se reducă numărul populației pauperizate, care este mai supusă acestui fenomen negativ.

34% dintre intervievați au opinat ca rivalii electorali care corup alegătorii trebuie să fie eliminați din cursa electorală și să fie trași la răspundere penală, 35% – că ei trebuie doar eliminați din cursa electorală. 20 la sută consideră că ei trebuie trași la răspundere penală și doar 1% sunt convinși că vinovaților nu trebuie să le fie aplicată vreo pedeapsă. 8% dintre respondenți nu știu ce sancțiuni trebuie aplicate persoanei sau concurenților electorali care corup alegătorii (vezi Fig.6).

Cum considerați, ce sancțiuni trebuie aplicate persoanei, concurenților electorali care corup alegătorii? (un singur răspuns)

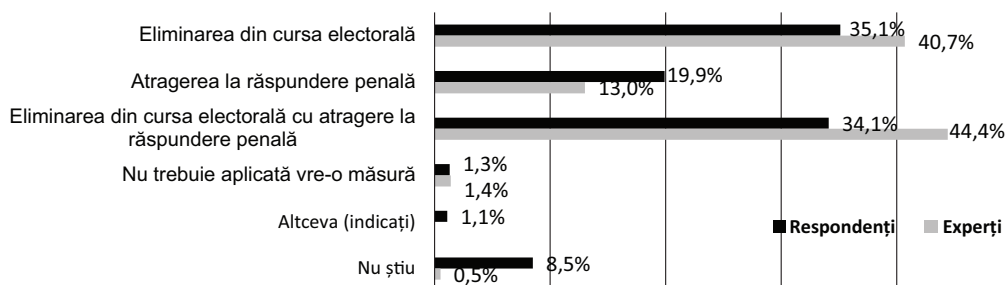

Fig. 6. Sancțiunile care trebuie aplicate concurenților electorali pentru coruperea alegătorilor

Sursa: Sondajul Asociației Sociologilor și Demografilor din Moldova, 22 martie – 5 aprilie 2019, n=1193 r.

Astfel, 43 la sută dintre respondenți susțin că fenomenul cumpărării voturilor în Republica Moldova este răspândit, 42% consideră că este foarte răspândit, 4% - nu prea răspândit și doar 0,5% - deloc răspândit. Fiecare a zecea persoană intervievată nu s-a pronunțat pe marginea problemei date. Și aici observăm că cetățenii cunosc despre coruperea persoanelor în timpul scrutinelor. Această corupere poate să aibă loc nu neapărat prin bani, ci și prin tot felul de produse alimentare, prin transportarea gratis a unor grupuri mari de persoane, prin promisiunea de a obține personal anumite favoruri etc. Odată ce 85% din respondenți recunosc că astfel de fenomene sunt răspândite sau

foarte răspândite, putem doar să ne imaginăm ce efecte are corupția asupra calității procesului electoral și implicit asupra rezultatelor finale ale alegerilor.

Doar 27 la sută dintre respondenți consideră că după alegeri voturile sunt numărate corect, 38% - au o părere opusă, iar 35% nu s-au putut pronunța în această privință (vezi Fig.7). Aici observăm o discrepanță între răspunsurile respondenților și ale experților. În rândul experților aproape o jumătate consideră că voturile sunt numărate corect, comparativ cu $\frac{1}{4}$ în rândul respondenților. Probabil, respondenții nu cunosc despre faptul că observatorii electorali au acces la toate rapoartele, sunt prezenți la numărarea voturilor și orice abatere de la cifra reală ar fi imediat stabilită. Nu în zadar atunci când are loc numărarea repetată a voturilor sau numărarea paralelă a acestora, cifrele nu diferă mult sau coincid. Când vorbim despre calitatea procesului electoral și veridicitatea rezultatului final al alegerilor, considerăm că factorii care pot influența scrutinul țin de cu totul alte activități, care au loc înaintea campaniei electorale, în timpul campaniei electorale și poate chiar în ziua alegerilor, dar nu la numărarea voturilor, care este o procedură transparentă de calcul, monitorizată și verificabilă.

Cum considerați Dvs., după alegeri voturile sunt numărate corect?

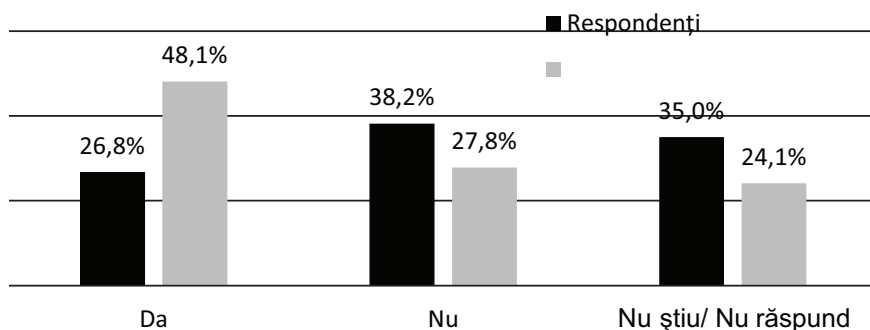

Fig. 7. Atitudinea respondenților față de modul în care sunt numărate voturile

Sursa: Sondajul Asociației Sociologilor și Demografilor din Moldova, 22 martie – 5 aprilie 2019, n=1193 r.

Abordând subiectul fraudelor electorale, respondenții au înaintat o serie de opinii și propuneri. Ei consideră că organele abilitate pentru pedepsirea și sancționarea încălcărilor nu reacționează prompt atunci când parvine o sesizare. Există mecanisme legale privind alegerile, dar ele necesită o îmbunătățire. Mai mult, unii experți consideră că avem legi, dar instituțiile de resort nu le aplică corect, pentru că sunt capturate de o anumită forță

politică. Deși sunt implicate organizații în monitorizarea procesului electoral, munca lor este inutilă, deoarece CEC nu întreprinde nimic în vederea pedepsirii concurenților electorali pentru încălcări. Este necesar de făcut o distincție dintre finanțarea legală transparentă din străinătate și cea ilegală, netransparentă. Este necesar de muncit mai mult cu alegătorii, pentru a le explica drepturile și obligațiunile. Unii experți au propus să fie implementat sistemul de vot prin electori (ca în SUA), or în Republica Moldova persistă un mare nihilism juridic, social și mai ales politic.

Concluzii

În urma recentelor alegeri s-a confirmat în practică faptul că în legislația electorală există unele prevederi contradictorii, spre exemplu:

- Perioada de campanie electorală este diferită pentru alegerile parlamentare și pentru referendum. Acest fapt a favorizat forțele politice pro-referendum care au avut posibilitatea să își promoveze imaginea o perioadă mai îndelungată de timp.
- Codul Electoral permite agitația electorală în ziua alegerilor, însă pentru aceeași faptă este prevăzută o sancțiune administrativă. De asemenea, nu este stabilit în legislație ce tip de agitație se permite și care este interzis. Acest lucru creează confuzii în ziua alegerilor.
- Codul Electoral nu stipulează clar jurisdicția examinării contestațiilor împotriva candidaților.
- Este neclară procedura contestațiilor post-electorale.

Dacă ne referim la legislația electorală ca factor instituțional care poate influența comportamentul electoral, aceasta se perfecționează în timp, în ultimii ani efectuându-se un șir de modificări pentru a se conforma normelor europene. Dar, cu toate că standardele europene în materie de legislație sunt adoptate, aplicarea normelor juridice în procesul electoral nu este una eficientă, ceea ce afectează calitatea campaniilor electorale. Lipsa surselor de finanțare necesare pentru tehnologizarea procesului electoral face imposibilă implementarea votului prin corespondență și a votului electronic, ceea ce nu permite sporirea activismului electoral, în special în rândul cetățenilor aflați peste hotarele țării.

Atunci când s-au creat cele 51 de circumscripții uninominale nu s-a dorit respectarea hotarelor unităților administrativ-teritoriale, ci s-a purces la un așa-numit *gerrymandering*, prin care nu s-a asigurat o reprezentare eficientă a intereselor votanților de către viitorii deputați. De asemenea, s-a admis o diferență considerabilă dintre numărul de alegători ai anumitor circumscripții uninominale, ceea ce contravine bunelor practici în materie electorală.

Recomandări

În urma desfășurării alegerilor, putem concluziona că legiuitorul are de soluționat unele probleme legislative ce țin de utilizarea abuzivă a resurselor administrative, lacunele privind utilizarea activităților de caritate pentru autopromovare, cât și concentrarea în mâinile câtorva actori politici a mijloacelor de informare în masă.

Pentru sporirea participării electorale prin intermediul unui proces electoral eficient este necesar ca toate instituțiile implicate în desfășurarea alegerilor (organizațiile societății civile, concurenții electorali, organele de stat etc.) să respecte cu strictețe prevederile legislației electorale. Verificarea registrelor electorale realizată de către Comisia Electorală Centrală a contribuit semnificativ la sporirea încrederii cetățenilor în integritatea electorală. Astfel, CEC trebuie să continue să utilizeze sistemul de verificare în viitoarele alegeri, inclusiv următoarele alegeri locale.

Partidele politice și candidații ar trebui să utilizeze mai mult posibilitățile de a-și prezenta platformele și de a aborda chestiuni politice importante, inclusiv prin participarea mai activă la dezbateri. Rolul surselor de informare în masă în această privință este unul primordial.

Luând în considerare participarea la alegeri a unui număr mare de alegători din stânga Nistrului, autoritățile electorale trebuie să sporească accesibilitatea acestora la alegerile viitoare prin deschiderea mai multor secții de votare și să informeze în mod clar alegătorii transnistreni cu privire la locurile lor de votare desemnate. De asemenea, numărul mare de secții de vot care nu erau accesibile persoanelor cu dizabilități reprezintă o provocare pentru participarea deplină a cetățenilor în procesul electoral, or autoritățile trebuie să depună eforturi concertate pentru a aborda această problemă în viitoarele alegeri.

De asemenea, pragul electoral de 6% poate fi considerat mult prea înalt, ducând cont de faptul că numărul de mandate repartizate prin alegerile pe lista de partid au fost reduse la jumătate. Pragul este necesar să fie redus la 4% sau chiar 2%, pentru a scoate impedimentele pentru partidele mici. Spre exemplu, la alegerile recente Partidul Comuniștilor din Republica Moldova a acumulat 3,75%, Partidul Nostru – 2,95%, dar din cauza pragului înalt nu au putut accede în legislativ.

Considerăm că rezultatele finale ale alegerilor ar fi arătat altfel dacă ar exista un prag de finanțare mai mic, astfel încât toate partidele să participe în campania electorală pe picior de egalitate. Problema finanțării partidelor politice ar putea fi soluționată prin externalizarea acestui serviciu către o altă organizație, deoarece Comisia Electorală Centrală nu dispune de numărul ne-

cesar de specialiști care ar putea face față sarcinii date. Pentru aceasta este necesar de creat o organizație în care să fie incluși și reprezentanți ai societății civile, mass-media, etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. 4 concurenți electorali și 10 instituții mass-media au semnat Codul de Conduită privind desfășurarea și reflectarea campaniei electorale la alegerile Parlamentului Republicii Moldova și referendumul republican consultativ din 24 februarie 2019 https://a.cec.md/ro/4-concurenti-electorali-si-10-institutii-media-au-semnat-2781_92362.html (accesat la 30.08.2019)
2. Aducerea cetățeanului organizat către secția de votare și fără un vot liber este o abatere cu caracter penal <https://moldova.europalibera.org/a/revista-presei-moldovene/29820665.html> (accesat la 30.08.2019)
3. Coaliția pentru Alegeri Libere și Corecte: Alegerile au fost incorecte și parțial libere <https://www.trm.md/ro/alegeri-parlamentare-2019/coalitia-pentru-alegeri-libere-si-corecte-alegerile-au-fost-incorecte-si-partial-libere> (accesat la 30.08.2019)
4. CCA a amendat opt posturi de televiziune pentru încălcarea imparțialității și echilibrului în campania electorală moldova.europalibera.org/a/29783094.html (accesat la 30.08.2019)
5. Declarația privind constatările și concluziile preliminare, Misiunea internațională de observare a alegerilor, 24 februarie 2019, <http://alegeri.md/images/6/64/Declaratia-mioa-concluzii-preliminare-alegeri-parlamentare-2019.pdf> (accesat la 30.08.2019)
6. Promolex, Raport final, Monitorizarea Alegerilor Parlamentare din 30 noiembrie 2014, <https://promolex.md/2494-raport-final-monitorizarea-alegerilor-parlamentare-din-30-noiembrie-2014/?lang=ro> (accesat la 30.08.2019)
7. Promolex, Raportul nr.6, Misiunea de observare a alegerilor parlamentare din 24 februarie. <https://promolex.md/14895-raportul-final-misiunea-de-observare-a-alegerilor-parlamentare-din-24-februarie-2019/?lang=ro> (accesat la 30.08.2019)
8. Constatările și concluziile preliminare, Rețeaua Europeană a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor ENEMO, Misiunea de Observare a Alegerilor în Moldova, Alegeri Parlamentare, 24 februarie 2019, <http://alegeri.md/images/a/a6/Enemo-concluzii-preliminare-alegeri-parlamentare-2019.pdf> (accesat la 30.08.2019)
9. Statistica încălcărilor înregistrate de poliție în cursa pentru alegerile parlamentare https://www.realitatea.md/publicitate-electorala-amplasata-ilegal--afise-distruse-si-sustrase--statistica-incalcarilor-inregistrate-de-politie-in-cursa-pentru-alegerile-parlamentare_91130.html (accesat la 30.08.2019)
10. В Кишиневе состоялась пресс-конференция Миссии наблюдателей от СНГ https://iacis.ru/pressroom/news/mezhdunarodnyy_institut_monitoringa_razvitiya_demokratii/v_kishineve_sostoyalas_press_konferentsiya_missii_nablyudateley_ot_sng/ (accesat la 30.08.2019)

**Ion MOCANU, doctor în sociologie,
cercetător științific superior**

PROTECȚIA MINORILOR ÎN CADRUL ÎNTRUNIRILOR PUBLICE, LIMITELE DREPTULUI DE A ORGANIZA ȘI PARTICIPA LA ÎNTRUNIRI A MINORILOR

PROTECTION OF MINORS DURING PUBLIC ASSEMBLIES, THE LIMITS OF THE RIGHT TO ORGANIZE AND PARTICIPATE IN ASSEMBLIES BY MINORS

Summary

The right to free assembly is a right guaranteed by the Constitution of the Republic of Moldova and by the conventions and treaties the Republic of Moldova ratified. This right, which is, in principle, a way of expression, has become a true democratic weapon by which people can fight against abuse of government or the right to be heard. The participation of young people in the protest against certain actions and acts demonstrates that young people care about what is happening in society. The youth rate of the protesters represents an indicator that young people participate in public life.

The participation of young people/minors in assemblies is often condemned by those who are affected by these protests or against whom the protest is directed. Most of the time, presumptions are made of manipulating these resources in obtaining political dividends by opponents. Minors are presented as a movement that can be easily controlled and their rights violated by the organizers. Against the background of unfounded accusations of using minors in public meetings, most often their civic activism is inhibited, the government by unjustifiably limiting the participation of young people in protests cuts the wish of young people to be involved in the decision-making process.

La 27 iulie 2019, la Moscova, Federația Rusă, au avut loc mai multe întruniri organizate de către oponentii regimului de guvernământ, care au manifestat împotriva refuzului arbitrar de a înregistra candidații la alegerile locale generale din acest oraș. Poliția a intervenit în forță dispersând participanții la întrunire. Pe parcursul a câteva zile, peste 1000 de oameni [1] au fost reținuți fiindu-le pornite cauze contravenționale și penale pentru participarea la mitinguri neautorizate.

Presiunile și persecuțiile opozanților politici ai regimului din Federația Rusă sunt fapte notorii. Cu diferite ocazii Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (CtEDO) [2], precum și alte instituții internaționale au subliniat abuzul comis de către autorități împotriva liderilor opoziției. Cu toate acestea, opinia publică a fost șocată de un caz care a trecut de limitele unei simple per-

secutări a opozanților politici. Astfel, în urma protestelor ample de la finele lunii iulie, Procuratura or. Moscova a pornit o cauză cu privire la decăderea din drepturile părintești a familiei Prokazov, pe motiv că aceasta a venit la mitingul opoziției cu un copil de un an pe care îl ducea în brațe.

În opinia procuraturii, *exploatând copilul (ei, părinții), au folosit cu rea-credință drepturile sale părintești în detrimentul intereselor copilului*. Comitetul de anchetă al Federației Ruse a pornit o cauză penală împotriva familiei Prokazov pe semnele infracțiunii prevăzute de art. 125 Cod Penal al Federației Ruse (lăsarea în primejdie) și art. 156 Cod Penal al Federației Ruse (neexecutarea obligației de educare a minorului) [3]. Acest caz a avut o rezonanță destul de mare în societate. În mare parte, în mediul juridic această cauză a fost tratată drept una nefondată și neîntemeiată, având în vedere că temeuri de decădere nu există. Acest dosar de decădere a fost tratat de către opoziții regimului Putin drept un atentat asupra dreptului la întrunire. Este evident că aceste acțiuni sunt direcționate pentru a combate spiritul protestatar al oamenilor și vizează înăbușirea oricăror manifestări de dezacord cu puterea, folosind inclusiv amenințarea de a fi decăzut din drepturile părintești.

Revenind la situația din Republica Moldova, nu putem să nu trecem în evidență un alt caz care a avut loc mai bine de 10 ani în urmă. La 8 aprilie 2009, Zinaida Grecianii, prim-ministrul Republicii Moldova la acea vreme, comunica opiniei publice și îndemna părinții să nu lase copiii să participe la protestele în masă care aveau loc în centrul municipiului Chișinău. Primul ministru avertiza că poliția va folosi armele de foc dacă vor continua protestele și vor fi distruse clădirile administrative [4].

Problema minorilor la proteste a ajuns și în atenția CtEDO pe o cauză de referință împotriva Republicii Moldova ca urmare a suspendării temporare a unui partid politic din aceleași considerente, și anume participarea minorilor la întrunirile publice. În cauza *Partidului Popular Creștin Democrat (PPCD) v. Moldova*, CtEDO a examinat în ce măsură este aplicabilă Convenția cu privire la drepturile copilului în raport cu prevederile art. 11 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului [5]. Totodată, Curtea a examinat în ce măsură admiterea copiilor la întrunirile publice ar putea prejudicia activitatea unui partid politic. CtEDO a fost sesizată cu privire la suspendarea activității partidului ca urmare a desfășurării unor întruniri publice din ianuarie 2002 în Piața Marii Adunări Naționale. La 18.01.2002, Ministerul Justiției al Republicii Moldova a dispus suspendarea PPCD pe motiv că la întrunirile publice au participat copiii. Ministerul Justiției a considerat că participarea acestora a

fost o încălcare a prevederilor Convenției cu privire la drepturile copilului pe care a admis-o organizatorul întrunirii PPCD. În opinia Ministerului Justiției, aceasta a constituit și o încălcare a altor norme naționale, inclusiv a Legii privind drepturile copilului și a Legii învățământului.

CtEDO a constatat violarea dreptului la asociere și întrunire. CtEDO a notat că nu au fost stabilite de către instanțele judecătorești naționale că ei se aflau acolo din cauza acțiunilor sau a politicii întreprinse de reclamant. Deoarece adunările se desfășurau într-un loc public, oricine, inclusiv copiii, puteau să participe la ele. Mai mult, în opinia Curții, acest lucru constituia mai degrabă o chestiune de alegere personală a părinților de a decide dacă să permită copiilor lor să participe la acele adunări și ar părea contrar libertății de întrunire a părinților și a copiilor de a-i împiedica să participe la astfel de evenimente, care, trebuie de reamintit acest fapt, erau desfășurate pentru a protesta împotriva politicii Guvernului în domeniul educației. Prin urmare, Curtea nu a fost convinsă că acest motiv a fost relevant și suficient [6].

O altă situație care la fel a determinat apariția unor polemici aprinse în societatea moldovenească vizează participarea minorilor în cadrul unor flash-moburi și conferințe teatralizate. Un caz de referință a avut loc la 18 octombrie 2018, când Asociația Obștească "Amnesty Moldova" a organizat o masă rotundă unde s-a dezbătut problema transmiterii a șapte cetățeni turci căutați de către autoritățile turcești pentru pretensele legături cu mișcarea Fethullah Gülen [7]. Pretinșii teroriști erau profesori cu un stagiu permanent de mai bine de 10 ani la rețeaua de școli „Orizont” din Republica Moldova, iar la 7 septembrie 2018 au fost arestați și duși direct la Aeroportul Chișinău, de unde au fost transportați imediat în Turcia. Având în vedere abuzul cu care au acționat autoritățile moldovenești la desfășurarea operațiunii, "Amnesty Moldova", alături de un grup de activiști și voluntari tineri, au realizat o demonstrație teatralizată în care unii voluntari au purtat cagule pe față și frânghii pe gât pentru a ilustra potențialul pericol la care pot fi supuși cetățenii turci care au fost sechestrați de către autorități [8]. Ulterior, nici un minor, dar și nici un părinte al minorilor nu au reclamat că participarea minorilor a fost forțată.

Cu toate acestea, mai mulți deputați din fracțiunea majoritară a Parlamentului Republicii Moldova au solicitat efectuarea unui raport din partea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului care să explice în ce măsură drepturile minorilor au fost protejate ca urmare a participării la întrunire, precum și dacă organizatorul evenimentului a încălcat drepturile copilului ca urmare a permisiunii de a participa la teatralizarea unui subiect atât de grav.

La 1 noiembrie 2018, în ședința plenară a Parlamentului mai mulți deputați au solicitat audierea Avocatul Poporului pentru drepturile copilului. În discursul său, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a propus, printre altele, introducerea unor sancțiuni penale pentru „implicarea” copiilor în activități politice. Acesta și-a exprimat regretul că asemenea sancțiuni în prezent nu există. După ședința Parlamentului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a menționat că forma în care ONG-ul a utilizat prezența elevilor ar depăși limitele admisibile în cazul unor copii care au nevoie de un plus de protecție: *Evident că condamn această implicare, evident că nu poate un copil să fie pus să asculte jumătate de oră cu sacul în cap și funia la gât o condamnare, evident că aceasta poate să fie o afectare a sănătății copiilor implicați, dar și a altor copii*, a menționat aceasta [9]. Pe de altă parte, conducătorul Amnesty Moldova a menționat că *reacția autorităților este un atac la activitatea mișcării internaționale Amnesty International Moldova. Mai grav este că deși se pretinde că noi am implicat copii și ei au avut de suferit, până la urmă copii au de suferit mai mult în urma acestui linșaj mediatic. Reacția autorităților este disproporționată, pentru că acțiunea din 18 octombrie 2018 a purtat un caracter pașnic și apolitic* [10].

Analizând aceste spețe, putem lesne să concluzionăm că problema participării minorilor la întrunirile publice comportă mai multe dimensiuni și aspecte în dependență de vârsta minorului, capacitățile sale, caracterul întrunirii, natura solicitărilor și modul în care cerințele invocate sunt privite de către autorități. Prin urmare, o întrunire care va avea drept obiect solicitări cu caracter politic și critic va avea un cu totul alt tratament din partea forțelor de ordine decât un eveniment distractiv, cum ar fi, de exemplu, celebrarea zilei copiilor sau zilei familiei. Prin urmare, când vorbim despre participarea minorilor la întruniri, avem în vedere întreg procesul de organizare a întrunirii, finalizarea procedurilor, ecoul transmis în societate, precum și reacția celor vizați.

În acest studiu ne propunem să analizăm doar câteva aspecte ale protecției minorilor de care ar trebui să beneficieze în cadrul unor asemenea evenimente, pornind de la capacitatea acestora. În cauza sus citată, *PPCD v. Moldova*, o abordare destul de interesantă a lansat-o judecătorul Borrego Borrego, care a avut o opinie disidentă de restul judecătorilor, care au constatat violarea prevederilor Convenției în acest caz [11]. Ultimul a fost împotriva constatării violării dreptului la întrunire din partea statului pe motiv că sancțiunea aplicată pentru participarea la întrunire a copiilor impusă partidului politic a fost de o durată foarte scurtă și nu a avut consecințe negative. Or interesul constă mai mult în modul în care judecătorul a divizat problema, ultimul a opinat că

ar trebui de operat cu noțiunile de acțiune și reacțiune. Prin acțiune se are în vedere întreg spectrul de acțiuni preparatorii și nemijlocit activitatea organizatorului întrunirii și a participanților la aceste întruniri, iar prin reacțiune se are în vedere răspunsul autorităților a căror sarcină a fost să asigure protecția și monitorizarea respectării acestor drepturi.

Sarcinile acțiunii

În cele ce urmează vom încerca să relatăm care este regimul juridic al minorilor care încearcă să participe la întruniri. Cum și în ce măsură legislația națională se pliază la standardele internaționale. Urmează de reținut că prin minori se are în vedere, potrivit art. 1 al Convenției cu privire la drepturile copilului, [12] orice persoană cu vârsta de până la 18 ani. Legislația civilă, la rândul său, stabilește regimuri diferite ale drepturilor persoanelor de până la 18 ani.

Codul Civil al Republicii Moldova, în art. 24 recunoaște în egală măsură capacitatea de folosință a tuturor persoanelor fizice, care apare în momentul nașterii și încetează odată cu moartea. În ceea ce privește capacitatea de exercițiu, care este aptitudinea persoanei de a dobândi prin fapta proprie și de a exercita drepturi civile, această are o reglementare specială. Capacitatea deplină de exercițiu începe la data când persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani, fiind stabilite situații când operează emanciparea.

Putem distinge trei vârste la atingerea cărora minorii obțin anumite drepturi și obligații civile. Persoanele minore de până la vârsta de 14 ani nu au dreptul de a întocmi acte juridice, responsabilitatea totală fiind delegată părinților sau persoanelor care realizează tutela, cu excepțiile stabilite de Codul Civil. Codul Civil prevede că minorii în vârstă de la 7 la 14 ani sunt în drept să încheie de sine stătător: a) acte juridice curente de mică valoare care se execută la momentul încheierii lor; b) acte juridice de obținere gratuită a unor beneficii care nu necesită autentificare notarială sau înregistrarea de stat a drepturilor apărute în temeiul lor; c) acte de conservare [13].

Vârsta de peste 14 ani oferă minorilor posibilitatea de a încheia acte juridice cu încuviințarea părinților sau curatorilor. Prin urmare, avem următoarele vârste până la 7 ani, când minorul în genere nu poate să participe la raporturi juridice decât prin intermediul părinților sau tutorilor, perioada 7 ani – 14 ani, la care minorii pot încheia doar anumite acte de conservare și de beneficiere a anumitor servicii sau bunuri, iarăși fiind în grija deplină a părinților sau tutorilor. Perioada de la 14 la 18 ani reprezintă vârsta la care minorii pot să exercite mai multe acțiuni de gestionare a patrimoniului, precum și să își asume drepturi și obligații cu aprobarea părinților sau a celor care asigură curatela lor.

Următoarea chestiune care trebuie analizată reprezintă corelația dintre capacitatea de exercițiu a persoanei și exercitarea drepturilor civile și politice.

Problema care apare în legătură cu exercitarea dreptului la întrunire, și anume participarea la o întrunire, este una care ține de realizarea drepturilor civile și politice. Acest drept nu este unul patrimonial, prin urmare, nu putem vorbi despre executarea anumitor acte juridice, cu excepția sarcinilor care sunt puse în seama organizatorului unei întruniri la care ne vom referi mai jos.

Pornind de la premisele stipulate la art. 43 Cod Civil, vom remarca faptul că dreptul la libera exprimare și implicit dreptul la întrunire este definit ca un drept al personalității. Aceste drepturi sunt insesizabile și inalienabile, deci sunt componente ale dreptului de folosință a persoanei.

Prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 33/2016, Curtea a menționat că demnitatea umană poate fi percepută din două perspective: în primul rând - ca o valoare inerentă și inalienabilă, și în al doilea rând - ca „un drept al personalității”, care cuprinde valorile vieții psihologice a fiecărei ființe umane, determinând astfel poziția acesteia în societate și impunând respectul cuvenit pentru fiecare persoană. Din acest „drept al personalității” derivă existența unei garanții minime pentru fiecare persoană de a deține posibilitatea de a acționa liber în cadrul societății și de a-și dezvolta personalitatea integral în mediul social și cultural [14].

Potrivit art. 15 al Convenției cu privire la drepturile copilului, statele semnatare recunosc dreptul la libertatea asocierii și dreptul la întrunire a copiilor. Totodată se menționează că nici o restricție nu poate fi impusă în vederea exercitării acestor drepturi în afară de cele care sunt impuse de legislația națională și care sunt necesare într-o societate democratică în interesul securității naționale, ordinii publice, protecției moralei și sănătății publice, sau protecției drepturilor și libertăților altor persoane.

Constituția Republicii Moldova, la art. 40, garantează că mitingurile, demonstrațiile, manifestările, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere și se pot organiza și desfășura numai în mod pașnic, fără nici un fel de arme [15]. Totodată, art. 49 alin. 2 al Constituției prevede că statul ocrotește copiii și tinerii, stimulând dezvoltarea instituțiilor necesare, iar art. 50 alin. 2 al Constituției prevede că copiii și tinerii se bucură de un regim special de asistență în realizarea drepturilor lor.

O expunere expresă a modului în care urmează a fi interpretate sintagmele din prevederile constituționale nu a fost elaborată de jurisprudența constituțională. Pe de o parte, Legea cu privire la întruniri prevede expres că *oricine* este liber să participe activ sau să asiste la o întrunire, iar pe de altă parte, nimeni nu poate fi obligat să participe sau să asiste la o întrunire.

Deci, prin noțiunea *oricine* se are în vedere că orice persoană, inclusiv și minorii, copiii, inclusiv și cei asistați de părinți ar putea să participe la întruniri și să asiste la ele. Participarea minorilor poate fi considerată drept ilegală în situația în care aceștia ar fi obligați să participe la oricare întrunire [16].

Revenind la răspunderea pentru dezvoltarea minorilor, vom remarca concluziile expuse de Înalta Curte de la Strasbourg în cauza *Catan și alții c. Moldova și Rusia*, care a menționat că anume părinților le revine prioritatea de a asigura educarea și instruirea copiilor lor, ca urmare, părinții pot solicita statului de a respecta convingerile lor religioase și filosofice [17]. Mai mult ca atât, dacă ne referim la aceeași perioadă de vârstă, potrivit legislației, toate acțiunile comise de către minori trebuie asumate de părinți, care duc răspundere pentru acțiunile acestora, cu excepțiile stabilite de legea penală și cea contravențională.

Prin urmare, orice imixtiune a autorităților în procesul de educație și creștere a copilului este inadmisibilă, cu excepțiile în care se va considera că procedeele la care recurge părintele sau tutorele sunt contrare intereselor minorilor. Dar, revenind la participarea minorilor cu vârsta de până la 14 ani la întrunirile publice, mai degrabă urmează să analizăm nu atât participarea lor la aceste întruniri, ci în ce măsură se realizează reacțiunea sau, mai bine zis, răspunsul autorităților la aceste acțiuni.

Analizând situația minorilor peste 14 ani, distingem că această categorie de persoane este expres prevăzută în Legea nr. 26 ca fiind abilitate inclusiv cu dreptul de a organiza întruniri. Astfel, potrivit art. 6 alin. 2 al Legii, minorii care au împlinit vârsta de 14 ani, precum și persoanele în privința cărora este instituită o măsură de ocrotire judiciară pot organiza întruniri împreună cu o persoană în privința căreia nu a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară. Deci, nu se mai pune întrebarea cu privire la participarea lor la întruniri, care *apriori* este admisă. Unica dilemă ce poate apărea constituie interdicția minorilor de a organiza de sine stătător o întrunire, fără a fi susținută de o persoană cu capacitate deplină de exercițiu. Această normă ar trebui analizată din perspectiva constituționalității sale. Unicul argument care poate apărea în favoarea acestei limitări ar fi asumarea obligațiilor de organizator ce poate fi făcută doar de către o persoană cu capacitate deplină de exercițiu. Or, fiind organizator al unei întruniri, avem în vedere îndeplinirea unor formalități și asumarea de obligații civile în raport cu autoritățile statului.

În plan internațional, vom remarca că minorii de peste 14 ani reprezintă o forță considerabilă și sunt capabili să provoace schimbări esențiale în politicile publice și în comportamentul adulților.

Un caz recent a demonstrat că o ”grevă pentru mediu” solitară în Suedia începută de o adolescentă de 15 ani, diagnosticată cu autism, pe nume Greta Thunberg, s-a transformat într-o mișcare globală a tinerilor pentru schimbările climatice [18]. Astfel că în doar câteva luni această mișcare a copiilor a devenit una din cele mai mari mișcări pentru mediu, iar adolescenta de numai 16 ani împliniți a fost invitată la Forumul Economic Mondial cu o prezentare despre mediu în anul 2019 [19].

În anul 2016, la doar 13 ani împliniți, Zulaikha Patel, o elevă al unui liceu de fete din Pretoria, Africa de Sud, a început un protest împotriva politicii liceului în ceea ce privește reglementările discriminatorii ale liceului față de fetele de culoare care au un alt fel de coafură. Aparent o problemă de reglementare școlară a devenit una din cele de mai succes mobilizări pe rețelele de socializare și în lume, pe măsură ce minora protestatară a devenit fața mișcării #StopRacismAtPretoriaGirls. Ea a condus o demonstrație care a schimbat în cele din urmă politica școlară, dar și a determinat deschiderea unei anchete privind acuzațiile de rasism la acea instituție de învățământ [20].

Un alt caz, care s-a datorat unei postări a unei minore de 12 ani, s-a transformat într-o acțiune regională pentru educație. În 2014, în vârstă de doar 17 ani, Malala Yousafzai din Pakistan a devenit cel mai tânăr câștigător al Premiului Nobel pentru Pace. Primul ei blog a fost postat de BBC Urdu pe 3 ianuarie 2009 și a cuprins activitățile militare din Valea Swatului, Pakistan, inclusiv distrugerea a mai mult de o sută de școli de fete și închiderea ei. Din acel moment minora a început activități de sensibilizare a problemei educației în școlile din Pakistan [21].

Sarcina reacțiunii sau inacțiunii

Raportând drepturile consfințite în Convenția Europeană pentru Drepturile Omului și Constituția Republica Moldova, vom menționa că aceste drepturi sunt garantate tuturor celor care se află sub jurisdicția Republicii Moldova. Aceasta include protestatarii, țintele protestelor, poliția și publicul larg.

CtEDO distinge două tipuri de obligații care apar în legătură cu exercitarea drepturilor prevăzute de art. 11 al Convenției. Aici putem vorbi despre obligații negative și obligații pozitive. O obligație pozitivă impune statelor să întreprindă acțiuni preventive sau de protecție specifice pentru a-și asigura drepturile, în timp ce acestea trebuie să se abțină de la a lua anumite acțiuni sub o obligație negativă. Un exemplu de obligație negativă ar include să nu pună obstacole inutile în calea persoanelor care doresc să protesteze.

Un exemplu de obligație pozitivă ar include facilitarea contra protestelor sau protestelor în aceeași locație. Obligațiile pozitive pot impune statului să ia

măsurile pentru a proteja indivizii de acțiunile altor părți. Articolul 11 cum este interpretat de instanțe cuprinde două drepturi strâns legate: dreptul de a nu fi împiedicat sau restricționat de către stat de a se întâlni și de a se asocia cu alții, cu excepția întrunirilor cu scop interzis, și obligația statului de a lua măsuri pozitive pentru a se asigura că drepturile sunt garantate.

Prin urmare, o libertate de întrunire autentică și eficientă nu poate fi redusă la o simplă datorie din partea statului de a nu interveni: o concepție pur negativă nu ar fi compatibilă cu obiectul și scopul art. 11 [22]. În cazul în care persoanele fizice sau cele juridice acționează într-un mod care subminează drepturile art. 11, statul poate fi solicitat să intervină pentru a asigura protecția acestor drepturi [23].

Dreptul la libertatea de întrunire cuprinde participarea la întâlniri private și publice, procesiuni, acțiuni în masă, manifestații, pichete și mitinguri. Nu include participarea la proteste violente, dar include, de exemplu, un protest care presupune în sine blocarea unui drum public. Pentru a stabili dacă o demonstrație este pașnică, instanțele vor analiza scopul organizatorilor [24] și doar ulterior forma protestului, care trebuie să fie proporțională scopului.

Orice ingerință în dreptul la libertatea de întrunire trebuie să fie „prevăzută de lege”, să urmărească unul dintre obiectivele prevăzute la art. 11 alin. (2) și să fie „necesară într-o societate democratică”. Având în vedere natura esențială a libertății de întrunire și a relației sale cu democrația, sarcina revine statului să ofere „motive convingătoare pentru a justifica o ingerință în acest drept” [25].

Pentru a interpreta aplicabilitatea dreptului la libertatea de întrunire, cel mai eficient ar fi să analizăm precedentele CtEDO. Trebuie menționat că potrivit Hotărârii Curții Constituționale nr.55 din 14.10.1999 „Privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova” s-a stabilit că principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, tratatele internaționale ratificate și cele la care Republica Moldova a aderat sunt parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova și devin norme ale dreptului ei intern. Așadar, în categoria actelor normative se includ și normele internaționale la care Republica Moldova este parte. Având în vedere că prin interpretarea prevederilor Convenției Europene jurisprudența CtEDO face parte din dreptul accesoriu la tratatul internațional (soft law), ea devine parte a dreptului intern. Prin urmare, dreptul intern și cel internațional când vine vorba despre aplicabilitatea normelor ce reglementează întinderea drepturilor reprezintă un tot întreg, o structură unitară.

Aplicând în practică jurisprudența CtEDO în materia dreptului la întrunire, vom sublinia că aceasta nu prevede careva obligații, sarcini sau limitări

suplimentare asupra minorilor, sau părinților care decid să participe la întruniri. După cum am menționat mai sus, sunt două obligații care sunt impuse autorităților de a face și de a nu face anumite acțiuni.

Referindu-ne la obligațiile negative, vom menționa că legislația în vigoare [26] asigură garanții suplimentare pentru minorii care decid să participe la întruniri. Această obligație se referă la obligația de a nu interveni în acțiunile minorilor care sunt pașnice și care nu contravin prevederilor art. 8 al Legii cu privire la întruniri de a se întruni și de a se exprima în public. În situația în care circumstanțele o cer și în situația în care metodele pașnice de dispersare a întrunirii care contravine prevederilor art. 8 al Legii nu au dat nici un rezultat, Legea privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc în art. 6 prevede expres că se va evita, pe cât este posibil, aplicarea forței fizice împotriva minorilor, în cazul când vârsta acestora este evidentă sau este cunoscută. La fel și în privința mijloacelor speciale sunt impuse restricții conform art. 8 și 12 ale aceleiași legi, care interzice aplicarea mijloacelor speciale și a armei de foc asupra minorilor.

La capitolul obligații, autoritățile statului sunt obligate să intervină în momentul în care în cadrul întrunirilor vor fi folosite informații cu un impact negativ asupra copiilor, lista cărora este expusă exhaustiv în legea specială de prevederile art. 3 al Legii cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației [27].

Pe de altă parte, dacă ne referim la minorii de la 14 ani, statul s-a obligat să recunoască și să promoveze drepturile tinerilor, a îndatoririlor acestora față de societate și de stat, a culturii democrației și respectului pentru diversitate [28]. Or, nu putem vorbi despre cultura democrației și respectului pentru diversitate în situația în care tinerii vor fi limitați în dreptul lor la exprimare, inclusiv prin participarea la întrunirile publice.

O chestiune aparte reprezintă decizia dacă participarea la o întrunire sau alta este în folosul sau detrimentul minorului. În acest caz intervenția statului în lipsa unor circumstanțe extraordinare care nu pune în pericol iminent copilul ar reprezenta o interferență în viața privată și de familie. Însuși dezacordul cu privire la forma și conținutul sloganelor și lozincilor nu poate constitui în sine un temei de a interveni în dreptul minorului de a protesta. De altfel, în hotărârea *PPCD v. Moldova*, Curtea a reacționat și la argumentul Guvernului, care a menționat că în cadrul întrunirilor la care au participat minorii au fost scandate lozinci care instigau la ură și dezordini în masă ca urmare a intonării unui cântec studentesc ce promova revolta împotriva guvernării. Curtea a notat faptul că intonarea unui cântec moderat nu poate echivala cu instigarea la violență.

În general, dacă vorbim despre participarea la oricare întrunire publică de către minori cu sau fără persoanele care asigură educația minorului, autoritățile au la dispoziție doar măsurile posterioare de atragere la răspundere și doar dacă au fost cauzate alte prejudicii care nu sunt legate nemijlocit cu exercitarea liberei opinii. Putem stabili dualitatea responsabilității în cadrul întrunirilor. În primul rând părinții, tutorii, curatorii duc răspundere, dacă legea penală și cea contravențională nu prevăd altfel pentru acțiunile minorilor. Mai mult ca atât, în cazul în care sunt comise abateri ce sunt tratate de legislația contravențională drept delict ei pot fi atrași la răspundere contravențională inclusiv pentru neîndeplinirea obligațiilor de întreținere, de educare și de instruire a copilului. Ipotetic, părinții se pot face responsabili pentru constrângerea minorului de a participa la întrunire doar dacă o asemenea plângere ar fi formulată de minor [29].

Concluzii

În cadrul acestei analize au fost aduse argumente ale faptului că dreptul la libertatea întrunirii reprezintă în sine un drept „al personalității”, care cuprinde valorile vieții psihologice a fiecărei ființe umane. Acest „drept al personalității” este inseparabil de dreptul de folosință a persoanei care apare odată cu nașterea și încetează odată cu decesul acesteia. Răspunderea pentru bunăstarea, condiția fizică, biologică și psihică o duce părintele, sau după caz tutorele sau curatorul care asigură educația și creșterea minorului. Prin urmare, ține de decizia părintelui să stabilească care sunt întrunirile la care se vor alătura împreună cu copiii, sau la care întruniri să le permită să participe sau nu. Astfel, cineva ar prefera să participe la un marș al solidarității muncii, alți părinți ar fi liberi să participe la festivalul familiei sau la cel al egalității.

Fiind în definitiv o libertate, rolul statului ar fi trebuit să fie unul pasiv, și anume să se bazeze pe rolul de ne-intervenție în organizarea și desfășurarea întrunirilor. Doar dacă interesele minorului o cer, statul va putea interveni, iar aici sarcina probațiunii unui pericol iminent sau prejudiciu îi revine autorităților. Această intervenție poate fi făcută în cazuri concrete și trebuie evitată ”modelarea” comportamentală. O interpretare ipotetică și ne-bazată pe careva argumente ar fi cauzat un prejudiciu minorilor, ar echivala cu o intervenție disproporționată a statului în viața de familie și privată a minorului.

Legislația stabilește că minorii au dreptul la opinie și libertatea de exprimare, iar autoritățile ar trebui să se implice ca un arbitru în apărarea minorului, dacă minorul ar avea o altă opinie decât a părinților. Din aceste considerente,

legislația specială și prevede că se interzice prin lege și se sancționează obligarea persoanelor de a participa la întruniri. Ipotetic, minorul care are deja creată o viziune ar putea singur să decidă să participe la întruniri fără a fi asistați de adulți. Exemplele aduse mai sus au demonstrat cum copiii de la vârsta de 13 ani au creat mișcări de sute de mii de copii în susținerea unei cauze, nefiind asistați de adulți.

Statul ar trebui să încurajeze participarea tinerilor la modul de expunere în public a opiniilor, orice înăbușire a libertății de exprimare care a avut loc în cadrul limitelor legale este echivalentă cu inhibarea procesului de dezvoltare a copilului. Astfel, vom susține că linșajul mediatic asupra minorilor care participă la întruniri este mult mai dăunător decât presupusul impact al formelor întrunirii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. A se vedea informația cu privire la numărul celor reținuți pe <https://ovdinfo.org/news/2019/07/27/miting-u-merii-moskvy-27-iyulya-2019-goda-i-ego-posledstviya-onlayn>
2. A se vedea Hotărârea CtEDO în cauza Navalnyy v. Russia, nr. 29580/12, din 15.11.2018.
3. A se vedea articolul - Лишить родительских прав после митинга - разве так можно? <https://www.bbc.com/russian/features-49268905>
4. Declarațiile Prim-ministrei Z: Greceanii lansate la 08.04.2009 <http://protv.md/politic/zinaida-greceanii-nu-lasa-i-copii-sa-participe-la-manifesta-ii---39387.html>
5. A se vedea Hotărârea CtEDO în cauza PPCD v. Moldova, 28793/02, din 14.02.2006 <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/03/PPCD-RO.pdf>
6. A se vedea paragraf 74 a Hotărârea CtEDO în cauza PPCD v. Moldova
7. A se vedea Hotărârea CtEDO în cauza Ozdil și alții v. Republica Moldova, nr. 42305/18, din 11.06.2019, <http://agent.gov.md/ozdil-si-altii-v-republica-moldova/>
8. A se vedea Raportul "Radiografia atacurilor asupra organizațiilor neguvernamentale din Republica Moldova în 2018", CRJM, pagina 18, https://crjm.org/wp-content/uploads/2019/03/2019-03-20-timeline-atacks-OSC_2018_final.pdf
9. A se vedea interviul cu Avocatul Poporului pentru drepturile copilului și Directorul AIM, <https://moldova.europalibera.org/a/atac-al-regimul-de-lachi%C8%99in%C4%83u-la-adresa-amnesty-moldova-liliana-barb%C4%83rosie-radio-europa-liber%C4%83/29559680.html>
10. Ibidem
11. A se vedea opinia disidentă a Judecătorului Borrego Borrego, în Hotărârea CtEDO în cauza PPCD v. Moldova;
12. Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989, intrată în vigoare la 20 septembrie 1990,

- intrată în vigoare la 25.02.1993. <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7694>
13. A se vedea art. 28 Cod Civil, adoptat în redacție nouă în vigoare din 1.04.2019
 14. A se vedea paragraful 104, Hotărârea Curții Constituționale nr. 33/2016 din 17.11.2016, <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=600#top>
 15. A se vedea art. 40 din Constituția Republicii Moldova.
 16. A se vedea art. 7 a Legii nr. 26 cu privire la întruniri
 17. A se vedea paragraf 138 din Hotărârea CtEDO, Catan și alții v. Moldova și Rusia, nr. 43370/04, 8252/05 și 18454/06, din 19.10.2012; <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/04/CATAN-SI-ALTII-RO.pdf>
 18. A se vedea articolul despre inițierea grevei singulare de către Greta Thunberg, <https://www.thelocal.se/20190314/how-greta-thunbergs-school-strike-became-a-global-climate-movement>
 19. A se vedea articol informativ despre acțiunile de advocacy întreprinse de Greta Thunberg, <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/11/greta-thunberg-schoolgirl-climate-change-warrior-some-people-can-let-things-go-i-cant>
 20. Articol despre cinci minori care au schimbat lumea <https://www.iol.co.za/lifestyle/family/parenting/youthmonth-5-young-activists-who-are-helping-to-change-our-world-25887459>
 21. Articol cu privire la laureatul Premiului Nobil pentru educație <https://guinnessworldrecords.com/records/hall-of-fame/malala-yousafzai-youngest-nobel-prize-winner>
 22. A se vedea Hotărârea CtEDO în cauza Platformei „Artze fur das Leben” v. Austria (1991) 13 EHRR 204, para. 32
 23. A se vedea Hotărârea CtEDO în cauza Gustafsson v Sweden (1996) 22 EHRR 409, para. 45
 24. A se vedea Hotărârea CtEDO în cauza Christians Against Racism and Fascism v. UK, App. No. 8440/78, 21 DR 138.
 25. A se vedea Hotărârea CtEDO în cauza Makhmudov v. Russia, App. No. 35082/04, 26 July 2007.
 26. A se vedea Legea nr. 218 din 19.10.2012, privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc.
 27. A se vedea Legea nr. 30 din 07.03.2013, cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației.
 28. A se vedea art. 6 a Legii Nr. 215 din 29.07.2016, cu privire la tineret.
 29. A se vedea art. 67 Cod Contravențional, pedeapsa pentru constrângerea de a participa la întruniri.

Alexandru POSTICA, cercetător științific

CADRUL SECURITĂȚII FINANCIARE A REPUBLICII MOLDOVA: REPERE NORMATIVE ȘI PERSPECTIVE

FINANCIAL SECURITY FRAMEWORK OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: REGULATORY LANDMARKS AND PERSPECTIVES

Summary

At the current stage of the contemporary society development, the assurance of financial security becomes a fundamental problem for the very existence of the state and the proper functioning of its institutions. This is determined by both internal and external factors. History has repeatedly shown us that the weakness of the financial system is capable of causing various negative processes that are likely to undermine public institutions and which can lead to unpredictable consequences, profound and lasting crises.

In the context of the strategic political processes in progress in the Republic of Moldova (efforts to reintegrate the country and implement the Association Agreement between Moldova and European Union), ensuring financial security becomes one of the most important objectives.

The relevance of the research topic is determined by several factors. Firstly, the widening gap between advanced economies and the Republic of Moldova places our country in the so-called “third world”. The country continues to be in poor financial and economic condition and significantly inferior to the developed countries. Recent economic growth trends are only to a small extent associated with the modernization and reform of the financial system. This growth is largely due to the favorable result of the foreign economic situation. Meanwhile, the Republic of Moldova needs a financial system that could ensure the competitive, efficient and economic development of its institutions, which would ensure social equity, stability for the functioning of its political institutions and economy, would be the main guarantor of democratic processes within its society and a real hope for the well-being of each citizen.

Secondly, both domestically and internationally there is a fierce competition for markets, investments, political and economic influence. States compete on the attractiveness of the business climate, developing economic freedom, ensuring the rule of law and building a fair judicial system. Competition has truly become the key element in imposing reforms and setting generally accepted standards, including those in the field of financial security.

Third, under the current conditions, one of the essential components of national security is the economic-financial security sector. The impact

of global geo-finance on a state apparatus is immense. The advanced level of globalization achieved by the society creates precise conditions for the establishment of a special financial power, which, through the global financial means and a flexible distribution of costs and their handling internationally, allows the influence of both the general global economic space, as well as the economic life of each individual state. It has already become axiomatic and no longer provokes theoretical-scientific evidence that, as a “weak link” of the economy, the specialists, practically unanimously indicate to the financial system, its banking structure and the functionality of the securities market (the capital market).

Thus, based on the conceptual complexity of „financial security”, the study is divided into the following sections: (1) Perceptions of conceptualization of state financial security sector; (2) The national normative framework of financial security; (3) The essence of financial security; (4) Financial security through the comparative approach; (5) Financial security of the Republic of Moldova: current state and perspectives.

The role of financial institutions in the economy, their operating laws, but also the processes within them, allow us to find that, in case of their distortion, especially through crime, such as the case of „theft of the billion” in the financial-banking sector of the Republic of Moldova, the consequences will affect the entire society, which ultimately endangers the idea of the rule of law itself. In this context, the National Security Concept draft of the Republic of Moldova mentions: “... the reform of the national security sector of the Republic of Moldova is essential, which includes interdependent components: political, military defense, foreign policy, information and counter-information, constitutional order, justice, economy, energy, finance, industry, communication and infrastructure, social and environmental protection ... ”.

In this sense, the need to take measures to create a stable and secure banking system is justified, based on viable normative regulations, market rules, capable of serving the interests of the real economy and the aspirations of the European integration community.

Percepte de conceptualizare ale sectorului de securitate financiară a statului

În condițiile actuale de dezvoltare a statului, precum și în contextul repercursiunilor crizei financiare mondiale îmbunătățirea, cadrului juridic în domeniul relațiilor publice, cu precădere legat de securitatea națională, economică și financiară a Republicii Moldova, devine mai stringent. Un aspect important în acest context constituie abordarea acelor elemente ale sistemului de securitate națională care țin de problematica economico-financiară.

Legislația în vigoare a Republicii Moldova nu conține o definiție exactă a noțiunii de securitate financiară, deoarece, din motive temeinice, pentru a fi

definit acest fenomen se face necesară apriori o cercetare teoretico-științifică, în particular, o reflecție asupra conceptului ca fenomen social și de o identificare a noțiunii din punct de vedere juridic, pentru a fi legiferată.

Pentru o înțelegere comprehensivă a acestei categorii, se impune apelarea la conceptele fundamentale de securitate națională a statului: «securitate națională», «securitate economică», «interes național», în vederea definiției ulterioare a noțiunii de «asigurarea securității financiare». În acest sens, considerăm rezonabil și adecvat examinarea noțiunii de „securitate”. În sens larg, conceptul de „securitate” se utilizează în mai multe circumstanțe și, de regulă, îmbracă forma de apărare. Apariția noțiunii de „securitate” datează cu cel puțin 800 ani în urmă și ar înseamna „un echilibru de pace, protejat de orice primejdie, a se afla la adăpost”. „Securitatea” este termenul preluat din domeniul politico-militar și semnifică siguranță, lipsa de pericol. Securitatea ne învață să identificăm o amenințare, dar și să definim mijloacele necesare pentru a face față pericolului iminent.

Conceptul de „securitate” pe plan mondial vizează „stare de pace, situație pașnică, lipsă de primejdie reală, de asemenea, existența unui organism, a unei instituții, care ar facilita și menține această situație” [1, p.15]. Pe plan național, noțiunea de „securitate” este bine formulată în lucrarea „Aspecte ale teoriei securității” de A. Rusnac. În special, este remarcat faptul că „securitatea este protecția garantată care facilitează interesele vitale ale individului, societății și statului, prin tehnici și caracteristicile bazate pe Constituție, legislație și practică” [2, p. 13].

În secolul XXI, odată cu dezvoltarea progresului tehnico-științific, a sistemelor socioeconomice, de diversificare a problemelor cu care se confruntă umanitatea, conceptul de „securitate” se remarcă prin mai multe noțiuni distincte, precum: securitatea națională, securitatea publică, securitatea umană, securitatea economică, securitatea de mediu, securitatea informațională etc.

Expresia „securitate națională” a fost introdus în lexiconul politic american de către Președintele Roosevelt în anul 1904, folosit până în 1947 în sensul de «apărare», și nicidecum nu se făcea referire la integrarea politicii externe, interne și militare. În discuțiile cu privire la interesele naționale și priorități, reflectate în cercurile academice și diplomatice americane în anii '30, prevala componenta economică a securității naționale. Înainte de anul 1941, unul dintre argumentele care a determinat intrarea Statelor Unite în război împotriva Germaniei și Japoniei a fost convingerea că componenta economică va păstra accesul la piețele internaționale, astfel vor fi evitate unele obstacole în dezvoltarea segmentului industrial.

Cu referire la etimologia expresiei „securitate națională”, provenit din latinescul „*securitas-securitatis*”, acesta intră în vocabularul curent al comunității internaționale după anul 1945, fiind utilizat pentru prima dată în Senatul Statelor Unite de către ministrul american al Apărării J. Forrester.

În plan național, în autoreferatul „Influența procesului de globalizare asupra securității naționale a Republicii Moldova” autorul N. Albu expune ideea că, conceptul de „securitate națională tradițională” este tratat ca condiție fizică de supraviețuire, de protecție și conservare a suveranității și integrității teritoriale, capacitatea de a răspunde în mod adecvat la orice amenințări externe, potențiale sau reale [3, p.4].

În textul Strategiei securității naționale a Republicii Moldova din 15.07.2011, prin „concepția securității naționale” se subînțelege ansamblu de acțiuni orientate spre asigurarea securității țării. Se pornește de la faptul că, în prezent, securitatea națională a unui stat european nu mai poate fi privită ca un fenomen izolat. Instabilitățile și pericolele din Europa, inclusiv de la periferiile ei, afectează starea de securitate a tuturor statelor europene, impunând o cooperare internațională intensă, eforturi comune.

În acest context, securitatea națională a Republicii Moldova nu poate fi concepută în afara securității europene. Luând în considerare faptul că Uniunea Europeană este un factor stabilizator, important pentru sistemul de securitate națională, Republica Moldova depune eforturi pentru a avansa în procesul de integrare europeană. Aderarea în perspectivă la Uniunea Europeană va consolida securitatea țării, Republica Moldova devenind beneficiar și sursă de stabilitate și securitate [4, pct.3.1].

O atenție deosebită în cadrul eforturilor de integrare va fi acordată intensificării cooperării cu UE pe linia Politicii Externe și de Securitate Comună (CFSP) și Politicii Comune de Securitate și Apărare (CSDP), orientată spre consolidarea securității naționale și a celei regionale. Republica Moldova va coopera cu UE în domeniile prevenirii și soluționării conflictelor, gestionării crizelor, neproliferării armelor de distrugere în masă [4, pct.3.1].

De asemenea, prin „concepția securității naționale” a Republicii Moldova se subînțelege un cumul de idei care conturează prioritățile statului în domeniul securității naționale. În termeni de specialitate, Concepția securității naționale a Republicii Moldova constituie actul care reflectă evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova și care definește scopul securității naționale, liniile directorii de bază pentru securitatea națională, valorile și principiile generale ce urmează a fi protejate de stat și de societate [5, pct.1].

Prevederile Legii nr. 618 din 31.10.1995 a securității statului nu definește noțiunea de „securitate națională” cu toate acestea, menționăm că prin securitate se subînțelege protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării, a regimului ei constituțional, a potențialului economic, tehnico-științific și defensiv, a drepturilor și libertăților legitime ale persoanei împotriva activității informative și subversive a serviciilor speciale și organizațiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte [6, art.1]. Această definiție lărgeste domeniul de securitate, în comparație cu concepția anterioară care se referea nemijlocit la „securitatea statului”.

Actualmente, componenta economică a securității naționale îmbracă o formă din ce în ce mai conturată. Conceptul de „securitate economică”, care este relativ nou în lexiconul instituțiilor de stat, este bine cunoscut în practică internațională. În Republica Moldova, după cum este aplicat cadrul legal național, securitatea economică se regăsește în sfera competențelor Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova, or aceasta este o componentă importantă a securității naționale [7].

După conținut, „securitatea economică” este parte integrantă a securității statului, a independenței și stabilității. Aceasta înseamnă o protecție viabilă a intereselor naționale în domeniul economic împotriva amenințărilor interne și externe. Problema de securitate economică a fost pentru prima dată abordată în Statele Unite în anii '30 ai sec. XX. Importanța acesteia s-a conturat în contextul unei crize economice puternice la nivel global, de asemenea, ca un răspuns prompt la amenințarea de mari proporții în adresa economiei americane. Pentru a coordona activitatea în acest domeniu, Președintele Statelor Unite T. Roosevelt a constituit la data de 29 iunie 1934 un Comitet Federal pentru securitate economică. Astfel, expresia „securitate economică” este utilizat în legătură cu necesitatea aplicării unor mecanisme economice (Comitetului Federal pentru Securitate Economică) și de renunțare la practica clasică de ne-interferența a statului în viața economică. În decembrie 1995, Președintele Statelor Unite J. Bush dispune măsuri suplimentare în acest domeniu și adoptă decizii cu privire la securitatea economică a SUA.

În concepția de securitate economică, ca prioritate, alături de prevederile tradiționale în domeniul protejării informațiilor, au fost introduse prevederi speciale pentru a asigura interesele economice naționale ale Statelor Unite. Conservarea puterii economice a țării se face stridentă în contextul concurenței acerbe și a progresului tehnologic și este direct proporțională securității economice.

Potrivit oamenilor de știință în țările occidentale securitatea economică a statului este mai întâi de toate, nevoia de a asigura suveranitatea acesteia în procesul decizional cu privire la situația internă și cea internațională, menținerea independenței economice a statului în scopul ameliorării nivelului de trai al populației. Spre exemplu, N. Maull, prin securitate economică prezumă lipsa unei amenințări asupra valorilor importante ale unei națiuni. În opinia sa, pericolul apare atunci când factorii externi generează condiții de natură să conducă la distrugerea sistemului socioeconomic și politic al statului. [8, p. 27]. În aprecierea autorului C. Murdoch, o amenințare la securitatea economică a statului apare atunci când există schimbări negative în volumul și distribuirea de venituri și avere; în ocuparea forței de muncă, inflație, piața de acces, furnizare de materie primă; în suveranitatea economică etc., capacitatea de a controla o gamă largă de instrumente politice și de resurse [9, p. 68].

În lumina celor relatate, reținem că securitatea economică este „bază materială” pentru securitatea statului. Ea se conturează ca și garanția dezvoltării durabile a țării, stabilității și prosperității economice. Această afirmație este susținută de A. Larson în lucrarea „Prioritățile economice ale strategiei securității naționale”. În special, A. Larson sesizează că securitatea economică este fundamentul pe care Statele Unite construiesc conceptul integru al securității naționale. Cu referire la viabilitatea strategiei securității naționale, se face necesară consolidarea securității economice a statului, a economiei naționale, care vor putea asigura eficient satisfacerea nevoilor sociale, sub rezerva menținerii unui nivel suficient de stabilitate social-politică și militară a statului, precum și independența economică, industrială și invulnerabilitatea statului împotriva amenințărilor și influențelor interne și externe [10].

Unul dintre primii cercetători din fosta Uniune Sovietică care a introdus problema securității economice în revoluția industrială modernă a fost academicianul L. Abalkin. În lucrarea sa „Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение” a definit acest fenomen ca un set de condiții și factori prin care se asigură independența economiei naționale, stabilitatea și rezistența, capacitatea de a se moderniza și dezvolta în mod constant [11, p. 11-13].

În Republica Moldova, expresia de „securitate economică” în știința academică a fost utilizat în anul 2005 de Gh. Duca, V. Postolachi și E. Bîcova în articolul științific „Аспекты проблемы энергетической безопасности Республики Молдова”. În acest articol securitatea economică se caracterizează ca și o stare a economiei, prin care se garantează protejarea intereselor persoanelor, a societății, a statului, chiar și în condiții nefavorabile de dezvoltare.

tare și evoluție a proceselor interne și externe [12, p. 1]. Mai mulți cercetători consideră „securitatea economică” ca concept cu un conținut suficient de larg. Un grup de experți, printre care cercetătorul și V.Prohnițchi în articolul „Securitatea economică a unui stat mic. Note de reper pentru Republica Moldova” consideră ca fiind potrivită o definiție de lucru a securității economice - starea în care, atât din exterior, cât și din interior, nu există amenințări de ordin economico-financiar care ar putea să submineze posibilitățile statului de a-și asigura resursele necesare pentru îndeplinirea funcțiilor sale, care ar compromite desfășurarea unei bune activități economice de către producători și care ar pune în pericol interesele de maximialzare a utilității consumatorilor. Principalul obiectiv al securității economice naționale este asigurarea condițiilor fundamentale pentru dezvoltarea social-economică a țării [13, p.14].

Majoritatea autorilor atribuie noțiunii de „securitate economică” o accepțiune foarte generală și o definesc ca un sistem complex, compus din mai multe elemente, cuprinse în programele naționale și regionale, spre exemplu: securitatea tehnologică, securitatea financiară, inflația, schimb valutar, securitatea de frontieră și administrarea economiei [14, p. 33].

Unii autori propun extinderea noțiunii de securitate economică și includerea în conținutul acesteia și a capacităților și capacităților diferitelor entități economice de a neutraliza preventiv și de a se opune activ diverșilor factori negativi, de ordin intern și extern, asigurând eficiență maximă activităților sale. În cele din urmă, noțiunea „securitatea economică” este definită nu numai ca protejarea intereselor naționale, drept rezultat al funcționării sistemului economiei naționale, dar și de factorul creșterii economice, contribuind semnificativ la creșterea bunăstării societății.

Cu referire la legislația Republicii Moldova, noțiunea de „securitate economică” este menționată la art.1 al Legii nr. 1031 din 08.06.2000 privind reglementarea de stat a activității comerciale externe. În context, printre obiectivele legii nominalizate sunt: menținerea suveranității și asigurarea securității economice a statului, stimularea dezvoltării economiei naționale prin promovarea activității comerciale externe și prin crearea de condiții pentru integrarea efectivă a economiei Republicii Moldova în economia mondială [15, art.1].

Expresia „securitate economică” este prevăzută la pct.4.1 a Hotărârii Parlamentului nr.153 din 15.07.2011 pentru aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova; securitatea economică reprezintă o parte componentă indispensabilă a securității naționale. Astfel, acțiunile autorităților administrației publice centrale vor fi orientate spre crearea unor condiții in-

terne și externe care să asigure independența economiei naționale, o creștere economică durabilă, satisfacerea necesităților statului și ale cetățenilor, combaterea sărăciei, competitivitatea pe piețele externe. În scopul asigurării securității economice și energetice a țării, vor fi elaborate: un mecanism eficient de identificare a factorilor de pericol de ordin intern și extern, cu stabilirea acțiunilor necesare pentru asigurarea securității, și un sistem adecvat de luare a deciziilor bazat pe programe de dezvoltare social-economică [16, pct.4.1].

Subiectul securității economice necesită o atenție sporită și constantă din partea instituțiilor statului. De asemenea, este necesară promovarea unei politici adecvate care, la rîndul său, ar spori nivelul de încredere al populației în instituțiile de stat. La acest capitol, menționăm că nu mai puțin importantă este componenta financiară. Actualmente, problematica securității financiare și elementele sale cheie, ca exemplu securitatea bancară, securitatea valutară etc., sunt mai puțin cunoscute sub aspect juridic. Interesul față de securitatea financiară este determinat de însuși rolul finanțelor publice și al sistemului financiar al statului, precum și de influența pe care o au asupra dezvoltării economice a statului. Interdependența cu economia națională a fost pentru prima dată sesizată în sec. al XIII-lea de către F. Kenè. Trecerea de la forma de guvernare absolutistă la constituțională a inițiat practica de bugetare, a controlului și gestionării financiare, ceea ce a condus la dezvoltarea teoriei financiare.

În literatura de specialitate se explică importanța segmentului financiar în economia țării, introducând la nivel teoretic responsabilitatea principală a statului pentru acestea. În practică, de asemenea, este reafirmat acest raționament. Un rol important în dezvoltarea sferei financiare îl are procesul de globalizare. Este bine cunoscut faptul că fenomenul globalizării implică din ce în ce mai accentuat interdependența și cooperarea internațională, intensifică activitatea organizațiilor internaționale financiare, a schimburilor transfrontaliere, iar dereglarea acestora ar putea pune în pericol nu numai securitatea economică, dar și securitatea națională. În acest context, remarcăm comentariile expertului italian în finanțe internaționale Fulcieri B. R. care afirmă că finanțele sunt un „canal de infiltrare” care permit controlul asupra statului debitor. Controlul extern poate rapid să se extindă pe toate dimensiunile economice, apoi și asupra celor sociale. În așa fel se dobândesc noi forme de colonialism și vasalitate [17, p. 56].

În prezent, teoria securității financiare este în curs de dezvoltare, ne fiind cercetate conceptele de bază, ca „garanții financiare”, „securitate financiară”, „mecanism de securitate financiară” etc. Cu referire la noțiunea de

„securitate financiară a statului”, o definiție a acesteia o regăsim în lucrarea „Экономическая безопасность: производство, финансы, банки”. Prin securitate financiară se subînțelege dezvoltarea sistemului financiar, a relațiilor și proceselor financiare în țară și regiuni pentru a asigura integritatea și unitatea sistemului financiar (inclusiv a sistemului monetar, fiscal, de credit, impozitare și schimb valutar), care va rezista cu succes amenințărilor interne și externe [18, p. 176]. Această definiție a fost formulată sub influența proceselor obiective ce au decurs privind transformarea sistemului economic și dezvoltarea relațiilor financiare în conformitate cu cerințele pieței.

Sistemul financiar de stat, care asigură funcționalitatea economiei, se exprimă printr-un complex de indicatori ai nivelului de securitate. În context, securitatea financiară este prezentată ca o categorie ce poate fi evaluată și controlată. Această abordare arată esența schimbărilor reale în practica economică, care dispersează relațiile financiare într-un sistem al economiei financiare. Analizând aceste aspecte, considerăm că noțiunea de „securitate financiară” trebuie să reflecte următoarele momente-cheie.

În primul rând, obiectul de protecție trebuie să se axeze pe relațiile sociale, în particular, pe relațiile din sfera financiară, înseși relațiile economice și financiare favorabile să fie caracterizate pe criterii de calitate și cantitate.

În al doilea rând, în cercetarea tuturor aspectelor de securitate, inclusiv financiare, ca o problemă fundamentală este ipoteza de insecuritate. Analiza cadrului juridic actual privind securitatea, a lucrărilor științifice aferente, vizează apriori „amenințările» ca un subiect-cheie. Amenințarea este un factor exterior de pericol, iar securitatea este lipsa de amenințare sau de pericol.

În al treilea rând, relațiile publice în sfera financiară trebuie să fie determinate de cooperarea dintre instituțiile de stat, precum și în cadrul societății civile, între indivizi. Este de subliniat că aceste activități de cooperare trebuie să decurgă în albia juridică și să fie bazate pe principii de drept.

În al patrulea rând, relațiile publice financiare trebuie să-și asigure existența și dezvoltarea progresivă a individului, a societății și a statului. Aceasta este o condiție esențială pentru funcționarea sistemului economic per ansamblu societății, pentru că scopul său este de a asigura atât nevoile individuale, cât și ale societății și ale statului. Atenție la conținutul de fond al termenului „dezvoltare”, deoarece anume dezvoltarea se urmărește în raport cu individul, cu societatea și cu statul; securitatea prezumă dezvoltare. De aceea, în conceptul de securitate financiară trebuie să fie inclus și elementul cu privire la dezvoltarea progresivă a individului, a societății și a statului [20, p. 49].

Din aceste considerente, securitatea trebuie privită nu numai ca având scopul de prevenire a amenințărilor, dar, de asemenea, și punerea în aplicare a unui set de măsuri și mecanisme pentru dezvoltarea și consolidarea drepturilor și libertăților persoanelor, a valorilor materiale și spirituale, a interesului național, ordinii constituționale, suveranității și integrității teritoriale a statului [19, p. 40].

Din cele relatate, considerăm necesar a determina conținutul noțiunii de *securitate financiară* a statului, ca un sistem financiar determinat de integritate, de competitivitate, de dezvoltare, ce servește ca bază financiară pentru promovarea politicilor economice și sociale în scopul de a asigura securitatea națională și protecția intereselor naționale.

Normativul național al securității economico-financiare

Ținând cont de noile provocări în societate, exprimăm opinia că obiectul de reglementare a securității financiare trebuie să fie nu numai de ordin politic, juridic și economic, dar și de ordin moral și cultural. Securitatea presupune un proces în curs de dezvoltare, care se răspândește de la o zonă la alta și care acoperă activitatea vitală a societății în toate direcțiile. În situația în care am dispersa subiectul securității financiare de alte elemente, am putea avea o abordare incorectă vizavi de întregul sistem. Nu este surprinzător faptul că reglementarea juridică la ambele niveluri - național și internațional - este parțială sau fragmentară. Mai mult ca atât, tendința dreptului este de a separa și reglementa distinct relațiile sociale. Astfel, la elaborarea cadrului juridic adecvat este important de ținut cont de schimbările care se produc în societate, de progresul tehnologic, dar și de fenomenul globalizării.

Conform prevederilor Legii securității statului nr. 618 din 31.10.1995, securitatea statului este parte integrantă a securității naționale. Prin amenințări la adresa securității statului se înțelege ansamblul de acțiuni, condiții și factori ce comportă pericol pentru stat, societate și personalitate. Pericol deosebit pentru securitatea statului prezintă:

- acțiunile îndreptate spre schimbarea prin violență a regimului constituțional, subminarea sau suprimarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării. Aceste acțiuni nu pot fi interpretate în detrimentul pluralismului politic, realizării drepturilor și libertăților constituționale ale omului;
- activitatea ce contribuie, în mod direct sau indirect, la desfășurarea de acțiuni militare contra țării sau la declanșarea războiului civil;
- acțiunile militare și alte acțiuni violente care subminează temeliile statului;

- acțiunile care favorizează apariția de evenimente extraordinare în transporturi, telecomunicații, la unitățile economice și cele de importanță vitală;
- spionajul, transmiterea informațiilor ce constituie secret de stat altor state, precum și obținerea ori deținerea ilegală a informațiilor ce constituie secret de stat în vederea transmiterii lor unor state străine sau structuri anticonstituționale;
- trădarea manifestată prin acordarea de ajutor unui stat străin în desfășurarea activității ostile împotriva Republicii Moldova;
- acțiunile care au ca scop răsturnarea prin violență a autorităților publice legal alese;
- acțiunile care lezează drepturile și libertățile constituționale ale cetățenilor ce pun în pericol securitatea statului;
- pregătirea și comiterea actelor teroriste, atentatelor la viața, sănătatea și inviolabilitatea persoanelor oficiale supreme din republică, a oamenilor de stat și fruntașilor vieții publice din alte state aflați în Republica Moldova;
- sustragerea de armament, muniție, tehnică de luptă, materii explozive, radioactive, substanțe otrăvitoare, narcotice, toxice și de altă natură, contrabanda cu acestea, producerea, folosirea, transportarea și păstrarea lor ilegală, dacă prin aceasta sînt atinse interesele de asigurare a securității statului;
- constituirea de organizații sau grupări ilegale care pun în pericol securitatea statului sau participarea la activitatea acestora;
- cazurile de crimă organizată și/sau corupție, care subminează securitatea statului [6, art.4].

Cu referire la sistemul de asigurare a securității statului remarcăm o simbioză de mecanisme ale instituțiilor statului menite să formeze condiții pentru o stabilitate funcțională a sistemului financiar, precum și a mecanismelor de apărare împotriva pericolelor îndreptate împotriva sistemului financiar. Conform opiniilor specialiștilor sistemul dat este format din trei elemente-cheie:

- strategia asigurării securității financiare a statului;
- inderdependența actelor normative în domeniul asigurării securității financiare a statului;
- sistemul instituțiilor de stat care asigură securitatea financiară a statului.

În esență, securitatea financiară a statului se consideră fundamentul juridic al sistemului juridic financiar, ca parte componentă a Concepției securi-

tății naționale a Republicii Moldova. *Cu referire la prevederile Legii nr.112 din 22.05.2008 pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova aceasta nu prevede expres asigurarea securității financiare, totuși, trasează linii directorii într-un context mai larg – cel de asigurare a securității naționale.* Securitatea națională a Republicii Moldova se realizează prin măsuri adecvate de natură politică, economică, diplomatică, socială, juridică, educativă, administrativă și militară, prin activitate de informații, contrainformații, precum și prin depășirea eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și cu dreptul internațional. Calea de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană, întreținerea bunelor relații pe plan bilateral, regional, participarea la cooperare multilaterală sunt factorii care fac posibilă apărarea intereselor Republicii Moldova și atingerea scopului securității naționale. Pornind de la interesele sale naționale, precum și de la angajamentele pe care le impune procesul de integrare europeană, Republica Moldova se ghidează după următoarele linii directorii în politica sa de securitate națională:

- asigurarea respectării statutului său de neutralitate permanentă;
- restabilirea integrității teritoriale a statului, eliminarea prezenței militare străine, consolidarea independenței și suveranității statului;
- menținerea proceselor de integrare europeană într-o stare dinamică avansată;
- asigurarea dezvoltării democratice a societății și consolidarea securității ei interne;
- dezvoltarea economică și socială ascendentă a țării prin accelerarea reformelor politice, economice și instituționale, în primul rând a celor care permit îndeplinirea criteriilor de aderare la Uniunea Europeană;
- dezvoltarea și valorificarea cât mai plenară a potențialului uman, principală resursă a țării, apărarea cât mai eficientă a intereselor și drepturilor cetățenilor săi în țară și peste hotare;
- consolidarea dimensiunii economice, sociale, energetice și ecologice a securității [5].

Pentru a atinge obiectivul securității naționale, Republica Moldova va asigura, de o manieră coordonată cu restul programelor și acțiunilor la nivel național, implementarea politicii sale externe, politicii de securitate și de apărare, va consolida ordinea constituțională, securitatea publică și securitatea domeniilor de importanță vitală pentru stat. Procesul de evaluare și de analiză a amenințărilor și a riscurilor cu impact asupra securității naționale constituie elementul esențial în activitatea autorităților publice și a instituțiilor compe-

tente, ceea ce determină politica statului în domeniul securității naționale. Totodată, acest proces creează condițiile necesare planificării pe termen scurt, de către executiv, a acțiunilor coordonate, care urmează a fi întreprinse în domeniile respective de către instituțiile guvernamentale.

În acest caz ar însemna că strategia de securitate financiară, ca și normă de drept, ar trebui să dezvolte și să concretizeze dispozițiile relevante din Concepția securității naționale în concordanță cu interesele naționale în domeniul finanțelor. Spre exemplu, în cazul în care se legitimează ideea că „securitatea și protecția intereselor naționale ale statului în sectorul financiar sunt prioritățile de politică de stat” legiuitorul nu intră în opoziție cu prevederile documentului principal despre securitatea națională.

Este obligatoriu de indicat în acest document și necesitatea în special de a:

- *promova o politică echilibrată în domeniul politicii financiar-monetare;*
- *elabora cadrul juridic oportun în vederea susținerii activităților de investiții și inovare;*
- *lua măsuri pentru a crea un sistem bancar eficient, care va răspunde intereselor economice și accesului persoanelor fizice și juridice la împrumutul creditelor pe termen lung;*
- *lua măsuri în sfera valutară și de control de a crea condiții pentru primirea plăților în valută străină pe piața internă și de a preveni importul și exportul necontrolat de capital.*

În mod tradițional, asigurarea securității financiare este prerogativa statului, prin organele de specialitate incluzând cadrul juridic și sistemul de management.

După devalizarea sectorului bancar, Parlamentul și Guvernul întreprinde măsuri în vederea reformării sistemului de securitate, în speță în sfera financiară. Cu referire la redresarea cadrului legislativ sunt necesare a fi întreprinse următoarele acțiuni:

- *de a opera amendamente în actele legislative existente, de așa manieră ca acestea să constituie instrumente de acțiune directă, pentru a acoperi un câmp larg de acțiune, în baza termenilor și cerințelor pieței financiare comune;*
- *de a crea un management operațional viabil privind cooperarea entităților abilitate pentru reacționarea promptă și prevenirea (combaterea) riscurilor și amenințărilor în domeniul financiar.*

Pentru a crea un sistem eficient de securitate financiară și o structură a organelor executive care să opereze în mod eficient în acest domeniu, se impune o abordare integrată, ce prezumă:

- *stabilirea unor funcții concrete organelor executive și determinarea conținutului lor;*
- *stabilirea competențelor funcționale ale organelor administrației publice;*
- *stabilirea ierarhiei și mecanismelor de subordonare și control;*
- *eliminarea tuturor neconcordanțelor cu vechea structură.*

Punerea în aplicare a acestor principii va permite crearea unei baze durabile pentru formarea unui sistem integrat, focusat pe asigurarea securității financiare a statului și pe dezvoltare.

Esența securității financiare

Esența securității financiare a statului ca categorie distinctă se impune a fi dezvoltată în funcție de limitele de acțiune, de conținutul intereselor naționale și mecanismele de monitorizare a eventualelor amenințări.

Pentru a cerceta esența sistemului securității financiare a statului, este necesar mai întâi de a stabili granițele sale, care ar corespunde cu însuși sistemul financiar. În literatura de specialitate există diverse opinii cu privire la noțiunea de „sistem financiar al statului”. În contextul dat, considerăm oportun de a lua în considerare definiția sistemului financiar al statului ca un cumul de relații financiare din diferite sfere, fiecare dintre ele fiind caracterizate de anumite particularități [21, p. 30].

În cea mai mare parte autorii au ajuns la concluzia că sferile și elementele relațiilor financiare se împart în două subsisteme interdependente. *Primul sistem* constă din finanțe de stat în vederea asigurării sferei de producere la nivelul economiei în ansamblu. *Al doilea sistem* este constituit din finanțele agenților economici, utilizate ca mijloace circulante la nivel micro-economic. În acest sens, remarcăm rolul important al pieței financiare și a actorilor financiari în stabilirea echilibrului pentru necesitățile statului și repartizarea banilor în economie. La momentul de față, structura sistemului național financiar include trei nivele: finanțele (centralizate) naționale; finanțele întreprinderilor și finanțele piețelor financiare [22, p. 40]. Ținând cont de conținutul sistemului financiar și al politicii financiare de stat, securitatea financiară a statului presupune o abordare respectivă, adică în raport cu finanțele de stat, finanțele întreprinderilor și finanțele pieței, precum și a politicii de stat în acest domeniu.

Prin prisma celor relatate supra, securitatea financiară a statului sesizează nivelul de autonomie al sistemului financiar, cu o bază financiară suficientă, pentru punerea în aplicare a politicilor economice și sociale, cu scopul de a asigura securitatea națională și a proteja interesele naționale.

În consecință, obiectul securității financiare sunt interesele naționale, care inhibă interesele individului, interesele societății și ale statului ca un tot întreg. Cercetătorii tratează cu atenție „interesele”, conținutul, tipurile și alte aspecte. În opinia lui S. Proskurin, prin interes național se subînțelege o varietate integră a compromisului dintre diferiți subiecți, grupuri și pături sociale care conduc spre realizarea cerințelor fundamentale de funcționare și dezvoltare a națiunii ca un singur organism social [23, p. 84].

În definiția citată supra se conțin câteva aspecte a interesului național, precum condiționalitatea acestuia cu nevoile de bază ale societății, care consolidează conținutul și orientează spre modalitățile de realizare a obiectivelor.

Importanța definirii interesului național pentru asigurarea securității statului este remarcată de către mai mulți experți în domeniu. În special, autorul Vojtlovsky F.G. remarcă, că din cauza lipsei unui sistem comun de interese naționale, obiectivele și prioritățile politicii economice externe a statului pot genera, de regulă, anumite dezechilibre [24, p. 5].

Interesele naționale ale statelor constituie un factor obiectiv ce rezultă din totalitatea necesităților vitale. Conținutul lor determină politica de stat orientată spre dezvoltare și bunăstare.

Cu referire la interesele naționale în domeniul financiar menționăm:

- *politicile fiscale și monetare eficiente ale Guvernului;*
- *unitate, stabilitate și dezvoltare a sistemului bancar și a celui financiar;*
- *independența față de guvernele străine și organizațiile internaționale în selecția de politici financiare;*
- *stabilitatea monedei naționale;*
- *condițiile financiare pentru atragerea investițiilor; lupta cu corupția; diminuarea rolului circulației monedei străine în țară.*

În context, prin interese naționale subînțelegem un echilibru între interesele persoanei, ale societății și ale statului în domeniul sferei financiare. Asigurarea intereselor naționale ale statului este o componentă importantă în securitatea financiară. Cu toate acestea, scopul său final urmărește soluționarea problemelor de securitate în contextul creșterii pericolelor iminente în sectorul financiar.

Analiza opiniilor existente privind conținutul și structura securității financiare identifică și evoluția tezelor teoretice privind conținutul ei de fond. Modelul teoretic este construit pe baza clasificării amenințărilor de securitate: de ordin intern și extern, exacerbate sau reduse, ce vizează o anumită entitate sau o sferă, or cuprinde diferite sectoare. Printre modelele teoretice propu-

se este plauzibilă concepția lui V.K. Senceagov, care a menționat că creșterea interdependenței dintre politica creditară-monetară, formulată de instituția financiară, de Banca Națională, și politica fiscală a Guvernului reprezintă într-adevăr o sarcină vitală pentru stat. Fără justificarea mijloacelor financiare și a coeficientului monetar nu putem avea un buget satisfăcător [33, p.427].

Totodată, subliniem că jumătate dintre aceste probleme au o natură pur socială și este puțin probabil că ele pot fi înlăturate prin mijloace legale. Este logic să presupunem că pericolul principal, de regulă, vine din interior, nu și din afara statului. Amenințările financiare interne, sunt structurate după cum urmează: transformarea finanțelor într-o confruntare politică; decalajul în sistemul financiar; degradarea tehnologică în sectorul bancar; șomajul; inflația; evaziunea fiscală; monopolizarea economiei; datoriile externe; pierderea resurselor valutare.

Evident, nu toți acești factori sunt numai de ordin financiar sau economic, dar depind și de procesele sociale și politice care au loc în societate. Amenințările în adresa intereselor naționale sunt suficient cercetate științific, de regulă, în legătură cu consecințele nefaste pe care le produc, printre care distingem: pierderi, daune, reducerea profiturilor și investițiilor în afaceri. În context, menționăm depășirea sau prevenirea repercursiunilor asupra securității financiare de pe poziții contrare în societatea de astăzi.

În analiza de sistem a securității se utilizează abordări diferite. Spre exemplu, V. Sagatovschi a definește sistemul de securitate cu un cumul de elemente funcționale ce corelează între ele, conchise într-un mediu în conformitate cu un anumit scop, la un interval de timp specific [25, p.7]. În Legea nr. 112 din 22.05.2008 privind aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova sistemul securității naționale al Republicii Moldova este determinat de un set de concepte, strategii, politici, reglementări și structuri administrative ale statului, precum și de un set de instituții menite să pună în aplicare protecția și promovarea intereselor naționale ale țării. În același timp, sistemul de securitate națională a Republicii Moldova este mecanismul de interacțiune a părților sale constitutive, bazate pe interesele naționale și valorile societății și pentru a asigura punerea în aplicare a obiectivelor strategice ale țării, identificarea politicilor naționale de securitate [6]. Funcționarea sistemului de management de securitate poate fi reprezentat după cum urmează: statul percepe o amenințare, o evaluează, dezvoltă politici și măsuri specifice pentru înghețarea sau neutralizarea potențialelor amenințări și implementează aceste activități prin forme juridice și de resurse [26, p. 292].

Sistemul include următoarele elemente-cheie: o strategie de securitate financiară, un sistem de organe de stat, care să asigure securitatea financiară și un cadru juridic adecvat. În acest sens, prezentăm strategia ca un plan de dezvoltare a sferei economice, sociale care trasează linii directorii de conduită în societate. Astfel, strategia de securitate financiară poate fi definită ca un sistem de mijloace, metode și măsuri de concentrare și de utilizare a capacităților și resurselor statului pentru a preveni și neutraliza amenințările interne și/sau externe. Strategia poate fi elaborată pentru o perioadă medie sau relativ lungă de timp, cu scopul de atingere a obiectivelor fundamentale, definite ca și valori și interese naționale.

Ca bază a sistemului de securitate financiară a statului, de asemenea, ca un vector care indică direcția politicii de stat în domeniul de securitate, strategia implică prin elaborarea sa indicatori cantitativi și calitativi (criterii, parametrii, praguri) ai sistemului financiar al statului, a căror nerespectare provoacă pericole.

Pentru realizarea politicii statului în domeniul securității financiare este esențial să se utilizeze indicatori cantitativi și calitativi din sectorul financiar al economiei. Interacțiunea dintre acești indicatori prezintă un semnal în avertizarea pericolelor posibile datorită modificărilor în situația macroeconomică față de măsurile luate de către Guvern în domeniul politicii financiare și economice. Aceste opțiuni necesită a fi dezvoltate și reglementate juridic.

Totodată, criteriile de securitate financiară a statului trebuie să corespundă criteriilor de și parametrilor din regiune cu respectarea intereselor naționale în sectorul financiar per ansamblu. De pe poziția de securitate financiară, un element important al sistemului și mecanismului de protejare a intereselor naționale în domeniul financiar reprezintă analiza orientativă și de dezvoltare. Lista indicatorilor securității financiare a statului include:

- în domeniul circulației monetare: nivelul de monetizare a economiei; circulația banilor; cota-parte a monedei străine; mărimea transferului de capital; cantitatea resurselor în aur; rata schimbului valutar;
- în sfera de plăți: suma datoriei a întreprinderilor și organizațiilor, inclusiv sumele restante în raport cu PIB; sumele totale creditoare ale întreprinderilor și organizațiilor, inclusiv sumele restante în raport cu PIB; suma debitoare față de furnizori; suma debitoare față de bugetul de stat și față de fondurile extrabugetare; suma debitoare față de salariați; raportul dintre creanțe și obligații;
- în sectorul bancar: numărul instituțiilor financiare, inclusiv cu dreptul de a opera cu depozitele cetățenilor; numărul instituțiilor financiare cu

capital străin; excedente bugetare în conturi în bănci; solduri ale întreprinderilor și organizațiilor; volumul de împrumuturi acordate de organizații guvernamentale; volumul de credite acordate de întreprinderi și organizații comerciale; volumul de credite acordate populației; volumul de credite acordate de bănci și investit în instrumente financiare; cifra de împrumuturi externe etc;

- în sectorul de asigurari: numărul înregistrat al asiguratorilor; numărul înregistrat al societăților de asigurări cu participarea capitalului străin; volumul de prime de asigurare; volumul plăților de asigurare; raportul dintre diferite tipuri de asigurare; nivelul tarifelor;
- pe piața de valori: numărul de burse active; volumul tranzacțiilor pe piața de valori; valorificarea pieței de valori etc.
- în sectorul public: deficitul bugetar raportat la PIB; cota-parte a cheltuielilor de deservire a datoriei externe în totalul cheltuielilor bugetare; cheltuieli de întreținere a datoriei publice interne în bugetul de cheltuieli totale etc.

În acest context, putem afirma că „pragul” de securitate financiară poate fi definit ca și indicatori cantitativi, prezentați din perspectiva intereselor naționale ale țării. Prevenirea sau diminuarea consecințelor amenințărilor la adresa securității financiare necesită monitorizarea constantă a factorilor care subminează stabilitatea sistemului socio-economic al statului.

Astfel, situația din sfera financiară, care satisface cerințele de securitate, ar trebui să fie caracterizată de anumite criterii de calitate și parametri (praguri), oferind condiții de viață decentă pentru majoritatea populației, durabilitate situației economice, stabilitate socială și politică, integritatea statului, și posibilitatea de a rezista influențelor și amenințărilor interne și externe.

Numeroase categorii de amenințări în adresa intereselor naționale în sfera financiară sivesc drept impulsuri pentru studii îndreptate spre identificarea stării de securitate financiară în orice moment. În acest caz, toate amenințările necesită luarea unor măsuri de siguranță în funcție de prioritate [27, p. 5].

Întocmirea listei celor mai periculoase amenințări ar facilita, în opinia noastră, la stabilirea unui mecanism juridic eficient care ar asigura detectarea anticipată a amenințărilor, pentru a reacționa în mod adecvat la apariția lor, la definirea criteriilor și parametrilor pentru securitatea financiară.

Asigurarea securității financiare, ca funcție a statului, este în funcție de situația social-politică concretă din țară, precum și de pe arena internațională. Anume acești factori determină schimbarea și apariția unor noi parametri.

Una dintre problemele dificile în reglementarea juridică a componentei securității financiare, precum și organizarea efectivă a sistemului de asigurare a acesteia o reprezintă competențele funcționale limitate ale instituțiilor statului. Cu titlu de argument, menționăm, că necesitatea cercetărilor științifice ale problematicii securității financiare derivă din evoluția situației social-politice, însoțite de crize, derapaje, fapt care suscită analize și evaluări pentru a clarifica tendințele și elabora măsurile adecvate de politică financiară a statului.

Securitatea economico-financiară prin prisma abordării comparative

Statele Unite ale Americii. Întrucât introducerea problemei securității naționale în Statele Unite este de natură doctrinară, prezentarea aspectelor principale ale acesteia prezumă a apela la teoria securității. Doctrina națională de securitate în Statele Unite ale Americii este nu altceva decât un produs intelectual, o simbioză de idei în scop de dirijare a tendințelor și prognozelor reale pentru protejarea intereselor permanente ale societății și ale statului.

Concepția doctrinară de securitate în Statele Unite are următoarea structură:

- *interese fundamentale (permanente), care nu se schimbă de 200 de ani și au menirea de a asigura securitatea, prosperitatea și libertatea poporului american.*
- *misiunea țării la această etapă;*
- *scopuri bine determinate.*

În acest context, este interesant de remarcat o trăsătură specifică a politicii de securitate a SUA. Cu atât mai mare este amenințarea externă, cu atât procesul de formare a politicii de securitate națională americană este mai centralizat și controlat de către președinte, și în funcție de interesul național, sloganurile îmbracă forma de acțiune. Congresul și grupurile de influență devin veriga secundară [28, p. 1].

Reieșind din trăsăturile specifice sistemului american, potrivit autorilor S.I. Lușin și V.A. Slepov, prin sistemul de securitate financiară a Statelor Unite trebuie se subînțelege ansamblul de instituții și acțiuni menite să creeze condiții pentru o funcționare stabilă și dezvoltare durabilă a sistemului financiar național, precum și mecanisme pentru identificarea și prevenirea amenințărilor asupra sectorului financiar. Acest sistem este format din trei elemente cheie: o strategie de securitate națională a statului; sistemul organelor statului care să asigure securitatea financiară; un set de legi și alte acte normative în domeniul de securitate financiară. Cu toate acestea, având în vedere viziunea doctrinară, strategia de securitate națională a Statelor Unite

ale Americii, actualizată periodic, este oficial numai un document de sinteză pe probleme de securitate națională [29, p. 212].

Cadrul juridic în domeniul securității statului este format din următoarele acte: Legea cu privire la securitate din anul 1947, semnată la 26 iulie 1947 de către președintele american Harry Truman, care a stabilit condițiile de inițiere al sistemului de securitate națională a Statelor Unite ale Americii, precum și liniile directorii în strategia de apărare. Legea cu privire la securitatea națională a Statelor Unite ale Americii din 1947 definește nu numai obiectivele, funcțiile și componența Consiliului Național de Securitate, dar specifică și elementele privind dezvoltarea sistemului de securitate al statului pe termen lung [28, p. 3].

În prezent, documentul de bază care pune în aplicare măsurile de securitate ale statului american este o Strategie de Securitate Națională a Statelor Unite, lansată în anul 2006 de către Președintele George Bush. În Strategie este prevăzut rolul Statelor Unite în comunitatea internațională, interesele sale naționale, amenințările interne și cele externe, sarcinile principale în asigurarea securității naționale. În Strategie, în special, se afirmă că „securitatea națională și protejarea intereselor Statelor Unite în domeniul economic sunt una din prioritățile politicii de stat. Puterea economică și vitalitatea acesteia este fundamentul pe care se bazează toată securitatea națională” [30, p. 54].

Este de remarcat că în Strategia de securitate a SUA sunt prevăzute nu numai acțiuni de asigurare ale sistemului financiar al Statelor Unite, ci este determinată și necesitatea de a avea un impact asupra sistemului financiar internațional. Această abordare își are începutul în anul 2008, drept rezultat la evenimentele notorii de pe piețele financiare mondiale.

Astăzi a devenit destul de clar că criza financiară, prin natura sa, poate să producă daune substanțiale societății, mai multe decât orice alt cataclism economic. Firește, consecințele crizei financiare nu poate avea un impact pozitiv asupra societății. Efecte crizei declanșate în anul 2008 se răspândesc dincolo de sfera financiară, afectând creșterea economică și piața muncii.

Cu referire la aspectul istoric al problemei, este de precizat că instituțiile statului american cu atribuții nemijlocite în sectorul financiar, s-au format în decursul unei perioade de circa 200 de ani, perioadă marcată de incertitudini și schimbări majore de ordin politic, economic și social, inclusiv insuficiențe în activitatea organelor administrației de stat, incoerențe în actele normative, alte deficiențe, care doar cu timpul au fost depășite [31, p. 186].

Statul american ca un fondator și lider al concepției de securitate, își asumă responsabilitatea de a lua măsuri adecvate în reformarea sistemul securității

financiare, de control financiar pentru a ameliora gestionarea tuturor resurselor în dezvoltarea economico-financiară a societății. În scopul de a forma un sistem eficient privind structura organismelor federale ale puterii executive, Ministerul Finanțelor al Statelor Unite a decis să modernizeze sistemul de control pentru piețele financiare, în speță prin monitorizarea riscurilor sistemului financiar și transferul supravegherii piețelor financiare.

În prezent, în fruntea sistemului de securitate națională este Consiliul de Securitate, condus de Președintele SUA, care coordonează cu activitatea tuturor organismelor și instituțiilor din acest sistem. Consiliul de Securitate răspunde de politica internă și cea externă a Statelor Unite ale Americii în domeniul asigurării securității, de chestiunile strategice legate de securitatea publică, economică, socială, de apărare, informațională, de mediu și de alte tipuri de securitate, inclusiv, prevenirea dezastrelor și calamităților naturale, de a asigura stabilitatea și ordinea în statul de drept.

Un rol important în asigurarea securității financiare a statului revine Ministerului Finanțelor al Statelor Unite (United States Department of the Treasury), unul dintre departamentele executive ale SUA creat în anul 1789. În perioada 2007-2008, numărul de angajați ai Ministerului Finanțelor atinge 115 mii persoane, bugetul constituind 11 miliarde dolari. Printre atribuțiile Ministerului se enumeră: definirea și executarea politicii economice, financiare și monetare; Ministerul Finanțelor are dreptul de a finanța cheltuielile statului din contul impozitelor; alte atribuții: asigură fundamentarea și îndeplinirea politicii fiscale; asigură aplicarea unitară și nediscriminatorie a legislației fiscale; asigură coordonarea activităților de trezorerie; coordonează activitatea de analiză și planificare a realizării veniturilor bugetare instituțiilor federale administrative; asigură prin serviciile sale îndeplinirea obiectivelor strategice în acest domeniu.

Concomitent, Ministerul Finanțelor contribuie semnificativ la asigurarea securității financiare a statului american prin intermediul Serviciului Federal de Supraveghere Fiscală. Acest serviciu exercită funcția de control și supraveghere în domeniul financiar-bugetar, precum și în sfera provenienței banilor din activități ilicite. De asemenea, Serviciul Federal de Supraveghere Fiscală este responsabil pentru contracararea finanțării terorismului și de coordonarea de activități în acest scop.

Gestionarea pieței de valori se realizează de către Serviciul pentru Piețele Financiare din subordinea Guvernului SUA. Atribuțiile Serviciului sunt: elaborarea actelor normative în domeniul vizat, controlul și supravegherea pieței financiare, realizarea operațiunilor de încasări și plăți privind buge-

tul public și fondurile extrabugetare. Guvernul Federal mai are în subordine Serviciul Antimonopol, responsabil de controlul și supravegherea respectării legislației în domeniul concurenței pe piața financiară.

Un rol important în sistemul de securitate al S.U.A. revine Sistemului Federal de Rezerve al SUA (Federal Reserve System), sistem format din bănci private și de stat, care îndeplinesc funcția Băncii Naționale a Statelor Unite. Sistemul Federal de Rezervă (monetară) este un sistem bancar semi-guvernamental alcătuit din:

- un consiliu de guvernatori (Board of Governors) numiți prin decret prezidențial;
- un comitet federal al pieței libere;
- douăsprezece bănci regionale, localizate în diferite metropole, toate societăți pe acțiuni;
- bănci private, care posedă părți variabile din valoarea totală a acțiunilor celor 12 bănci regionale ale sistemului [32].

Spre deosebire de multe țări în care băncile naționale sunt instituții de stat, în Statele Unite ale Americii Sistemul Federal de Rezerve este în proprietatea entităților private. Băncile Sistemului Federal de Rezerve sunt concomitent și băncile responsabile de emiterea și controlul dolarului american pentru o anumită zonă. Se cunoaște faptul că rolul Băncii Centrale (naționale) este de a efectua controlul asupra banilor și creditelor, de a dezvolta și consolida sistemul bancar; de a asigura mecanismul eficient și continuu al sistemului de plăți financiare, precum și de a efectua controlul valutar.

O trăsătură caracteristică a Statelor Unite este existența unei piețe de capital bine dezvoltate pe termen scurt și pe termen lung. Piața de capital include piața valorilor mobiliare (bursa), piața creditelor ipotecare, creditele de consum, instrumentele financiare și instituțiile specifice acestora, precum și operațiunile financiare. Este important de menționat că baza juridică de reglementare de pe piețele financiare a fost înființată în Statele Unite în perioada președinției lui F. Roosevelt. Cel mai notabil fapt este crearea în cadrul aparatului de stat a noii instituții Comisia pentru Bursa de Valori. În plus, conform prevederilor legale din anii 1933-1934 anumite funcții în vederea reglementării activității Bursei de Valori au fost încredințate Consiliului Guvernatorilor al Sistemului Federal de Rezerve al SUA.

Pentru asigurarea securității financiare a Statelor Unite, în anul 1974 a fost adoptată Legea cu privire la secretul de stat, care stabilește reguli stricte privind stocarea datelor. Ulterior, în 1978 a fost adoptată Legea cu privire

la operațiile financiare secrete, lege prin care se limita accesul la tranzacțiile bancare, inclusiv a organelor de stat. Legea cu privire la stocarea datelor din 1978 prevedea notificarea utilizatorilor despre recepționarea de către persoane terțe a datelor lor personale. Legea cu privire la comunicarea electronică din 1986 interzice interceptarea datelor transmise printr-o rețea de comunicații. Dezvoltarea conceptelor de securitate a datelor este în atribuția Centrului Național Compiuterizat de Securitate (National Computer Security Center). În contextul relevant, precizăm că Sistemul Federal de Rezerve împreună cu Guvernul american elaborează și promovează o politică monetară unică, dar și se informează reciproc privitor la acțiunile preconizate, se consultă reciproc pe chestiuni legate de securitate în domeniul financiar.

Sistemul Federal de Rezerve consultă Ministerul de Finanțe cu privire la emiterea hârtiilor de valoare și achitarea datoriei publice, luând în considerare impactul asupra sistemului bancar; informează asupra priorităților politicii monetare a statului. Din aceste considerente, opinăm că sistemul financiar al SUA este unul destul de complex și complicat ca structură. În acest sens, cel mai important moment se referă la interacțiunea dintre entitățile care reglementează sau administrează sectoare distincte ale sistemului financiar din Statele Unite. Pornind de la ideea că toate segmentele formează un singur sistem financiar, Guvernul SUA asigură dezvoltarea coerentă a unui mecanism funcțional.

Securitatea financiară a Statelor Unite ale Americii poate fi descrisă ca un nivel de autosuficiență în sistemul financiar, cu o baza financiară adecvată pentru punerea în aplicare a politicilor socioeconomice și de protecție a intereselor naționale ale țării. Securitatea financiară a Statelor Unite include trei elemente-cheie: o strategie de securitate națională a statului; un set de legi și alte acte normative ce vizează asigurarea securității financiare, precum și instituții și competențe care asigură securitatea financiară. Esența securității financiare a Statelor Unite se dezvăluie în mecanismul său complex, fundamentat pe interesele naționale ale societății și orientat spre contracararea amenințărilor în domeniul financiar.

Astfel, cu referire la sistemul de securitate al Statelor Unite ale Americii, considerăm necesar de remarcat că pentru Republica Moldova este oportună elaborarea unei strategii de securitate financiară, ținând cont de interesele naționale în domeniul financiar, precum:

- formularea intereselor naționale ale Republicii Moldova în sectorul financiar;
- riscurile și amenințările de ordin intern și extern în adresa securității financiare a statului pe termen scurt și mediu;

- specificarea politicilor financiare și economice, consolidarea instituțională și a mecanismelor necesare pentru prevenirea sau atenuarea impactului care subminează sistemul financiar național.

Demn de urmat pentru Republica Moldova poate servi și gradul înalt de protejare ale intereselor naționale, ale societății și persoanei prin contracararea amenințărilor în domeniul financiar.

Franța. În viața cotidiană a societății moderne, un rol esențial îl au finanțele publice. În Franța, spre exemplu, acest fapt se atestă prin reglementarea judicioasă a relațiilor din sfera financiară. Franța este una dintre primele țări din lume în care pe parcursul a mai multor ani se încearcă o programare a dezvoltării economice.

Interdependența dintre sectorul financiar și cel economic, precum și asigurarea securității financiare, impune următoarele reglementări juridice:

- de a dispune cu mijloacele bănești în cantități suficiente (norme juridice referitoare la venit);
- de combatere a evaziunii fiscale;
- de concepție bugetară și fiscală;
- de administrare a veniturilor statului;
- de administrare a resurselor derulate prin Trezoria Statului.

Noua Strategie de Securitate a Franței din 2008 conține o descriere a genurilor de amenințări interne și externe, ca un set de condiții și factori care prezintă un risc pentru interesele vitale politice, economice sau financiare ale persoanelor fizice, ale societății și ale statului.

Sursele amenințărilor la adresa statului francez se determină de o varietate de contradicții interne și externe în dezvoltarea socială pe plan național și pe arena internațională, în diferite domenii de activitate umană, în funcție de dinamica dezvoltării [34]. Aceasta reprezintă criteriul de bază pentru identificarea situațiilor social-juridice care formează sistemul de interacțiune în domeniul asigurării securității financiare în Franța.

Cel mai corect indicator care reflectă situația în sistemul financiar din Franța sunt *devierile, abaterile* apărute în domeniul financiar, care la rândul său reprezintă un indicator al stării de securitate:

- în politica financiară a Guvernului și situația socială a populației;
- în relațiile de altă dată și noi apărute în domeniul financiar, în condițiile economiei de piață și necesității de ajustare a cadrului juridic;
- între obligativitatea asigurării potențialului economic și financiar al statului și sarcina alinierii la economia Uniunii Europene.

Soluționarea acestor divergențe pot îmbrăca două forme: prin conflicte sau cooperare. Nu există nici o îndoială că societatea franceză preferă calea amiabilă, care implică echilibrarea intereselor diferitor grupuri de interese, alegerea căilor optime de rezolvare a diferendelor, inclusiv pe baza de compromis. În ordinea socială fiecare persoană știe cum să reacționeze la o anumită situație, însă o reacție comună la unele situații poate genera dezordine, care la rândul ei poate fi prevenită dacă oamenii vor respecta regulile, pe care le impune ordinea [35, p. 38].

În Franța, istoria politicii de asigurare a securității financiare a statului datează mai mult de 200 de ani, fundamentându-se pe trăsături specifice statului francez: pe cultură juridică dezvoltată și pe descentralizarea administrației publice. În acest context, menționăm că sistemul financiar este re-actualizat prin Legea din 1 august 2001 privind finanțele publice, cu o simplificare a procedurii adoptării bugetului de stat [36, p. 146].

Bugetul central (bugetul național, bugetele organizațiilor guvernamentale, conturile speciale de trezorerie) acumulează aproximativ 80% din toate veniturile și cheltuielile sistemului financiar.

Reglementarea relațiilor din sfera publică implică și subiectul asigurării securității financiare a statului. În virtutea puterilor de stat, Președintele Franței ocupă cea mai importantă funcție în stat și asigură, conform Constituției, funcționarea normală a organelor statului [37, pct. 5].

În domeniul asigurării securității financiare, Președintele Republicii Franceze are dreptul la inițiativă legislativă, promulgă legile fiscale. Conform atribuțiilor sale, Președintele Franței emite decrete pe probleme de executare a bugetului, privind legislația fiscală și cea financiară și asigurarea controlului financiar de stat. De asemenea, Președintele poate cere Parlamentului, înainte de promulgare, reexaminarea legii doar o singură dată. Dacă Președintele a cerut reexaminarea legii ori dacă s-a cerut verificarea constituționalității ei, promulgarea se face în cel mult 10 zile de la primirea legii adoptate după reexaminare sau de la primirea deciziei Curții Constituționale, prin care i s-a confirmat constituționalitatea.

Prim-ministrul coordonează activitatea Guvernului, asigură executarea nemijlocită a legilor, inclusiv financiare, precum și promovarea unei politici financiare și monetare uniforme, definește măsurile pentru a asigura securitatea ei. La indicația specială a Președintelui, după o agendă stabilită, prim-ministrul poate prezida ședința Consiliului de miniștri și viza actele în domeniul financiar, fiind responsabil juridic și politic pentru acestea în fața Parlamentului.

Parlamentul francez examinează și adoptă bugetul de stat, desemnează și eliberează din funcție Președintele Băncii Naționale din Franța, Președintele Curții de Conturi și jumătate din auditorii săi; adoptă legi în domeniul financiar.

Ministrul de Finanțe posedă cea mai înaltă putere administrativă, decide asupra structurii și organizării instituției sale (directori generali, adjuncți, șef de subdiviziuni). Aparatul central al Ministerului de Finanțe nu este implicat în operațiunile cotidiene, acestea sunt în atribuțiile serviciilor locale. Funcția principală aparține consilierilor ministrului și este de a asista ministrul în dezvoltarea politicilor și perfecționarea actelor normative în sectorul financiar și asigurarea securității. Funcțiile de reglementare a sistemului financiar, precum și asigurarea securității în teritoriu, sunt în competența prefectilor, ca și reprezentanți ai statului la nivel local.

Banca Centrală a Franței (Banque de France) a fost fondată în anul 1800, ca instituție financiară de stat, limitată în competențele sale, în comparație cu alte bănci naționale din alte țări. Mai multe competențe de bază au fost atribuite Trezoreriei de Stat. Cu toate acestea, Banca Centrală din Franța păstrează funcția și poziția de bancă centrală [38, p. 49].

Banca Centrală din Franța este autoritatea de reglementare a sistemului bancar și mai exercită următoarele activități: operează cu fluxurile bănești, contribuie la consolidarea sistemului bancar al țării și la identificarea măsurilor pentru contracararea amenințărilor care afectează funcționarea stabilă și dezvoltarea sistemului financiar. În activitățile sale Banca Centrală din Franța se conduce nu numai de normele naționale, dar și de reglementările comunitare, adică ale Băncii Centrale Europene (creată în scopul sprijinirii Uniunii Economice și Monetare) [39, p. 49]. Regulamentele comunitare sunt acte juridice obligatorii în toate elementele lor și direct aplicabile în statele membre ale Uniunii Europene (art.288 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene). Astfel, pentru Regulamentele comunitare în comparație cu Directivele UE nu trebuie adoptate măsuri legislative naționale de transpunere. Statele membre ale UE trebuie să realizeze însă toate demersurile pentru a se asigura că regulamentele sunt aplicate efectiv în dreptul lor național. Cadrul juridic în domeniul financiar al UE aplicabil sistemului francez este:

- Regulamentul (UE) nr. 472/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 mai 2013 privind consolidarea supravegherii economice și bugetare a statelor membre din zona euro care întâmpină sau care sunt amenințate de dificultăți grave în ceea ce privește stabilitatea lor financiară (*publicat în Jurnalul Oficial al UE nr. L 140 , 27/05/2013*);

- Regulamentul (UE) nr. 1073/2013 al Băncii Centrale Europene din 18 octombrie 2013 privind statisticile referitoare la activele și pasivele fondurilor de investiții (reformare) (BCE/2013/38) (*publicat în Jurnalul Oficial al UE nr. L 297 , 07/11/2013*);
- Regulamentul (UE) nr. 1071/2013 al Băncii Centrale Europene din 24 septembrie 2013 privind bilanțul sectorului instituții financiare monetare (reformare) (BCE/2013/33) (*publicat în Jurnalul Oficial al UE nr. L 297 , 07/11/2013*);
- Regulamentul (UE) nr. 1072/2013 al Băncii Centrale Europene din 24 septembrie 2013 privind statisticile referitoare la ratele dobânzii practicate de instituțiile financiare monetare (reformare) (BCE/2013/34) (*publicat în Jurnalul Oficial al UE nr. L 297, 07/11/2013*);
- Regulamentul (UE) nr. 549/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 mai 2013 privind Sistemul european de conturi naționale și regionale din Uniunea Europeană Text cu relevanță pentru SEE (*publicat în Jurnalul Oficial al UE nr. L 174, 26/06/2013*);
- Regulamentul (UE) nr. 313/2013 al Comisiei din 4 aprilie 2013 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 1126/2008 de adoptare a anumitor standarde internaționale de contabilitate în conformitate cu Regulamentul (CE) nr. 1606/2002 al Parlamentului European și al Consiliului în ceea ce privește situațiile financiare consolidate, acordurile comune și prezentarea informațiilor privind interesele în alte entități: Orientări de tranziție (modificări la standardele internaționale de raportare financiară 10, 11 și 12) Text cu relevanță pentru SEE (*publicat în Jurnalul Oficial al UE nr. L 095, 05/04/2013*); etc. [40].

Organul principal care reglementează piața de valori, este Comisia privind Bursa de Valori - structură independentă administrativ, responsabilă de supravegherea pieței de valori. Comisia privind Bursa de Valori a fost creată la 28 septembrie 1967 după exemplul Comisiei din Statele Unite ale Americii. Printre instituțiile similare europene Comisia privind Bursa de Valori este cea mai veche. Prin Legile din 2 august 1989 și din 2 iulie 1996 au fost stabilite competențele care există și astăzi.

Prin Legea din anul 1996, statutul Comisiei privind Bursa de Valori a fost modificat, astfel încât a fost apropiat celui de organ cu inițiativă legislativă. Președintele Comisiei are dreptul de a participa în comitetele Parlamentului francez. Rolul de bază al Comisiei este susținerea concurenței pe piața de valori mobiliare, funcția de control și stabilizare a pieței financiare, iar la bază

stau principile: credibilitate, transparență și corectitudine. Obiectivul principal al Comisiei privind Bursa de Valori este protecția „economiilor”, indiferent dacă aceste fonduri au fost investite în instrumente financiare (acțiuni, obligațiuni, hârtii de valoare) sau investiții în alte active.

Ca și o însușire a activității administrative în Franța este existența instanțelor administrative speciale care examinează litigiile între administrația de stat și alte subiecte de drept, fapt de natură să producă un impact asupra infrastructurii financiare, asupra organelor de control, dat fiind că obiectul de reglementare al sectorului financiar, măsurile privind asigurarea securității financiare, ține de activitatea instituțiilor financiare și a funcționarilor săi, de managementul exercitat, precum și de statutul juridic al funcționarilor publici [41, p. 487].

Instituțiile statului implementează nemijlocit deciziile politice, juridice și financiare ale legiuitorului și de rezultatele activității acestora depinde mai întâi de toate situația social-economică și politică din țară, iar cadrul juridic adecvat servește drept fundament pentru asigurarea securității financiare a statului [42].

Consolidarea securității financiare în Franța se realizează prin impunerea unor „praguri” sau „limite” în sectorul financiar, care definesc zonele de risc de securitate în baza principiului de monitorizare continuă a informațiilor și a indicatorilor statistici. În consecință, datele vor fi supuse analizei și evaluării comparative a valorilor curente cu indicatori de praguri prestabilite, pentru a identifica tendințele negative, or diminuarea capacității financiare a statului. La finalizarea acestor proceduri sunt prezentate recomandări privind înlăturarea factorilor care reduc stabilitatea și securitatea sistemului financiar național, după caz recurgându - se la amendarea actelor normative în domeniu [43, p. 92].

În Republica Franceză, mecanismul juridic de asigurare a securității financiare a statului poate fi redat prin următoarele elemente:

- monitorizarea factorilor care generează amenințări în adresa securității financiare a statului;
- activitatea instituțiilor, persoanelor juridice și fizice în sfera financiară;
- activitatea normativă (identificarea relațiilor în domeniul public, care necesită a fi reglementate juridic);
- mecanismul statului de drept;
- aplicarea normelor juridice (procesul de implementare și de monitorizare; monitorizarea eficienței cadrului legal; promovarea unor amendamente).

Un interes aparte pentru securitatea financiară a statului francez reprezintă Concepția securității naționale, în partea în care definește că instituțiile financiare funcționează indispensabil în cooperare (Legea Republicii Franceze cu privire la securitate din 1 august 2003) [44].

Asigurarea juridică a tuturor domeniilor principale de securitate financiară se ghidează în patru direcții, care corespund celor patru feluri de acte juridice. Prima direcție vizează raporturile privind relațiile financiare: funcția de control și autoreglementare. A doua direcție se referă la relațiile pe „verticală” dintre subiecții raporturilor financiare, pe de o parte, și instituțiile de stat, pe de altă parte. A treia direcție este axată pe relațiile pe „diagonală”, în special cu instituțiile financiare, cu alte organizații de control și monitorizare a fluxurilor monetare. A patra direcție vizează relațiile dintre subiecții raporturilor financiare pe „orizontală” cu alți parteneri financiar - creditori, debitori etc. De precizat că norme juridice privind securitatea financiară se regăsesc practic în toate ramurile de drept - administrativ, financiar, civilă, fiscal, penal și altele.

Rezumând, constatăm că securitatea financiară în Franța, ca concept, include cadrul juridic și mecanismul de aplicare a normelor în vederea asigurării ei, în mare măsură comprimat în Legea cu privire la securitatea financiară din 1 august 2003, ca parte a cadrului legal [45].

Cu titlu de concluzie, putem afirma că, cadrul juridic privind securitatea financiară în Franța este suficient de dezvoltat, asigurând interesele cetățenilor, societății și statului în sfera economico-financiară și garantând stabilitate și dezvoltare. Ținând cont de repercursiunile crizei economice și efectele globalizării, cadrul normativ în domeniul securității financiare în Republica Franceză este în proces de continuă perfecționare corespunzător rigurilor Uniunii Europene [46]. Practica existentă în Franța, pe anumite segmente ale securității financiare, ar prezenta interes pentru Republica Moldova, spre exemplu, stabilirea unor indicatori (praguri) de securitate, care oferă posibilitatea de a elabora strategii și recomandări pentru reacționarea adecvată și proporțională riscurilor și amenințărilor în adresa sistemului național financiar. Pentru Republica Moldova prezintă interes nu numai identificarea și clasificarea măsurilor de neutralizare a factorilor care amenință sectorul financiar-bancar, dar și practicile de ameliorare a mediului financiar, și de dezvoltare a acestui sector.

Federația Rusă. Problematika securității financiare în literatura de specialitate din Federația Rusă, este abordată trilateral: în primul rând, ca o condiție de manifestare universală a opțiunii tuturor subiecților spre stabilitate și dez-

voltare; în al doilea rând, în domeniul financiar sunt concentrate interesele tuturor subiecților, începând cu statul și finalizând cu cetățeanul; iar în al treilea rând, societatea contemporană din Federația Rusă este în tărziție spre un stat democratic cu o economie funcțională.

Din perspectiva securității naționale a Federației Ruse, sectorul financiar este unul vulnerabil, confruntând mai multe situații de criză și derapaje, supunându-se unor transformări pentru depășirea acestora și trecerea la o nouă etapă - de creștere economică [47].

Pașii întreprinși de Federația Rusă, începând cu anul 1991, după dezmembrarea URSS, urmăreau formarea unui „centru de coordonare” al activității entităților de specialitate pentru asigurarea securității financiare, cum a fost, spre exemplu Comitetul pentru Protecția Intereselor Economice ale Federației Ruse (de pe lângă Președinte), Grupul Consultativ al Guvernului Federației Ruse, structuri menite să elaboreze recomandări și măsuri privind securitatea financiară [48, p. 198].

Actualmente problematica securității naționale, inclusiv în domeniul financiar, ține de competența Consiliului de Securitate de pe lângă Președintele Federației Ruse, autoritate constituțională responsabilă de pregătirea deciziilor pentru Președinte. Diferența esențială a Consiliului de Securitate al Federației Ruse de alte structuri similare din alte state constă în statutul acestuia de organ interdepartamental, care nu face parte nici dintr-o putere, fie executivă, legislativă, judecătorească, dar care include reprezentanți ai puterii executive, legislative și Președintele Federației Ruse [49, p.275].

Înființarea Consiliului de Securitate a fost consecința firească de a administra eficient întregul sistem de securitate națională al Federației Ruse [50, p.126], aspirația de a soluționa problemele de securitate pe plan mondial, dar și de a monitoriza și reacționa la amenințările în adresa securității naționale, pornind de la faptul că deciziile în domeniul securității naționale suscită pregătirea și adoptarea în cadrul unei structuri interinstituționale [51, p. 44].

Obiectivul de bază al Consiliului de Securitate al Federației Ruse vizează dezvoltarea politicii de stat în acest domeniu, luând în considerare interesele cetățenilor, ale societății și ale statului; Consiliul asigură pregătirea deciziilor Președintelui Federației Ruse privind protecția intereselor vitale ale persoanei, societății și statului împotriva amenințărilor interne și externe, uniformizarea politicii statului în domeniul securității [52].

Conform prevederilor constituționale, una dintre direcțiile de activitate ale Consiliului de Securitate ține de implementarea mecanismelor juridice de

securitate economico-financiară a Federației Ruse împotriva amenințărilor la adresa securității financiare, precum și combaterea criminalității și corupției.

Principalele atribuții ale Consiliului de Securitate al Federației Ruse pentru asigurarea securității financiare a statului sunt:

- definirea intereselor fundamentale ale societății și statului;
- identificarea amenințărilor interne și externe pentru securitate financiară;
- dezvoltarea de strategii pentru asigurarea securității economice a Federației Ruse, precum și pregătirea programelor-pilot în asigurarea acesteia;
- elaborarea proiectelor și recomandărilor Președintelui Federației Ruse pe probleme naționale și de politică externă a Federației Ruse în asigurarea securității financiare a cetățenilor, societății și statului;
- pregătirea deciziilor (hotărârilor) operative pentru prevenirea situațiilor excepționale, care pot avea consecințe social-politice, economice și financiare, precum și lichidarea acestora;
- elaborarea propunerilor privind coordonarea activităților organelor federale executive în procesul de implementare a hotărârilor în domeniul securității financiare a statului și evaluarea eficienței acestora;
- îmbunătățirea sistemului de securitate financiară prin operarea unor modificări în organele existente sau înființarea altor instituții care să asigure securitatea persoanei, a societății și a statului.

Consiliul de Securitate este constituit din membri permanenți și membri desemnați de Președintele Federației Ruse, care este și președinte al Consiliului și prezidează ședințele. Președintele Consiliului de Securitate este asistat de Secretarul Consiliului de Securitate, numit în funcție prin Decretul Președintelui, având și calitatea de membru permanent al Consiliului. Membrii permanenți ai Consiliului de Securitate, de regulă, sunt: prim-ministrul, președintele Dumei de Stat; șeful administrației Președintelui Federației Ruse; miniștri: de Externe, al Apărării, al Afacerilor Interne, șeful Serviciului Federal de Securitate; șeful Serviciului Extern de Informații ș.a. În calitate de membri ai Consiliului de Securitate pot fi: conducătorii ministerelor, departamentelor federale etc. [53].

Reuniunile Consiliului de securitate au loc periodic în conformitate cu planurile aprobate de către Președintele Consiliului de Securitate. La necesitate, se pot convoca reuniuni extraordinare ale Consiliului de Securitate. Ordinea de zi și agenda problemelor în discuție sunt determinate și aprobate de Președintele Consiliului de securitate la recomandarea secretarului Consiliului de Securitate. Activitatea Consiliului de Securitate este asigurată de către aparatul administrativ. Structura, personalul se aprobă de către Șeful Administrației Președintelui la propunerea Secretarului Consiliului.

Administrația Consiliului de Securitate asigură pregătirea materialelor informațional-analitice și cu caracter strategic pe probleme de securitate economico-financiară, în vederea elaborării și implementării măsurilor de politică internă și externă în domeniu.

Consiliul de Securitate, în conformitate cu atribuțiile pe care le exercită, formează comisii interinstituționale tematice, după criteriile funcționale sau regionale, pe anumiți termeni, menite să studieze anumite probleme, fenomene și să elaboreze propuneri și recomandări Consiliului de Securitate în materia securității persoanelor, societății și statului. Consiliul de Securitate al Federației Ruse practică instituirea următoarelor Comisii interministeriale: pentru securitatea informațiilor; pentru protecția sănătății publice; pe probleme de frontieră; pentru securitatea mediului; pentru securitate economică; pentru protecția drepturilor persoanei și securitate publică; pentru combaterea criminalității și corupției; pentru securitatea internațională; pentru mobilizare [53].

În contextul supus cercetării, prezintă interes Comisia interministerială pentru securitate economico-financiară, care îndeplinește următoarele funcții:

- pregătirea propunerilor Consiliului de Securitate pentru devoltarea și trasaarea direcțiilor strategice în domeniul securității financiare a statului;
- evaluarea și prognozarea creșterii social-economice a Federației Ruse prin prisma securității financiare a statului;
- definirea intereselor naționale ale Rusiei în domeniul finanțelor și identificarea amenințărilor interne și externe pentru aceste interese;
- pregătirea propunerilor către Consiliul de Securitate pentru coordonarea activității organelor federale în abordarea obiectivelor pe termen scurt și lung în domeniul securității financiare a Federației Ruse privind realizarea strategiei securității economice a Federației Ruse;
- pregătirea propunerilor către Consiliul de Securitate pentru asigurarea securității în domeniul bancar, pe piața valorilor mobiliare, investițiilor străine, fluxurilor de capital;
- evaluarea politicii monetare a statului, prognozarea evoluției sistemului financiar din perspectiva asigurării securității financiare a Federației Ruse;
- monitorizarea competitivității în sectorul economic și financiar, evaluarea amenințărilor asupra intereselor Federației Ruse privind politica externă;
- examinarea și avizarea proiectelor de acte normative privind securitatea financiară a statului;
- efectuarea studiilor de fezabilitate și pregătirea propunerilor corespunzătoare în domeniul securității economico-financiare;

- pregătirea materialelor analitice privind implementarea Concepției securității naționale a Federației Ruse și Strategiei pentru securitatea economică a Federației Ruse;
- expertizarea, în numele Consiliului de Securitate, a proiectelor de decizii ale organelor federale pe probleme de securitate economico-financiară ale statului [54].

Cu referință la amenințările la adresa securității financiare a statului, activitatea Comisiei interdepartamentale pentru securitatea economico-financiară a Consiliului de Securitate al Federației Ruse este în dinamică și are în vizor securitatea sectorului bancar, a pieței valorilor mobiliare și a sistemul monetar. Parametrii de bază ai activității Comisiei sunt revizuirea cadrului legal și propunerea unor recomandări pe problemele-cheie în domeniul securității financiare, în sprijinul autorităților legislative și executive ale Federației Ruse [55].

În scopul îmbunătățirii suportului științific privind activitatea Consiliului de Securitate al Federației Ruse, prin Decretul Președintelui Federației Ruse, este constiuit un Consiliu științific consultativ, format din reprezentanți ai Academiei de Științe a Federației Ruse, ai academiilor de ramură, ai institutelor științifice și universităților, precum și din cercetători și practicieni.

Disponerea de un sistem modern și eficient de securitate este o prioritate în politica Federației Ruse, or Rusia este un actor important pe arena economică internațională, context în care structura, funcțiile și direcțiile de activitate ale Consiliului de Securitate al Federației Ruse suscită anumite schimbări, modernizări ajustate la realitățile existente pe arena mondială [56, p. 3-9].

Referindu-ne la sistemul de securitate al Federației Ruse, cu precădere în sectorul financiar-bancar, este de evidențiat regementarea normativă consistentă a relațiilor din domeniul dat, cadrul instituțional dezvoltat, prezența specialiștilor din mediul academic-universitar, astfel încât aceeași practică este binevenită și pentru Republica Moldova, or atât calitatea actelor normative și implementarea prevederilor acestora, cât și interacțiunea eficientă a instituțiilor antrenate, dar și asistența științifică a cadrelor academice ar avea un impact pozitiv pentru asigurarea securității financiare a Republicii Moldova.

Securitatea economico-financiară a Republicii Moldova: actualitate și perspective

Transformările intervenite în Republica Moldova după prăbușirea imperiului sovetic au determinat schimbări în plan politic, economic și social. Ca subiect de drept internațional și actor independent pe arena internațio-

nală, Republica Moldova, este preocupată de necesitatea asigurării securității naționale la general și a securității economico-financiare în particular.

În prezent, Republica Moldova se confruntă cu o serie de probleme de ordin politic, economic, militar, informațional, social și de altă natură privind viața publică, care pot fi reliefate în conceptul de securitate [57, p.1]. Interesele naționale vitale ale Republicii Moldova rezidă în asigurarea și în apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, a frontierelor inalienabile ale statului, a siguranței cetățenilor, în respectarea și în protejarea drepturilor și a libertăților omului, în consolidarea democrației, ceea ce permite dezvoltarea unui stat de drept și a unei economii de piață. Prioritatea decesivă în politica de securitate a Republicii Moldova implică asigurarea acestor interese [4].

Cu referire la problematica cercetată, pentru asigurarea securității economico-financiare a țării, este important să se mențină și să sporească în continuare competitivitatea economiei naționale, să se asigure o creștere constantă a exporturilor. Crearea unui mediu de creștere economică stabilă pe termen lung ar fi una dintre prioritățile politicii de securitate a Republicii Moldova. Prin urmare, securitatea economico-financiară, presupune nu altceva decât dezvoltarea durabilă a țării, prezumându-se crearea condițiilor corespunzătoare pentru asigurarea integrității statului, drepturilor și intereselor persoanei umane, pentru contracararea eficientă a amenințărilor intene și externe la adresa securității statului. Funcționarea sistemului securității economico-financiare poate fi schițată după cum urmează: statul percepe o amenințare, o evaluează, dezvoltă politici și măsuri specifice pentru a neutraliza potențiale amenințări, provocări; implementează aceste activități prin intermediul instrumentarului legal – cadrul normativ și instituțional. În acest sens sistemul securității financiare al statului trebuie să includă cel puțin existența formală a unor astfel de elemente constitutive; spre exemplu, ar servi strategia securității financiare, sistemul de organe abilitate să asigure securitatea financiară, precum și cadrul juridic adecvat în domeniul de securitate financiară.

De aceea, pentru îndeplinirea condițiilor de securitate economico-financiară este necesară elaborarea și adoptarea unei strategii de securitate financiară a Republicii Moldova, startegii care va lua în calcul criza din sistemul financiar-bancar provocată de devalizarea cu circa un miliard de dolari a trei bănci importante din Republica Moldova, corupția și ineficiența justiției, capacitatea scăzută de funcționalitate a instituțiilor de stat, dar și alte probleme social-politice și economice. Securitatea economico-financiară ar putea fi parte integrantă a unei noi concepții privind securitatea națională și dezvoltată respectiv în noua strategie a securității naționale a Republicii Moldova [59, p.91-96].

Bineînțeles, strategia de securitate economico-financiară a Republicii Moldova trebuie fundamentată pe valorile și principiile supreme pentru statul Republica Moldova, consacrate în Constituție: suveranitatea și independența; caracterul unitar și indivizibil; republica, ca formă de guvernământ; statul de drept; inalienabilitatea teritoriului; democrația și pluralismul politic; respectarea drepturilor și libertăților omului etc. În acest sens sunt elocvente prevederile art.1 alin.(3) din Constituție [58]: Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate. Valorile fundamentale sunt centrate pe respectarea strictă a demnității umane, egalității în drepturi și libertăți, dreptul de a exprima identitatea culturală și etnică și aplicarea fără echivoc a supremației legii [61, p.54-76].

Cadrul juridic național, care va servi drept suport pentru Strategia securității economico-financiare, are în capul listei Acordul de Asociere a Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

În Titlul II al Acordului de Asociere dintre Republica Moldova-Uniunea Europeană - *Dialogul politic și reformele, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate*, printre obiectivele urmărite se identifică:

- aprofundarea asocierii politice și sporirea convergenței și a eficacității politice și a politicii de securitate;
- promovarea stabilității și a securității în lume prin intermediul unui multilateralism eficace;
- consolidarea cooperării și a dialogului între părți cu privire la securitatea internațională și la gestionarea crizelor în lume, îndeosebi pentru a aborda problemele și principalele amenințări la nivel mondial și regional;
- stimularea cooperării practice și orientate către rezultate între părți în vederea asigurării păcii, securității și stabilității pe continentul european;
- consolidarea respectării principiilor democratice, a statului de drept și a bunei guvernante, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților, precum și contribuirea la consolidarea reformelor politice naționale;
- intensificarea dialogului și aprofundarea cooperării între părți în domeniul securității și al apărării, inclusiv în domeniul politicii de securitate și apărare comună (PSAC), precum și respectarea și promovarea principiilor suveranității și integrității teritoriale, a inviolabilității frontierelor și a independenței etc.

În Titlul III al Acordului de Asociere dintre Republica Moldova-Uniunea Europeană, definit *Libertate, Securitate și Justiție*, art.12, alin.3, se consemnează că respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale va ghida toate activitățile de cooperare în domeniul libertății, securității și justiției. În vederea asigurării obiectivelor specificate în Titlul III al Acordului de Asociere, se prevede necesitatea cooperării în domenii diferite, precum: combaterea finanțării terorismului, spălării banilor, corupției, asigurarea funcționării instituțiilor statului de drept, a libertății circulației persoanelor etc. Aceste norme nu sunt decât o dovadă în plus a necesității corelării standardelor naționale de securitate cu cele comunitare și cele internaționale, fapt ce va spori considerabil efectele eforturilor întreprinse de state în acest sens. De menționat este că, de fapt, toate normele din conținutul Acordului de Asociere au drept obiectiv final sporirea securității la nivel de țară și la nivel de Comunitate Europeană în toate domeniile reflectate în textul acestuia.

Alături de Acordului de Asociere dintre Republica Moldova-Uniunea Europeană la cadrul juridic privind securitatea economico-financiară se atribuie și următoarele acte normative: Concepția securității naționale, Strategia securității naționale, Legea securității statului, Legea privind organele securității statului, alte legi, strategii sectoriale și programe de guvernare.

Implementarea prevederilor Acordului de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană presupune fundamentarea științifică a cadrului de securitate, fapt care determină oportunitatea cercetării științifice a problemelor fundamentale din sfera securității economice și financiare, valorificarea legităților teoriilor existente în domeniu, în speță cu referire la:

- cauzele și mecanismele juridice privind apariția contradicțiilor și conflictelor în dezvoltarea crizelor financiare și consecințele acestora;
- conținutul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, a grupurilor sociale în legătură cu activitatea statului privind asigurarea securității economico-financiare;
- prognozarea situațiilor geopolitice pe plan mondial și regional privind amenințările, evaluarea și impactul acestora asupra intereselor vitale ale cetățenilor; a societății și a statului;
- metode, tehnologii și mijloace eficiente privind asigurarea securității economico-financiare raportate la varietatea de amenințări, riscuri, pericole;
- perfecționarea mecanismului de reglementare juridică a securității economico-financiare, precum și concordarea cu cadrul internațional în interesul securității economico-financiare [60, p. 95].

Cu referire la problematica securității economico-financiare a Republicii Moldova una dintre preocupările de bază ar reveni cadrului juridic și instituțional, care în ultima perioadă s-a adevărat a fi nefuncțional, ca consecință favorizând devalizarea sectorului bancar, delapidarea activelor și a bunurilor publice. Din perspectiva armonizării legislației și practicilor instituționale la cadrul european se impune:

- revizuirea normativului național privind Banca Națională a Republicii Moldova, instituțiile financiare, Comisia Națională a Pieței Financiare în vederea eliminării lacunelor, incoerențelor, contradicțiilor de natură să favorizeze fraudă; adoptarea unor noi norme în vederea prevenirii și combaterii delictelor nefaste, fraudelor;
- „deofșorizarea” sectorului bancar prin transparentizarea drepturilor de proprietate, tranzacțiilor financiar-bancare, acționarilor și beneficiarilor efectivi;
- reglementarea clară și detaliată a rolului și atribuțiilor fiecărei instituții, funcționar, angajat în gestionarea situațiilor de criză, de prevenire a tranzacțiilor dubioase, faptelor de spălare a banilor, încălcării regulilor de creditare, altor fraude, delimitarea competențelor, responsabilizarea conducătorilor și executanților;
- monitorizarea fenomenelor noi care apar în sfera relațiilor informatice, financiare, bancare, în alte domenii, dar care implică riscuri de natură să aducă prejudicii considerabile cetățenilor, societății și statului (spre exemplu: criptomonedă).

Subiect al numeroase dezbateri academice, conceptul de securitate este omniprezent în societate, atât în Republica Moldova cât și alte țări. Aducând atingere diferitor aspecte ale vieții, securitatea a devenit un concept multi-dimensional, iar mecanismul de implementare poartă un caracter complex. Cadrul legislativ, doctrinele fundamentale de securitate, procedurile instituționale și de luare a deciziilor, organizarea și monitorizarea la toate nivelele, formele și metodele prezintă elementele sale constitutive.

Este evident că Concepția securității naționale și Strategia de securitate națională au fost adoptate pentru a consolida eforturile autorităților de stat, organizațiilor și cetățenilor pentru promovarea intereselor naționale și de securitate ale Republicii Moldova. Bazată pe această impoteză, este logic să presupunem că strategia de stat pentru securitatea economico-financiară ar prezuma drept obiectiv încurajarea dezvoltării axate pe inetresele cetățeanului, societății și ale statului.

Sistemul financiar ocupă un loc special în dezvoltarea și consolidarea economiei naționale. În scopul îmbunătățirii acestui sistem, noul Guvern Sandu întreprinde activități care urmăresc menținerea unei viziuni unitare, stabile și armonizate, bazate pe practici europene. Activitatea în domeniul finanțelor publice impune o abordare conservativă dar, în același timp, și inovativă, necesită o deschidere schimbărilor care se produc. În acest context, sunt de apreciat eforturile Guvernului Sandu, în sensul creării unor premise pentru strategia de securitate economico-financiară prin sporirea activității anticorupție, reforma judiciară și ajustarea cadrului național la standardele și practicile europene. Această abordare subliniază faptul, că lupta împotriva criminalității și corupției invocă un sistem eficient de control administrativ, dar doar în condiții de transparență și pe principii democratice, urmărindu-se asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei [62]. Miza principală a politicii Guvernului Republicii Moldova constituie integrarea politică și economică europeană, cooperarea pentru dezvoltare, asistența în procesul de democratizare și de edificare a statului de drept, dialogul, realizarea unei armonizări și a unei inter-operabilități economice și sociale, parteneriatul general și în diverse domenii [64].

Ținând cont de aspirațiile Republicii Moldova de integrare europeană, fundamentată pe prevederile Acordului de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană, întreținerea bunelor relații pe plan bilateral, regional, participarea la cooperare multilaterală sunt factorii care fac posibilă apărarea intereselor Republicii Moldova și atingerea scopului securității naționale [66]. Pornind de la interesele sale naționale, precum și de la angajamentele pe care le impune Acordul de Asociere, Republica Moldova trebuie să urmeze următoarele linii directoare în politica sa de securitate națională:

- asigurarea respectării angajamentelor Republicii Moldova și menținerea proceselor de integrare europeană într-o stare dinamică avansată;
- restabilirea integrității teritoriale a statului, eliminarea prezenței militare străine, consolidarea independenței și suveranității statului;
- asigurarea dezvoltării democratice a societății și consolidarea securității ei interne;
- dezvoltarea economică și socială ascendentă a țării prin accelerarea reformelor social-politice, economice și instituționale, în primul rând a celor prevăzute de Acordul de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană;

- dezvoltarea și valorificarea cât mai plenară a potențialului uman, principala resursă a țării, apărarea cât mai eficientă a intereselor și drepturilor cetățenilor săi în țară și peste hotare;
- consolidarea dimensiunii economice, sociale, energetice și ecologice a securității.

Din perspectiva Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, se impune a remarca că punerea în aplicare a intereselor naționale ale Republicii Moldova este posibilă numai în condiții de dezvoltare durabilă a economiei, prin urmare, interesele naționale în acest domeniu vor fi definite ca fundamentale. Anume interesele naționale ale statului sunt și factorii obiectivi de care are nevoie societatea contemporană. Conținutul lor determină ceea ce ar trebui să facă Guvernul în vedea reintegrării țării, pentru combaterea sărăciei, criminalității și corupției și îndeplinirea dezideratului de integrare în structurile Uniunii Europene. În acest context, considerăm potrivită definirea intereselor naționale ale Republicii Moldova în proiectul Strategiei Securității Naționale a țării din 2016 [63], după cum urmează:

- 1) asigurarea caracterului suveran, independent, unitar și indivizibil al statului;
- 2) asigurarea dezvoltării stabile și sustenabile a statului;
- 3) integrarea europeană;
- 4) reintegrarea teritorială;
- 5) prosperitatea și bunăstarea cetățenilor;
- 6) participarea la asigurarea securității internaționale.

O politică de securitate națională urmează a fi privită ca un set de standarde pentru procesul decizional, ca un punct de referință general acceptat pentru factorii de decizie în abordarea și reacția de răspuns la evenimentele ce prezintă amenințări, riscuri, provocări sau oportunități pentru securitatea țării și cetățenilor săi. Principalul beneficiu al unei astfel de politici este de a avea obiective clar definite în baza unei înțelegeri comune a intereselor importante ale țării și o înțelegere clară a modului de utilizare a instrumentelor disponibile pentru realizarea sau protejarea acestora.

Una dintre componentele acestei politici vizează interesele naționale ale Republicii Moldova în sfera financiară: politicile fiscale și monetare ale Guvernului, unitatea, stabilitatea și dezvoltarea sistemului financiar-bancar, independența față de statele străine și organizațiile internaționale în trierea politicilor financiare; stabilitatea monedei naționale; suplimentar, am putea menționa condițiile financiare pentru intensificarea activității investiționale, suprimarea criminalității economico-financiare, slăbirea rolului valutei străine în circulație din țară [65].

Conform celor relatate mai sus, interesele naționale ale Republicii Moldova în domeniul finanțelor pot fi definite ca o simbioză de interese ale persoanelor, societății și statului în sectorul financiar. Spre regret, în Concepția securității naționale nu este prevăzută procedura de analiză, monitorizare a directivelor în domeniul securității financiare a statului. Cu toate acestea, Strategia de securitate națională a Republicii Moldova, care în principiu ajustează și dezvoltă conceptul de securitate, atribuie aceste activități spre monitorizare Consiliului suprem de securitate, organ consultativ care analizează și coordonează activitatea ministerelor, serviciilor și agențiilor în domeniul asigurării securității naționale și prezintă Președintelui Republicii Moldova recomandări în probleme de politică externă și internă a statului [67, p.117].

Pentru a fi evaluată componenta financiară a economiei este important de stabilit parametrii de securitate financiară, factorii care determină și identifică „starea” financiară a statului. Obiectivul principal al unei strategii de securitate financiară prezumă punerea pe rol a unui mecanism juridic-instituțional, potrivit căruia organele executive să exercite monitorizarea continuă a sectorului economico-financiar, să identifice situațiile de risc, potențialele amenințări și să dezvolte măsuri de ameliorare și de combatere a acestora. În strategia de securitate economico-financiară trebuie dezvoltate ideile și clauzele expuse în Concepția de securitate națională, ținând cont de interesele naționale ale țării, inclusiv:

- interesele naționale ale Republicii Moldova în domeniul economic și financiar;
- amenințările interne și externe în adresa securității economico-financiare a statului pe termen scurt și mediu;
- posibilitatea de a crea politici financiare, schimbări instituționale și mecanisme necesare pentru prevenirea sau atenuarea impactului factorilor care subminează stabilitatea sistemului economico-financiar național.

Așadar, interesele naționale în domeniul securității economico-financiare trebuie să conțină reglementări juridice adecvate, care vor fi luate în considerare la elaborarea proiectului bugetului de stat, la perfecționarea cadrului legislativ și decizional în activitatea financiară și economică, în promovarea politicii financiare și monetare. În plus, securitatea financiară strategic trebuie să constituie o parte componentă a Conceptului de securitate națională și a Startegiei securității naționale a Republicii Moldova. Ea trebuie să devină un instrument pentru implementarea securității prin intermediul măsurilor politice, economice, diplomatice, sociale, juridice, educaționale, administrati-

ve, prin gestionarea eficientă a situațiilor de criză în conformitate cu legislația națională și normele de drept internațional în acest domeniu.

Un element important al sistemului social îl constituie responsabilitatea clasei politice față de societate, responsabilitate în sensul larg al cuvântului, ca instrument statal privind asigurarea ordinii de drept. Practicile unui management defectuos în domeniul securității naționale, în special în sfera economico-financiară, care s-a soldat cu devalizarea sectorului bancar din Republica Moldova, generând criză și sărăcirea populației, suscită reconceptualizarea responsabilității guvernantei publice - funcționari publici, persoane cu funcție de demnitate publică, numiți sau aleși - pentru neexercitarea atribuțiilor sau îndeplinirea defectuoasă a acestora; ajustarea cadrului normativ în acest sens și a capacității instituționale de aplicare a unei asemenea răspunderi, or calitatea guvernării poate fi asigurată prin măsuri adecvate de răspundere juridică (personală) a funcționarilor din administrația publică, indiferent de statutul pe care îl au.

Problematica securității economico-financiare este una specifică datorită caracteristicilor sale definitorii, precum și grație numărului de subiecți implicați în acest domeniu. Prin urmare, dacă ne referim la securitatea economico-financiară, ca la un anumit nivel de dezvoltare durabilă a sistemului financiar național, precum și la un mecanism pentru identificarea și prevenirea riscurilor în sectorul financiar, este necesar a pune în evidență, cu precădere pentru Republica Moldova, cadrul de competențe și mijloacele privind organizarea monitorizării securității financiare, formarea indicilor și a valorilor în funcție de sector și regiune, dezvoltarea instrumentelor necesare și utilizarea acestora, prognozarea tendințelor în domeniu, aplicarea măsurilor de prevenire și ameliorare a influențelor negative [68, p.7].

În vederea dezvoltării cadrului de competențe, este oportună instituționalizarea serviciului de securitate și detectivi în afaceri – societăți cu personalitate juridică, subdiviziuni autonome în cadrul societăților, create pentru a pune în aplicare rolul agentului de securitate (serviciul de securitate). Ei sunt capabili să participe în mod constant și direct în asigurarea securității financiare a societăților, atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și în afara lui, dar, doar cu un suport juridic adecvat. Astfel, în primul rând, este necesară instituționalizarea acestora și accesul la informații privind societățile comerciale. În fapt, acest lucru ar constitui un mecanism de monitorizare a activității de antreprenariat, inclusiv în ceea ce privește veniturile și cheltuielile, legalitatea și transparența tranzacțiilor economice și financiare, capacitatea reală de plată. În al

doilea rând, potrivit cadrului legislativ, entitățile sunt obligate să furnizeze rapoarte financiare privind activitatea realizată, la general, pe compartimente, inclusiv anumite aspecte privitor la angajații săi. În acest context, este de arătat că în țările dezvoltate, cu tradiții profund democratice, deja s-au afirmat mecanisme de asigurare a transparenței în activitatea financiară, de afaceri, administrativă. Componente ale acestui mecanism sunt: asigurarea obligatorie pentru toate operațiunile comerciale, dominația tranzacțiilor financiare electronice, dezvoltate și disponibile pentru toți subiecții relațiilor financiare și un sistem funcțional de audit. Deci, în sistemul de securitate financiară, atât la nivel central, cât și local, este necesar să se prevadă măsuri pentru a accelera crearea infrastructurii de piață, care asigură transparența și fiabilitatea activității economico-financiare.

În abordarea conceptului de securitate economico-financiară se impune a opera cu un sistem unitar de noțiuni, termeni, categorii în vederea percepției adecvate a stării și nivelului de securitate, a provocărilor, riscurilor și amenințărilor în adresa securității economico-financiare a întreprinderilor, firmelor, corporațiilor sau într-o anumită ramură, domeniu, fapt care, la rândul său, determină măsuri, proceduri și practici adecvate de reacționare, prevenire și combatere a pericolelor și fenomenelor nefaste.

Concluzii

Considerăm că în viitoarele Concepție și Strategie a securității naționale a Republicii Moldova trebuie conturate elementele definitorii ale securității economico-financiare: „Securitatea economico-financiară constituie un sistem de componente menite să contribuie la dezvoltarea stabilă și continuă a economiei naționale, a sistemului financiar-bancar și care include un mecanism de contracarare a amenințărilor interne și externe”. Securitatea economico-financiară se asociază cu noțiunile de sustenabilitate, stabilitate, dezvoltare. De aceea, obiectivul major al Strategiei de securitate economico-financiară, ca parte integrantă a Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, este: asigurarea stabilității financiare sistemice; stabilitatea financiară sistemică reprezintă starea sistemului financiar național de a face față șocurilor, reducând astfel riscul unor perturbări severe în procesul de intermediere financiară; stabilitatea financiară sistemică este pilonul sistemului financiar, capabil să asigure plasarea economiilor în mod eficient spre oportunități de investiții, fără tulburări majore.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Петровский В. Доктрина «Национальной безопасности» в глобальной стратегии США. Москва: Международные отношения, 1980. 277 с.
2. Rusnac A. Aspecte ale teoriei securității. Chișinău: Fundația Draghiștea, 2005. 227 p.
3. Albu N. Influenta procesului de globalizare asupra securității naționale a Republicii
4. Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău: CEP al USM, 2009. 23 p.
5. Hotărîrea Parlamentului pentru aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova nr. 153 din 15.07.2011. În: Monitorul Oficial Nr. 170-175 din 14.10.2011.
6. Legea nr. 112 din 22.05.2008 privind Concepția securității naționale a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial Nr. 97-98 din 03.06.2008.
7. Legea nr. 618 din 31.10.1995 securității statului. În: Monitorul Oficial nr. 10-11 din 13.02.1997.
8. Vrabie V. Economist. <http://www.eco.md/index.php?option=> (Vizitat: 17.04.2019).
9. Maull Hanss W. Raw materials, energy and Western security. Basingstoke: Palgrave Macmillan UK, 1984. 413 p.
10. Murdoch C., Knorr K., Trager F. Economic Factors as Objects of Security: Economics Security & Vulnerability. Economic Interests & National Security. Lawrence. 2001 p. 867.
11. Ларсон А. Экономические приоритеты Стратегии национальной безопасности. <http://www.if.tsu.ru/Sokol/USA2.htm>. (Vizitat: 17.04.2019).
12. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение. În: Вопросы Экономики, 1994, №12.
13. Дука Г., Постолатий В., Быкова Е. «Аспекты проблемы энергетической безопасности Республики Молдова». <http://www.clima.md> (Vizitat: 10.04.2019).
14. Prohnițchi V. Securitatea economică a unui stat mic. Note de reper pentru Republica Moldova. În: Securitatea și apărarea națională a Republicii Moldova. Chișinău: IPP, 2002.
15. Блинов М.Н. Экономическая безопасность центра и регионов. Известия вузов Сев.-Кав. региона. În: Общественные науки, 1996, № 2.
16. Legea nr.1031 din 08.06.2000 reglementării de stat a activității comerciale externe. În: Monitorul Oficial nr. 119-120 din 21.09.2000.
17. Hotărârea Parlamentului nr.153 din 15.01.2011 privind aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial nr. 170-175 din 14.10.2011.
18. Фульчери Б. Р. Геоэкономический фактор в финансовых отношениях с зарубежными странами// Карло Жан, Паоло Савона. Геоэкономика. Москва: 1997. www.archipelag.ru/geoeconomics/osnovi/geoeconomics/factor/ (Vizitat: 11.04.2019).

19. Экономическая безопасность: производство, финансы, банки. А.И. Архипов, Р.А. Белоусов и др. Под ред. В.К. Сенчагова. М: ЗАО «Финстатинформ», 1998. 621 с.
20. Дидык В. Финансовая безопасность в системе экономической безопасности Государства. În: Закон и жизнь, 2009, № 3 (208), с. 39 - 41.
21. Финансы. Учебник. Под. ред. С.И. Лушина, В. А. Слепова, 2-е изд., доп. и перераб. Москва: Экономистъ. 2003. 682 с.
22. Manole T. Finanțele publice locale: rolul lor în consolidarea autonomiei financiare la nivelul unităților administrative-teritoriale. Chișinău: Epigraf S.R.L., 2003. 240 p.
23. Проскурин С.А., Теоретические основы внешнеполитической стратегии России. Москва: Экономика, 1997. 156 с.
24. Vojtlovsky F.G. The making of the world polisy intellectual space [cited 2018 May 2]. Available from: <http://gtmarket.ru/library/articles/1560>. Russian.
25. Сагатовский В.Н. Основы систематизации всеобщих категорий. Томск, 1973.
26. Абдурахманов В. А. Баришполец, В. Л. Манилов и В. С. Пирумов В.С. Основы национальной безопасности России. Москва: Изд. Друза, 1998. 326 с.
27. Чадаева Л.А. Теоретические основы формирования политики экономической безопасности на фондовом рынке. În: Финансы и кредит, 2003, №16, с. 2-7.
28. Баранов Н.А. Политика национальной безопасности ведущих стран. <https://nicbar.ru/politology/study/kurs-osnovy-mezhdunarodnoj-bezopasnosti/217-leksiya-3-politika-natsionalnoj-bezopasnosti-vedushchikh-stran>. (Vizitat la 1.11.2019).
29. Лушин С.И., В.А. Слепов В.А. Финансы. Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Экономистъ, 2007. 682 с.
30. Фукуяма Ф. Америка на распутье. Москва: Хранитель, 2007. 282 с.
31. Fone E. Reconstruction: America's Unfinished Revolution 1863 - 1877. New York: Harper and Row, 1988. 470 p.
32. https://ro.wikipedia.org/wiki/Sistemul_Federal_de_Rezerve_al_Statelor_Unite_ale_Americii (Vizitat: 11.04.2019).
33. Экономическая безопасность России. Общий курс. Уч./ Под ред. В.К.Сенчагова. 2-е изд. Москва: Дело, 2005. 896 p.
34. Белая книга Н. Саркози. <http://www.newsru.com/world/17jun2008/doctrina.html> (Vizitat: 11.04.2019).
35. Хайек Ф. Право, законодательство и свобода. Москва: 2006. 644 с.
36. Фулъчери Б. Р. Op.cit., p. 58.
37. Конституция Франции 1958. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/es> (Vizitat: 11.04.2019).
38. Burac V. Drept bancar. Curs de lecții. Chișinău: Tipografia centrală, 2001. 784 p.
39. Guștiuc A. Drept bancar. Vol.1. Chișinău: Elena-V.I., 2002. 283 p.
40. <http://eur-lex.europa.eu/ro/index.htm> (Vizitat: 4.04.2019).
41. Четвериков В. Административное право. Ростов на Дону: Феникс, 2004. 512 с.
42. W.E.B. The role of „doctrine“ as a source of law in France <https://blogs.loc.gov/law/2010/12/the-role-of-the-doctrine-as-a-source-of-law-in-france/> (Vizitat: 11.04.2019).

43. Яниогло А. Комплексная система обеспечения экономической безопасности предприятия. În: *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal* www.are-journal.com Vol. 1, No. 1, 2015. 336 с.
44. Loi de Sécurité Financière Nr. 706 on 17.07.2003. În: *Legea Republicii Franceze Nr. 706 din 17.07.2003 privind securitatea financiară*. În: JO nr. 177 din 02.08.2003.
45. Camdessus M. Pour une nouvelle architecture financière. *Politique intern.* 1998, Nr. 80. p. 43-55.
46. Buchanan K. The Role of the “Doctrine” as a Source of Law in France. <https://blogs.loc.gov/law/2010/12/the-role-of-the-doctrine-as-a-source-of-law-in-france/> (Vizitat 15.05.2019).
47. Russia (The Russian Federation) Economic Statistics and Indicators. <https://www.economywatch.com/economic-statistics/country/russia/> (Vizitat: 5.03.2019).
48. Стариков Н.В. Кризис. Как это делается. СПб: 2009. 304 с.
49. Шамхалов Ф.И. Теория государственного управления. Москва: Изд. Экономика, 2002. 638 с.
50. Гончаренко Л.П., Куценко Е.С. Управление безопасностью: Учеб. пособие. Москва: КНОРУС, 2005. 272 с.
51. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность):
52. Учебно-практическое пособие. Под ред. Е.А.Олейникова. Москва: Интел-Синтез, 1997. 310 с.
53. Конституция Российской Федерации. Москва: Леке-Эан, 2004. 128 с.
54. О Совете Безопасности Российской Федерации. Положение № 949 «О Совете Безопасности Российской Федерации» утвержденное Указом Президента РФ от 02.08.99.
55. Иванов А.Н. Стратегия и механизм обеспечения экономической безопасности: Дис. канд. экон. наук. Белгород, 1998. 194 с.
56. Указ Президента Российской Федерации от 19. 09. 1997 г. № 1037. Положение «О межведомственной комиссии Совета Безопасности Российской Федерации по экономической безопасности». *Российская газета*, 02. 10. 1997.
57. Крылова И.А. Проблема безопасности России в контексте глобалистики. Москва: 2001. 241 с.
58. Дука Г., Постолатий В., Быкова Е. Op.cit. p.1.
59. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial nr.1 din 27.08.1994*.
60. Cușnir V., Varzari V. Reflecții asupra proiectului Strategiei securității naționale a Republicii Moldova. În: *Academos*, nr.1/2016, pag.91-96.
61. Хайек. Op. cit.
62. Cușnir V. Dimensiunea juridică a securității: aspecte internaționale și naționale. În: *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*. Chișinău, 2016, p.54-76.
63. Hotărârea Guvernului nr. 405/21.08.2019 cu privire la eficientizarea activităților anticorupție și reforma justiției. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 261-268/526*, 23.08.2019.

64. Proiectul Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, 2016. http://particip.gov.md/public/documente/143/ro_3446_ProiectrulStrategieiSecuritatiinatio-nale.PDF (Vizitat la 30.10.2019).
65. Hotărârea Guvernului nr. 420/30.08.2019 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni al Guvernului pentru anii 2019-2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 281-288/618, 13.09.2019.
66. Фридман Джордж. Геополитическое путешествие по Черноморскому региону (3): Молдова. <https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox> (Vizitat la 30.10.2019).
67. Cușnir V. Premisele unui concept de securitate din perspectiva dezvoltării și consolidării sistemului de securitate al Republicii Moldova. În: În materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Relațiile internaționale - domeniu specific de activitate intelectuală. Contribuția instituțiilor de profil”, Chișinău, 2 aprilie, 2013, p.114-122.
68. Стратегия Правительства и Национального банка Молдовы по развитию финансового сектора Республики Молдова в 2005-2010 гг. Приложение № 1 к Постановлению Правительства и Национального банка Молдовы № 135 от 08.02.2005 г. În: Monitorul Oficial № 30-33 от 25.02.2005.

**Valeriu CUȘNIR, *doctor habilitat în drept,*
*profesor universitar,***

**Alexandru ARMEANIC, *doctor în drept,*
*conferențiar universitar,***

Eugenia TOFAN, *cercetător științific*

ASPECTE ALE SECURITĂȚII ECONOMICE ÎN CADRUL PROCESULUI DE REINTEGRARE A ȚĂRII

ASPECTS OF THE ECONOMIC SECURITY IN THE CONTEXT OF THE COUNTRY REINTEGRATION PROCESS

Summary

This article analyzes and highlights in a short manner of alternative aspects from the point of view of economic security in relation to the country's reintegration process with Transnistria. Taking into account that Moldova is currently in the process of implementing the provisions and conditionality stipulated in the Association Agreement with EU, as well as the Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA), the economic security of reintegration is a special and sensitive topic in the process of reunification of the country. So, this do not claim to be pioneered in this way, but make at the same time several attempts and offer alternative economic aspects and recommendations in solving the frozen Transnistrian conflict. Even though the material is sometimes subjective, the statistical indicators reflected, try to provide a more complex and comparative picture of the state of fact on the two banks of the Dniester.

O prioritate strategică pentru toate guvernele care s-au succedat după 1992 a fost reglementarea conflictului transnistrean și procesul de reîntregire a țării. O mare parte a elitei politice parlamentare și majoritatea celor extra-parlamentare deopotrivă au inclus în programele electorale diverse soluții de reglementare a diferendului. Totodată, dintre toate conflictele post-sovietice secesioniste, cel de pe malul stâng al râului Nistru a fost mult timp perceput ca fiind cel mai „soluționabil”. Printre puțina ură etnică și majoritatea părților interesate se acceptă în principiu soluția de a reintegra regiunea transnistreană în Republica Moldova. Plus, se credea că reglementarea definitivă a conflictului va produce securitate în plan regional și internațional, prin eliminarea focarelor de insecuritate și crimă organizată, creând astfel condiții propice pentru promovarea comerțului exterior, atragerea investițiilor străine, dezvoltarea infrastructurii transporturilor și comunicațiilor [1].

În mare parte, pe durata ultimilor ani, comunitatea internațională încearcă să negocieze o soluție pentru „conflictul înghețat” din regiunea transnistreană în cadrul unei formule complexe și mai puțin extinse, cunoscută sub numele de “5+2” (Chișinău și Tiraspol, Rusia, Ucraina și OSCE în calitate de mediatori, iar SUA și UE ca observatori) – soluție intrată în impas în ultimii

ani. Unii experți consideră că deși au existat și mișcări tactice întreprinse în cadrul procesului de reglementare a situației de pe malul stâng al Nistrului, acestea nu au materializat speranțele unei soluționări. În același timp, o soluționare pripită nu este privită precum o metodă eficientă de reglementare a conflictului, căci ar putea afecta procesul de reforme al Republicii Moldova și integrarea sa în Uniunea Europeană (UE). Iar o soluție de sus în jos este puțin probabil să fie acceptată de către societățile de pe ambele maluri ale Nistrului, căci conjunctura etnico-lingvistică actuală este destul de complicată, care *grosso modo* și influențează procesul de reintegrare a țării. Puțin peste 30% dintre localnici s-au declarat moldoveni, 31% - ruși, iar 30% ucraineni. În unele orașe moldovenii depășesc 50%, în Tiraspol etnicii ruși reprezintă peste 42%, diferențe care nu pot decât să amplifice tensiunile. Astfel, reintegrarea ar putea fi realizată de facto prin intermediul unui climat de consolidare a încrederii, proiecte economice comune, precum și o mai mare prezență a UE în Transnistria [2].

În acest cadru nu putem neglija faptul că viața politică de la Tiraspol are implicațiile sale asupra procesului de reintegrare a țării. În decembrie 2011, politica transnistreană a suferit un șoc serios. Liderul autocrat al regiunii, Igor Smirnov, care a condus regiunea la secesiune la începutul anilor 1990, nici măcar n-a trecut în turul doi al alegerilor prezidențiale. Obosită de conducerea coruptă a lui Smirnov, populația locală a votat cu o majoritate covârșitoare pentru Evgheni Șevciuk, un lider modern și pragmatic în vârstă de 43 de ani. Șevciuk a fost spicherul legislativului local între anii 2005-2009 și s-a opus conducerii de tip sovietic a lui Smirnov. Și, deși Șevciuk era popular, sprijinul său se întemeia pe capacitatea de a-și onora promisiunile campaniei sale de a aduce o schimbare în regiune, în special o îmbunătățire economică. Cu toate acestea, economia transnistreană a fost și continuă să fie într-o situație deplorabilă. Fiind cândva centru de putere economică a Moldovei Sovietice, sectorul industrial din Transnistria generează pierderi uriașe. Conform analizelor efectuate de Expert-Grup, procesul de distanțare economică dintre economiile ambelor maluri ale Nistrului continuă (de exemplu, în trimestrul 2 al anului 2016, indicatorul de convergență a atins nivelul de 97,1%, atunci în trimestrul 3 al aceluiași an acesta a coborât la 94,4%. Involuția fiind cauzată de o deteriorare mai profundă a situației economice în regiunea Transnistreană comparativ cu cea de pe malul drept).

La 11 decembrie 2016, în regiunea secesionistă a Transnistriei au avut loc următoarele alegeri prezidențiale, rezultatele cărora n-au contribuit la

ameliorarea situației economice în regiune. Respectiv, după o campanie încălzită, acuzații reciproce și chiar amenințări, președintele sovietului suprem (parlamentul transnistrean), Vadim Krasnoselski, l-a învins pe președintele Șevciuk din primul tur, acumulând peste 62% din voturi. Fiind un personaj de afaceri loial Moscovei, potrivit experților, Krasnoselski va controla acum atât ramurile executive, cât și cele așa-zise legislative ale regiunii. În același timp, partidul „Обновление”, care este calificat ca și „brațul” politic al Companiei Sheriff, deține 33 din cele 43 de locuri în sovietul suprem al așa-zisei republici. Potrivit portalului de investigații www.rise.md, „conglomeratul Sheriff”, se arată a fi ca cel mai bogat și mai influent grup de business din Transnistria, ca și cel mai mare angajator și contribuabil la bugetul regiunii separatiste. Astfel, potrivit unor informații, cifra de afaceri a acestuia este estimată la peste 500 milioane USD [3].

De regulă, din punct de vedere demografic, populația Transnistriei este preponderent una urbană. Potrivit recensămintelor locale, aceasta este evaluată la 70%, iar cea rurală – cca 30% [4]. Or, în marea lor parte, localitățile rurale sunt practic depopulate, iar populația a migrat în ultimii ani către localitățile urbane, cum ar fi Tiraspol, Bender, Râbnița etc., centre industriale foarte importante pe timpul URSS, însă care și în prezent mai absorb fluxurile de persoane în profil teritorial.

În altă ordine de idei, în particular din punct de vedere economic, regiunea a degradat vizibil de dramatic. Dacă cu cca 30 de ani în urmă aceasta contribuia cu cca 1/3 în PIB-ul total al Moldovei, atunci în 2018 PIB-ul regiunii constituia a 10-a parte față de cel din dreapta Nistrului. Mai mult, potențialul industrial al regiunii s-a diminuat de peste 3 ori față de acum aproape trei decenii. Ramura agricolă, industria agroalimentară și cea textilă erau frunțile economiei moldovenești pe timpuri și a regiunii în general, or starea actuală în domeniile specificate este de-a dreptul catastrofală. Pârghiile Chișinăului pentru o intervenție voalată în situația internă transnistreană, inclusiv cu suportul donatorilor externi, sunt „roase” de către profunza criză economică și financiară a regiunii.

În mare parte, pentru a contribui la funcționarea economică din regiune în contextul unui proces de reintegrare trebuie să ținem cont de trei factori sau sisteme: educațional, social și medical / sănătate. Sistemul de învățământ din Transnistria și-a păstrat în mare măsură structura și particularitățile sistemului educațional din perioada sovietică. De fapt, cel din Moldova și regiunea transnistreană reprezintă două sisteme educaționale bazate pe politici și strategii

diferite. Iar sistemul social din regiune, ne referim în special la pensionari care potrivit datelor sunt estimați cam la cca 150 mii de persoane, respectiv din cota populației de aproape 400 mii de persoane această proporție este destul de mare, comparativ cu cca 700 mii persoane la cca 3 milioane populație în Republica Moldova [5]. Astfel, conjunctura dată duce la disocierea sistemului economic și căderea pregnantă spre un stat și mai asistențial existent. Când privești sistemul de sănătate, cea mai importantă provocare pentru modernizarea acestuia în regiune este de asemenea factorul politic care se manifestă prin ne dorința autorităților de la Tiraspol de a colabora cu Republica Moldova și lipsa inițiativelor de reformare a sistemului de sănătate. Potrivit unor surse, reformarea acestuia ar necesita cca 400 milioane USD [6].

Astfel, pentru existența ca stat independent și suveran, Transnistria nu dispune de două aspecte esențiale: *sustenabilitate economică deplină* (or, bugetul de la Tiraspol a primit în mod constant pe parcursul anilor fonduri financiare din Federația Rusă) și *recunoașterea altor state*, în afara unor regiuni la fel secesioniste ca Abhazia sau Osetia de Nord. Așa cum subiectele fenomenului de securitate economică sunt indivizii și societatea, respectiv statul și piețele, am încercat să facem o scurtă cartografiere a principalilor actori implicați în procesul de reintegrare. De regulă, am recurs la o tentativă de evidențiere a aspectelor generale ale elitelor politice și economice de pe ambele maluri ale Nistrului.

“Beaumont”-ul politic și economic al Transnistriei

Perindarea diverselor guverne în Moldova de-a lungul anilor, guverne care au făcut multiple declarații că reunificarea țării fiind una dintre prioritățile naționale cheie, cu trecerea timpului, acest obiectiv are aparențe din ce în ce mai susceptibile. De fapt, regiunea trebuie să fie percepută ca instrument-cheie pe care Federația Rusă ar folosi-o pentru a-și face „proiecții de putere” din umbră în Republica Moldova, chiar în regiune. Regiunea este adesea catalogată ca fiind una din „ultimele rămășițe ale ex-URSS”, avându-se în vedere mentalitatea ideologică a populației, lipsa reformelor democratice și economice și influența grea a aparatului de securitate în afacerile politice și economice.

Așa-zisa administrație din regiune a enunțat de multe ori că singurul mod în care vede reunificarea cu Republica Moldova este ca aceasta să adere la Uniunea Vamală Euroasiatică [7] și integrarea mai profundă în cadrul structurilor eurasiatice inițiate de Rusia. Se vociferează că o integrare mai profundă politică și economică a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană ar putea fi compatibilă cu reintegrarea țării, cel puțin fără concesii politice semnificative ce

pot fi riscante Chișinăului, precum federalizarea Moldovei sau oferirea Transnistriei un cuvânt de spus în cazul în care aceasta ar avea și un control asupra politicii externe a Republicii Moldova.

În parte, grupurile politice de la Tiraspol în mod tradițional își declarau „fidelitatea sa lumii ruse”, iar în fapte *beaumont*-ul politic de pe malul stâng e în permanență depănat cu scandaluri. În anul 2016, de exemplu, aici s-a dezlănțuit un adevărat război informațional între echipa lui Șevciuc și deputații sovietului suprem local, sprijinit de un șir de mijloace de informare în masă și de grupurile de business. Există și așa-numite formațiuni politice în zonă, dar care sunt slabe și dezorganizate și nu respectă criteriile moderne ale partidelor politice. Acestea au o relație foarte slabă cu electoratul, au ziare proprii care apar doar în preajma campaniilor electorale. Partidele de la Tiraspol sunt reprezentate de mișcarea “Obnovlenie” [8].

Bunăoară, schimbările în garnitura de persoane din eșaloanele de conducere ale regimului politic nerecunoscut puțin au schimbat starea de spirit a locuitorilor de pe malul stâng al Nistrului. Majoritatea locuitorilor de acolo și în prezent își pun speranța în Rusia și doresc sprijin din partea acesteia. Menționăm că acest lucru, odată cu revigorarea Partidului Socialiștilor și accederii președintelui Dodon la putere, în multe privințe este caracteristic și pentru malul drept al Nistrului. Totodată, o problemă comună o constituie și faptul că niciun mal, din păcate, nu se poate lăuda că în ultimii ani nivelul bunăstării populației lui ar fi crescut.

Astfel, respectivele fapte fac să se mărească de nenumărate ori valul migrației de muncă — atât spre Rusia, cât și spre unele țări europene. Paradoxul situației mai constă în aceea că în aspect politic malurile s-au divizat, pe când sub aspect economic această divizare este aproape imposibil să se întâmple. Avantajele economice de pe malul drept sunt net superioare celor de pe malul stâng al Nistrului. Respectiv, datele Băncii Mondiale indică că PIB *per capita* în Republica Moldova este de peste 5000 USD [9], pe când în Transnistria acesta puțin trece de 1000 USD *per capita* [10]. Or, interesele economice ar trebui ca și cum să dicteze o abordare pragmatică și echilibrată de către elitele politice ale administrației de la Tiraspol, în realitate însă sunt puține urme de pragmatism în acest sens.

Grupurile de afaceri din Transnistria sunt în mare parte membre ale Camerei de Comerț și Industrie (CCI), care servesc regimul și administrația acestuia. Mai mult, această entitate este interesată și implicată la maximum să estindă relațiile cu Rusia și să coopereze în cadrul Uniunii Vamale Euroasiatice.

Membri ai CCI de la Tiraspol sunt asemenea structuri ca Uzina Metalurgică de la Râbnia, fabrica de textile „Tirotext”, uzina de mijloace electrice „Electromaș” sau fabrica de încălțăminte „Floare”. Acestea, precum și alte structuri ar fi plătitoare de taxe în bugetul regiunii, care este estimat la peste 200 milioane USD, fiind de aproape zece ori mai mic cu cel al Republicii Moldova, care este de peste 2 miliarde USD.

Pe lângă elitele politice și de afaceri de pe ambele maluri ale Nistrului mai sunt și alți subiecți implicați în procesul de reglementare, care aparent nu joacă un rol atât de important. Totuși, *mass-media*, care aparent joacă un rol important, nu ar trebui privite ca actori politici independenți. În același timp, *mass-media* are o influență covârșitoare asupra comportamentului politic și are un nivel înalt de încredere din partea populației. Bineînțeles, *mass-media*, mai ales de la Tiraspol, au o influență negativă și vehementă directă asupra procesului de reintegrare a țării, în special asupra opiniei populației locale. La rândul său, mai tot amalgamul de surse de informare din Republica Moldova este un susținător veritabil al procesului de reintegrare a țării.

Business-ul și *mass-media* de pe ambele maluri ale Nistrului nu sunt unicii subiecți importanți în procesul de reintegrare, căci nu putem neglija implicația *bisericii și organizațiilor non-guvernamentale*. Acestea din urmă, în speță cele din Republica Moldova, au în derulare diverse proiecte care sunt implementate de rând cu entități similare din regiunea transnistreană. Tot mai multe ONG-uri au oportunități și sunt implicate din ce în ce mai mult în procesul de elaborare a politicilor, respectiv de reintegrare. Practic, toate ONG-urile active din Moldova sunt promotoare ale integrării europene a țării, dar și deopotrivă a reintegrării acesteia. Legăturile cu donatorii și ambasadatele, finanțarea din partea UE și pozițiile civice active sunt principalele instrumente care ar putea servi comunitățile din partea stângă a Nistrului. În plus, sunt *cercuri de securitate*, în particular de o coloratură rusească, care fac dificil procesul de reintegrare a țării.

Concluzii

O prognoză financiară modelată de reglementare a procesului de reintegrare a țării *via Modelului econometric Monte Carlo* [11] evidențiază că regiunea ar avea nevoie de finanțări în mod gradual de cca 9 mlrd. USD, astfel, este necesară realizarea unei evaluări oficiale de impact cost+beneficiu d.p.d.v.e. Remarcăm, actorii implicați trebuie să renunțe la orice tip de interese și instrumente financiare cu caracter personal, promovând voința de recalificare a capitalului

uman conform standardelor vocațional-specifice regionale și ale UE implicit. Relațiile comerciale externe ale regiunii ar fi o componentă a așa-zisei economii regionale ca cea mai lejeră de reintegrat, or peste 65% din exporturile regiunii sunt ca atare direcționate spre UE. Respectiv, peste 2400 entități transnistrene sunt înregistrate în structurile constituționale de la Chișinău.

Recomandări

- ◆ Remodelarea, retehnologizarea și fortificarea sectorului agricol delăsat, dar care posedă un mare potențial de produse;
- ◆ Modernizarea întreprinderilor din sectorul industrial, o serie de aspecte de funcționalitate operațională a ramurii converg la modele europene în domeniu;
- ◆ Sistemul financiar-bancar al regiunii pare a fi cel mai reformat și operațional conform diverselor standarde de funcționalitate la zi;
- ◆ Consolidarea voinței politice și primordialitatea acesteia în promovarea procesului de reintegrare a țării;
- ◆ Consolidarea activității grupurilor sectoriale de lucru (6 din acestea comportă o tentă economică clară) [12];
- ◆ Diversificarea platformelor de dialog conflictual, fie ONG-uri, entități guvernamentale și private, de cercetare și producție etc.;
- ◆ Consolidarea eforturilor și eficientizarea acestora pentru implementarea pleneră și *in-corpore* a diverselor prevederi și condiționalități din cadrul DCFTA;
- ◆ Crearea unor unități specifice în cadrul structurilor guvernamentale cu abilități pleneră în cadrul procesului de reintegrare teritorială a țării.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ioniță V. Premisele privind reintegrarea sistemelor economico-financiare de pe ambele maluri ale Nistrului. IDIS „Viitorul”, 2017, p. 6.
2. Popescu N., Litra L. „TRANSNISTRIA: O reintegrare treptată”, Policy Brief, IDIS „Viitorul”, 2012, p. 7.
3. <http://www.dw.com/ro/expert-%C3%AEn-problema-transnistrean%C4%83-situa%C8%9Bia-%C3%AEn-st%C3%A2nga-nistrului-var%C4%83m%C3%A2ne-aceea%C8%99i/a-36801127>
4. http://www.viitorul.org/files/library/STUDIUL_TRANSNISTRIA.pdf
5. <http://patr.ro/wp-content/uploads/2016/10/moldovatransnistria-eforturi-comune-pentru-un-viitor-prosperprocesul-de-negocieri-RO.pdf>

6. http://www.ipp.md/public/files/Proiecte/blacksee/rom/_Morgoci_-_ro.pdf
7. <http://flux.md/stiri/social/populatia-transnistriei-scazut-cu-143-la-suta.html/>
8. <http://www.timpul.md/articol/daca-republica-moldova-ar-adera-la-uniunea-va-mala-rusia-belarus-kazahstan---34806.html>
9. http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=RO-MD-HU-RS-BG-UA&name_desc=true
10. <http://www.ziare.com/international/transnistria/cat-de-mult-ar-trebui-sa-ne-intereseze-transnistria-i-1445563>
11. Modelul Monte Carlo poate fi utilizat la soluționarea problemelor cu aspecte de interpretare probabilistică, or datele statistice disponibile dintr-un sistem pot fi cuantificate ca un produs la puterea treia. Respectiv, cifrele oficial identificate pentru regiunea transnistreană (inclusiv de la banca republicană transnistreană și ministerul dezvoltării economice), care converg în mare parte PIB-ul, sistemul bancar, industria, agricultura și transporturile, au fost calculate în baza acestui model de regresie. Astfel, suma empiric obținută și care ar putea fi direcționată spre diverse măsuri economice de reintegrare a celor două maluri ale Nistrului.
12. <http://www.lact.ro/2017/05/28/alina-gvidiani-grupurile-de-lucru-sectoriale-plat-forma-tehnica-de-interactiune-in-cadrul-dialogului-chisinau-tiraspol/>

**Iurie GOTIȘAN, *doctor în economie,
cercetător științific superior***

THE TECHNOLOGICAL READINESS COMPETITIVENESS OF THE MOLDOVAN ECONOMY

COMPETITIVITATEA ECONOMIEI REPUBLICII MOLDOVA ÎN DOMENIUL TEHNOLOGIC

Rezumat

Infrastructura de telecomunicații poate reduce eficient costurile comerciale datorită interacțiunii inovațiilor cauzate de resursele umane și tehnologice, contribuind astfel la dezvoltarea comerțului internațional. Dar comerțul și diseminarea tehnologiilor informaționale oferă o cale pentru dezvoltarea economiei unei țări atunci când pot fi folosite oportunitățile existente. Cercetarea noastră oferă măsurarea capacității economiei Moldovei de a adopta tehnologiile existente. Scopul cercetării este de a studia factorii cei mai problematici care afectează competitivitatea tehnologică a pregătirii economiei moldovenești. În studiul în cauză, am analizat punctajul și poziția Republicii Moldova în indicatorii și clasamentele internaționale în corelație cu metodologia Forumului Economic Mondial. Am studiat ratingul Moldovei în raport cu alte țări din sud-estul Europei, rezultă că studiul nostru poate fi interesant pentru țările din întreaga regiune. Cercetările au relevat că competitivitatea tehnologică a Moldovei este mai mare decât competitivitatea ei globală, iar decalajul dintre ele tinde să se extindă în ultimii ani. Cercetarea a arătat, de asemenea, că pilonul „Pregătirea tehnologică” aduce o contribuție semnificativă la ameliorarea competitivității sub indexului „Îmbunătățirea eficienței” și prin intermediul acesteia la competitivitatea globală a economiei moldovenești. Studiul nostru a arătat că Republica Moldova are un avantaj competitiv în lățimea de bandă a internetului, kb/s/utilizator, dar în ceilalți șase factori ai pilonului „Pregătirea tehnologică”, țara are valori critice, în comparație cu țările din sud-estul Europei. În plus, Moldova este o țară cu factorii cei mai problematici între țări. Studiul a relevat, la fel, că în Republica Moldova există indicatori foarte scăzuți ai pilonului “Factori de inovare și sofisticare” asociați cu pilonul „Pregătirea tehnologică”. Rezultatele studiului pot fi utilizate în elaborarea unor politici corespunzătoare în domeniul educației, cercetării și dezvoltării, pieței muncii, industriei și sectorului serviciilor de către factorii de decizie și sectorul privat al țării.

The important links between application of existing technologies, competitiveness and external trade have been the subject of an ongoing debate that has attracted considerable attention from both researchers and decision makers. The globalization has intensified the competition between countries. It is widely accepted that using technologies is a key to competitiveness in the

modern economy. Withal the factors and conditions that influence innovation behavior and productivity are basically the same as those that determine the ability of firms to compete.

Since 2010, for emerging economies and commodity-exporting economies in particular, GDP per capita has become more closely correlated with the Global Competitiveness Index's technological readiness, business sophistication, and innovation pillars than it is with the infrastructure, health and primary education, and market-related pillars (goods markets efficiency, financial market development, and labor market efficiency) [1].

The growing interest of Moldovan government to the country's score and position in international indicators and rankings was manifested recently by the introduction of their mandatory monitoring in all key ministers as well as the elaboration of amelioration proposals [2] and it is explained by the importance of country's score and position for the decisions of foreign investors.

The main purpose of the paper is determining causes affecting the technological readiness of the Moldovan economy based on the multilateral analysis. On the one hand, we will study in detail all factors the technological readiness pillar of Moldova. On the one hand, we will compare the technological readiness of the Moldovan economy with the technological readiness of other Southeast Europe countries. Taking into attention Moldova's situation in Southeast Europe, along with the eastern border of the European Union the research covers Moldova and six countries of Southeast Europe region: Romania, Bulgaria, Croatia, Albania, Montenegro, and Serbia. Both analyses are based on the calculation of countries score and position in international indicators and rankings in correlation with the methodology of the World Economic Forum.

Besides its introductory part, the paper has four parts, including the theoretical and methodological background of research as well as all outlining aspects of technological readiness competitiveness of the Moldovan economy and concluding remarks.

Interaction between global trade and technology dissemination

Last decades in the economic literature dedicated of trade topics have discussed the importance of trade liberalization for organizing the production of goods and adding value across different countries that consistently led to the appearance of global value chains (GVC).

Under value chains according to M. Porter who primarily described this concept is understanding the division a firm into the discrete activities it performs in designing, producing, marketing, and distributing its product[3]. This concept was used by him as the main tool for diagnosing competitive advantages by disaggregating the firm in the activities underlying the competitive advantage and identifying links between activities that are central to the competitive advantage and also explaining how coalitions with other firms can replace performance inside the chain.

Value chains have started in framework mainly of one country, then expanded to neighboring countries, have developed at the global level in the early 2000s. In global trade landscape where partners' exports depend on imports and where their connection to the world market is as effective as their link to any other link in the value chain, countries have a greater motivation to work together in order to reduce trade barriers, disseminate technologies, harmonize standards, costume procedure etc.

Many studies pay attention that IT dissemination alongside the trade and transport tariff reduction allowed further international division of labor and specialization by countries, transferring competition from the firms to their departments and individual jobs through participation in GVC. In the era of increasingly developing GVCs, innovation, and technology transfer are also seen as important sources of more sustained competitive advantage based on intangible assets rather than labor costs [4].

In economic literature is accentuated that technologies are combined with the openness of the economy and economic integration. An open, trading economy generates incentives to innovate and invest in new technologies because firms are exposed to competition and new ideas and can benefit from the technology transfer that comes from imports and foreign investment. At the same time, firms can benefit from larger markets abroad [5; 6].

In this regard it should be noted, that the liberal trade policy of the Republic of Moldova is based on the multilateral and bilateral agreements within neighbor countries between which the Foreign Trade Agreement between RM and EU, Central European Free Trade Agreement (CEFTA) embracing the Southeast Europe countries not members of EU.

In this context, economic integration of the Republic of Moldova by using the potential of trade agreements will contribute to the growth of competitiveness of the economy based on the knowledge and integrated into regional

value chains. Valorification of this potential of FTA alongside absorbing the innovations and technology transfer will conduce to overcome such disadvantages of domestic production as low competitiveness of Moldovan exports in foreign markets, as well as the inability to offer them a fairly wide range of end-use goods.

To be mentioned that for the rethinking of upgrading in global value chains is using the concept of “smile curve”. It was first introduced by Shih (1996) on the example of the personal computer industry who noticed that at each end of the curve obtain higher value added to the product than in the middle [7]. Therefore, at one end are concentrated preproduction activities such as R&D, while on the other postproduction such as marketing. Both tend to obtain a higher share of final product and are situating in developed countries. In contrast, manufacturing or assembly activities in developing countries tend to be located in the middle of the curve that corresponds to lower value-added share.

Despite the consensus that the introduction of new technologies in the manufacturing of developing countries and countries with transitional economies often takes place through GVCs, in the economic literature is mentioned that it encounters certain difficulties [8].

Trade and technology provide the path to development for the economy of the country when it can use existing opportunities.

At present, the significance of GVCs for the CEFTA economies of Southeast Europe region is limited, because “they are only weakly to moderately integrated into international trade” [9].

The following sections will be addressed to measurement the ability of the economy of Moldova adopts existing technologies.

Methodological background and objectives of the research

The study is based on the analysis of the Republic of Moldova’s score and position in international indicators and rankings in correlation with the methodology of the World Economic Forum. Understanding the factors of competitiveness in framework of this methodology is arising from theories of specialization and the division of labor to neoclassical theories emphasis on investment in physical capital and infrastructure, and, later, to interest in other mechanisms such as education and training, technological progress, macroeconomic stability, good governance, firm sophistication, and market efficiency [10]. It is compatible with the approach that explaining the appearance of the value chains.

The technological readiness competitiveness of the Moldovan economy

The Technology Readiness Pillar is the ninth pillar of the *Global Competitiveness Report (GCR)*, embodied in the “Efficiency Enhancers Subindex”, through which the WEF makes possible the comparison between countries of the main technological aspects of national competitiveness over a certain period. It consists of the following 7 indicators:

1. Availability of latest technologies;
2. Firm-level technology absorption;
3. Foreign direct investment (FDI) and technology transfer;
4. Internet users (% pop.);
5. Fixed-broadband Internet subscriptions (/100 pop.);
6. Internet bandwidth (kb/s/user) and
7. Mobile-broadband subscriptions (/100 pop.).

All indicators have been estimated from 1 (lowest score) to 7 (highest score) by the experts included in the World Economic Forum survey.

Although research pays special attention to the analysis of indicators included in the Technological readiness pillar, first of all, will be specified records of the 3 Subindexes of Moldova in the Global Competitiveness Index, taking in consideration interconnection between 12 pillars of competitiveness as well as their configuration according the actual level of economic development of the country's economy.

In GCR (2011-2012) is mentioned: “While all of these factors are likely to be important for competitiveness and growth, they are not mutually exclusive-two or more of them can be significant at the same time” [11].

GCRs (from 2011-2012 to 2017-2018) classify all countries observed according to the following stages of development: factor-driven, transition from stage 1 to stage 2; efficiency-driven; transition from stage 2 to stage 3; and innovation-driven.

According to the stage of development, the economy of Moldova balanced between factor-driven and transition to the efficiency-driven stage in the analyzed period 2011-2017 (see Figure 1). For the exception of the transition to efficiency-driven period of 2013-2015, it was classified as the factor-driven economy.

Figure 1. also reveals the regress in the stages of development of Moldova in the last years. As at the factor-driven stage countries compete based on the their factor endowments, the efficiency-driven stage of development, competitiveness has determined by the ability to use the benefits of existing technologies alongside the other indicators of the efficiency enhancers pillars.

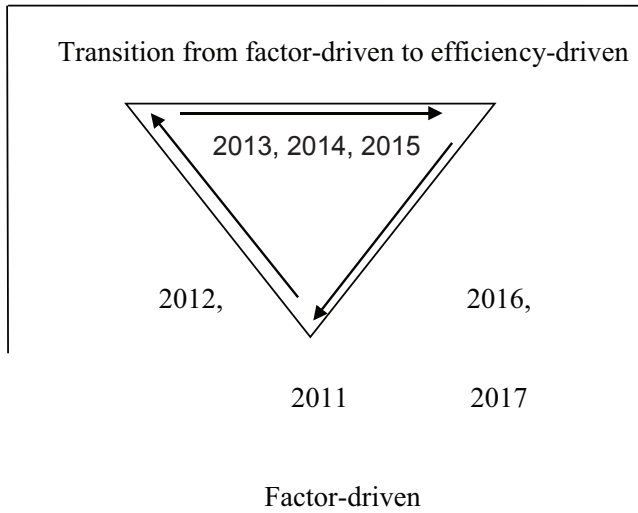

Figure 1. Classification of stages of development of Moldova

Source: Elaborated by the author at the WEF, the Global Competitiveness Report, 2011-2012 to 2017-2018

Analysis below embraces indicators included in the GCRs for 2011 to 2017 of the World Economic Forum [11;12;13;10;14;1); their changes and the average scores as well as growth rates of technological readiness pillar calculated by the author for the mentioned period.

The all above-mentioned are taking into attention the necessity of adopting the urgent economic policy measures.

It should be noted that in accordance with the methodology applied, for the economies which are measured in the overall GCI below 50, any individual performance measured above 51, are considered advantages [11, p.90].

Dynamics of technological readiness competitiveness of the Moldovan economy.

Impact of technological readiness on the global competitiveness. The analysis below will be directed first of all on establishing the key domains for the improvement of the country's competitiveness. It testifies to the low progress in the competitiveness of the Moldovan economy in the period 2011-2017. None subindexes records are ranking higher than the Moldovan economy in the list of the Global Competitiveness Index (Table 1). It can be also

The technological readiness competitiveness of the Moldovan economy

observed that the country was placed above the hundredth position in some years in the Basic requirements subindex (5 years in total) and the Efficiency enhancers subindex (4 years) of the Global Competitiveness Index.

**Table 1. Subindexes records of Moldova
in the Global Competitiveness Index**

Year	Global Competitiveness Index				Basic requirements				Efficiency enhancers				Innovation and sophistication factors			
	score	rank	Changes		score	rank	Changes		score	rank	Changes		score	rank	Changes	
			score	rank			score	rank			score	rank			score	rank
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
2011	3,9	93	-	-	4,1	102	-	-	3,6	103	-	-	2,9	127	-	-
2012	3,9	87	0	+6	4,2	93	+0,1	+9	3,7	99	+0,1	+4	2,9	131	0	-4
2013	3,9	89	0	-2	4,2	97	0	-4	3,7	102	0	-3	2,9	133	0	-2
2014	4	82	+0,1	+7	4,3	90	+0,1	+7	3,8	88	+0,1	+14	2,9	129	0	+4
2015	4	84	0	-2	4,3	89	0	+1	3,8	94	0	-6	2,9	128	0	+1
2016	3,9	100	-0,1	-16	4,1	101	-0,2	-12	3,7	102	-0,1	-8	2,9	131	0	-3
2017	4	89	+0,1	+11	4,2	95	+0,1	+6	3,7	94	0	+8	3	124	+0,1	+7
Total	3,9*	-	+0,1	+4	4,2*	-	+0,1	+7	3,7*	-	+0,1	+9	2,9*	-	+0,1	+3

Source: Elaborated by the author at the WEF, the Global Competitiveness Report, 2011-2012 to 2017-2018.

* Note: The average score for the 2011-2017 years is embraced in row

Innovation and sophistication factors have demonstrated the catastrophic low values with the rank among the last fifteen countries included in the Global Competitiveness Index between 2011 to 2017.

It should be mentioned that the average score of the Basic requirements subindex (4.2) is ranking higher, but the Efficiency enhancers subindex (3.7) and the Innovation and sophistication factors (2.9) are lower than the average score of the Global Competitiveness Index (3.9).

It is unlike the analysis of changes in the scores and ranks during the 2011-2017 period in the following analysis. The Republic of Moldova has improved its score by 0.1 in each of subindexes. It is in line with the change of the score reached by the Global Competitiveness Index in the mentioned period. The sign of annual deviations in the rank of GCI is practically the same as in the Basic requirements subindex and in strong correlation with Efficiency enhancers subindex. It emphasizes the importance of the last mentioned one for the global competitiveness of Moldova.

Table 1 reveals also that the factors of Innovation and sophistication factors of competitiveness practically have no changes in its score. They were estimated with the annual low score of 2.9 in all years with the exception 2017 year (3.0). It shows at absent of the progress in innovation and business sophistication sphere.

It can be also observed that the Republic of Moldova has increased its ranks in each of subindexes. But the highest rank increase, which exceeds the Global competitiveness index at 5 points, was in the Efficiency enhancers subindex - by the 9 positions. It is in comparison with rising by 7 positions in the Basic requirements subindex and by 3 positions in the Innovation and sophistication factors.

The above-mentioned records are in contrast with higher ones obtained in the framework of the Technological readiness pillar (an increase in the score by 1.1 and an increase in rank by 25 positions) (*Table 2*).

Table 2. Trends in the Technological readiness pillar of Moldova

Year	Technological readiness		Changes in Technological readiness		Number of countries surveyed
	score	rank	score	rank	
2011	3,5	78	-		142
2012	3,9	65	+0,4	+13	139
2013	3,9	64	0	+1	148
2014	4,4	51	+0,5	+13	144
2015	4,4	53	0	-2	140
2016	4,4	58	0	-5	138
2017	4,6	53	+0,2	+5	137
Total	-	-	+1,1	+25	-

Source: Elaborated by the author at the WEF, the Global Competitiveness Report, 2011-2012 to 2017-2018

On technological readiness, Moldova was placed in the first part of the list of countries, embraced by the Global Competitiveness Index, with the exception of 2011.

It should be mentioned that the technological readiness competitiveness of Moldova is higher than the global competitiveness and the gap between them has a tendency to increase in the last years.

The technological readiness competitiveness of the Moldovan economy

To be mentioned further that from the comparison changes in Technological readiness pillar (*Table 2*) and there in the Efficiency enhancers subindex (*Table 1*) can be observed the correlation between them. So, the changes in the scores and ranks have almost the same signs for both. In this context, the most revealing is the growth in the score by 0.5 and in rank by 13 positions in the Technological readiness pillar in 2014, that is followed by the growth in the score by 0.1 and in the rank by 14 positions in the Efficiency enhancers subindex for this period. Similarly, both have no change in the score in 2015. But the decrease of the Technological readiness pillar for 2 positions was accompanied by the decrease in the Efficiency enhancers subindex for 8 positions in this year. In the end, the growth of rank by 25 positions in the Pillar of Technological Readiness made a significant contribution to the growth of rank by 9 positions in the Efficiency enhancement subindex. From the analysis reveals that Technological readiness pillar has an important influence on the competitiveness in the framework of Efficiency enhancers subindex and by this on the global competitiveness of the Moldovan economy. Therefore, improving the competitiveness of the technological readiness of the Moldovan economy should have a strong impact on the upgrading of the Moldovan stage of development and precisely speaking on the transition from a factor-driven stage to efficiency-driven stage.

Taking into account the above considerations, in the following analysis, all factors of technological readiness competitiveness of the Moldovan economy are studied in detail with the scope of determining the most problematic from there.

It can be observed that indicators within the technological readiness pillar are developed unevenly (*Table 3*).

Table 3. Factors of technological readiness competitiveness of the Moldovan economy for the period 2011-2017

Factors	2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017		2017-2011	
	Score	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Changes	
															Score	Rank
Availability of latest technologies	4,3	112	4,1	118	4,1	116	4,3	96	4,4	92	4,3	95	4,4	88	+0,1	+24
Firm-level technology absorption	3,9	126	4	128	4	124	4,1	109	4,1	109	4	112	4	106	+0,1	+20
FDI and technology transfer	4,1	103	4,1	103	4,1	109	4,2	97	4	99	3,9	100	4	98	-0,1	+5

Internet users % pop.	40	62	38	74	43,1	77	48,8	70	46,6	74	49,8	79	49	71	+9	-9
Fixed-broadband Internet subscriptions /100 pop.	7,5	61	9,9	58	11,9	52	13,4	52	14,7	52	15,5	56	16,3	54	+8,8	+7
Internet bandwidth kb/s/user	14	38	91,1	15	94	23	115,8	23	152,4	18	194,9	16	144,1	34	+130,1	+4
Mobile-broadband subscriptions / 100 pop.	-	-	3,5	92	5,1	97	47,2	42	49,4	59	51,9	70	55,5	75	+55,5	+75

Source: WEF, the Global Competitiveness Report, 2011-2012 to 2017-2018

At the highest end are the Internet bandwidth, Mobile-broadband subscriptions and Fixed-broadband Internet subscriptions as the most dynamic and important factors of competitiveness within the technological readiness pillar. Moldova has the competitive advantage in the Internet bandwidth, ranking higher than the fiftieth place during the analyzed period (the best – the fifteenth in 2012), whereas country was ranked lower than the fiftieth position in the overall GCI. Fixed-broadband internet subscriptions should be considered as the upgrading factor with the best rank fifty-second in 2013-2015 years. Although, it has room for improvement.

At the lowest end the FDI and technology transfer, Firm-level technology absorption and Availability of latest technologies factors are placed. Although, all factors have ranked higher in 2017 in comparison to 2011: the Availability of latest technologies rose by 24 places, the Firm-level technology absorption by 20 places and FDI and technology transfer by 5 places, they have had very insignificant changes in scores - around 0,1. But in the case of FDI and technology transfer was decreased in the score by 0,1. This situation can be explained by an initial very low base of comparison. In 2011 the Republic of Moldova was placed in all factors analyzed below the hundredth position in their competitiveness. They still remain the critical factors affecting the technological readiness of the Moldovan economy. So, the highest rank of the firm-level technology absorption was one hundred sixth place and the availability of latest technologies – eighty-eighth place, both obtained in 2017, but FDI and technology transfer – ninety-seventh (2014).

To be mentioned on the special role of FDI as main sources of foreign technology, especially for countries at a less advanced stage of development. But in the case of Moldova, there is not only a general shortage of export-oriented FDI in higher-technology industries but the weak correlation between them [15].

The technological readiness competitiveness of the Moldovan economy

The place of Moldova in the technological readiness of the some Southeast Europe countries. The evolution of technological readiness of the Southeast Europe countries shows the persistent competitiveness gaps between countries. By the average score, the countries ranked from Bulgaria(4,66) and Croatia (4.6) at the upper end to Serbia (4.11) and Albania (3.61) at the lower end (*Table 4*).

Table 4. Dynamics of the technological readiness scores of the some Southeast Europe countries for the period 2011-2017

Countries	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Average score	Growth rate,%
Moldova	3,5	3,9	3,9	4,4	4,4	4,4	4,6	4,16	4,66
Romania	3,8	4,1	4,1	4,5	4,6	4,7	4,8	4,37	3,97
Bulgaria	4,1	4,3	4,4	4,7	4,9	5,1	5,1	4,66	3,70
Albania	3,8	3,7	3,3	3,3	3,4	3,7	4,1	3,61	1,27
Croatia	4,5	4,4	4,4	4,6	4,6	4,7	5	4,6	1,77
Serbia	3,6	4,1	3,9	4,4	4,5	4,1	4,2	4,11	2,6
Montenegro	4	4,1	4,2	4,3	4,3	4,6	4,9	4,34	3,44

Source: Elaborated by the author at the WEF, the Global Competitiveness Report, 2011-2012 to 2017-2018

It is important to emphasize that Bulgaria has had the competitive advantage in technological readiness (2013-2015) and Croatia (2013-2017). Both were ranking higher than the fiftieth place in technological readiness in the mentioned periods while their economies were ranked lower than fiftieth positions in the overall GCI.

According to average score - 4,16 the economy of Moldova is placed in the middle of the list of counties on the technological readiness, following the economy of Montenegro (4,34) and Romania (4,37).

It should be noted that Moldova has demonstrated the highest growth rate (4,66%) on the technological readiness competitiveness among countries. At the lowest end on the growth rate are placed Albania, that has had poorest score technological readiness competitiveness, and Croatia with one of the biggest scores. Simultaneously, it can be observed that the initial base of comparison of Moldova in 2011 was the lowest (3,5).

In the following analysis, the most critical factors of technological readiness of Moldova will be found by comparing the values of technological readiness factors of competitiveness between South-Eastern Europe countries.

For this goal, the average score of each factor is calculated as well as countries with the best score are determined. In our analysis factors with the score below average are considered as critical. We analyze the data for 2017, one of the best years with the point of view the score and position of Moldova in the Technological readiness pillar competitiveness.

The factor analysis placed the countries unlike the analysis above. From the analysis reveals that Moldova is a country with the most critical factors (6), followed by Serbia (5), Albania (4) and Montenegro (3) (Table 5).

Table 5. The score of factors of technological readiness of some Southeast Europe countries in 2017

Factors	Moldova	Romania	Bulgaria	Albania	Croatia	Serbia	Montenegro	Average Score	Country with the best score	Number countries with critical factor
Availability of latest technologies	4,4	4.7	4.7	4.4	4.8	4.4	4.5	4,6	Croatia 4.8	4
Firm-level techn. absorption	4	4.2	4.5	4.4	4.2	3.9	4.3	4,2	Bulgaria 4.5	2
FDI and technology transfer	4	4.1	4.7	4.9	3.7	3.9	4.4	4,2	Albania 4.9	4
Internet users % population	49	59.5	59.8	66.4	72.7	67.1	69.9	63,5	Croatia 72.7	3
Fixed-broadband Internet subscrip./100 pop.	16,3	20.7	23.3	8.2	24.6	18.9	18.5	18,6	Croatia 24.6	3
Internet bandwidth kb/s/user	144,1	155.5	175.9	57.0	119.0	26.3	202.9	125,8	Montenegro 202.9	3
Mobile-broadband subscriptions/100 pop.	55,5	73.7	88.4	52.6	79.7	67.4	60.7	68,3	Bulgaria 88.4	4
Total number of critical factors of country	6	2	1	4	2	5	3	-	-	

Source: WEF, the Global Competitiveness Report, 2011-2012 to 2017-2018

Note: factors with the score below average factors with the score above average

Croatia and Romania, both have 2 factors with the score below average, but Bulgaria only 1 critical factor. It can be observed that most countries (4 from them) this score is below average in the following factors: availability of latest technologies, FDI and technology transfer and mobile-broadband sub-

The technological readiness competitiveness of the Moldovan economy

scriptions/100 pop. But three from Southeast Europe countries have found the most problematic factors affecting the technological readiness of their economy: internet users % population; fixed-broadband Internet subscrip./100 pop. and Internet bandwidth kb/s/user.

The analysis also shows that Croatia has the best score at the 3 factors, Bulgaria – 2 factors, Albania and Montenegro at the 1 factor. Romania and Moldova haven't the factors with the best score.

Conclusions

This study showed that Technological readiness pillar has a strong impact on the competitiveness in the framework of Efficiency enhancers subindex and by this on the global competitiveness of the Moldovan economy. Accordingly, improving the competitiveness of the technological readiness of the Moldovan economy should have an important contribution to the upgrading of the Moldovan stage of development by the transition from a factor-driven stage to efficiency-driven stage.

The factor analysis of technological readiness competitiveness found that the Republic of Moldova has a competitive advantage in the Internet bandwidth kb/s/user. At the same times, the analysis showed that FDI and technology transfer, Firm-level technology absorption and Availability of latest technologies are the critical factors affecting the technological readiness of the Moldovan economy. These factors play a central role in the Technological readiness pillar, taking into attention that the firms operating in the country need to have access to advanced technologies and products and the ability to absorb and use them. Hence it should be adopted urgent measures of state economic politics to improve the situation in these domains.

In the regional aspect, study displayed the comparable level development of Technological readiness pillar of Moldova with other Southeast Europe countries and the highest growth rate (4,66%) on the technological readiness competitiveness among countries.

But the factor analysis of technological readiness competitiveness between Southeast Europe countries has demonstrated that these records were obtained mainly thanking the competitive advantage factor - the Internet bandwidth kb/s/user. Since the study showed that other 6 factors of the Technological readiness pillar of Moldova have critical values, in comparison with Southeast Europe countries, and Moldova is a country with the most problematic factors among them. Besides above mentioned there were the following factors of Moldova with the score below average: Internet users % popula-

tion, Fixed-broadband Internet subscrip./100 pop., and Mobile-broadband subscriptions/100 pop. Although about 50% of the population of Moldova is the Internet users other countries had reached more advanced results. It can speak regarding the characteristic of other results of the country in the field of technological readiness. In spite of Moldova has improved its indicators of technological readiness in the last years, the progress reached wasn't sufficient and is preponderantly explained by the low initial base of comparison.

In the study was paid attention to the interconnection between pillars of competitiveness also. From this point of view, the innovation and business sophistication pillars are cause for concern. Since the country is lagging quite far behind in terms of innovation factors as well as business sophistication. To change this situation for the better is also required the urgent state intervention.

The study found that at present the ability of the economy of Moldova to adopt existing technologies is reduced.

BIBLIOGRAPHY

1. Schwab Klaus (editor) (2017) *The Global Competitiveness Report 2016–2017*. World Economic Forum. Geneva
2. Government decision Nr.297 from 30 March 2018, "On completing of some Government decisions"
3. Porter, M.E. (1985) *Competitive Advantage*, Free Press, New York, 1985
4. Nolan A. and Pilat D. (2016) "Benefitting from the Next Product revolution", OECD Insights.
5. Bustos, Paula (2011) Trade Liberalization, Exports and Technology Upgrading: Evidence on the impact of MERCOSUR on Argentinian Firms, in: *American Economic Review*, Vol. 101, No. 1, pp. 304–340
6. Cassiman, B., Golovko, E. and Martínez-Ros, E. (2010) Innovation, exports and productivity, *International Journal of Industrial Organization*, Elsevier, Vol.28, 372–376.
7. Shih, S. (1996) *Me-Too is Not My Style: Challenge Difficulties, Break through Bottlenecks, Create Values*. Taipei: The Acer Foundation.
8. Rodrik, D. 2018. *New Technologies, Global Value Chains, and the Developing Economies*. Pathways for Prosperity Commission Background Paper Series; no. 1. Oxford. United Kingdom
9. CEFTA Investment Report (2017), prepared by Gabor Hunya, Senior Expert at the Vienna Institute for International Studies, wiiw, within the framework of the CEFTA Secretariat Project CPF III: 2016-10: Technical Assistance for the Preparation of CEFTA Investment Report

The technological readiness competitiveness of the Moldovan economy

10. Schwab Klaus (editor) (2015) The Global Competitiveness Report 2014–2015. World Economic Forum. Geneva
11. Schwab Klaus (editor) (2012) The Global Competitiveness Report 2011–2012. World Economic Forum. Geneva
12. Schwab Klaus (editor) (2013) The Global Competitiveness Report 2012–2013. World Economic Forum. Geneva
13. Schwab Klaus (editor) (2014) The Global Competitiveness Report 2013–2014. World Economic Forum. Geneva
14. Schwab Klaus (editor) (2016) The Global Competitiveness Report 2015–2016. World Economic Forum. Geneva
15. Dumitrasco, M. (2015) Overview of Approach Based on Links Between Trade Exchange and Innovation, in the thematic collection of international significance. The determinants of competitiveness, edited by Bojan Krstic and Zbigniew Paszek, University of Nis - Faculty of Economics

**Marica DUMITRASCO, *doctor în economie,*
*conferențiar cercetător***

CUPRINS

INTRODUCERE	3
SPRÎNCEAN SERGHEI. UNELE STRINGENȚE ȘI IMPERATIVE ÎN STUDIILE CONTEMPORANE DE SECURITATE	5
ALBU NATALIA. COMUNICAREA STRATEGICĂ ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII: ABORDĂRI CONCEPTUALE	21
GUȘTIUC LUDMILA. NIVELUL INTERMEDIAR DE ADMINISTRARE ÎN UNELE STATE DIN UNIUNEA EUROPEANĂ - BUNELE PRACTICI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA	39
AFANAS NICOLAI. METAMORFOZELE FRONTIERELOR DE STAT ÎN CONTEXTUL GESTIONĂRII RISCURILOR DE SECURITATE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	52
BENCHECI MARCEL. MĂSURILE INSTITUȚIONALE ÎN PREVENIREA RISCURILOR ȘI AMENINȚĂRILOR CU CARACTER TERORIST	69
MÎNDRU VALERIU. EVOLUȚII ALE SISTEMULUI ELECTORAL ȘI IMPACTUL ASUPRA CALITĂȚII CLASEI POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA ...	89
MOCANU ION. ALEGERILE PARLAMENTARE ÎN CONDIȚIILE SISTEMULUI ELECTORAL MIXT: ATITUDINI ȘI IMPACT	101
POSTICA ALEXANDRU. PROTECȚIA MINORILOR ÎN CADRUL ÎNTRUNIRILOR PUBLICE, LIMITELE DREPTULUI DE A ORGANIZA ȘI PARTICIPA LA ÎNTRUNIRI A MINORILOR	122
CUȘNIR VALERIU, ARMEANIC ALEXANDRU, TOFAN EUGENIA. CADRUL SECURITĂȚII FINANCIARE A REPUBLICII MOLDOVA: REPERE NORMATIVE ȘI PERSPECTIVE	135
GOTIȘAN IURIE. ASPECTE ALE SECURITĂȚII ECONOMICE ȘI PROCESUL DE REINTEGRARE A ȚĂRII	181
DUMITRAȘCO MARICA. COMPETIVITATEA ECONOMIEI REPUBLICII MOLDOVA ÎN DOMENIUL TEHNOLOGIC	189

CONTENT

INTRODUCERE	3
SPRÎNCEAN SERGHEI. SOME STRINGENCIES AND IMPERATIVES IN CONTEMPORARY SECURITY STUDIES	5
ALBU NATALIA. STRATEGIC COMMUNICATIONS IN THE SECURITY AND DEFENCE SECTOR: CONCEPTUAL APPROACHES	21
GUȘTIUC LUDMILA. INTERMEDIATE LEVEL OF GOVERNANCE IN SOME STATES OF THE EUROPEAN UNION – GOOD PRACTICES FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA	39
AFANAS NICOLAI. STATE BORDER METAMORPHOSES IN THE CONTEXT OF SECURITY RISK MANAGEMENT IN THE EUROPEAN UNION	52
BENCHECI MARCEL. INTERMEDIATE LEVEL OF GOVERNANCE IN SOME STATES OF THE EUROPEAN UNION – GOOD PRACTICES FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA	69
MÎNDRU VALERIU. PARLIAMENTARY ELECTIONS IN THE CONDITIONS OF THE MIXED ELECTORAL SYSTEM: ATTITUDES AND IMPACT	89
MOCANU ION. EVOLUTIONS OF THE ELECTORAL SYSTEM AND THE IMPACT ON THE QUALITY OF THE POLITICAL CLASS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA	101
POSTICA ALEXANDRU. PROTECTION OF MINORS DURING PUBLIC ASSEMBLIES, THE LIMITS OF THE RIGHT TO ORGANIZE AND PARTICIPATE IN ASSEMBLIES BY MINORS	122
CUȘNIR VALERIU, ARMEANIC ALEXANDRU, TOFAN EUGENIA. FINANCIAL SECURITY FRAMEWORK OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: REGULATORY LANDMARKS AND PERSPECTIVES	135
GOTIȘAN IURIE. ASPECTS OF THE ECONOMIC SECURITY IN THE CONTEXT OF THE COUNTRY REINTEGRATION PROCESS	181
DUMITRAȘCO MARICA. THE TECHNOLOGICAL READINESS COMPETITIVENESS OF THE MOLDOVAN ECONOMY	189

Bun de tipar 09.12.2019. Formatul 16,5 ×24,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 13. Coli de autor 18.

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chișinău, str. Florilor, 1;
Tel.: 022 49-31-46